

SCRIPTORES HISTORIAE AVGVSTAE

(4th century A.D.)

Hadrianus	Aelius	Antoninus Pius	Marcus Aurelius	L. Verus
Avidius Cassius	Commodus	Pertinax	Didius Julianus	Septimius Severus
Pescennius Niger	Clodius Albinus	Caracalla	Geta	Opellius Macrinus
Diadumenus	Elagabalus	Severus Alexander	Maximini Duo	Gordiani Tres
Maximus et Balbinus	Valeriani Duo	Gallieni Duo	Tyranni Triginta	Divus Claudius
Divus Aurelianus	Tacitus	Probus	Firmus, Saturninus, Proculus, et Bonosus	Carus, Carinus et Numerian

The Latin Library The Classics Page

DE VITA HADRIANI AELII SPARTIANI

I. 1 Origo imperatoris Hadriani vetustior a Picentibus, posterior ab Hispaniensibus manat, si quidem Hadria hortos maiores suos apud Italicam Scipionum temporibus resedisse in libris vitae suae Hadrianus ipse commemoret. 2 Hadriano pater Aelius Hadrianus cognomento Afer fuit, consobrinus Traiani imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta, soror Paulina nupta Serviano, uxor Sabina, atavus Maryllinus, qui primus in sua

familia senator populi Romani fuit. 3 Natus est Romae VIIII. kl. Feb. Vespasiano septies et Tito quinquies consulibus. 4 ac decimo aetatis anno patre orbatus Ulpium Traianum praetorium tunc, consobrinum suum, qui postea imperium tenuit, et Caelium Atatianum equitem Romanum tutores habuit. 5 imbutusque inpensius Graecis studiis, ingenio eius sic ad ea declinante, ut a nonnullis Graeculus diceretur,

II. 1 quinto decimo anno ad patriam redit ac statim militiam iniit, venando usque ad reprehensionem studiosus. 2 quare a Traiano abductus a patria et pro filio habitus nec multo post decemvir litibus iudicandis datus atque inde tribunus secundae Adiutricis legionis creatus. 3 post haec in inferiorem Moesiam translatus extremis iam Domitianis temporibus. 4 ibi a mathematico quodam de futuro imperio id dicitur comperisse, quod a patruo magno Aelio Hadriano peritia caelestium callente praedictum esse conpererat. 5 Traiano a Nerva adoptato ad gratulationem exercitus missus in Germaniam superiorem translatus est. 6 ex qua festinans ad Traianum, ut primus nuntiaret excessum Nervae, a Serviano, sororis viro, qui et sumptibus et aere alieno eius prodito Traiani odium in eum movit diu detentus fractoque consulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens eiusdem Serviani beneficiarium antevenit. 7 fuitque in amore Traiani, nec tamen ei per paedagogos puerorum, quos Traianus impensius diligebat, + Gallo favente defuit. 8 quo quidem tempore cum sollicitus de imperatoris erga se iudicio Vergilianas sortes consuleret,

Quis procul ille autem ramis insignis olivae
sacra farens ? Nosco crines incanaque menta
regis Romani, primam qui legibus urbem
fundabit, Curibus parvis et paupere terra
missus in imperium magnum, cui deinde subibit,

sors excidit, quam alii ex Sibyllinis versibus ei provenisse dixerunt. 9 habuit autem praesumptionem imperii mox futuri ex fano quoque Niceforii Iovis manante responso, quod Apollonius Syrus Platonicus libris suis indidit. 10 denique satatim suffragante Sura ad amicitiam Traiani pleniorem redit, nepte per sororem Traiani uxore accepta favente Plotina, Traiano leviter, ut Marius Maximus dicit, volente.

III. 1 Quaesturam gessit Traiano quater et Articuleio consulibus,in qua cum orationem imperatoris in senatu agrestius pronuntians risus esset, usque ad summam peritiam et facundiam Latinis operam dedit. 2 Post quaesturam acta senatus curavit atque ad bellum Dacicum Traianum familiarius prosecutus est; 3 quando quidem et indulsisse vino se dicit Traiani moribus obsequentem atque ob hoc se a Traiano locupletissime muneratum. 4 Tribunus plebis factus est Candido et Quadrato iterum conss., 5 in quo magistratu ad perpetuam tribuniciam potestatem omen sibi factum adserit, quod paenulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluviae tempore solebant, imperatores autem

numquam. Unde hodieque imperatores sine paenulis a togatis videntur. 6 Secunda expeditione Dacica Traianus eum primae legioni Minerviae praeposuit secumque duxit; quando quidem multa egregia eius facta claruerunt. 7 Quare adamante gemma, quam Traianus a Nerva acceperat, donatus ad spem successionis erectus est. 8 Praetor factus est Subsurano bis et Servianoiterum conss., cum sestertium iterum vicies ad ludos edendos a Traiano accepit. 9 Legatus postea praetorius in Pannoniam inferiorem missus Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius evagantes coercuit. 10 Ob hoc consul est factus. in quo magistratu ut a Sura conperit adoptandum se a Traiano esse, ab amicis Traiani contempni desiit ac neglegi. 11 Et defuncto quidem Sura Traiani ei familiaritas creavit, causa praecipue orationum quas pro imperatore dictaverat.

IV. 1 Usus Plotinae quoque favore, cuius studio etiam legatus expeditionis Parthicae tempore destinatus est. 2 Qua quidem tempestate utebatur Hadrianus amicitia Sosi Papi et Platori Nepotis ex senatorio ordine, ex sequestri autem Attiani, tutoris quondam sui, et Liviani et Turbonis. 3 In adoptionis sponsionem venit Palma et Celso, inimicis semper suis et quos postea ipse insecutus est, insuspicionem adfectatae tyrannidis lapsis. 4 Secundo consul favore Plotinae factus totam praesumptionem adoptionis emeruit. 5 Corrupisse eum Traiani libertos, curasse delicatos eosdemque saepe inisse per ea tempora, quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmavit. 6 Quintum iduum August. diem legatus Suriae litteras adoptionis accepit, quando et natalem adoptionis celebrari iussit. 7 Tertium iduum earundem, quando et natalem imperii statuit celebrandum, excessus ei Traiani nuntiatus est. 8 Frequens sane opinio fuit Traiano id animi fuisse, ut Neratium Priscum, non Hadrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, usque eo ut Prisco aliquando dixerit: "commendo tibi provincias, si quid mihi fatale contigerit". 9 Et multi quidem dicunt Traianum in animo id habuisse, ut exemplo Alexandri Macedonis sine certo successo remoreretur, multi ad senatum eum orationem voluisse mittere petiturum, ut, si quid ei evenisset, principem Romanae rei publicae senatus daret, additis dum taxat nominibus ex quibus optimum idem senatus eligeret. 10 Nec desunt qui factione Plotinae mortuo iam Traiano Hadrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint, supposito qui pro Traiano fessa voce loquebatur.

V. 1 Adeptus imperium ad priscum se statim morem instituitet tenendae per orbem terrarum paci operam intendit. 2 Nam deficientibus his nationibus, quas Traianus subegerat, Mauri lacessebant, Sarmatae bellum inferebant, Brittani teneri sub Romana dicione non poterant, Aegyptus seditionibus urgebatur, Libya deniqueac Palaestina rebelles animos efferebant. 3 Quare omnia trans Eufraten ac Tigrim reliquit exemplo, ut dicebat Catonis, qui Macedonas liberos pronuntiavit, quia tueri non poterant. 4 Parthamasirin, quem Traianus Parthis regem fecerat, quod eum non magni ponderis apud Parthos videret, proximis gentibus dedit regem. 5 Tantum autem statim clementiae studium

habuit, ut, cum sub primis imperii diebus ab Attiano per epistolas esset admonitus, ut et Baebius Macer praefectus urbis, si reniteretur eius imperio, necaretur et Laberius Maximus, qui suspectus imperio in insula exulabat, et Frugi Crassus, neminem laederet; 6 quamvis Crassum postea procurator egressum insula, quasi res novas moliretur, iniusso eius occiderit. 7 Militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit. 8 Lusium Quietum sublatis gentibus Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, exarmavit Marcio Turbone Iudaeis conpressis ad deprimendum tumultum Mauretaniae destinato. 9 Post haec Antiochia(m) digressus est ad inspiciendas reliquias Traiani, quas Attianus, Plotina et Matidia deferebant. 10 Quibus exceptis et navi Romam dimissis ipse Antiochiam regressus praepositoque Syriae Catilio Severo per Illyricum Romam venit.

VI. 1 Traiano divinos honores datis ad senatum et quidem accuratissimis litteris postulavit et cunctis volentibus meruit, ita ut senatus multa, quae Hadrianus non postulaverat, in honorem Traiani sponte decerneret. 2 Cum ad senatum scriberet, veniam petit, quod de imperio suo iudicium senatui non dedisset, salutatus scilicet prae properea militibus imperator, quod esse res publica sine imperatore non posset. 3 Cum triumphum ei senatus, qui Traiano debitus erat, detulisset, recusavit ipse atque imaginem Traiani curru triumphali vexit, ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem. 4 Patris patriae nomen delatum sibi statim et iterum postea distulit, quod hoc nomen Augustus sero meruisset. 5 Aurum coronarium Italiae remisit, in provinciis minuit, et quidem difficultatibus aerarii ambitiose ac diligente rex positis. 6 Audito dein tumultu Sarmatarum et Roxalanorum praemissis exercitibus Moesiam petit. 7 Marcium Turbonem post Mauretaniam praefecturae infulis ornatum Pannoniae Daciaeque ad tempus praefecit. 8 Cum rege Roxalanorum, qui de imminutis stipendiis querebatur, cognito negotio pacem conposuit.

VII. 1 Nigrini insidias, quas ille sacrificanti Hadriano conscio sibi Lusio et multis aliis paraverat, cum etiam successorem Hadrianus sibimet destinasset, evasit. 2 Quare Palma Tarracenis, Celsus Bais, Nigrinus Faventiae, Lusius in itinere senatus iubente, invito Hadriano, ut ipse in vita sua dicit, occisi sunt. 3 Unde statim Hadrianus ad refellendam tristissimam de se opinionem, quod occidi passus esset uno tempore quattuor consulares, Romam venit Dacia Turboni credita, titulo Aegyptiacae praefecturae, quo plus auctoritatis haberet, ornato(s), et ad conprimendam de se famam congiarium duplex praesens populo dedit ternis iam per singulos aureis se absente divisis. 4 In senatu quoque excusatis, quae facta erant, iuravit senum quam senatorem nisi ex senatus sententia puniturum. 5 Statim cursum fiscalem instituit, ne magistratus hoc onere gravarentur. 6 Ad colligendam autem gratiam nihil praetermittens infinitam pecuniam, quae fisco debebatur, privatis debitoribus in urbe atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquis ingentes summas remisit syngrafis in foro divi Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis. 7

Damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit omni summa in aerario publico recepta. 8 Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adiecit. 9 Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo senatoriae professionis explevit, ita ut plerisque in diem vitae suae dimensum sine dilatione praestiterit. 10 Ad honores explendos non solum amicis, sed etiam passim aliquantis multa largitus est. 11 Feminas nonnullas ad sustentandam vitam sumptibus iuvit. 12 Gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit et mille feras natali suo edidit.

VIII. 1 Optumos quosque de senatu in contubernium imperatoriae maiestatis adscivit. 2 Ludos circenses praeter natalicios decretos sibi sprevit. 3 Et in contione et in senatu saepe dixit ita se rem publicam gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam. 4 Tertio consules, cum ipse ter fuisset, plurimos fecit, infinitos autem secundi consulatus honore cumulavit. 5 Ipsum autem tertium consulatum et quattuor mensibus tantum egit et in eo saepe ius dixit. 6 Senatui legitimo, cum in urbe vel iuxta urbem esset, semper interfuit. 7 Senatus fastigium in tantum extulit difficile faciens senatores, ut, cum Attianum ex praefecto praetorii ornamentis consularibus praeditum faceret senatorem, nihil se amplius habere, quod in eum conferri posset, ostenderit. 8 Equites Romanos nec sine se de senatoribus nec secum iudicare permisit. 9 Erat enim tunc mos, ut, cum principes causas agnosceret, et senatores et equites Romanos in consilium vocaret et sententiam ex omnium deliberatione proferret. 10 Exsecratus est denique principes, qui minus senatoribus detulissent. 11 Serviano sororis viro, cui tantum detulit, ut ei venienti de cubiculo semper occurrerit, tertium consulatum, nec secum tamen, cum ille bis <ante> Hadrianum fuisset, ne esset secundae sententiae, non petenti ac sine precatione concessit.

IX. 1 Inter haec tamen et multas provincias a Traiano adquisitas reliquit et theatrum, quod ille in campo Martio posuerat, contra omnium vota destruxit. 2 Et haec quidem eo tristiora videbantur, quod omnia, quae displicere vidisset, Hadrianus mandata sibi ut faceret secreto a Traiano esse simulabat. 3 Cum Attiani, praefecti sui et quondam tutoris, potentiam ferre non posset, nisus est eum obtruncare, sed revocatus est, quia iam quattuor consularium occisorum, quorum quidem necem in Attiani consilia refundebat, premebatur invidia. 4 Cui cum successorem dare non posset, quia non petebat, id egit, ut peteret, atque, ubi primum petit, in Turbonem transtulit potestatem; 5 cum quidem etiam Simili alteri praefecto Septicium Clarum successorem dedit. 6 Summotis his a praefectura, quibus debebat imperium, Campaniam petit eiusque omnia oppida beneficiis et largitionibus sublevavit optimum quemque amicitiis suis iungens. 7 Romae vero praetorum et consulum officia frequentavit, conviviis amicorum interfuit, aegros bis ac ter die, et nonnullos equites Romanos ac libertinos, visitavit, solaciis refovit, consiliis sublevavit, conviviis suis semper adhibuit. 8 Omnia denique ad privati hominis modum

fecit. 9 Socrui suae honores praecipuos inpendit ludis gladiatoriis ceterisque officiis.

X. 1 Post haec profectus in Gallias omnes c<ivit>a<te>s variis liberalitatibus sublevavit. 2 Inde in Germaniam transiit pacisque magis quam belli cupidus militem, quasi bellum inmineret, exercuit tolerantiae documentis eum imbuens, ipse quoque inter manipula vitam militarem magistrans, cibis etiam castrensibus in propatulo libenter utens, hoc est larido, caseo et posca, exemplo Scipionis Aemiliani et Metelli et auctoris sui Traiani, multos praemiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea, quae asperius iubebat; 3 si quidem ipse post Caesarem Octavianum labantem disciplinam incuria superiorum principum retinuit ordinatis et officiis et inpendiis, numquam passus aliquem a castris iniuste abesse, cum tribunos non favor militum, sed iustitia commendaret, 4 exemplo etiam virtutis suae ceteros adhortatus, cum etiam vicena milia pedibus armatus ambularet, triclinia de castris et porticus et cryptas et topia dirueret, 5 vestem humillimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, sine gemmis fibula <sagum> stringeretur, capulo vix eburneo spatham clauderet, 6 aegros milites in hospitiis suis videret, locum castris caperet, nulli vitem nisi robusto et bonae famae daret, nec tribunum nisiplena barba faceret aut eius aetatis, quae prudentia et annis tribunatus robor inpleret, 7 nec pateretur quicquam tribunum a milite accipere, delicata omnia undique summoveret, arma postremo eorum supellectilemque corrigeret. 8 De militum etiam aetatibus iudicabat, ne quis aut minor quam virtus posceret, aut maior quam pateretur humanitas, in castris contra morem veterem versaretur, agebatque, ut sibi semper noti essent, et eorum numerus sciretur.

XI. 1 Laborabat praeterea, ut condita militaria diligenter agnosceret, reditus quoque provinciales solerter explorans, ut <si> alicubi quippiam deesset, expleret. Ante omnes tamen enitebatur, ne quid otiosum vel emeret aliquando vel pasceret. 2 Ergo conversis regio more militibus Brittaniam petit, in qua multa correxit murumque per octoginta milia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret. 3 Septicio Claro praefecto praetorii et Suetonio Tranquillo epistularum magistro multisque aliis, quod apud Sabinam uxorem iniussu eius familiarius se tunc egerant, quam reverentia domus aulicae postulabat, successores dedit, uxorem etiam ut morosam et asperam dimissurus, ut ipse dicebat, si privatus fuisset. 4 Et erat curiosus non solum domus suae sed etiam amicorum, ita ut per frumentarios occulta omnia exploraret, nec adverterent amici sciri ab imperatore suam vitam, priusquam ipse hoc imperator ostenderet. 5 Unde non iniocundum est rem inserere, ex quo constet eum de amicis multa didicisse. 6 Nam cum ad quendam scripsisset uxor sua, quod voluptatibus detentus et lavacris ad se redire nollet, atque hoc hadrianus per frumentarios cognovisset, petente illo commeatum Hadrianus ei lavacra et voluptates exprobravit. cui ille : "Num et tibi uxor mea, quod et mihi, scripsit ?" 7 Et hoc quidem vitiosissimum putant atque

huic adiungunt, quae de adultorum amore ac nuptarum adulteriis, quibus Hadrianus laborasse dicitur, adserunt, iungentes quod ne amicis quidem servaverit fidem.

XII. 1 Conpositis in Brittania rebus transgressus in Galliam Alexandrina seditione turbatus, quae nata est ob Apidem, qui, cum repertus esset post multos annos, turbas interpopulos creavit, apud quem deberet locari, omnibus studiose certantibus. 2 Per idem tempus in honorem Plotinae basilicam apud Nemausum opere mirabili extruxit. 3 Post haec Hispania petit et Tarracone hiemavit, ubi sumptu suo aedem Augusti restituit. 4 Omnibus Hispanis Tarraconem in conventum vocatis dilectumque ioculariter, ut verba ipsa ponit Marius Maximus, retractantibus Italicis, vehementissime ceteris prudenter et caute consuluit. 5 Quo quidem tempore non sine gloria gravissimum periculum adiit apud Tarraconem spatians per virdaria servo in se hospitis cum gladio furiosius inruente, quem retentum ille ministris adcurrentibus tradidit et, ubi furiosum esse constitit, medicis curandum dedit in nullo omnino commotus. 6 Per ea tempora et alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in modum muralis saepis funditus iactis atque conexis barbaros separavit. 7 Germanis regem constituit, motus Maurorum compressit et a senatu supplicationes emeruit. 8 Bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit, idque Hadriani conloquio repressum est.

XIII. 1 Post haec per Asiam et insulas ad Achaiam navigavit et Eleusinia sacra exemplo Herculis Philippique suscepit, multa in Athenienses contulit et pro agonotheta resedit. 2 Et in Achaia quidem etiam illud observatum ferunt, quod, cum in sacris multi cultros haberent, cum Hadriano nullus armatus ingressus est. 3 Post in Siciliam navigavit, in qua Aetnam montem conscendit, ut solis ortum videret arcus specie, ut dicitur, varium. 4 Inde Romam venit atque ex ea in Africam transiit ac multum beneficiorum provinciis Africanis adtribuit. 5 Nec quisquam fere principum tantum terrarum tantum celeriter peragravit. 6 Denique cum post Africam Romam redisset, statim ad orientem profectus per Athenas iter fecit atque opera, quae apud Athenienses coeperat, dedicavit, ut Iovis Olympii aedem et aram sibi, eodemque modo per Asiam iter faciens templa sui nominis consecravit. 7 Deinde a Cappadocibus servitia castris profutura suscepit. 8 Toparchas et reges ad amicitiam invitavit, invitato etiam Osdroe rege Parthorum remissaque illi filia, quam Traianus ceperat, ac promissa sella, quae itidem capta fuerat. 9 Cumque ad eum quidam reges venissent, ita cum his egit, ut eos paeniteret, qui venire noluerunt, causa speciatim Farasmanis, qui eius invitationem superbe neglexerit. 10 Et circumiens quidem provincias procuratores et praesides pro factis supplicio adfecit, ita severe ut accusatores per se crederetur inmittere.

XIV. 1 Antiochenses inter haec ita odio habuit, ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur. 2 Moverunt ea

tempestate et Iudaei bellum, quod vetabantur mutilare genitalia. 3 Sed in monte Casio, cum videndi solis ortus gratia nocte ascendisset, imbre orto fulmen decidens hostiam et victimarium sacrificanti adflavit. 4 Peregrata Arabia Pelusium venit et Pompei tumulum magnificentius extruxit. 5 Antinoum suum, dum per Nilum navigat, perdidit, quem muliebriter flevit. 6 De quo varia fama est aliis eum devotum pro Hadriano adserentibus, aliis, quod et forma eius ostentat et nimia voluptas Hadriani. 7 Et Graeci quidem volente Hadriano eum consecraverunt oracula per eum dari adserentes, quae Hadrianus ipse conposuisse iactatur. 8 Fuit enim poematum et litterarum nimium studiosissimus. 9 Arithmeticae, geometriae, picturae peritissimus. Iam psallendi et cantandi scientiam prae se ferebat. In voluptatibus nimius. Nam et de suis dilectis multa versibus composuit. (amatoria carmina scripsit.) 10 Idem armorum peritissimus et rei militaris scientissimus, gladiatoria quoque arma tractavit. 11 Idem severus laetus, comis gravis, lascivus cunctator, tenax liberalis, <simplex> simulator, saevus clemens et semper in omnibus varius.

XV. 1 Amicos ditavit et quidem non petentes, cum petentibus nil negaret. 2 Idem tamen facile de amicis, quidquid insusurrabatur, audivit atque ideo prope cunctos vel amicissimos vel eos, quos summis honoribus evexit, postea ut hostium loco habuit, ut Attianum et Nepotem et Septicium Clarum. 3 Nam Eudaemonem prius conscium imperii ad egestatem perduxit, 4 Polyaenum et Marcellum ad mortem voluntariam coegit, 5 Heliodorum famosissimis litteris lacessivit, 6 Titianum ut conscium tyrannidis et argui passus est et proscribi. 7 Umidium Quadratum et Catilium Severum et Turbonem graviter insecutus est, 8 Servianum sororis virum nonagesimum iam annum agentem, ne sibi superviveret, mori coegit; 9 libertos denique et nonnullos milites insecutus est. 10 Et quamvis esset oratione et versu promtissimus et in omnibus artibus peritissimus, tamen professores omnium artium semperut doctior risit, contempsit, obtrivit. 11 Cum his ipsis professoribus et philosophis libris vel carminibus invisem editis saepe certavit. 12 Et Favorinus quidem, cum verbum eius quondam ab Hadriano reprehensum esset atque ille cessisset, arguentibus amicis, quod male cederet, Hadriano de verbo, quod idonei auctores usurpassent, risum iocundissimum movit; 13 ait enim : "non recte suadetis, familiares, qui non patiminime illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones."

XVI. 1 Famae celebris Hadrianus tam cupidus fuit, ut libros vitae suae scriptos a se libertis suis litteratis dederit iubens, ut eos suis nominibus publicarent; nam et Phlegontis libri Hadriani esse dicuntur. 2 Catacannas libros obscurissimos Antimachum imitando scripsit. 3 Floro poetae scribenti ad se :

ego nolo Caesar esse,
ambulare per Brittanos,

<latitare per Germanos,>
Scythicas pati pruinas

4 rescripsit :

ego nolo Florus esse,
ambulare per tabernas,
latitare per popinas,
culices pati rutundos.

5 Amavit praeterea genus vetustum dicendi, controversias declamavit. 6 Ciceroni Catonem, Vergilio Ennium, Salustio Coelium praetulit eademque iactatione de Homero ac Platone iudicavit. 7 Mathesin sic scire sibi visus est, ut sero kalendis Ianuariis scripserit, quid ei toto anno posset evenire, ita ut eo anno, quo perit, usque ad illam horam, qua est mortuus, scripserit, quid acturus esset. 8 Sed quamvis esset in reprehendendis musicis, tragicis, comicis, grammaticis, rhetoribus, oratoribus facilis, tamen omnes professores et honoravit et divites fecit, licet eos quaestionibus semper agitaverit. 9 Et cum ipse auctor esset, ut multi ab eo tristes recederent, dicebat se graviter ferre, si quem tristem videret. 10 In summa familiaritate Epictetum et Heliodorum philosophos et, ne nominatim de omnibus dicam, grammaticos, rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit, prae ceteris, ut multi adserunt, eminente Favorino. 11 Doctores, qui professioni suae inhabiles videbantur, dilatos honoratosque a professione dimisit.

XVII. 1 Quos in privata vita inimicos habuit, imperator tantum neglexit, ita ut uni, quem capitalem habuerat, factus imperator diceret "evasisti". 2 His, quos ad militiam ipse per se vocavit, equos, mulos, vestes, sumptus et omnem ornatum semper exhibuit. 3 Saturnalicia et sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit et ipse ab his libenter accepit et alia invicem dedit. 4 Ad deprehendendas obsonatorum fraudes, cum plurimis simmatibus pasceret, fercula de aliis mensis etiam ultimis quibusque iussit sibi adponi. 5 Omnes reges muneribus suis vicit. Publice frequenter et cum omnibus lavit. 6 Ex quo ille iocus balnearis innotuit : nam cum quodam tempore veteranum quendam notum sibi in militia dorsum et ceteram partem corporis vidisset adterere <parieti>, percontatus, cur se marmoribus destringendum daret, ubi audivit hoc idcirco fieri, quod servum non haberet, et servis eum donavit et sumptibus. 7 Verum alia die cum plures senes ad provocandam liberalitatem principis parieti se adtererent, evocari eos iussit et alium ab alio invicem defricari. 8 Fuit et plebis iactantissimus amator. Peregrinationis ita cupidus, ut omnia, quae legerat de locis orbis terrarum, praesens vellet addiscere. 9 Frigora et tempestates ita patienter tulit, ut numquam caput texerit. 10 Regibus multis plurimum detulit, a plerisque vero etiam pacem redemit, a nonnullis contemptus est, 11 multis ingentia dedit munera, sed nulli maiora quam Hiberorum, cui et elephantum et quinquagenariam cohortem post magnifica

dedit dona. 12 Cum a Farasmane ipse quoque ingentia mune<r>a don<o> accepisset atque inter haec auratas quoque clamydes, trecentos noxios cum auratis clamydibus in harenam misit ad eius munera deridenda.

XVIII. 1 Cum iudicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solum sed iuris consultos et praecipue Iuventium Celsum, Salvium Iulianum, Neratium Priscum aliosque, quos tamen senatus omnis probasset. 2 Constituit inter cetera, ut in nulla civitate domus aliqua transferendae ad aliam urbem vilis materiae causa dirueretur. 3 Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. 4 Maiestatis crimina non admisit. 5 Ignotorum heredidates repudiavit nec notorum accepit, si filios haberent. 6 De thesauris ita cavit, ut, <si> quis in suo repperisset, ipse potiretur, si quis in alieno, dimidium domino daret, si quis in publico, cum fisco aequabiliter partiretur. 7 Servos a dominis occidi vetuit eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. 8 Lenoni et lanistae servum vel ancillam vendi vetuit causa non praestita. 9 Decoctores bonorum suorum, si suae auctoritatis essent, catomidiari in amphitheatro et dimitti iussit. 10 Ergastula servorum et liberorum tulit. Lavacra pro sexibus separavit. 11 Si dominus in domo interemptus esset, non de omnibus servis quaestionem haberi sed de his, qui per vicinitatem poterant sentire, praecepit.

XIX. 1 In Etruria praeturam imperator egit. Per Latina opida dictator et aedilis et duumvir fuit, apud Neapolim demarchus, in patria sua quinquennalis et item Hadriae quinquennalis, quasi in alia patria, et Athenis archon fuit. 2 In omnibus paene urbibus et aliquid aedificavit et ludos edidit. 3 Athenis mille ferarum venationem in statio exhibuit. 4 Ab urbe Roma numquam ullum venatorem aut scaenicum avocavit. 5 Romae post ceteras inmensissimas voluptates in honorem socrus suae aromatica populo donavit, in honorem Traiani balsama et crocum per gradus theatri fluere iussit. 6 Fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit, histriones aulicos publicavit. 7 In circo multas feras et saepe centum leones interfecit. 8 Militares pyrrichas populo frequenter exhibuit. Gladiatores frequenter spectavit. 9 Cum opera ubique infinita fecisset, numquam ipse nisi in Traiani patris templo nomen suum scripsit. 10 Romae instauravit Pantheum, saepta, basilicam Neptuni, sacras aedes plurimas, forum Augusti, lavacrum Agrippae, eaque omnia propriis auctorum nominibus consecravit. 11 Fecit et sui nominis pontem et sepulchrum iuxta Tiberim et aedem Bonae Deae. 12 Transtulit et colossum stantem atque suspensum per Decrianum architectum de eo loco, in quo nunc templum Urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantos viginti quattuor exhiberet. 13 Et cum hoc simulacrum post Neronis vultum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale Apollodoro architecto auctore facere Lunae molitus est.

XX. 1 In conloquiis etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos, qui sibi hanc voluptatem humanitatisquasi servantes fastigium principis inviderent. 2 Apud Alexandriam in musio multas quaestiones professoribus

proposuit et propositas ipse dissolvit. 3 Marius Maximus dicit eum natura crudelem fuisse et idcirco multa pie fecisse, quod timeret, ne sibi idem, quod Domitiano accidit, eveniret. 4 Et cum titulos in operibus non amaret, multas civitates Hadrianopolis appellavit, ut ipsam Karthaginem et Athenarum partem. 5 Aquarum ductus etiam infinitos hoc nomine nuncupavit. 6 Fisci advocatum primus instituit. 7 Fuit memoriae ingentis, facultatis inmensae ; nam ipse orationes et dictavit et ad omnia respondit. 8 Ioca eius plurima exstant ; nam fuit etiam dicaculus. Unde illud quoque innotuit, quod, cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti sed infecto capite respondit "iam hoc patri tuo negavi". 9 Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quae semel et congesta simul audiverat, ut nomenclatores saepius errantes emendarit. 10 Dixit et veteranorum nomina, quos aliquando dimiserat. Libros statim lectos et ignotos quidem plurimis memoriter reddidit. 11 Uno tempore scripsit, dictavit, audivit et cum amicis fabulatus est (si potest credi). Omnes publicas rationes ita complexus est, ut domum privatam quivis paterfamilias diligens non satis novit. 12 Equos et canes sic amavit, ut eis sepulchra constitueret. 13 Oppidum Hadrianotheras in quodam loco, quod illic et feliciter esset venatus et ursam occidisset aliquando, constituit.

XXI. 1 De iudicis omnibus semper cuncta scrutando tamdiu requisivit, quamdiu verum inveniret. 2 Libertos suos nec sciri voluit in publico nec aliquid apud se posse, dicto suo omnibus superioribus principibus vitia imputans libertorum, damnatis omnibus libertis suis, quicumque se de eo iactaverant. 3 Unde extat etiam illud seuerum quidem sed prope ioculare de servis. nam cum quodam tempore servum suum inter duos senatores e conspectu ambulare vidisset, misit, qui ei collafum daret <diceret>que : "Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes servus". 4 Inter cibos unice amavit tetrafarmacum, quod erat de fasiano, sumine, perna et crustulo. 5 Fuerunt eius temporibus fames, pestilentia, terrae motus, quae omnia, quantum potuit, procuravit multisque civitatibus vastatis per ista subvenit. 6 Fuit etiam Tiberis inundatio. 7 Latium multis civitatibus dedit, tributa multis remisit. 8 Expeditiones sub eo graves nullae fuerunt; bella etiamsilentio paene transacta. 9 A militibus propter curam exercitus nimiam multum amatus est, simul quod in eos liberalissimus fuit. 10 Parthos in amicitia semper habuit, quod inde regem retraxit, quem Traianus inposuerat. 11 Armeniis regem habere permisit, cum sub Traiano legatum habuissent. 12 Mesopotamenos non exegit tributum, quod Traianus inposuit. 13 Albanos et Hiberos amicissimos habuit, quod reges eorum largitionibus prosecutus est, cum ad illum venire contempsissent. 14 Reges Bactrianorum legatos ad eum amicitiae petendae causa supplices miserunt.

XXII. 1 Tutores saepissime dedit. Disciplinam civilem non aliter tenuit quam militarem. 2 Senatores et equites Romanos semper in publico togatos esse iussit, nisi si a cena reverterentur. 3 Ipse, cum in Italiam esset, semper togatus processit. 4 Ad convivium venientes senatores stans excepit semperque aut

pallio tectus discubuit aut toga summissa. 5 Diligentia iudicis sumptus convivii constituit et ad anti cummodum redegit. 6 Vehicula cum ingentibus sarcinis urbem ingredi prohibuit. Sederi equos in civitatibus non sivit. 7 Ante octavam horam in publico neminem nisi aegrum lavari passus est. 8 Ab epistolis et a libellis primus equites Romanos habuit. 9 Eos, quos pauperes et innocentes vidit, sponte ditavit, quos vero calliditate ditatos, etiam odio habuit. 10 Sacra Romana diligentissime curavit, peregrina contempsit. pontificis maximi officium peregit. 11 Causas Romae atque provinciis frequenter audivit adhibitis in consilio suo consulibus atque praetoribus et optimis senatoribus. 12 Fucinum lacum emisit. 13 Quattuor consulares per omnem Italiam iudices constituit. 14 Quando in Africam venit, ad adventum eius post quinquennium pluit, atque ideo ab Africanis dilectus est.

XXIII. 1 Peragratis sane omnibus orbis partibus capite nudo et in summis plerumque imbribus atque frigoribus in morbum incidit lectualem. 2 Factusque de successore sollicitus primum de Serviano cogitavit, quem postea, ut diximus, mori coegit. 3 Fuscum, quod imperium praesagiis et ostentis agitatus speraret, in summa destestatione habuit. 4 Platorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit, ut veniens ad eum aegrotantem Hadrianus inpune non admitteretur, suspicionibus adductus, est -, 5 eodem modo et Terentium Gentianum, et hunc vehementius, quod a senatu diligi tunc videbat, 6 omnes postremo, de quorum imperio cogitavit, quasi futuros imperatores detestatus est. 7 Et omnem quidem vim crudelitatis ingenitae usque eo repressit, donec in villa Tiburtina pro fluvio sanguinis paene ad exitum venit. 8 Tunc libere Servianum quasi affectatorem imperii, quod servis regis cenam misisset, quod in sedili regio iuxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit multis aliis interfectis vel aperte vel per insidias. 9 Quando quidem etiam Sabina uxor non sine fabula veneni dati ab Hadriano defuncta est. 10 Tunc Ceionium Commodum, Nigrini generum insidiatoris quondam, sibi forma commendatum adoptare constituit. 11 Adoptavit ergo Ceionium Commodum Verum invitis omnibus eumque Aelium Verum Caesarem appellavit. 12 Ob cuius adoptationem ludos circenses dedit et donativum populo ac militibus expendit. 13 Quem praetura honoravit ac statim Pannoniis inposuit decreto consulatu cum sumptibus. Eundem Commodum secundo consulem designavit. 14 Quem cum minus sanum videret, saepissime dictitavit : "in caducum parietem nos inclinavimus et perdidimusque ter milies sestertium, quod populo et militibus pro adoptione Commodi dedimus". 15 Commodus autem prae valetudine nec gratias quidem in senatuagere potuit Hadriano de adoptione. Denique accepto largius antidoto ingravescente valetudine per somnum perit ipsis kalendis Ianuariis. Quare ab Hadriano Votorum causa lugeri est vetitus.

XXIV. 1 Et mortuo Aelio Vero Caesare Hadrianus ingruente tristissima valetudine adoptavit Arrium Antoninum, qui postea Pius dictus est, et ea

quidem lege, ut ille sibi duos adoptaret, Annium Verum et Marcum Antoninum. 2 Hi sunt qui postea duo pariter Augusti primi rem publicam gubernaverunt. 3 Et Antoninus quidem Pius idcirco appellatus dicitur, quod socerum fessum aetate manu sublevaret. 4 Quamvis alii cognomentum hoc ei dicant inditum, quod multos senatores Hadriano iam saevienti abripuisset, 5 alii, quod ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. 6 Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt, speciatim Catilius Severus, praefectus urbi, qui sibi praeparabat imperium. 7 Qua re prodita successore accepto dignitate privatus est. 8 Hadrianus autem ultimo vitae taedio iam adfectus gladiose transfigi a servo iussit. 9 Quod cum esset proditum et in Antonini usque notitiam venisset, ingressis ad se praefectis et filio rogantibusque, ut aequo animo necessitatem morbi ferret, irratus illis auctorem proditionis iussit occidi, qui tamen ab Antonino servatus est. 10 Statimque testamentum scripsit nec tamen actus rei publicae praetermisit, dicente Antonino parricidam se futurum, si Hadrianum adoptatus ipse pateretur occidi. 11 Et post testamentum quidem iterum se est conatus occidere; subtracto pugione saevior factus est. 12 Petit et venenum a medico, qui se ipse, ne daret, occidit.

XXV. 1 Ea tempestate supervenit quaedam mulier, quae diceret somnio se monitam, ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quod esset bene valiturus. Quod cum non fecisset, esset caecatam. iussam tamen iterum Hadriano eadem dicere atque genua eius osculare <oculos> recepturam, si id fecisset. 2 Quod cum ex somnio implesset, oculos recepit, cum a<qua>, quae in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. 3 Venit et de Pannonia quidam vetus caecus ad febrientem Hadrianum eumque contigit. 4 Quo facto et ipse oculos recepit, et Hadrianum febris reliquit. Quamvis Marius Maximus haec per simulationem facta commemoret. 5 Post haec Hadrianus Baias petit Antonino Romae ad imperandum relicto. 6 Ubi cum nihil proficeret, arcessito Antonino in conspectu eius apud ipsas Baias perit die VI. iduum Iuliarum. 7 Invisusque omnibus sepultus est in villa Ciceroniana Puteolis. 8 Sub ipso mortis tempore et Servianum nonaginta annos agentem, ut supra dictum est, ne sibi superviveret atque, ut putabat, imperaret, mori coegit et ob leves offensas plurimos iussit occidi, quos Antoninus reservavit. 9 Et moriens quidem hos versus fecisse dicitur :

animula vagula blandula,
hospes comesque corporis,
quae nunc abibis in loca
pallidula rigida nudula
nec, ut soles, dabis iocos!

10 Tales autem nec multos meliores fecit et Graecos. Vixit annis LXII, mensibus V, diebus XVII. Imperavit annis XXI, mensibus XI.

XXVI. 1 Statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut vulnera, quae in facie naturalia erant, tegeret, habitudine robusta. 2 Equitavit ambulavitque plurimum armisque et pilo se semper exercuit. 3 Venatus frequentissime leonem manu sua occidit. Venando autem iugulum et costam fregit. Venationem semper cum amicis participavit. 4 In convivio tragoedias, comoedias, Attellanas, sambucas, lectores, poetas pro re semper exhibuit. 5 Tiburtinam villam mire exaedificavit, ita ut in ea et provinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lycium, Academian, Prytanium, Canopum, Poecilen, Tempe vocaret. et, ut nihil praetermitteret, etiam inferos finxit. 6 Signa mortis haec habuit : natali suo ultimo, cum Antoninum commendaret, praetexta sponte delapsa caput ei aperuit. 7 Anulus, in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est. 8 Ante diem natalis eius nescio qui ad senatum ululans venit ; contra quem Hadrianus ita motus est, quasi de sua mortelo queretur, cum eius verba nullus agnosceret. 10 Idem cum vellet in senatu dicere "post filii mei mortem", "post meam" dixit. somniavit praeterea se a patre potionem soporiferam impetrasse. Item somniavit a leone se oppressum esse.

XXVII. 1 In mortuum eum a multis multa sunt dicta. acta eius inrita fieri senatus volebat. 2 Nec appellatus esset divus, nisi Antoninus rogasset. 3 Templum denique ei pro sepulchro apud Puteolos constituit et quinquennale certamen et flamines et sodales et multa alia, quae ad honorem quasi numinis pertinerent. 4 Qua re, ut supra dictum est, multi putant Antoninum Pium dictum.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

AELIUS AELII SPARTIANI

Diocletiano Augusto Aelius Spartianus suus sal.

I. 1 In animo mihi est, Diocletiane Auguste, tot principum maxime, non solum eos, qui principum locum in hac statione, quam temperas, retentarunt, ut usque ad divum Hadrianum feci, sed illos etiam, qui vel Caesarum nomine appellati sunt nec principes aut Augusti fuerunt vel quolibet alio genere aut in famam aut in spem principatus venerunt, cognitioni numinis tui sternere. 2 Quorum praecipue de Aelio Vero dicendum est, qui primus tantum Caesaris nomen accepit, adoptione Hadriani familiae principum adscitus. 3 Et quoniam nimis pauca dicenda sunt, nec debet prologus inormior esse quam fabula, de ipso iam loquar.

II. 1 Ceionius Commodus, qui et Aelius Verus appelatus est, quem sibi Hadrianus aevo ingravescente morbis tristioribus pressus peragrato iam orbe terrarum adoptavit, nihil habet in sua vita memorabile, nisi quod primus tantum Caesar est appellatus, 2 non testamento, ut antea solebat, neque eo

modo quo Traianus est adoptatus, sed eo prope genere, quo nostris temporibus a vestra clementia Maximianus atque Constantius Caesares dicti sunt, quasi quidam principum fili, visi et designati augustae maiestatis heredes. 3 Et quoniam de Caesarum nomine in huius praecipue vita est aliquid disputandum, qui hoc solum nomen indeptus est, Caesarem vel ab elephanto, qui lingua Maurorum caesai dicitur, in proelio caeso eum, qui primus sic appellatus est, doctissimi viri et eruditissimi putant dictum, 4 vel quia mortua matre, sed ventre caeso, sit natus, vel quod cum magnis crinibus sit utero parentis effusus, vel quod oculis caesiis et ultra humanum morem viguerit. 5 Certe quaecumque illa, felix necessitas fuit, unde tam clarum et duraturum cum aeternitate mundi nomen effloruit. 6 Hic ergo, de quo sermo est, primum Lucius Aurelius Verus est dictus, sed ab Hadriano ascitus in Aeliorum familiam, hoc est in Hadriani, transscriptus et appellatus est Caesar. 7 Huic pater Ceionius Commodus fuit, quem alii Verum, alii Lucium Aurelium, multi Annium prodiderunt. 8 Maiores omnes nobilissimi, quorum origo pleraque ex Etruria fuit vel ex Faventia. 9 Et de huius quidem familia plenius in vita Lucii Aurelii Ceionii Commodi Veri Antonini, filii huiusce, quem sibi adoptare Antoninus iussus est, disseremus. 10 Is enim liber debet omnia, quae ad stemma generis pertinent, continere, qui habet principem, de quo plura dicenda sunt.

III. 1 Adoptatus autem Aelius Verus ab Hadriano eo tempore, quo iam, ut superius diximus, parum vigebat et de successore necessario cogitabat, 2 statimque praetor factus et Pannonis dux ac rector impositus, mox consul creatus et, quia erat deputatus imperio, iterum consul designatus est. 3 Datum etiam populo congiarium causa eius adoptionis conlatumque militibus sestertium ter milies, circenses editi, neque quicquam praetermissum, quod posset laetitiam publicam frequentare. 4 Tantumque apud Hadrianum principem valuit, ut praeter adoptionis adfectum, quo ei videbatur adiunctus, solus omnia, quae cuperet, etiam per litteras impetraret. 5 Nec provinciae quidem, cui praepositus erat, defuit. 6 Nam bene gestis rebus vel potius feliciter etiamsi non summi, medii tamen optinuit ducis famam. 7 Hic tamen valetudinis adeo miserae fuit, ut Hadrianum statim adoptionis paenituerit potueritque eum amovere a familia imperatoria, cum saepe de aliis cogitaret, si forte vixisset. 8 Fertur denique ab his, qui Hadriani vitam diligentius in litteras rettulerunt, Hadrianum Veri scisse genituram et eum, quem non multum ad rem publicam regendam probarat, ob hoc tantum adoptasse, ut suae satisfaceret voluptati et, ut quidam dicunt, iuri iurando, quod intercessisse inter ipsum ac Verum secretis conditionibus ferebatur. 9 Fuisse enim Hadrianum peritum matheseos Marius Maximus usque adeo demonstrat, ut eum dicat cuncta de se scisse, sic ut omnium dierum usque ad horam mortis futuros actus ante perscripserit.

IV. 1 Satis praeterea constat eum de Vero saepe dixisse:

Ostendent terris hunc tantum fata neque ultra
esse sinent.

2 Quos versus cum aliquando in hortulo spatians cantitaret, atque adesset unus ex litteratis, quorum Hadrianus speciosa societate gaudebat, velletque addere:

Nimium vobis Romana propago
visa potens, superi, propria haec si dona fuissent.

3 Hadrianus dixisse fertur "Hos Versus vita non capit Veri", illud addens:

manibus date lilia plenis;
purpureos spargam flores animamque nepotis
his saltim accumulem donis et fungar inani
munere.

4 Cum quidem etiam illud dicitur cum risione dixisse : "Ego mihi divum adoptavi, non filium." 5 Nunc tamen cum eum consolaretur unus de litteratis, qui aderat, ac diceret : "Quid? si non recte constellatio eius collecta est, quem credimus esse victurum?", Hadrianus dixisse fertur : "Facile ista dicis tu, qui patrimonii tui, non rei p. quaeris heredem." 6 Unde apparet eum habuisse in animo alium deligere atque hunc ultimo vitae suae tempore a re publica summovere. 7 Sed eius consiliis iuvit eventus. nam cum de provincia Aelius redisset atque orationem pulcherrimam, quae hodieque legitur, sive per se seu per scriniorum aut dicendi magistros parasset, qua kalendis ianuariis Hadriano patri gratias ageret, accepta potione, qua se aestimaret invari, kalendis ipsis Ianuariis perit. 8 Iussusque ab Hadriano, quia Vota interveniebant, non lugeri.

V. 1 Fuit hic vitae laetissimae, eruditus in litteris, Hadriano, ut malivoli locuntur, acceptior forma quam moribus. 2 In aula diu non fuit, in vita privata etsi minus probabilis, minus tamen reprehendendus ac memor familiae suae, comptus, decorus, pulchritudinis regiae, oris venerandi, eloquentiae celsioris, versu facilis, in re publica etiam non inutilis. 3 Huius voluptates ab his, qui vitam eius scripserunt, multae feruntur, et quidem non infames sed aliquatenus diffluentes. 4 Nam tetrafarmacum, seu potius pentefarmacum, quo postea semper Hadrianus est usus, ipse dicitur repperisse, hoc est sumen, fasianum, pavonem, pernam crustulatam et aprunam. 5 De quo genere cibi aliter refert Marius Maximus, non pentefarmacum sed tetrafarmacum appellans, ut et nos ipsi in eius vita persecuti sumus. 6 Fertur etiam aliud genus voluptatis, quod Verus invenerat. 7 Nam lectum eminentibus quattuor anacliteriis fecerat minuto reticulo undique inclusum eumque foliis rosae, quibus demptumesset album, replebat iacensque cum concubinis vel amine de liliis facto se tegebat unctus odoribus Persicis. 8 Iam illa frequentantur a nonnullis, quod et accubitationes ac mensas de rosis ac liliis fecerit et quidem purgatis. quae etsi non decora, non tamen ad perniciem publicam prompta sunt. 9 Atque idem

Ovidii libros Amorum ad verbum memoriter scisse fertur, idem Apicii, ut ab aliis relatum, in lecto semper habuisse, idem Martialem epigrammaticum poetam, Vergilium suum dixisse. 10 Iam illa leviora quod cursoribus suis exemplo Cupidinum alas frequenter adposuit eosque ventorum nominibus saepe vocitavit, Boream alium, alium Notum et item Aquilonem aut Circium ceterisque nominibus appellans et indefesse atque inhumaniter faciens cursitare. 11 Idem uxori conquerenti de extraneis voluptatibus dixisse fertur : "Patere me per alias exercere cupiditates meas: uxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis." 12 Eius est filius Antoninus Verus, qui adoptatus est a Marco, -vel certe cum Marco- et cum eodem aequale gessit imperium. 13 Nam ipsi sunt qui primi duo Augusti appellati sunt, et quorum fastis consularibus sic nomina praescribuntur, ut dicantur nonduo Antonini set duo Augusti. 14 Tantumque huius rei et novitas et dignitas valuit, ut fasti consulares nonnulli ab his sumerent ordinem consulum.

VI. 1 Pro eius adoptione infinitam pecuniam populo et militibus Hadrianus dedit. 2 Sed cum eum videret homo paulo argutior, miserrimae valetudinis, ita ut scutum solidius iactare non posset, dixisse fertur: 3 "Ter milies perdidimus, quod exercitui populoque dependimus; si quidem satis in caducum parietem incubuimus et qui non ipsam rem publicam, sed nos ipsos sustentare vix possit." 4 Et haec quidem Hadrianus cum praefecto suo locutus est. 5 Quae cum prodidisset praefectus, ac per hoc Aelius Caesar in dies magis magisque sollicitudine, utpote desperati hominis, adgravaretur, praefecto suo Hadrianus, qui rem prodiderat, successorem dedit volens videri, quod verba tristia temperasset. 6 Sed nihil profuit. nam, ut diximus, Lucius Ceionius Commodus Verus Aelius Caesar (nam his omnibus nominibus appellatus est) perit sepultusque est imperatorio funere, neque quicquam de regia ni mortis habuit dignitatem. 7 Doluit ergo illius mortem, ut bonus pater, non, ut bonus princeps. nam cum amici solliciti quaererent, qui adoptari posset, Hadrianus dixisse fertur his : "Etiam vivente adhuc Vero decreveram." 8 Ex quo ostendit aut iudicium suum aut scientiam futurorum. 9 Post hunc denique Hadrianus diu anceps, quid faceret, Antoninum adoptavit Pium cognomine appellatum. Cui conditionem addidit, utipse sibi Marcum et Verum Antoninus adoptaret filiamque suam Vero, non Marco daret. 10 Nec diutius vixit gravatus languore ac diverso genere morborum saepe dicens sanum principem mori debere, non debilem.

VII. 1 Statuas sane Aelio Vero per totum orbem colossas poni iussit, templa etiam in nonnullis urbibus fieri. 2 Denique illius merito filium eius Verum, nepotem utpote suum, qui pereunte Aelio in familia ipsius Hadriani remanserat, adoptandum Antonino Pio cum Marco, ut iamdiximus, dedit saepe dicens : "Habeat res publica quodcumque de Vero." 3 Quod quidem contrarium his, quae de adoptionis paenitentia per auctores plurimos intimata sunt, cum Verus posterior nihil dignum praeter clementiam in moribus habuerit, quod imperatoriae familiae lumen adferret. 4 Haec sunt, quae de

Vero Caesare mandanda litteris fuerunt. 5 De quo idcirco non tacui, quia mihi propositum fuit omnes, qui [vel] post Caesarem dictatorem, hoc est divum Iulium, vel Caesares vel Augusti vel principes appellati sunt, quique in adoptationem venerunt, vel imperatorum filii aut parentes Caesarum nomine consecrati sunt, singulis libris exponere, meae satisfaciens conscientiae, etiamsi multis nulla sit necessitas talia requirendi.

ANTONINUS PIUS IULI CAPITOLINI

I. 1 Tito Aurelio Fulvo Boionio Antonino Pio paternum genuse Gallia Transalpina, Nemausense scilicet, 2 avus Titus Aurelius Fulvus, qui per honores diversos ad secundum consulatum et praefecturam urbis pervenit, 3 pater Aurelius Fulvus, qui et ipse fuit consul, homo tristis et integer, 4 avia materna Boionia Procilla, mater Arria Fadilla, avus maternus Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus et qui Nervam miseratus esset, quod imperare coepisset, 5 soror uterina Iulia Fadilla, 6 vitricus Iulius Lupus consularis, socer Annius Verus, uxor Annia Faustina, 7 filii mares duo, duae feminae, gener per maiorem filiam Lamia Silvanus, per minorem Marcus Antoninus fuere. 8 Ipse Antoninus Pius natus est XIII. kl. Oct. FL. Domitiano XII et Cornelio Dolabella conss. In villa Lanuvina. Educatus Lori in Aurelia, ubi postea palatium extruxit, cuius hodieque reliquiae manent. 9 Pueritiam egit cum avo paterno, mox cum materno, omnes suos religiose colens, atque adeo et consobrinorum et vitrici et multorum adfinium hereditate ditatus est.

II. 1 Fuit vir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis, vultu placidus, ingenio singulari, eloquentiae nitidae, litteraturae praecipuae, sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens, et omnia haec cum mensura et sine iactantia, 2 in cunctis postremo laudabilis et qui merito Numae Pompilio ex bonorum sententia conparatur. 3 Pius cognominatus est a senatu, vel quod soceri fessiiam aetatem manu praesente senatu levaret ((quod quidem non satis magnae pietatis est argumentum, cum impius sit magis, qui ista non faciat, quam pius qui debitum reddat)) 4 vel quod eos, quos Hadrianus per malam valetudinem occidi iusserat, reservavit, 5 vel quod Hadriano contra omnium studia post mortem infinitos atque inmensos honores decrevit, 6 vel quod, cum se Hadrianus interimere vellet, ingenti custodia et diligentia fecit, ne id posset admittere, 7 vel quod vere natura clementissimus et nihil temporibus suis asperum fecit. 8 Idem fenus trientarium, hoc est minimis usuris exercuit, ut patrimonio suo plurimos adiuvaret. 9 Fuit quaestor liberalis, praetor splendidus, consul cum Catilio Severo. 10 Hic in omni vita sua privata in agris frrequentissime vixit, sed clarus in locis omnibus fuit. 11 Ab Hadriano inter quattuor consulares, quibus Italia committebatur, electus est ad eam partem Italiae regendam, in qua plurimum possidebat, ut Hadrianus viri talis et honori consuleret et quieti.

III. 1 Huic, cum Italiam regeret, imperii omen est factum. nam cum tribunal ascendisset, inter alias adclamationes dictum est "Auguste, dii te servent". 2 Proconsulatum Asiae sic egit, ut solus avum vinceret. 3 In proconsulatu etiam sic imperii omen accepit : nam cum sacerdos femina Trallis ex more proconsules semper hoc nomine salutaret, non dixit "ave pro consule", sed "ave imperator". 4 Cysici etiam de simulacro dei ad statuam eius corona translata est. 5 Et post consulatum in virdiario taurus marmoreus cornibus ramis arboris adcrescentibus adpensus est, et fulgur caelo sereno sine noxa in eius domum venit, et in Etruria dolia, quae defossa fuerant, supra terram reperta suntet statuas eius in omni Etruria examen apium replevitet somnio saepe monitus est penatibus suis Hadriani simulacrum inserere. 6 Proficiscens ad proconsulatum filiam maiorem amisit. 7 De huius uxore multa dicta sunt ob nimiam libertatem et vivendi facilitatem, quae iste cum animi dolore compressit. 8 Post proconsulatum in consiliis Hadriani Romae frequens dixit de omnibus, quibus Hadrianus consulebat, mitiorem sententiam semper ostendens.

IV. 1 Genus sane adoptionis tale fertur : mortuo Aelio Vero, quem sibi Hadrianus adoptaverat et Caesarem nuncupaverat, dies senatus habebatur; 2 eo Arrius Antoninus soceri vestigia levans venit atque idcirco ab Hadriano dicitur adoptatus. 3 Quae causa sola esse adoptionis nec potuit omnino nec debuit, maxime cum et semper rem publicam bene egisset Antoninus et in proconsulatu se sanctum gravemque praebuisset. 4 Ergo cum eum Hadrianus adoptare se velle publicasset, acceptum est spatium deliberandi, utrum adrogari ab Hadriano vellet. 5 Adoptionis lex huiusmodi data est, ut quemadmodum Antoninus ab Hadriano adoptabatur, ita sibi ille adoptaret M. Antoninum, fratris uxoris suae filium, et L. Verum, Aelii Veri, qui ab Hadriano adoptatus fuerat, filium, qui postea Verus Antoninus est dictus. 6 Adoptatus est V. kl. Mart. die in senatu gratias agens, quodde se ita sensisset Hadrianus. 7 Factusque est patri et in imperio proconsulari et in tribunicia potestate collega. 8 Huius primum hoc fertur, quod, cum ab uxore argueretur quasi parum nescio quid suis largiens, dixerit : "stulta, posteaquam ad imperium transivimus, et illud, quod habuimus ante, perdidimus." 9 Congiarium militibus populo de proprio dedit et ea, quae pater promiserat. 10 Et ad opera Hadriani plurimum contulit et aurum coronarium, quod adoptionis suae causa oblatum fuerat, Italicis totum, medium provincialibus reddidit.

V. 1 Et patri, cum advixerit, religiosissime paruit. Sed Hadriano apud Baias mortuo reliquias eius Romam pervexit sancte ac reverenter atque in hortis Domitiae conlocavit, etiam repugnantibus cunctis inter divos eum rettulit. 2 Uxorem Faustinam Augustam appellari a senatu permisit. Pii appellationem recepit. Patri et matri atque avis et fratribus iam mortuis statuas decretas libenter accepit. Circenses natalisuo dicatos non respuit aliis honoribus refutatis. Clipeum Hadriano magnificentissimum posuit et sacerdotes instituit. 3 Factus imperator nulli eorum, quos Hadrianus provexerat, successorem dedit

fuitque ea constantia, ut septenis et novenis annis in provinciis bonos praesides detineret. 4 Per legatos suos plurima bella gessit. nam et Brittanos per Lollium Urbicum vicit legatum alio muro cespiticio summotis barbaris ducto et Mauros ad pacem postulandam coegit et Germanos et Dacos et multas gentes atque Iudaeos rebellantes contudit per praesides ac legatos. 5 In Achaia etiam atque <apud> Aegyptum rebelliones repressit. Alanos molientis saepe refrenavit.

VI. 1 Procuratores suos et modeste suscipere tributa iussit et excedentes modum rationem factorum suorum reddere praecepit nec umquam ullo laetus est lucro, quo provincialis oppressus est. 2 Contra procuratores suos conquerentes libenter audivit. 3 His, quos Hadrianus damnaverat, in senatu indulgentias petit dicens etiam ipsum Hadrianum hoc fuisse facturum. 4 Imperatorium fastigium ad summam civilitatem deduxit ; unde plus crevit recusantibus aulicis ministris, qui illo nihil per internuntios agente nec terrere poterant homines aliquando nec ea, quae occulta non erant, vendere. 5 Senatui tantum detulit imperator, quantum, cum privatus esset, deferri sibi ab alio principe optavit. 6 Patris patriae nomen delatum a senatu, quod primo distulerat, cum ingenti gratiarum actione suscepit. 7 Tertio anno imperii sui Faustinam uxorem perdidit, quae a senatu consecrata est delatis circensibus atque templo et flaminicis et statuis aureis atque argenteis, cum etiam ipse hoc concesserit, ut imago eius cunctis circensibus poneretur. 8 Statuam auream delatam a senatu positam suscepit. 9 M. Antoninum quaestorem consulem petente senatu creavit. 10 Annium Verum, qui postea dictus est Antoninus, ante tempus quaestorem designavit. 11 Neque de provinciis neque de ullis actibus quicquam constituit, nisi quod prius ad amicos rettulit, atque ex eorum sententia formas composuit. 12 Visus est sane ab amicis et cum privatis vestibus et domestica quaedam gerens.

VII. 1 Tanta sane diligentia subiectos sibi populos rexit, ut omniaet omnes, quasi sua essent, curaret. Provinciae sub eo cunctae floruerunt. 2 Quadruplatores extincti sunt. 3 Publicatio bonorum rarior quam umquam fuit, ita ut unus tantum proscriberetur affectatae tyrannidis reus, hoc est Atilius Titianus, senatu puniente, a quo conscios requiri vetuit, filio eius ad omnia semper adiuto. 4 Perit et Priscianus reus affectatae tyrannidis, sed morte voluntaria. de qua coniuratione quaeri vetuit. 5 Victus Antonini Pii talis fuit, ut esset opulentia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus, et mensa eius per proprios servos, proprios aucupes, piscatores ac venatores instrueretur. 6 Balneum, quo usus fuisset, sine mercede populo exhibuit nec omnino quicquam de vitae privatae qualitate mutavit. 7 Salaria multis subtraxit, quos otiosos videbat accipere, dicens nihil esse sordidius, immo crudelius, quam si rem p. is adroderet, qui nihil in eam suo labore conferret. 8 Unde etiam Mesomedi lyrico salarium inminuit. rationes omnium provinciarum adprime scivit et vectigalium. 9 Patrimonium privatum in filiam contulit, sed fructus reipublicae donavit. 10 Species imperatorias superfluas et praedia vendidit et

in suis propriis fundis vixit varie ac pro temporibus. 11 Nec ullas expeditiones obiit, nisi quod ad agros suos profectusest et ad Campaniam dicens gravem esse provincialibus comitatum principis, etiam nimis parci. 12 Et tamen ingenti auctoritate apud omnes gentes fuit, cum in urbe propterea sederet, ut undique nuntios, medius utpote, citius posset accipere.

VIII. 1 Congiarium populo dedit, militibus donativum addidit. Puellas alimentarias in honorem Faustinae Faustinianas constituit. 2 Opera eius haec extant : Romae templum Hadriani honori patris dicatum, Graecostadium post incendium restitutum, instauratum amphitheatrum, sepulchrum Hadriani, templum Agrippae, pons Sublicius; 3 Fari restitutio, Caietae portus, Terracinensis portus restitutio, lavacrum Ostiense, Antiatium aquae ductus, templa Lanuviana. 4 Multas etiam civitates adiuvit pecunia, ut opera vel nova facerent vel vetera restituerent, ita ut et magistratus adiuvaret et senatores urbis ad functiones suas. 5 Hereditates eorum, qui filios habebant, repudiavit. primus constituit, ne poena causa legatum relictum maneret. 6 Successorem viventi bono iudici nulli dedit nisi Orfito praefecto urbi, sed petenti. 7 Nam Gavius Maximus praefectus praetorii usque ad vicensimum annum sub eo pervenit, vir severissimus, cui Tatius Maximus successit. 8 In cuius demortui locum duos praefectos substituit Fabium Repentinum et Cornelium Victorinum. 9 Sed Repentinus <fabula> famosa percussus est, quod per concubinam principis ad praefecturam venisset. 10 Usque adeo sub eo nullus percussus est senator, ut etiam parricida confessus in insula deserta poneretur, quia vivere illi naturae legibus non licebat. 11 Vini, olei et tritici penuriam per aerarii sui damna emendo et gratis populo dando sedavit.

IX. 1. Adversa eius temporibus haec provenerunt : fames, de qua diximus, circi ruina, terrae motus, quo Rhodiorum et Asiae oppida conciderunt, quae omnia mirifice instauravit, et Romae incendium, quod trecentas quadraginta insulas vel domos absumpsit. 2 Et Narbonensis civitas et Antiochense oppidum et Carthaginense forum arsit. 3 Fuit et inundatio Tiberis, apparuit et stella crinita, natus estet biceps puer, et uno partu mulieris quinque pueri editi sunt. 4 Visus est in Arabiam iubatus anguis maior solitis, qui se acauda medium comedit. Lues etiam in Arabia fuit. Hordeum in Moesia in culminibus arborum natum est. 5 Quattuor praeterea leones mansueti sponte se capiendos in Arabia praeberunt. 6 Pharasmanes rex ad eum Romam venit plusque illi quam Hadriano detulit. Pacorum regem Lazis dedit. Parthorum regem ab Armeniorum expugnatione solis litteris reppulit. Abgarum regem ex orientis partibus sola auctoritate deduxit. 7 Causas regales terminavit. Sellam regiam Parthorum regi repetenti quam Traianus ceperat, pernegavit. 8 Rhoemetalcen in regnum Bosforanum audito inter ipsum et Eupatorem negotio remisit. 9 Olbiopolitis contra Tauroscythas in Pontum auxilia misit et Tauroscythas usque addandos Olbiopolitis obsides vicit. 10 Tantum sane auctoritatis apud exteras gentes nemo habuit, cum semper amaverit pacem, eo

usque ut Scipionis sententiam frequentarit, qua ille dicebat malle se unum civem servare quam mille hostes occidere.

X. 1 Mensem Septembrem atque Octobrem Antoninum atque Faustinum appellandos decrevit senatus, sed id Antoninus respuit. 2 Nuptias filiae suae Faustinae, cum Marco Antonino eam coniungeret, usque ad donativum militum celeberrimas fecit. 3 Verum Antoninum post quaesturam consulem fecit. 4 Cum Apollonium, quem e Calchide acciverat, ad Tiberianam domum, in qua habitabat, vocasset, ut ei Marcum Antoninum traderet, atque ille dixisset "non magister ad discipulum debet venire, sed discipulus ad magistrum", risit eum dicens : "facilius fuit Apollonio a Calchide Romam venire quam a domo sua in palatium." cuius avaritiam etiam in mercedibus notavit. 5 Inter argumenta pietatis eius et hoc habetur, quod, cum Marcus mortuum educatorem suum fleret vocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis, ipse dixerit : "permittite", inquit, "illi, ut homo sit. Neque enim vel philosophia vel imperium tollit affectus." 6 Praefectos suos et locupletavit et ornamentis consularibus donavit. 7 Si quos repetundarum damnavit, eorum liberis bona paterna restituit, ea tamen lege, ut illi provincialibus redderent, quod parentes acceperant. 8 Ad indulgentias pronissimus fuit. 9 Edita munera, in quibus elephantos et corocottas et tigrides et rhinocero(n)tes, crocodillos etiam atque hippopotamos et omnia ex toto orbe terrarum cum tigridibus exhibuit. centum etiam leones una missione edidit.

XI. 1. Amicis suis in imperio suo non aliter usus est quam privatus, quia et ipsi numquam de eo cum libertis per fumum aliquid vendiderunt ; si quidem libertis suis severissime usus est. 2 Amavit histrionum artes. Piscando se et venando multum oblectavit et deambulatione cum amicis atque sermone. Vindemias privati modo cum amicis agebat. 3 Rhetoribus et philosophis per omnes provincias et honores et salaria detulit. Orationes plerique alienas esse dixerunt, quae sub eius nomine feruntur; Marius Maximus eius proprias fuisse dicit. 4 Convivia cum amicis et privata communicavit et publica 5 nec ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum aeger fuit. 6 Cum sibi et filiis honores peteret, omnia quasi privatus fecit. 7 Frequentavit et ipse amicorum suorum convivia. 8 Inter alia etiam hoc civilitatis eius praecipuum argumentum est, quod, cum domum Homulli visens miransque columnas porphyreticas requisset, unde eas haberet, atque Homullus ei dixisset : "cum in domum alienam veneris, et mutus et surdus esto", patienter tulit. Cuius Homulli multa ioca semper patienter accepit.

XII. 1 Multa de iure sanxit ususque est iuris peritis Vindio Vero, Salvio, Valente, Volusio Maeciano, Ulpio Marcello et Diaboleno. 2 Seditiones ubicumque factas non crudelitate sed modestia et gravitate compressit. 3 Intra urbes sepeliri mortuos vetuit. Sumptum muneribus gladiatoriis instituit. Vehicularium cursum summa diligentia sublevavit. Omnium, qua gessit, et in

senatu et per edicta rationem reddidit. 4 Perit anno septuagesimo, sed quasi adulescens desideratus est. Mors autem eius talis fuisse narratur : cum Alpinum caseum incena edisset avidius, nocte reiectavit atque alia die febre commotus est. 5 Tertia die, cum se gravari videret, Marco Antonino rem publicam et filiam praesentibus praefectis commendavit Fortunamque auream, quae in cubiculo principum poni solebat, tansferri ad eum iussit, 6 signum tum tribuno aequanimitatis dedit atque ita conversus quasi dormiret, spiritum reddidit apud Lorium. 7 Alienatus in febri nihil aliud quam de re p. et de his regibus, quibus irascebatur, loquutus est. 8 Privatum patrimonium filiae reliquit. Testamento autem omnes suos legatis idoneis prosecutus est.

XIII. 1 Fuit statura elevata decorus. Sed cum esset longus et senex incurvareturque, tiliaciis tabulis in pectore positis fasciabatur, ut rectus incederet. 2 Senex etiam, antequam salutatores venirent, panem siccum comedit ad sustentandas vires. Fuit voce rauca et sonoracum iocundidate. 3 A senatu divus est appellatus cunctis certatim adnitentibus, cum omnes eius pietatem, clementiam, ingenium, sanctimoniam laudarent. Decreti etiam sunt omnes honores, qui optimis principibus ante delati sunt. 4 Meruit et flaminem et circenses et templum et sodales Antoninianos solusque omnium prope principum prorsus [sine] civili sanguine et hostili, quantum ad se ipsum pertinet, vixit et qui rite comparetur Numae, cuius felicitatem pietatemque et securitatem cerimoniasque semper obtinuit.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

VITA MARCI ANTONINI PHILOSOPHI IULI CAPITOLINI

I. 1 Marco Antonino, in omni vita philosophanti viro et qui sanctitate vitae omnibus principibus antecellit, 2 pater Annius Verus, qui in praetura decessit, avus Annius Verus, iterum consul et praefectus urbi, adscitus in patricios a principibus (a) Vespasiano et Tito censoribus, 3 patruus Annius Libo consul, amita Galeria Faustina Augusta, mater Domitia Calvilla, Calvisii Tulli bis consulis filia, 4 proavus paternus Annius Verus praetorius ex Uccubitano municipio ex Hispania factus senator, proavus maternus Catilius Severus bis consul et praefectus urbi, avia paterna Rupilia Faustina, Rupili Boni consularis filia, fuere. 5 Natus est Marcus Romae VI. kl. Maias in monte Caelio in hortis avo suo iterum et Augure consulibus. 6 Cuius familia in originem recurrens a Numa probatur sanguinem trahere, ut Marius Maximus docet; item a rege Sallentino Malemnio, Dasummi filio, qui Lopias condidit. 7 Educatus est in eo loco, in quo natus est, et in domo avi sui Veri iuxta aedes Laterani. 8 Habuit et sororem natu minorem Anniam Cornificiam, uxorem Anniam Faustinam, consobrinam suam. 9 Marcus Antoninus principio aevi sui nomen habuit Catilii Severi, materni proavi. 10 Post excessum vero patris ab Hadriano Annius Verissimus vocatus est, post virilem autem togam Annius Verus. patre mortuo ab avo paterno adoptatus et educatus est.

II. 1 Fuit a prima infantia gravis. at ubi egressus est annos, qui nutricum foventur auxilio, magnis praeceptoribus traditus ad philosophiae scita pervenit. 2 Usus est magistris ad prima elementa Euforione litteratore et Gemino comoedo, musico Androne eodemque geometra. Quibus omnibus ut disciplinarum auctoribus plurimum detulit. 3 Usus praeterea grammaticis Graeco Alexandro Cotiaensi, Latinis Trosio Apro et Polione et Eutychio Proculo Siccensi. 4 Oratoribus usus est Graecis Aninio Macro, Caninio Celere et Herode Atti(o)co, Latino Frontone Cornelio. 5 Sed multum ex his Frontoni detulit, cui et statuam in senatu petit. Proculum vero usque ad proconsulatum provexit oneribus in se receptis. 6 Philosophiae operam vehementer dedit et quidem adhuc puer. Nam duodecimum annum ingressus habitum philosophi sumpsit et deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio et humi cubaret, vix autem matre agente instrato pellibus lectulo accubaret. 7 Usus est etiam Commodo magistro, cuius ei adfinitas fuerat destinata, usus est et Apollonio Chalcedonio stoico philosopho.

III. 1 Tantum autem studium in eo philosophiae fuit, ut adscitus iam (in) imperatoriam tamen ad domum Apollonii discendi causa veniret. 2 Audivit et Sextum Chaeronensem Plutarchi nepotem, Iunium Rusticum, Claudium Maximum et Cinnam Catulum stoicos, 3 peripateticae vero studiosus audivit Claudium Severum, et praecipue Iunium Rusticum, quem et reveritus est et sectatus, qui domi militiaeque pollebat, stoicae disciplinae peritissimum; 4 cum quo omnia communicavit publica privataque consilia, cui etiam ante praefectos praetorio semper osculum dedit, quem et consulem iterum designavit, cui post obitum a senatu statuas postulavit. 5 Tantum autem honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet ac sepulchra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret. 6 Studuit et iuri audiens Lucium Volusium Maecianum. 7 Tantumque operis et laboris studiis inpendit, ut corpus adficeret, atque in hoc solo pueritia eius reprehenderetur. 8 Frequentavit et declamatorum scolas publicas amavitque [ex] condiscipulis praecipuos senatorii ordinis Seium Fuscianum et Aufidium Victorinum, ex equestri Baebium Longum et Cal(l)enum. 9 In quos maxime liberalis fuit, et ita quidem ut, quos non posset ob qualitatem vitae rei p. praeponere, locupletatos teneret.

IV. 1 Educatus est in Hadriani gremio, qui illum, ut supra diximus, Verissimum nominabat et qui ei honorem equi publici sexenni detulit, 2 octavo aetatis anno in saliorum collegium rettulit. 3 In saliatu omen accepit imperii: coronas omnibus in pulvinar ex more iacientibus aliae aliis locis haeserunt, huius velut manu capiti Martis aptata est. 4 Fuit in eo sacerdotio et praesul et vates et magister et multos inauguravit atque exauguravit nemine praeeunte, quod ipse carmina cuncta didicisset. 5 Virilem togam sumpsit quinto decimo aetatis anno, statimque ei Lucii Ceionii Commodi filia desponsata est ex Hadriani voluntate. 6 Nec multo post praefectus feriarum Latinarum fuit. In quo honore praeclarissime se pro magistratibus agentem et

in conviviis Hadriani principis ostendit. 7 Post hoc patrimonium paternum sorori totum concessit, cum eum ad divisionem mater vocaret, responditque avi bonis se esse contentum, addens, ut et mater, si vellet, in sororem suum patrimonium conferret, ne inferior esset soror marito. 8 Fuit autem vitae indulgentia, ut cogeretur nonnumquam vel in venationes pergere vel in theatrum descendere vel spectaculis interesse. 9 Operam praeterea pingendo sub magistro Diogeneto dedit. Amavit pugilatum luctamina et cursum et aucupatus et pila lusit adprime et venatus est. 10 Sed ab omnibus his intentionibus studium eum philosophiae abduxit seriumque et gravem reddidit, non tamen prorsus abolita in eo comitate, quam praecipue suis, mox amicis atque etiam minus notis exhibebat, cum frugi esset sine contumacia, verecundus sine ignavia, sine tristitia gravis.

V. 1 His ita se habentibus cum post obitum Lucii Caesaris Hadrianus successorem imperii quaereret, nec idoneus, utpote decem et octo annos agens, Marcus haberetur, amitae Marci virum Antoninum Pium Hadrianus ea lege in adoptationem legit, ut sibi Marcum Pius adoptaret, ita tamen ut et Marcus sibi Lucium Commodum adoptaret. 2 Sane ea die, qua adoptatus est, Verus in somnis se umeros eburneos habere vidit sciscitatusque, an apti essent oneri ferundo, solito repperit fortiores. 3 Ubi autem comperit se ab Hadriano adoptatum, magis est deterritus quam laetatus iussusque in Hadriani privatam domum migrare invitus de maternis hortis recessit. 4 Cumque ab eo domestici quaererent, cur tristis in adoptionem regiam transiret, disputavit, quae mala in se contineret imperium. 5 Tunc primum pro Annio Aurelius coepit vocari, quod in Aureliam, hoc est Antonini, adoptionis iure transisset. 6 Octavo decimo ergo aetatis anno adoptatus in secundo consulatu Antonini, iam patris sui, Hadriano ferente gratia aetatis facta questor est designatus. 7 Adoptatus in aulicam domum omnibus parentibus suis tantam reverentiam, quantam privatus exhibuit. 8 Eratque haut secus rei suae quam in privata domo parcus ac diligens, pro instituto patris volens agere, dicere, cogitare.

VI. 1 Hadriano Baias absumpto cum Pius ad advehendas eius reliquias esset profectus, relictus Romae avo iusta implevit et gladiatorium quasi privatus quaestor edidit munus. 2 Post excessum Hadriani statim Pius per uxorem suam Marcum sciscitatus est et eum dissolutis sponsalibus, quae cum Lucii Ceionii Commodi - desponderi voluerat impari adhuc aetate, habita deliberatione velle se dixit. 3 His ita gestis adhuc quaestorem et consulem secum Pius Marcum designavit et Caesaris appellatione donavit et sevirum turmis equitum Romanorum iam consulem designatum creavit et edenti cum collegis ludos sevirales adsedit et in Tiberianam domum transgredi iussit et aulico fastigio renite[n]tem ornavit et in collegia sacerdotum iubente senatu recepit. 4 Secundum etiam consulem designavit, cum ipse quartum pariter inierit. 5 Per eadem tempora, cum tantis honoribus occuparetur et cum formandus ad regendum statum rei publicae patris actibus interesset, studia cupidissime frequentavit. 6 Post haec Faustinam duxit uxorem et suscepta filia

tribunicia potestate donatus est atque imperio extra urbem proconsulari addito iure quintae relationis. 7 Tantum apud Pium valuit, [ut] numquam quemquam sine eo facile promoverit. 8 Erat autem in summis obsequiis patris Marcus, quamvis non deessent, qui aliqua adversum eum insusurrarent, 9 et prae ceteris Valerius Homullus, qui, cum Lucillam matrem Marci in virdiario venerantem simulacrum Apollinis vidisset, insusurravit: "Illa nunc rogat, ut diem tuum claudas, et filius imperet". quod omnino apud Pium nihil valuit: 10 tanta erat Marci probitas et tanta in imperatorio participatu modestia.

VII. 1 Existimationis autem tantam curam habuit, ut et procuratores suos puer semper moneret, ne quid arrogantius facerent, et hereditatis delatas reddens proximis aliquando respuerit. 2 Denique per viginti et tres annos in domo patris ita versatus, ut eius cotidie amor cresceret, nec praeter duas noctes per tot annos ab eo mansit diversis vicibus. 3 Ob hoc Antoninus Pius, cum sibi adesse finem vitae videret, vocatis amicis et praefectis ut successorem eum imperii omnibus commendavit atque firmavit statimque signo aequanimitatis tribuno dato Fortunam auream, quae in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire iussit. 4 Bonorum maternorum partem Mummio Quadrato, sororis filio, quia illa iam mortua erat, tradidit. 5 Post excessum divi Pii a senatu coactus regimen publicum capere fratrem sibi participem in imperio designavit, quem Lucium Aurelium Verum Commodum appellavit Caesaremque atque Augustum dixit. 6 Atque ex eo pariter coeperunt rem publicam regere. tuncque primum Romanum imperium duos Augustos habere coepit, [cum imperium sibi re]lictum cum alio participasset. Antonini mox ipse nomen recepit. 7 Et quasi pater Lucii Commodi esset, et Verum eum appellavit addito Antonini nomine filiamque suam Lucillam fratri despondit. 8 Ob hanc coniunctionem pueros et puellas novorum nominum frumentariae perceptioni adscribi praeceperunt actis igitur, quae agenda fuerant in senatu, 9 pariter castra praetoria petiverunt et vicena milia nummum singulis ob participatum imperium militibus promiserunt et ceteris pro rata. 10 Hadriani autem sepulcro corpus patris intulerunt magnifico exequiarum officio. mox iustitio secuto publici quoque funeris expeditus est ordo. 11 Et laudavere uterque pro rostris patrem flaminemque ei ex adfinibus et sodales ex amicissimis Aurelianos creavere.

VIII. 1 Adepti imperium ita civiliter se ambo egerunt, ut lenitatem Pii nemo desideraret, cum eos Marullus, sui temporis mimografus, cavillando inpune perstringeret. 2 Funebre munus patri dederunt. 3 Dabat se Marcus totum et philosophiae, amorem civium adfectans. 4 Sed interpellavit istam felicitatem securitatemque imperatoris prima Tiberis inundatio, quae sub illis gravissima fuit. Quae res et multa urbis aedificia vexavit et plurimum animalium interemit et famem gravissimam peperit. 5 Quae omnia mala Marcus et Verus sua cura et praesentia temperarunt. 6 Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologessus paratum sub Pio Marci et Veri tempore indixit fugato Atidio Corneliano, qui Syriam tunc administrabat. 7 Imminebat etiam Brittanicum

bellum, et Catthi in Germaniam ac Raetiam inruperant. 8 Et adversus Brittannos quidem Calpurnius Agricola missus est, contra Catthos Aufidius Victorinus. 9 Ad Parthicum vero bellum senatu consentiente Verus frater est missus; ipse Romam remansit, quod res urbanae imperatoris presentiam postularent. 10 Et Verum quidem Marcus Capuam usque prosecutus amicis comitantibus a senatu ornavit additis officiorum omnium principibus. 11 Sed cum Romam redisset Marcus cognovissetque Verum apud Canusium aegrotare, ad eum videndum contendit susceptis in senatu votis; quae, posteaquam Romam redit audita Veri transmissione, statim red[d]idit. 12 Et Verus quidem, posteaquam in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiam et Daphnen vixit armisque se gladiatoriis et venatibus exercuit, cum per legatos bellum Parthicum gerens imperator appellatus esset, 13 cum Marcus horis omnibus rei publicae actibus incubaret patienterque delicias fratris et prope [non] invitus ac volens ferret. 14 Denique omnia, quae ad bellum erant necessaria, Romae positus et disposuit Marcus et ordinavit.

IX. 1 Gestae sunt res in Armenia prospere per Statium Priscum Artaxatis captis, delatumque Armeniacum nomen utrique principum. quod Marcus per verecundiam primo recusavit, postea tamen recepit. 2 Profligato autem bello uterque Parthicus appellatus est. Sed [id] quoque Marcus delatum nomen repudiavit, quod postea recepit. 3 Patris patriae autem nomen delatum (a) fratre absente in eiusdem praesentiam distulit. 4 Medio belli tempore et Civicam, patruum Veri, et filiam suam nupturam commissam sorori suae eandemque locupletatam Brundisium usque deduxit, ad eum misit Romamque statim rediit, 5 revocatus eorum sermonibus, qui dicebant Marcum velle finiti belli gloriam sibimet vindicare atque idcirco in Syriam proficisci. 6 Ad proconsules scribsit, ne quis filiae suae iter facienti occurreret. 7 Inter haec liberales causas ita munivit, ut primus iuberet apud praefectos aerarii Saturni unumquemque civium natos liberos profiteri intra tricensimum diem nomine imposito. 8 Per provincias tabulariorum publicorum usum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romae apud praefectos aerarii, ut, si forte aliquis in provincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret. 9 Atque hanc totam legem de adsertionibus firmavit aliasque de mensariis et auctionibus tulit.

X. 1 Senatum multis cognitionibus et maxime ad se pertinentibus iudicem dedit. de statu etiam defunctorum intra quinquennium quaeri iussit. 2 Neque quisquam principum amplius senatui detulit. in senatus autem honorificentiam multis praetoriis et consularibus privatis decidenda negotia delegavit, quo magis eorum cum exercitio iuris auctoritas cresceret. 3 Multos ex amicis in senatum adlegit cum aediliciis aut praetoriis dignitatibus. 4 Multis pauperibus sine crimine senatoribus dignitates tribunicias aediliciasque concessit. 5 Nec quemquum in ordinem legit, nisi quem ipse bene scisset. 6 Hoc quoque senatoribus detulit, ut, quotiens de quorum capite esset iudicandum, secreto pertractaret atque ita in publicum proderet nec pateretur (a)equites Romanos

talibus interesse causis. 7 Semper autem, cum potuit, interfuit senatui, etiamsi nihil esset referendum, si Romae fuit; si vero aliquid referre voluit, etiam de Campania ipse venit. 8 Comitiis praeterea etiam usque ad noctem frequenter interfuit neque umquam recessit de curia, nisi consul dixisset : "Nihil vos moramur, p. c." 9 Senatum appellationibus a consule factis iudicem dedit. 10 Iudicariae rei singularem diligentiam adhibuit. Fastis dies iudiciarios addidit, ita ut ducentos triginta dies annuos rebus agendis litibusque disceptandis constitueret. 11 Praetorem tutelarem primus fecit, cum ante tutores a consulibus poscerentur, ut diligentius de tutoribus tractaretur. 12 De curatoribus vero, cum ante non nisi ex lege Laetoria vel propter lasciviam vel propter dementiam darentur, ita statuit, ut omnes adulti curatores acciperent non redditis causis.

XI. 1 Cavit et sumptibus publicis et calumniis quadruplatorum intercessit adposita falsis delatoribus nota. 2 Delationes, quibus fiscus augeretur, contempsit. De alimentis publicis multa prudentur invenit. curatores multis civitatibus, quo latius senatorias tenderet dignitates, a senatu dedit. 3 Italicis civitatibus famis tempore frumentum ex urbe donavit omnique frumentariae rei consuluit. 4 Gladiatoria spectacula omnifariam temperavit. temperavit etiam scaenicas donationes iubens, ut quinos aureos scaenici acciperent, ita tamen ut nullus editor decem aureos egrederetur. 5 Vias etiam urbis atque itinerum diligentissime curavit. Rei frumentariae graviter providit. 6 Datis iuridicis Italiae consuluit ad id exemplum, quo Hadrianus consulares viros reddere iura praeceperat 7 Hispanis exhaustis Italica allectione contra ... Traianique praecepta verecunde consuluit. 8 Leges etiam addidit de vicensima hereditatum, de tutelis libertorum, de bonis maternis et item de filiorum successionibus pro parte materna, utqu(a)e senatores peregrini quartam partem in Italia possiderent. 9 Dedit praeterea curatoribus regionum ac viarum potestatem, ut vel punirent vel ad praefectum urbi puniendos remitterent eos, qui ultra vectigalia quicquam ab aliquo exegissent. 10 Ius autem magis vetus restituit quam novum fecit. habuit secum praefectos, quorum et auctoritate et periculo semper iura dictavit. usus autem est Scaevola praecipue iuris perito.

XII. 1 Cum populo autem non aliter egit, quam est actum sub civitate libera. 2 Fuitque per omnia moderantissimus in hominibus deterrendis a malo, invitandis ad bona, remunerandis copia, indulgentia liberandis fecitque ex malis bonos, ex bonis optimos, moderate etiam cavillationes nonnullorum ferens. 3 Nam cum quendam Vetrasinum famae detestandae honorem petentem moneret, ut se ab opinionibus populi vindicaret, et ille contra respondisset multos, qui secum in harena pugnassent, se praetores videre, patienter tulit. 4 Ac ne in quenquam facile vindicaret, praetorem, qui quaedam pessime egerat, non abdicare se praetura iussit, sed collegae iuris dictionem mandavit. 5 Fisco in causis conpendii numquam iudicans favit. 6 Sane, quamvis esset constans, erat etiam verecundus. 7 Posteaquam autem e Syria victor rediit frater, patris patriae nomen ambobus decretum est, cum se

Marcus absente Vero erga omnes senatores atque homines moderatissime gessisset. 8 Corona praeterea civica oblata est ambobus; petitque Lucius, ut secum Marcus triumpharet. petit praetera Lucius, ut filii Marci Caesares appellarentur. 9 Sed Marcus tanta fuit moderatione, ut cum simul triumphasset, tamen post mortem Lucii tantum Germanicum se vocaret, quod sibi bello proprio pepererat. 10 In triumpho autem liberos Marci utriusque sexus secum vexerunt, ita tamen ut et puellas virgines veherent. 11 Ludos etiam ob triumphum decretos spectaverunt habitu triumphali. 12 Inter cetera pietatis eius haec quoque moderatio praedicanda est: funambulis post puerorum lapsum culcitas subici iussit. Unde hodieque rete praetenditur. 13 Dum Parthicum bellum geritur, natum est Marcomannicum, quod diu eorum, qui aderant, arte suspensum est, ut finito iam orientali bello Marcomannicum agi posset. 14 Et cum famis tempore populo insinuasset de bello, fratre post quinquennium reverso in senatu egit, ambos necessarios dicens bello Germanico imperatores.

XIII. 1 Tantus autem timor belli Marcomannici fuit, ut undique sacerdotes Antoninus acciverit, peregrinos ritus impleverit, Romam omni genere lustraverit; 2 retardatusque bellica profectione sic celebravit et Romano ritu lectisternia per septem dies. 3 Tanta autem pestilentia fuit, ut vehiculis cadavera sint exportata serracisque. 4 Tunc autem Antonini leges sepeliendi sepulchrorumque asperrimas sanxerunt, quando quidem caverunt, ne quis [ubi] vellet fabricaretur sepulchrum. quod hodieque servatur. 5 Et multa quidem milia pestilentia consumpsit multosque ex proceribus, quorum amplissimis Antoninus statuas conlocavit. 6 Tantaque clementia fuit, ut et sumptu publico vulgaria funera iuberet (et) ecferri et vano cuidam, qui diripiendae urbis occasionem cum quibusdam consciis requirens de caprifici arbore in campo Martio contionabundus ignem de caelo lapsurum finemque mundi affore diceret, si ipse lapsus ex arbore in ciconiam verteretur, cum statuto tempore decidisset atque ex sinu ciconiam emisisset, perducto ad se atque confesso veniam daret.

XIV. 1 Profecti tamen sunt paludati ambo imperatores et Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. 2 Nec parum profuit ista profectio, cum Aquileiam usque venissent. Nam plerique reges et cum populis suis se retraxerunt et tumultus auctores interemerunt. 3 Quadi autem amisso rege suo non prius se confirmaturos eum, qui erat creatus, dicebant, quam id nostris placuisset imperatoribus. 4 Lucius tamen invitus profectus est, cum plerique ad legatos imperatorum mitterent defectionis veniam postulantes. 5 Et Lucius quidem, quod amissus esset praef. praetorio Furius Victorinus, atque pars exercitus interisset, redeundum esse) censebat; Marcus autem fingere barbaros aestimans et fugam et cetera, quae securitatem bellicam ostenderent, ob hoc ne tanti apparatus mole premerentur, instandum esse ducebat. 6 Denique transcensis Alpibus longius processerunt

composueruntque omnia, quae ad munimen Italiae atque Illyrici pertinebant. 7 Placuit autem urgente Lucio, ut praemissis ad senatum litteris Lucius Romam rediret. 8 Biduoque, postquam iter ingressi sunt, sedens cum fratre in vehiculo Lucius apoplexi arreptus perit.

XV. 1 Fuit autem consuetudo Marco, ut in circensium spectaculo legeret audiretque ac suscriberet. ex quo quidem saepe iocis popularibus dicitur lacessitus. 2 Multum sane potuerunt liberti sub Marco et Vero Geminus et Agaclytus. 3 Tantae autem sanctitatis fuit Marcus, ut Veri vitia et celaverit et defenderit, cum ei vehementissime displicerent, mortuumque eum divum appellaverit amitasque eius et sorores honoribus et salariis decretis sublevaverit atque provexerit sacrisque eum plurimis honoraverit. 4 Flaminem et Antoninianos sodales et omnes honores, qui divis habentur, eidem dedicavit. 5 Nemo est principum, quem non gravis fama perstringat, usque adeo ut etiam Marcus in sermonem venerit, quod Verum vel veneno ita tulerit, ut parte cultri veneno lita vulvam inciderit venenatam partem fratri edendam propinans et sibi innoxiam reservans, 6 vel certe per medicum Posidippum, qui ei sanguinem intempestive dicitur emisisse. Cassius post mortem Veri a Marco descivit.

XVI. 1 Iam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut cum in omnes propin quos cuncta honorum ornamenta contulerit, tum in filium et Commodum quidem - scelestum atque inpurum - cito nomen Caesaris et mox sacerdotium statimque nomen imperatoris ac triumphi participationem et consulatum. 2 Quo quidem tempore sine - imperator filio ad triumphalem currum in circo pedes cucurrit. 3 Post Veri obitum Marcus Antoninus solus rem publicam tenuit, 4 multo melior et feracior ad virtutes, quippe qui nullis Veri iam impediretur aut simulatis callidae severitatis, qua ille ingenito vitio laborabat, erroribus aut his, quae praecipue displicebant Marco Antonino iam inde a primo aetatis suae tempore, vel institutis mentis pravae vel moribus. 5 Erat enim ipse tantae tranquillitatis, ut vultum numquam mutaverit maerore vel gaudio, philosophiae deditus stoicae, quam et per optimos quosque magistros acceperat et undique ipse collegerat. 6 Nam et Hadrianus hunc eundem successorem paraverat, nisi ei aetas puerilis obstitisset. 7 Quod quidem apparet ex eo, quod generum Pio hunc eundem delegit, ut ad eum, dignum utpote virum, quandocumque Romanum perveniret imperium.

XVII. 1 Ergo provincias post haec ingenti moderatione ac benignitate tractavit. contra Germanos res feliciter gessit. 2 Speciale ipse bellum Marcomannicum, sed quantum nulla umquam memoria fuit, cum virtute tum etiam felicitate transegit, et eo quidem tempore, quo pestilentia gravis multa milia et popularium et militum interemerat. 3 Pannonias ergo Marcomannis, Sarmatis, V(u)andalis, simul etiam Quadis extinctis servitio liberavit et Romae cum Commodo, quem iam Caesarem fecerat, filio, ut diximus, suo, triumphavit. 4 Cum autem ad hoc bellum omne aerarium exhausisset suum

neque in animum induceret, ut extra ordinem provincialibus aliquid imperaret, in foro divi Traiani auctionem ornamentorum imperialium fecit vendiditque aurea pocula et cristallina et murrina, vasa etiam regia et vestem uxoriam sericam et auratam, gemmas quin etiam, quas multas in repostorio sanctiore Hadriani reppererat. 5 Et per duos quidem menses haec venditio celebrata est, tantumque auri redactum, ut reliquias belli Marcomannici ex sententia persecutus postea dederit potestatem emptoribus, ut, si qui vellet empta reddere atque aurum recipere, sciret licere. Nec molestus ulli fuit qui vel non reddidit empta vel reddidit. 6 Tunc viris clarioribus permisit, ut eodem cultu quo et ipse vel ministris similibus convivia exhiberent. 7 In munere autem publico tam magnanimus fuit, ut centum leones una missione simul exhiberet (et) sagittis interfectos.

XVIII. 1 Cum igitur in amore omnium imperasset atque ab aliis modo frater, modo pater, modo filius, ut cuiusque aetas sinebat, et diceretur et amaretur, octavo decimo anno imperii sui, sexagesimo et primo vitae, diem ultimum clausit. 2 Tantusque illius amor adeo die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum censuerit, certis omnibus, quod ab diis commodatus ad deos redisset. 3 Denique, priusquam funus conderetur, ut plerique dicunt, quod numquam antea factum fuerat neque postea, senatus populusque non divisis locis sed in una sede propitium deum dixit. 4 Hic sane vir tantus et talis ac diis vita et morte coniunctus filium Commodum dereliquit: qui si felix fuisset, filium non reliquisset. 5 Et parum sane fuit, quod illi honores divinos omnis aetas, omnis sexus, omnis conditio ac dignitas dedit, nisi quod etiam sacrilegus iudicatus est, qui eius imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere vel debuit. 6 Denique hodieque in multis domibus Marci Antonini statuae consistunt inter deos penates. 7 Nec defuerunt homines qui somniis eum multa praedixisse augurantes futura et vera concinuerunt. 8 Unde etiam templum ei constitutum, dati sacerdotes Antoniniani et sodales et flamines et omnia, quae de sacratis decrevit antiquitas.

XIX. 1 Aiunt quidam, quod et verisimile videtur, Commodum Antoninum, successorem illius ac filium, non esse de eo natum sed de adulterio, ac talem fabellam vulgari sermone contexunt. 2 Faustinam quondam, Pii filiam, Marci uxorem, cum gladiatores transire vidisset, unius ex his amore succensam, cum longa aegritudine laboraret, viro de amore confessam. 3 Quod cum ad Chaldaeos Marcus rettulisset, illorum fuisse consilium, ut occiso gladiatore sanguine illius sese Faustina sublavaret atque ita cum viro concumberet. 4 Quod cum esset factum, solutum quidem amorem, natum vero Commodum gladiatorem esse, non principem, 5 qui mille prope pugnas publice populo inspectante gladiatorias imperator exhibuit, ut in vita eius docebitur. 6 Quod quidem verisimile ex eo habetur, quod tam sancti principis filius his moribus fuit, quibus nullus lanista, nullus scaenicus, nullus arenarius, nullus postremo ex omnium decorum ac scelerum conluvione concretus. 7 Multi autem ferunt

Commodum omnino ex adultero natum, si quidem Faustinam satis constet apud Caietam condiciones sibi et nauticas et gladiatorias elegisse. 8 De qua cum diceretur Antonino Marco, ut eam repudiaret, si non occideret, dixisse fertur : "Si uxorem dimittimus, reddamus et dotem." 9 Dos autem quid habebatur [nisi] imperium, quod ille ab socero volente Hadriano adoptatus acceperat? 10 Tantum sane valet boni principis vita, sanctitas, tranquillitas, pietas, ut eius famam nullius proximi decoloret invidia. 11 Denique Antonino, cum suos mores semper teneret neque alicuius insusurratione mutaretur, non obfuit gladiator filius, uxor infamis : 12 deusque etiam nunc habetur, ut vobis ipsis, sacratissime imperator Diocletiane, et semper visum est et videtur, qui eum inter numina vestra non ut ceteros sed specialiter veneramini ac saepe dicitis vos vita et clementia tales esse cupere, qualis fuit Marcus, etiamsi philosophia nec Plato esse possit, si revertatur in vitam. Et quidem haec breviter et congeste.

XX. 1 Sed Marco Antonino haec sunt gesta post fratrem: primum corpus eius Romam devectum est et inlatum maiorum sepulchris. Divini ei honores decreti. 2 Dein cum gratias ageret senatui, quod fratrem consecrasset, occulte ostendit omnia bellica consilia sua fuisse, quibus superati sunt Parthi. 3 Addidit praeterea quaedam, quibus ostendit nunc demum se quasi a principio acturum esse rem publicam amoto eo, qui remissior videbatur. 4 Nec aliter senatus accepit, quam Marcus dixerat, ut videretur gratias agere, quod Verus excessisset vita. 5 Omnibus deinde sororibus et adfinibus et libertis iuris et honoris et pecuniae plurimum detulit. erat enim famae suae curiosissimus, requirens ad verum, quid quisque de se diceret, emendans quae bene reprehensa viderentur. 6 Proficiscens ad bellum Germanicum filiam suam non decurso luctus tempore grandaevo equitis Romani filio Claudio Pompeiano dedit genere Antiochensi nec satis nobili (quem postea bis consulem fecit), cum filia eius Augusta esset et Augustae filia. 7 Sed has nuptias et Faustina et ipsa, quae dabatur, invitae habuerunt.

XXI. 1 Cum Mauri Hispanias prope omnes vastarent, res per legatos bene gestae sunt. 2 Et cum per Aegyptum Bucolici(s) milites gravia multa fecissent, per Avidium Cassium retunsi sunt, qui postea tyrannidem arripuit. 3 Sub ipsis profectionis diebus in secessu Praenestino agens filium, nomine Verum Caesarem, execto sub aure tubere septennem amisit. 4 Quem non plus quinque diebus luxit consolatusque etiam medicos [se] actibus publicis reddidit. 5 Et quia ludi Iovis Optimi Maximi erant, interpellari eos publico luctu noluit iussitque, ut statuae tantum modo filio mortuo decernerentur, et imago aurea circensibus per pompam ferenda, et ut saliari carmini nomen eius insereretur. 6 Instante sane adhuc pestilentia et deorum cultum diligentissime restituit et servos, quem ad modum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit, quos voluntarios exemplo volonum appellavit. 7 Armavit etiam gladiatores, quos obsequentes appellavit. Latrones etiam Dalmatiae atque Dardaniae milites fecit. Armavit et diogmitas. emit et Germanorum auxilia contra Germanos. 8

Omni praaeterea diligentia paravit legiones ad Germanicum et Marcomannicum bellum. 9 Et, ne provincialibus esset molestus, auctionem rerum aulicarum, ut diximus, fecit in foro divi Traiani, in qua praeter vestes et pocula et vasa aurea etiam signa cum tabulis magnorum artificum vendidit. 10 Marcomannos in ipso transitu Danuvii delevit et praedam provincialibus reddidit.

XXII. 1 Gentes omnes ab Illyrici limite usque in Galliam conspiraverant, ut Marcomanni, Varistae, Hermunduri et Quadi, Suevi, Sarmatae, Lacringes et Burei + hi aliique cum Victualis, Sosibes, Sicobotes Roxolani, Basternae, Halani, Peucini, Costoboci. Inminebat et Parthicum bellum et Brittanicum. 2 Magno igitur labore etiam duo gentes asperimas vicit militibus sese imitantibus, ducentibus etiam exercitum legatis et praefectis praetorio, accepitque in deditionem Marcomannos plurimis in Italiam traductis. 3 Semper sane cum optimatibus non solum bellicas res sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, contulit. 4 Denique sententia illius praecipua semper haec fuit : "Aequius est, ut ego tot talium amicorum consilium sequar, quam ut tot tales amici meam unius voluntatem sequantur." 5 Sane quia durus videbatur ex philosophiae institutione Marcus ad militiae labores atque ad omnem vitam, graviter carpebatur, 6 sed male loquentum vel sermoni vel litteris respondebat. 7 Et multi nobiles bello Germanico sive Marcomannico immo plurimarum gentium interierunt - quibus omnibus statuas in foro Ulpio colloquavit -; 8 quare frequenter amici suaserunt, ut a bellis discederet [et] Romam veniret, sed ille contempsit ac perstitit nec prius recessit, quam omnia bella finiret. 9 Provincias ex proconsularibus consulares aut ex consularibus proconsulares aut praetorias pro belli necessitate fecit. 10 Res etiam in Sequanis turbatas censura et auctoritate repressit. 11 Compositae res et [in] Hispania, quae per Lusitaniam turbatae erant. 12 Filio Commodo accersito ad limitem togam virilem dedit, quare congiarium populo divisit, et eum ante tempus consulem designavit

XXIII. 1 Si quis umquam proscriptus est a praefecto urbi, non libenter accepit. 2 Ipse in largitionibus pecuniae publicae parcissimus fuit, quod laudi potius datur quam reprehensioni, sed tamen et bonis viris pecunias dedit et oppidis labentibus auxilium tulit et tributa vel vectigalia, ubi necessitas cogebat, remisit. 4 Absens populi Romani voluptates curari vehementer praecepit per ditissimos editores. 5 Fuit enim populo hic sermo, cum sustulisset ad bellum gladiatores, quod populum sublatis voluptatibus vellet cogere ad philosophiam. 6 Iusserat enim, ne mercimonia impedirentur, tardius pantomimos exhiberi, non totis diebus. 7 De amatis pantomimis ab uxore fuit sermo, ut superius diximus. Sed haec omnia per epistolas suas purgavit. 8 Idem Marcus sederi in civitatibus vetuit in equis sive vehiculis. Lavacra mixta summovit. mores matronarum conposuit diffluentes et iuvenum nobilium. Sacra Serapis a vulgaritate Pelusiasca summovit. 9 Fama fuit sane, quod sub

philosophorum specie quidam rem publicam vexarent et privatos. quod ille purgavit.

XXIV. 1 Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solent, punirent, quamvis nonnumquam contra manifestos et gravium criminum reos inexorabilis permaneret. 2 Capitales causas hominum honestorum ipse cognovit, et quidem summa aequitate, ita ut praetorem reprehenderet, qui cito reorum causas audierat, iuberetque illum iterum cognoscere, dignitatis eorum interesse dicens, ut ab eo audirentur, qui pro populo iudicaret. 3 Aequitatem autem etiam circa captos hostes custodivit. Infinitos ex gentibus in Romano solo collocavit. 4 Fulmen de caelo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit suis pluvia impetrata, cum siti laborarent. 5 Voluit Marcomanniam provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere, et fecisset, nisi Avidius Cassius rebellasset sub eodem in oriente. 6 Atque imperatorem se appellavit, ut quidam dicunt, Faustina volente, quae de mariti valetudine desperaret. 7 Alii dicunt, ementita morte Antonini Cassium imperatorem se appellasse, cum divum Marcum appellasset. 8 Et Antoninus quidem non est satis motus defectione Cassii nec [in] eius affectus saevit. 9 Sed per senatum hostis est iudicatus bonaque eius proscripta per aerarium publicum.

XXV. 1 Relicto ergo Sarmatico Marcommannicoque bello contra Cassium profectus est. 2 Romae etiam turbae fuerunt, quasi Cassius absente Antonino adventaret. sed Cassius statim interfectus est, caputque eius adlatum est ad Antoninum. 3 Marcus tamen non exultavit interfectione Cassii caputque eius humari iussit. 4 Maecianum etiam, filium Cassii, cui Alexandria erat commissa, exercitus occidit; nam et praef(ectum) praet(orio) sibi fecerat, qui et ipse occisus est. 5 In conscios defectionis vetuit senatum graviter vindicare, 6 simul petit, ne qui senator tempore principatus sui occideretur, eius pollueretur imperium 7 - eos etiam, qui deportati fuerant, revocari iussit, - cum paucissimi centuriones capite essent puniti. 8 Ignovit et civitatibus, quae Cassio consenserant, ignovit et Antiochensibus, qui multa in Marcum pro Cassio dixerant. 9 Quibus et spectacula et conventus publicos tulerat et omnium contionum genus, contra quos edictum gravissimum misit. 10 Seditiosos autem eos et oratio Marci indicat indita a Mario Maximo, qua ille usus est apud amicos. 11 Denique noluit Antiochiam videre, cum Syriam peteret. 12 Nam nec Cyrrum voluit videre, ex qua erat Cassius.

XXVI. 1 Fuit Alexandriae clementer cum his agens. Postea tamen Antiochiam vidit. multa egit cum regibus et pacem confirmavit sibi occurentibus cunctis regibus et legatis Persarum. 2 Omnibus orientalibus provinciis carissimus fuit. apud multas etiam philosophiae vestigia reliquit. 3 Apud Aegyptios civem se egit et philosophum in omnibus studiis, templis, locis. et cum multa Alexandrini in Cassium dixissent fausta, tamen omnibus ignovit et filiam suam apud eos reli(n)quit. 4 Faustinam suam in radicibus montis Tauri in vico

Halalae exanimatam vi subiti morbi amisit. 5 Petit a senatu, ut honores Faustinae aedemque decernerent, laudata eadem, cum impudicitiae fama graviter laborasset. 6 Quae Antoninus vel nesciit vel dissimulavit. novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuae. 7 Divam etiam Faustinam a senatu appellatam gratulatus est. 8 Quam secum et in aestivis habuerat, ut matrem castrorum appellaret. 9 Fecit et coloniam vicum, in quo obiit Faustina, et aedem illi exstruxit. Sed haec postea aedis Heliogabalo dedicata est. 10 Ipsum Cassium pro clementia occisum passus est, non occidi iussit. 11 Deportatus est Heliodorus, filius Cassi, et alii liberum exilium acceperunt cum bonorum parte. 12 Filii autem Cassii et amplius media parte acceperunt paterni patrimonii, et auro atque argento adiuti, mulieres autem etiam ornamentis: ita ut Alexandria, filia Cassii, et Druncanius gener liberam vagandi potestatem haberent commendati amitae marito. 13 Doluit denique Cassium extinctum, dicens voluisse se sine senatorio sanguine imperium transigere (voluisse se).

XXVII. 1 Orientalibus rebus ordinatis Athenis fuit et initialia Cereris adit, ut se innocentem probaret, et sacrarium solus ingressus est. 2 Revertens ad Italiam navigio tempestatem gravissimam passus est. 3 Per Brundisium veniens in Italia togam et ipse sumpsit et milites togatos esse iussit, nec umquam sagati fuerunt sub eo milites. 4 Romam ut venit, triumphavit et inde Lavinium profectus est. 5 Commodum deinde sibi collegam in tribuniciam potestatem iunxit, coniarium populo dedit et spectacula mirifica; dein civilia multa correxit. 6 Gladiatorii muneris sumptus modum fecit. 7 Sententia Platonis semper in ore illius fuit florere civitates, si aut philosophi imperarent aut imperantes philosopharentur. 8 Filio suo Brutii Praesentis filiam iunxit nuptiis celebratis exemplo privatorum, quare etiam congiarium dedit populo. 9 Dein ad conficiendum bellum conversus in administratione eius belli obit labentibus iam filii moribus ab instituto suo. 10 Triennio bellum postea cum Marcomannis, Hermunduris, Sarmatis, Quadis etiam egit et, si anno uno superfuisset, provincias ex his fecisset. 11 Ante biduum quam exspiraret, admissis amicis dicitur ostendisse sententiam de filio eandem quam Philippus de Alexandro, cum de male sentiret, addens minime se aegre ferre [quod moreretur, sed quod moreretur talem] filium superstitem relinquens; 12 nam iam Commodus turpem se et cruentum ostentabat.

XXVIII. 1 Mors autem talis fuit: cum aegrotare coepisset, filium advocavit atque ab eo primum petit, ut belli reliquias non contempneret, ne videretur rem p. prodere. 2 Et, cum filius ei respondisset cupere se primum sanitatem, ut vellet, permisit, petens tamen, ut expectasset paucos dies, haut simul proficisceretur. 3 Deinde abstinuit victu potuque mori cupiens auxitque morbum. 4 Sexta die vocatis amicis et ridens res humanas mortem autem contempnens ad amicos dixit : "Quid de me fletis et non magis de pestilentia et communi morte cogitatis?" 5 Et cum illi vellent recedere, ingemescens ait : "Si iam me dimittitis, vale vobis dico vos praecedens." 6 Et cum ab eo

quaereretur, cui filium commendaret, ille respondit : "Vobis, si dignus fuerit, et dis inmortalibus." 7 Exercitus cognita mala valetudine vehementissime dolebant, quia illum unice amarunt. 8 Septimo die gravatus est et solum filium admisit, quem statim dimisit, ne in eum morbus transiret. 9 Dimisso filio caput operuit quasi volens dormire, sed nocte animam efflavit. 10 fertur filium mori voluisse, cum eum talem videret futurum, qualis exstitit post eius mortem, ne, ut ipse dicebat, similis Neroni, Caligulae et Domitiano esset.

XXIX. 1 Crimini ei datum est, quod adulteros uxoris promoverit, Tertullum et Tutilium et Orfitum et Moderatum, ad varios honores, cum Tertullum et prandentem cum uxore deprehenderit. 2 De quo mimus in scaena praesente Antonino dixit; cum stupidus nomen adulteri uxoris a servo quaereret et ille diceret ter "Tullus", et adhuc stupidus quaereret, respondit ille : "Iam tibi dixi ter, Tullus dicitur." 3 Et de hoc quidem multa populus, multa etiam alii dixerunt patientiam Antonini incusantes. 4 ante tempus sane mortis, priusquam ad bellum Marcomannicum rediret, in Capitolio iuravit nullum senatorem se sciente occisum, cum etiam rebelliones dixerit se servaturum fuisse, si scisset; 5 nihil enim magis et timuit et deprecatus est quam avaritiae famam, de qua se multis epistulis purgat. 6 Dederunt ei vitio, quod et fictus fuisset nec tam simplex quam videretur aut quam vel Pius vel Verus fuisset. 7 Dederunt etiam crimini, quod aulicam adrogantiam confirmaverit summovendo amicos a societate communi et a conviviis. 8 Parentibus consecrationem decrevit. amicos parentum etiam mortuos statuis ornavit. 9 Suffragatoribus non cito credidit, sed semper diu quaesivit, quoderat verum. 10 Enisa est Fabia, ut Faustina mortua in eius matrimonium coiret. Sed ille concubinam sibi adscivit procuratoris uxoris suae filiam, ne tot liberis superduceret novercam.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

VERUS IULI CAPITOLINI

I. 1 Scio plerosque ita vitam Marci ac Veri litteris atque historiae dedicasse, ut priorem Verum intimandum legentibus darent, non imperandi secutos ordinem sed vivendi : 2 ego vero, quod prior Marcus imperare coepit, dein Verus, qui superstite perit Marco, priorem Marcum, dehinc Verum credidi celebrandum. 3 Igitur Lucius Ceionius Aelius Commodus Verus Antoninus, qui ex Hadriani voluntate Aelius appellatus est, ex Antonini coniunctione Verus et Antoninus, neque inter bonos neque intermalos principes ponitur. 4 Quem constat non inhorruisse vitiis, non abundasse virtutibus, vixisse deinde non in suo libero principatu, sed sub Marco in simili ac paris maiestatis imperio, a cuius secta lascivia morum et vitae licentioris nimietate dissensit. 5 Erat enim morum simplicum et qui adumbrare nihil posset. 6 Huic naturalis pater fuit Lucius Aelius Verus, qui ab Hadriano adoptatus primus Caesar est dictus et in eadem statione constitutus perit. 7 Avi ac proavi et item maiores plurimi consulares.

8 Natus est Lucius Romae in praetura patris sui XVIII. kal. Ianuariarum die, quo et Nero, qui rerum potitus est. 9 Origo eius paterna pleraque ex Etruria fuit, materna ex Faventia.

II. 1 Hac prosapia genitus patre ab Hadriano adoptato in familiam Aeliam devenit mortuoque patre Caesare in Hadriani familia remansit. 2 A quo Aurelio datus est adoptandus, cum sibi ille Pium filium, Marcum nepotem esse voluisset posteritati satis providens, 3 et ea quidem lege, ut filiam Pii Verus acciperet, quae data est Marco idcirco, quia hic adhoc impar videbatur aetate, ut in Marci vita exposuimus. 4 Duxit autem uxorem Marci filiam Lucillam. Educatus est in domo Tiberiana. 5 Audivit Scaurinum grammaticum Latinum, Scauri filium, qui grammaticus Hadriani fuit, Graecos Telephum atque Hefaestionem, Harpocrationem, rhetores Apollonium, Celerem Caninium et Herodem Atticum, Latinum Cornelium Frontonem, philosophos Apollonium et Sextum. 6 Hos omnes amavit unice, atque ab his in vicem dilectus est, nec tamen ingeniosus ad litteras. 7 Amavit autem in pueritia versus facere, post orationes. Et melior quidem orator fuisse dicitur quam poeta, immo, ut verius dicam, peior poeta quam rhetor. 8 Nec desunt, qui dicant eum adiutum ingenio amicorum atque abaliis ei illa ipsa, qualiacumque sunt, scripta; si quidem multos disertos et eruditos semper secum habuisse dicitur. Educatorem habuit Nicomedem. 9 Fuit voluptarius et nimis laetus et omnibus deliciis, ludis, iocis decenter aptissimus. 10 Post septimum annum in familiam Aureliam traductus Marci moribus et auctoritate formatus est. Amavit venatus, palaestras et omnia exercitia iuventutis. 11 Fuitque privatus in domo imperatoria viginti et tribus annis.

III. 1 Qua die togam virilem Verus accepit, Antoninus Pius ea occasione, qua patris templum dedicabat, populo liberalis fuit, 2 mediusque inter Pium et Marcum idem [se] resedit, cum quaestor populo munus daret. 3 Post quaesturam statim consul est factus cum Sextio Laterano. Interiectis annis cum Marco fratre iterum factus est consul. 4 Diu autem et privatus fuit et ea honorificentia caruit, qua Marcus ornabatur. 5 Nam neque in senatu ante quaesturam sedit neque in itinere cum patre, sed cum praefecto praetorii vectus est, nec aliud ei honorificentiae ad nomen adiunctum est quam quod Augusti filius appellatus est. 6 Fuit studiosus etiam circensium haut aliter quam gladiatorii muneris. hic cum tantis deliciarum et luxuriae quateretur erroribus, ab Antonino videtur ob hoc retentus, quod eum paterita in adoptionem Pii transire iusserat, ut nepotem appellaret. Cui, quantum videtur, fidem exhibuit, non amorem. 7 Amavit tamen Antoninus Pius simplicitatem ingenii puritatemque vivendi hortatusque est, ut imitaretur, et fratrem. 8 Defuncto Pio Marcus in eum omnia contulit, participatu etiam imperatoriae potestatis indulto, sibique consortem fecit, cum illi soli senatus detulisset imperium.

IV. 1 Dato igitur imperio et indulta tribunicia potestate, post consulatus etiam honorem delatum Verum vocari praecepit, suum in eum transferens nomen, cum ante Commodus vocaretur. 2 Lucius quidem Marco vicem reddens si [quid] susciperet obsecutus ut legatus proconsuli vel praeses imperatori. 3 Iam primum enim Marcus pro ambobus ad milites est locutus, et pro consensu imperii graviter se et ad Marci mores egit. 4 Ubi vero in Syriam profectus est, non solum licentia vitae liberioris, sed etiam adulteriis et iuventutis amoribus infamatus est, 5 si quidem tantae luxuriae fuisse dicitur, ut etiam, [postea] quam [postea] de Syria redit, popinam domi instituerit, ad quam post convivium Marci devertebat, ministrantibus sibi omni genere turpium personarum. 6 Fertur et nocte perpeti alea lusisse, cum in Syria concepisset id vitium, atque in tantum vitiorum Gaianorum et Neronianorum ac Vitellianorum fuisse aemulum, ut vagaretur nocte per tabernas ac lupanaria obtecto capite cucullione vulgari viatorio et comisaretur cum triconibus, committeret rixas, dissimulans quis esset, saepeque efflictum livida facie redisse et in tabernis agnitum, cum sese absconderet. 7 Iaciebat et nummos in popinas maximos, quibus calices frangeret. 8 Amavit et aurigas prasino favens. 9 Gladiatorum etiam frequentius pugnas in convivio habuit trahens cenas in noctem et in toro convivali condormiens, ita ut levatus cum stromatibus in cubiculum perferretur. 10 Somni fuit permodici, digestionis facillimae. 11 Sed Marcus haec omnia [non] nesciens dissimulabat rem pudore illo, ne reprehenderet fratrem.

V. 1 Et notissimum eius quidem fertur tale convivium, in quo primum duodecim accubuisse dicitur, cum sit notissimum dictum de numero convivarum : "Septem convivium, nevem vero convicium;" 2 donatos autem pueros decoros, qui ministrabant, singulis, donatos etiam structores et lances singulis quibusque, donata et viva animalia vel cicurum vel ferarum avium vel quadripedum, quorum cibi adpositi erant, 3 donatos etiam calices singulis per singulas potiones, myrrinos et crystallinos Alexandrinos, quotiens bibitum est; data etiam aurea atque argentea pocula et gemmata, coronas quin etiam datas lemniscis aureis interpositis et alieni temporis floribus, data et vasa aurea cum unguentis ad speciem alabastrorum, 4 data et vehicula cum mulabus ac mulionibus cum iuncturis argenteis, ut ita de convivio redirent. 5 Omne autem convivium aestimatum dicitur sexagies centenis milibus sestertiorum. 6 Hoc convivium posteaquam Marcus audivit, ingemuisse dicitur et doluisse publicum fatum. 7 Post convivium lusum est tesseris usque ad lucem. 8 Et haec quidem post Parthicum bellum, ad quod eum misisse dicitur Marcus, ne vel in urbe ante oculos omnium peccaret, vel ut parsimoniam peregrinatione addisceret, vel ut timore bellico emendatior rediret, vel ut se imperatorem esse cognosceret. 9 Sed quantum profecerit, cum alia vita tum haec, quam narravimus, caena monstrabit.

VI. 1 Circensium tantam curam habuit, ut frequenter provincia litteras causa circensium et miserit et acceperit. 2 Denique etiam praesens et cum Marco

sedens multas a venetianis est passus iniurias, quod turpissime contra eos faveret; 3 nam et Volucri equo prasino aureum simulacrum fecerat, quod secum portabat; 4 cui quidem passas uvas et nucleos in vicem hordei in praesepe ponebat, quem sagis fuco tinctis coopertum in Tiberianam adadduci iubebat, cui mortuo sepulchrum in Vaticano fecit. 5 In huius equi gratiam primum coeperunt equis aurei velbrabia postulari. 6 In tanto autem equus ille honore fuit, ut ei a populo prasinianorum saepe modius aureorum postularetur. 7 Profectum eum ad Parthicum bellum Marcus Capuam prosecutus est; cumque inde per omnium villas se ingurgitaret, morbo inplicitus apud Canusium aegrotavit. Quo ad eum visendum frater contendit. 8 Multa in eius vita ignava et sordida etiam belli tempore deteguntur. 9 Nam cum interfecto legato, caesis legionibus, Syris defectionem cogitantibus oriens vastaretur, ille in Apulia venabaturet apud Corinthum et Athenas inter symfonias et cantica navigabatet per singulas maritimas civitates Asiae, Pamphyliae Ciliciaeque clariores voluptatibus immorabatur.

VII. 1 Antiochiam posteaquam venit, ipse quidem se luxuriae dedidit. Duces autem confecerunt Parthicum bellum, Statius Priscus et Avidius Cassius et Martius Verus per quadriennium, ita ut Babylonem et Mediam pervenirent et Armeniam vindicarent. 2 Partumque ipsi nomen est Armenici, Parthici, Medici, quod etiam Marco Romae agenti delatum est. 3 Egit autem per quadriennium Verus hiemem Laodiciae, aestatem apud Daphnen, reliquam partem Antiochiae. 4 Risui fuit omnibus Syris, quorum multa ioca in theatro in eum dicta exstant. 5 Vernas in triclinium Saturnalibus et diebus festis semper admisit. 6 Ad Eufraten tamen inpulsu comitum suorum secundo profectus est. 7 Efesum etiam redit, ut Lucillam uxorem missam a patre Marco susciperet, et idcirco maxime, ne Marcus cum ea in Syriam veniret ac flagitia eius adnosceret. nam senatui Marcus dixerat se filiam in Syriam deducturum. 8 Confecto sane bello regna regibus, provincias vero comitibus suis regendas dedit. 9 Romam inde ad triumphum invitus, quod Syriam quasi regnum suum relinqueret, redit et pariter cum fratre triumphavit susceptisa senatu nominibus, quae in exercitu acceperat. 10 Fertur praeterea ad amicae vulgaris arbitrium in Syria posuisse barbam. Unde in eum a Syris multa sunt dicta.

VIII. 1 Fuit eius fati, ut in eas provincias, per quas redit, Romam usque luem secum deferre videretur. 2 Et nata fertur pestilentia in Babylonia, ubi de templo Apollinis ex arcula aurea, quam miles forte inciderat, spiritus pestilens evasit, atque inde Parthos orbemque complesse, 3 et hoc non Lucii Veri vitio sed Cassii, a quo contra fidem Seleucia, quae ut amicos milites nostros receperat, expugnata est. 4 Quod quidem inter ceteros etiam Quadratus, belli Parthici scriptor, incusatis Seleucenis, qui fidem primi ruperant, pugat. 5 Habuit hanc reverentiam Marci Verus, ut nomina, quae sibi delata fuerant, cum fratre communicaret die triumphi, quem pariter celebrarunt. 6 Reversus e Parthico bello minore circa fratrem cultu fuit Verus; nam et libertis inhonestius indulsit et multa sine fratre disposuit. 7 His accessit, quod, quasi

reges aliquos ad triumphum adduceret, sic histriones eduxit e Syria, quorum praecipuus fuit Maximinus, quem Paridis nomine nuncupavit. 8 Villam praeterea extruxit in via Clodia famosissimam, in qua permultos dies et ipse ingenti luxuria debacchatus est cum libertis suis et amicis Paridis, quorum praesentia Nulla inerat reverentia, 9 et Marcum rogavit, qui venit, ut fratri venerabilem morum suorum et imitandam ostenderet sanctitudinem, et quinque diebus ineadem villa residens cognitionibus continuis operam dedit, aut convivante fratre aut convivia comparante. 10 Habuit et Agrippum histrionem, cui cognomentum erat Memfi, quem et ipsum e Syria velut tropaeum Parthicum adduxerat, quem Apolaustum nominavit. 11 Adduxerat secum et fidicinas et tibicines et histriones scurrasque mimarios et praestigiatores et omnia mancipiorum genera, quorum Syria et Alexandria pascitur voluptate, prorsus ut videretur bellum non Parthicum sed histrionicum confecisse.

IX. 1 Et haec vitae diversitas atque alia multa inter Marcum ac Verum simultates fecisse non aperta veritas indicabat, sed occultus rumor inseverat; 2 verum illud praecipuum quod, cum Libonem quendam patruelem suum Marcus legatum in Syriam misisset, atque ille se insolentius quam verecundus senator efferret dicens ad fratres suos scripturum esse, si quid forte dubitaret, nec Verus praesens pati posset, subitoque morbo notis prope veneni exsistentibus interisset, visum est nonnullis, non tamen Marco, quod eius fraude putaretur occisus. quae res simultatum auxit rumorem. 3 Liberti multum potuerunt apud Verum ut in vita Marci diximus, Geminus et Agaclytus, cui dedit invito M[arco] Libonis uxorem; 4 denique nuptiis a Vero celebratis Marcus convivio non interfuit. 5 Habuit et alios libertos Verus improbos, Coeden et Eclectum ceterosque. 6 Quos omnes Marcus post mortem Veri specie honoris abiecit Eclecto retento, qui postea Commodum filium eius occidit. 7 Ad bellum Germanicum, Marcus quod nollet Lucium sine se vel ad bellum mittere vel in urbe dimittere causa luxuriae, simul profecti sunt atque Aquileiam venerunt invitoque Lucio Alpes transgressi, 8 cum Verus apud Aquileiam tantum venatus convivatusque esset, Marcus autem omnia prospexisset. 9 De quo bello - quiddam per legatos barbarorum pacem petentium, partim per duces nostros gestum est - in Marci vita plenissime disputatum est. 10 Conposito autem bello in Pannonia urgente Lucio Aquileiam rediere, quodque urbanas desiderabat Lucius voluptates, in urbem festinatum est. 11 Sed non longe ab Altino subito in vehiculo morbo, quem apoplexin vocant, correptus Lucius depositus e vehiculode tracto sanguine Altinum perductus, cum triduo mutus vixisset, apud Altinum perit.

X. 1 Fuit sermo, quod et socrum Faustinam incestasset. et dicitur Faustinae socrus dolo aspersis ostreis veneno extinctus esse, idcirco quod consuetudinem, quam cum matre habuerat, filiae prodidisset. 2 Quamvis et illa fabula, quae in Marci vita posita est, abhorrens a talis viri vita sit exorta, 3 cum multi etiam uxori eius flagitium mortis adsignent et idcirco, quod Fabiae

nimium indulserat Verus, cuius potentiam uxor Lucilla ferre non posset. 3 Tanta sane familiaritas inter Lucium et Fabiam sororem fuit, uti hoc quoque usurpaverit rumor, quod inierint consilium ad Marcum e vita tollendum. 5 Idque cum esset per Agaclytum libertum proditum Marco, anteventum Lucium Faustina, ne praeveniret. 6 Fuit decorus corpore, vultu geniatus, barba prope barbarice demissa, procerus et fronte in supercilia adductiore venerabilis. 7 Dicitur sane tantam habuisse curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta respergeret, quo magis coma inluminata flavesceret. 8 Lingua impeditior fuit, aleae cupidissimus, vitae semper luxuriosae atque in pluribus Nero praeter crudelitatem et ludibria. 9 Habuit inter alium luxuriae apparatum calicem crystallinum nomine Volucrem ex eius equi nomine, quem dilexit, humanae positionis modum supergressum.

XI. 1 Vixit annis quadraginta duobus. Imperavit cum fratre annis undecim. Inlatumque eius corpus est Hadriani sepulchro, in quo et Caesar pater eius naturalis sepultus est. 2 Nota est fabula, quam Marci non capit vita, quod partem vulvae veneno inlitam, cum eam exsecuisset cultro una parte venenato, Marcus Vero porrexerit. 3 Sed hoc nefas est de Marco putari, quamvis Veri et cogitata et facta mereantur. 4 Quod nos non in medio relinquemus, sed totum purgatum confutatumque respuimus, cum adhuc post Marcum praeter vestram clementiam, Diocletiane Auguste, imperatorem talem nec adulatio videatur potuisse confingere.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

AVIDIUS CASSIUS VULCACII GALLICANI V.C.

I. 1 Avidius Cassius, ut quidam volunt, ex familia Cassiorum fuisse dicitur per matrem, [homine] novo genitus Avidio Severo, qui ordines duxerat et post ad summas dignitates pervenerat; 2 cuius Quadratus in historiis meminit, et quidemgraviter, cum illum summum virum et necessarium rei p. adserit et apud ipsum Marcum praevalidum; 3 nam iam eo imperante perisse fatali sorte perhibetur. 4 Hic ergo Cassius ex familia, ut diximus, Cassiorum, qui in C. Iulium conspiraverant, oderat tacite principatum nec ferre poterat imperatorium nomen dicebatque nil esse gravius nomine imperii, quod non posset e re p. tolli nisi per alterum imperatorem. 5 Denique temptasse in pueritia dicitur extorquere etiam Pio principatum, sed per patrem, virum sanctum et gravem, adfectationem tyrannidis latuisse, habitum tamen semper ducibus suspectum. 6 Vero autem illum parasse insidias ipsius Veri epistula indicat, quam inserui. 7 Ex epistula Veri: "Avidius Cassius avidus est, quantum et mihi videtur et iam inde sub avo meo, patre tuo, innotuit, imperii: quem velim observari iubeas. 8 Omnia ei nostra displicent, opes non mediocres parat, litteras nostras ridet. Te philosopham aniculam, me luxuriosum morionem vocat. Vide quid agendum sit. 9 Ego hominem non odi,

sed vide, ne tibi et liberis tuis non bene consulas, cum talem inter praecinctos habeas, qualem milites libenter audiunt, libenter vident."

II. 1 Rescriptum Marci de Avidio Cassio: "Epistulam tuam legi, sollicitam potius [quam] imperatoriam et non nostri temporis. 2 Nam si ei divinitus debetur imperium, non poterimus interficere, etiamsi velimus.—Scis enim proavi tui dictum: "successorem suum nullus occidit" —; sin minus, ipse sponte sinenostra crudelitate fatales laqueos inciderit. 3 Adde quod non possumus reum facere, quem et nullus accusat et, ut ipse dicis, milites amant. 4 Deinde in causis maiestatis haec natura est, ut videantur vim pati etiam quibus probatur. 5 Scis enim ipse, quid avus tuus Hadrianus dixerit: "misera conditio imperatorum, quibus de affectata tyrannide nisi occisis non potest credi." 6 Eius autem exemplum ponere [malui] quam Domitiani, qui hoc primus dixisse fertur; tyrannorum enim etiam bona dicta non habent tantum auctoritatis, quantum debent. 7 Sibi ergo habeat suos mores, maxime cum bonus dux sit et severus et fortis et rei p. necessarius. 8 Nam quod dicis liberis meis cavendum esse morte illius: plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius quam illi et si rei p. expediet Cassium vivere quam liberos Marci." Haec de Cassio Verus, haec Marcus.

III. 1 Sed nos hominis naturam et mores breviter explicabimus; neque enim plura de his sciri possunt, quorum vitam et inlustrare nullus audet eorum causa, a quibus oppressi fuerint. 2 Addemus autem, quemadmodum ad imperium venerit et quemadmodum sit occisus et ubi victus. 3 Proposui enim, Diocletiane Auguste, omnes, qui imperatorium nomen sive [iusta causa sive] iniusta habuerunt, in litteras mittere, ut omnes purpuratos, Auguste, cognosceres. 4 Fuit his moribus, ut nonnumquam trux et asper videretur aliquando mitis et lenis, saepe religiosus, alias contemptor sacrorum, avidus vini item abstinens, cibi adpetens et inediae patiens, Veneris cupidus et castitatis amator. 5 Nec defuerunt qui illum Catilinam vocarent, cum et ipse se ita gauderet appellari, addens futurum se Sergium, si dialogistam occidisset, 6 Antoninum hoc nomine significans, quitantum enituit in philosophia, ut iturus ad bellum Marcomannicum timentibus cunctis, ne quid fatale proveniret, rogatus sit non adulatione sed serio, ut praecepta philosophiae ederet. 7 Nec ille timuit, sed per ordinem paraeneseos—hoc est praeceptionum—per triduum disputavit. 8 Fuit praeterea disciplinae militaris Avidius Cassius tenaxet qui se Marium dici vellet.

IV. 1 Quoniam de severitate illius dicere coepimus, multa extant crudelitatis potius quam severitatis eius indicia. 2 Nam primum milites, qui aliquid provincialibus tulissent per vim, in illis ipsis locis, in quibus peccaverant, in crucem sustulit. 3 Primus etiam id supplicii genus invenit, ut stipitem grandem poneret pedum octoginta et centum [id est materiam] et a summo usque ad imum damnatos ligaret et ab imo focum adponeret incensisque aliis alios fumo, cruciatu, timore etiam necaret. 4 Idem denos catenatos in profluentem

mergi iubebat vel in mare. 5 Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit ac poplites dicens maius exemplum esse adviventis miserabiliter criminosi quam occisi. 6 Cum exercitum duceret, et inscio ipso manus auxiliaria centurionibus suis auctoribus tria milia Sarmatarum neglegentius agentum in Danuvii ripis occidissent et cum praeda ingenti ad eum redissent sperantibus centurionibus praemium, quod perparva manu tantum hostium segnius agentibus tribunis et ignorantibus occidissent, rapi eos iussit et in crucem tolli servilique supplicio adfici, quod exemplum non extabat, dicens evenire potuisse, ut essent insidiae ac periret Romani imperii reverentia. 7 Et cum ingens seditio in exercitu orta esset, processit nudus campestri solo tectus et ait: "Percutite", inquit, "Me, si audetis et corruptae disciplinae facinus addite." 8 Tunc conquiescentibus cunctis meruit timeri, quia ipse non timuit. 9 Quae res tantum disciplinae Romanis addidit, tantum terroris barbaris iniecit, ut pacem annorum centum ab Antonino absente peterent, si quidem viderant damnatos Romani ducis iudicio etiam eos, qui contra fas vicerant.

V. 1 De hoc multa gravia contra militum licentiam facta inveniuntur apud Aemilium Parthenianum, qui adfectatores tyrannidis iam inde a veteribus historiae tradidit. 2 Nam et virgis caesos in foro et in mediis castris securi percussi qui ita meruerunt, et manus multis amputavit. 3 Et praeter laridum ac buccellatum atque acetum militem in expeditione portare prohibuit et, si aliud quippiam repperit, luxuriem non levi supplicio adfecit. 4 Extat de hoc epistula divi Marci ad praefectum suum talis: 5 "Avidio Cassio legiones Syriacas dedi diffluentes luxuria et Dafnidis moribus agentes, quas totas excaldantes se repperisse Caesonius Vectilianus scripsit. 6 Et puto me non errasse, si quidem et tu notum habeas Cassium, hominem Cassianae severitatis et disciplinae. 7 Neque enim milites regi possunt nisi vetere disciplina. Scis enim versum a bono poeta dictum et omnibus frequentatum : "Moribus antiquis res stat Romana virisque." 8 Tu tantum fac adsint legionibus abunde commeatus, quos, si bene Avidium novi, scio non perituros." 9 Praefecti ad Marcum: "Recte consuluisti, mi domine, quod Cassium praefecisti Syriacis legionibus. 10 Nihil enim tam expedit quam homo severior Graecanicis militibus. 11 Ille sane omnes excaldationes, omnes flores de capite, collo et sinu militi excutiet. 12 Annona militaris omnis parata est, neque quicquam deest sub bono duce: non enim multum aut quaeritur aut inpenditur."

VI. 1 Nec fefellit de se iudicium habitum. Nam statim et ad signa edici iussit et programma in parietibus fixit, ut, si quis cinctus inveniretur apud Dafnen, discinctus rediret. 2 Arma militum septima die semper respexit, vestimenta etiam et calciamenta et ocreas, delicias omnes de castris summovit iussitque eos hiemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores; et egissent, nisi honestius vixissent. 3 Exercitium septimi diei fuit omnium militum, ita ut et sagittas mitterent et armis luderent. 4 Dicebat enim miserum esse, cum exercerentur athletae, venatores et gladiatores, non exerceri milites; quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. 5 Ergo correcta disciplina et in

Armenia et in Arabia et in Aegyptores optime gessit amatusque est ab omnibus orientalibus et speciatim ab Antiochensibus, 6 qui etiam imperio eius consenserunt, ut docet Marius Maximus in vita divi Marci. 7 Nam cum et Bucolici milites per Aegyptum gravia multa facerent, ab hoc retunsi sunt, ut idem Marius Maximus refert in eo libro, quem secundum de vita Marci [et] Antonini edidit.

VII. 1 Hic imperatorem se in oriente appellavit, ut quidam dicunt, Faustina volente, quae valetudini Marci iam diffidebat et timebat ne infantes filios tueri sola non posset atque aliquis existeret, qui capta statione regia infantes de medio tolleret. 2 Alii autem dicunt hanc artem adhibuisse militibus et provincialibus Cassium contra Marci amorem, ut sibi posset consentiri, quod diceret Marcum diem suum obisse. 3 Nam et divum eum appellasse dicitur, ut desiderium illius leniret. 4 Imperatorio animo cum processisset, eum, qui sibi aptaverat ornamenta regia, statim praefectum praetorii fecit; qui et ipse occisus est Antonino invito ab exercitu, qui et Maecianum, cui erat commissa Alexandria quique consenserat spe participatus Cassio, invito atque ignorante Antonino interemit. 5 Nec tamen Antoninus graviter est iratus rebellione cognita nec in eius liberos aut affectus saevit. 6 Senatus illum hostem appellavit bonaque eius proscripsit. Quae Antoninus in privatum aerarium congeri noluit, quare senatu praecipiente in aerarium publicum sunt relata. 7 Nec Romae terror defuit, cum quidam Avidium Cassium dicerent absente Antonino, qui nisi a voluptariis unice amabatur, Romam esse venturum atque urbem tyrannice direpturum, maxime senatorum causa. Qui eum hostem iudicaverant bonis proscriptis. 8 Et amor Antonini hoc maxime enituit, quod consensu omnium praeter Antiochenses Avidius interemptus est; 9 quem quidem occidi non iussit sed passus est, cum apud cunctos clarum esset, si potestatis suae fuisset, parsurum illi fuisse.

VIII. 1 Caput eius ad Antoninum cum delatum esset, ille non exultavit, non elatus est, sed etiam doluit ereptam sibi esse occasionem misericordiae, cum diceret se vivum illum voluisse capere, ut illi exprobraret beneficia sua eumque servaret. 2 Denique cum quidam diceret reprehendendum Antoninum, quod tam mitis esset inhostem suum eiusque liberos et adfectus atque omnes, quos conscios tyrannidis repperisset, addente illo qui reprehendebat "quid si ille vicisset?", dixisse dicitur: "non sic deos coluimus nec sic vivimus, ut ille nos vinceret." 3 Enumeravit deinde omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi nec quemquam facile bonum vel victum a tyranno vel occisum, 4 dicens meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem et Vitellium nec imperare voluisse. 5 Nam de Pertinace et Galba paria sentiebat, cum diceret in imperatore avaritiam esse acerbissimum malum. 6 Denique non Augustum, non Traianum, non Hadrianum, non patrem suum a rebellibus potuisse superari, cum et multi fuerint et ipsis vel invitis vel insciis extincti. 7 Ipse autem Antoninus a senatu petit, ne graviter in conscios defectionis animadverteretur, eo ipse tempore,

quo rogavit, ne quis senator temporibus suis capitali supplicio adficeretur, quod illi maximum amorem conciliavit; 8 denique paucissimis centurionibus punitis deportatos revocari iussit.

IX. 1 Antiochensis, qui Avidio Cassio consenserant, [non punivit], sed et his et aliis civitatibus, quae illum iuverant, ignovit, cum primo Antiochensibus graviter iratus esset hisque spectacula sustulisset et multa alia civitatis ornamenta, quae postea reddidit. 2 Filios Avidii Cassii Antoninus parte media paterni patrimonii donavit, ita ut filias eius auro, argento et gemmis cohonestaret. 3 Nam et Alexandriae, filiae Cassii, et genero Druentiano liberam evagandi, ubi vellent, potestatem dedit. 4 Vixeruntque non quasi tyranni pignora, sed quasi senatorii ordinis in summa securitate, cum illis etiam in lite obici fortunam propriae vetuisset domus, damnatis aliquibus iniuriarum, qui in eos petulantes fuissent. Quos quidem amitae suae marito commendavit. 5 Si quis autem omnem hanc historiam scire desiderat, legat Mari Maximi secundum librum de vita Marci, in quo ille ea dicit, quae solus Marcus mortuo iam Vero egit. 6 Tunc enim Cassius rebellavit, ut probat epistula missa ad Faustinam, cuius hoc exemplum est: 7 "Verus mihi de Avidio verum scripserat, quod cuperet imperare. Audisse enim te arbitror, quod Veri statores de eo nuntiarent. 8 Veni igitur in Albanum, uttractemus omnia dis volentibus.nil timeas." 9 Hinc autem apparet Faustinam ista nescisse, cum dicat Marius infamari eam cupiens, quod ea conscia Cassius imperium sumpsisset. 10 Nam et ipsius epistula extat ad virum, qua urget Marcum, ut in eum graviter vindicet. 11 Exemplum epistulae Faustinae ad Marcum: "Ipsa in Albanumcras, ut iubes, mox veniam: tamen iam hortor, ut, si amas liberos tuos, istos rebelliones acerrime persequaris. 12 Male enim adsuevereunt et duces [et] milites, qui nisi opprimuntur, oppriment."

X. 1 Item alia epistula eiusdem Faustinae ad Marcum: "Mater mea Faustina patrem tuum Pium in defectione Celsi si hortata est, ut pietatem primum circa suos servaret, sic circa alienos. 2 Non enim pius est imperator, qui non cogitat uxorem et filios. 3 Commodus noster vides in qua aetate sit. Pompeianus generet senior est et peregrinus. 4 Vide, quid agas de Avidio Cassio et de eius consciis. 5 Noli parcere hominibus, qui tibi non pepercerunt et nec mihi nec filiis nostris parcerent, si vicissent. 6 Ipsa iter tuum mox consequor: quia Fadilla nostra aegrotabat, in Formianum venire non potui. 7 Sed si te Formis invenire non potuero, adsequar Capuam, quae civitas et meam et filiorum nostrum aegritudinem poterit adiuvare. 8 Soteridam medicum in Formianum ut dimittas, rogo. Ego autem Pisitheo nihil credo, qui puellae virgini curationem nescit adhibere. 9 Signatas mihi litteras Calpurnius dedit: ad quas rescribam, si tardavero, per Caecilium senem spadonem, hominem, ut scis, fidelem. 10 Cui verbo mandabo, quid uxor Avidii Cassii et filii et gener de te iactare dicantur."

XI. 1 Ex his litteris intellegitur Cassio Faustinam consciam non fuisse quin etiam supplicium eius graviter exegisse, siquidem Antoninum quiescentem et clementiora cogitantem ad vindictae necessitatem impulit. 2 Cui Antoninus quid rescripserit, subdita epistula perdocebit: 3 "Tu quidem, mea Faustina, religiose pro marito et pro nostris liberis agis. nam relegi epistulam tuam in Formiano, qua me hortaris, ut in Avidii conscios vindicem. 4 Ego vero et eius liberis parcam et genero et uxori et ad senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut poena crudelior. 5 Non enim quicquam est, quod imperatorem Romanum melius commendet gentibus quam clementia. 6 Haec Caesarem deum fecit, haec Augustum consecravit, haec patrem tuum specialiter Pii nomine ornavit. 7 Denique si ex mea sententia de bello iudicatum esset, nec Avidius esset occisus. 8 Esto igitur secura: "Di me tuentur, dis pietas mea—cordi es[t]." Pompeianum nostrum in annum sequentem consulem dixi." Haec Antoninus ad coniugem.

XII. 1 Ad senatum autem qualem orationem miserit, interest scire. 2 Ex oratione Marci Antonini: "Habetis igitur, p. c., pro gratulatione victoriae generum meum consulem, Pompeianum dico, cuius aetas olim remuneranda fuerat consulatu, nisi viri fortes intervenissent, quibus reddi debuit, quod a re p. debebatur. 3 Nunc quod ad defectionem Cassianam pertineret, vos oro atque obsecro, p.c., ut censura vestra deposita meam pietatem clematiamque servetis, immo vestram neque quemquam ullum senatus occidat. 4 Nemo senatorum puniatur, nullius fundatur viri nobilis sanguis, deportati redeant, proscripti bona recipiant. 5 Utinam possem multos etiam ab inferis ecxitare ! non enim umquam placet in imperatore vindicta sui doloris, quaesi iustior fuerit, acrior videtur. 6 Quare filiis Avidii Cassii et genero et uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint. 7 Vivant igitur securi scientes sub Marco vivere. Vivant in patrimonio parentum pro parte donato, auro, argento, vestibus fruantur. sint divites, sint securi, sint vagi et liberi et per ora omnium ubique populorum circumferant meae, circumferant vestrae pietatis exemplum. 8 Nec magna haec est, p.c., clementia, veniam proscriptorum liberis et coniugibus dari: 9 ego vero a vobis peto, ut conscios senatorii ordinis et equestris a caede, a proscriptione, a timore, ab infamia, ab invidia et postremo abomni vindicetis iniuria detisque hoc meis temporibus, 10 ut in causa tyrannidis, qui in tumultu c[a]ecidit, probetur occisus."

XIII. 1 Hanc eius clementiam senatus his adclamationibus prosecutus est: 2 "Antonine pie, di te servent. Antonine clemens, di te servent. Antonine clemens, di te servent.] tu voluisti quod licebat, nos fecimus quod decebat. 3 Commodo imperium iustum rogamus. Progeniem tua robora. Fac securi sint liberi nostri. 4 Bonum imperium nulla vis laedit. Commodo Antonino tribuniciam potestatem rogamus, praesentiam tuam rogamus. 5 Philosophiae tuae, patientiae tuae, doctrinae tuae, nobilitati tuae, innocentiae tuae. vincis inimicos, hostes exuperas, di te tuentur." Et reliqua. 6 Vixerunt igitur posteri Avidii Cassii securi et ad honores admissi sunt. 7 Sed eos Commodus

Antoninus post excessum divi patris sui omnes vivos incendi iussit, quasi in factione deprehensos. 8 Haec sunt quaede Cassio Avidio conperimus. 9 Cuius ipsius mores, ut supra diximus, varii semper fuerunt, sed ad censuram crudelitatemque propensiores. 10 Qui si optinuisset imperium, fuisset non modo clemens sed bonus, sed utilis et optimus imperator.

XIV. 1 Nam extat epistola eius ad generum suum iam imperatoris huiusmodi: 2 "Misera res publica, quae istos divitiarum cupidos et divites patitur. 3 Miser Marcus, homo sane optimus, qui, dum clemens dici cupit, eos patitur vivere, quorum ipse non probat vitam. 4 Ubi Lucius Cassius, cuius nos frustra tenet nomen? Ubi Marcus ille Cato Censorius? Ubi omnis disciplina maiorum? Quae olim quidem intercidit, nunc vero nec quaeritur. 5 Marcus Antoninus philosophatur et quaerit de elementis et de animis et de honesto et iusto necsentit pro re p. 6 Vides multis opus esse gladiis, multis elogiis, ut in antiquum statum publica forma reddatur. 7 Ego vero istis praesidibus provinciarum—an ego proconsules, an ego praesides putem, qui ob hoc sibi a senatu et ab Antonino provincias datas credunt, ut luxurientur, ut divites fiant? 8 Audisti praef. praetorii nostri philosophi ante triduum quam fieret mendicum et pauperem, sed subito divitem factum. Unde, quaeso, nisi devisceribus rei p. provincialiumque fortunis? Sint sane divites, sint locupletes: aerarium publicum refercient; tantum difaveant bonis partibus: reddent Cassiani rei p. principatum." Haec epistola eius indicat, quam severus et quam tristis futurus fuerit imperator.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

COMMODUS ANTONINUS AELII LAMPRIDI

I. 1 De Commodi Antonini parentibus in vita Marci Antonini satis est disputatum. 2 Ipse autem natus est apud Lanuvium cum fratre Antonino gemino prid(ie) kal. Septemb(res) patre patruoque consulibus, ubi et avus maternus dicitur natus. 3 Faustina cum esset Commodum cum fratre praegnans, visa est in somnis serpentes parere, sed ex his unum ferociorem. 4 Cum autem peperisset Commodum atque Antoninum, Antoninus quadrimus elatus est, quem parem astrorum cursu Commodo mathematici promittebant. 5 Mortuo igitur fratre Commodum Marcus et suis praeceptis et [et] magnorum atque optimorum virorum erudire conatus est. 6 Habuit litteratorem Graecum Onesicraten, Latinum Capellam Antistium; orator ei Ateius Sanctus fuit. 7 Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. Tantum valet aut ingenii vis aut eorum, qui in aula instituto res habentur. Nam a prima statim pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, ore quoque pollutus et constupratus fuit, 8 iam in his artifex, quae stationis imperatoriae non erant, ut calices fingeret, saltaret, cantaret, sibilaret, scurram deniqueet gladiatorem perfectum ostenderet. 9 Auspicium crudelitatis apud Centumcellas dedit anno aetatis duodecimo; nam cum tepidius forte lotus esset, balneatorem in fornacem

conici iussit; quando a paedagogo, cui hoc iussum fuerat, vervecina pellis in fornace consumpta est, ut fidem poenae de fetore nidoris impleret. 10 Appelatus est autem Caesar puer cum fratre Vero. Quarto decimo aetatis anno in collegium sacerdotum adscitus est.

II. 1 Cooptatus est inter + tressolos... princeps iuventutis, cum togam sumpsit. adhuc in praetexta puerili congiarium dedit atque ipse in basilica Traiani praesedit. 2 Indutus autem toga est nonarum Iuliarum die, quo in terris Romulus non apparuit, et eo tempore, quo Cassius a Marco descivit. 3 Profectus est commendatus militibus cum patre in Syriam et Aegyptum <et cum> eo Romam redit. 4 Post haec venia legis annariae impetrata consul est factus et cum patre imperator est appellatus V. kal. Dec. die Pollione et Apro consulibus et triumphavit cum patre; nam et hoc patres decreverant. 5 Profectus est cum patre et ad Germanicum bellum. 6 Adhibitos custodes vitae suae honestiores ferre non potuit, pessimos quosque detinuit et summotos usque ad aegritudinem desideravit. 7 Quibus per patris mollitiem restitutis popinas et ganeas in Palatinis semper aedibus fecit neque umquam pepercit vel pudori vel sumptui. In domo aleam exercuit. 8 Mulierculas formae scitioris ut prostibula mancipia perficiens lupanarium ad ludibrium pudicitae contraxit. insectatus est propolas circum foranos. Equos currules sibi conparavit. 9 Aurigae habitu currus rexit, gladiatoribus convixit, aquam gessitut lenonum minister, ut probris natum magis quam ei loco eum crederes, ad quem fortuna provexit.

III. 1 Patris ministeria seniora summovit, amicos senes abiecit. 2 Filium Salvi Iuliani, qui exercitibus praeerat, ob inpudicitiam frustra temptavit atque exinde Iuliano tetendit insidias. 3 Honestissimos quosque aut per contumeliam aut per honorem indignissimum abiecit. 4 Appellatus est a mimis quasi obstupratus eosdemque ita, ut non apparerent, subito deportavit. 5 Bellum etiam, quod pater paene confecerat, legibus hostium addictus remisit ac Romam reversus est. 6 Romam ut redit, subactore suo Saotero post se in curru locato ita triumphavit, ut eum saepius cervice reflexa publice oscularetur. Etiam in orchestra hoc idem fecit. 7 Et cum potaret in lucem helluareturque viribus Romani imperii, vespera etiam per tabernas ad lupanaria volitavit. 8 Misit homines ad provincias regendas vel criminum socios vel acriminosis commendatos. 9 In senatus odium ita venit, ut et ipse crudeliter in tanti ordinis perniciem saeviret fieretque contemptu crudelis.

IV. 1 Vita Commodi Quadratum et Lucillam compulit ad eius interfectionem consilia inire, non sine praefecti praetorii Tarruteni Paterni consilio. 2 Datum [n]autem est negotium peragendae necis Claudio Pompeiano propinquo. 3 Qui ingressus ad Commodum destricto gladio, cum faciendi potestatem habuisset, in haec verba prorumpens "Hunc tibi pugionem senatus mittit" detexit facinus fatuus nec implevit multis cum eo participantibus causam. 4 Post haec interfecti sunt Pompeianus primo et Quadratus, dein Norbana atque Norbanus

et Paralius; et mater eius et Lucilla in exilium exacta. 5 Tum praefecti praetorio cum vidissent Commodum in tantum odium incidisse obtentu Saoteri, cuius potentiam p(opulus) R(omanus) ferre non poterat, urbane Saoterum eductum a palatio sacrorum causa et redeuntem in hortos suos per frumentarios occiderunt. 6 Id vero gravius quam de se ipso Commodo fuit. 7 Paternum autem et huius caedis auctorem et, quantum videbatur, paratae necis Commodi conscium et interventorem, ne coniuratio latius puniretur, instigante Tigidio per lati clavi honorem a praefecturae administratione summovit. 8 Post paucos dies insimulavit eum coniurationis, cum diceret ob hoc promissam Iuliani filio filiam Paterni, ut in Iulianum transferretur imperium. quare et Paternum et Iulianum et Vitruvium Secundu<m>, Paterni familiarissimum, qui epistolas imperatorias curarat, interfecit. 9 Domus praeterea Quintiliorum omnis extincta, quod Sextus Condi[ci]ani filius specie mortis ad defectionem diceretur evasisse. 10 Interfecta et Vitrasia Faustina et Velius Rufus et Egnatius Capito consularis. 11 In exilium autem acti sunt Aemilius Iuncus et Atilius Severus consules. Et in multos alios varie saevitum est.

V. 1 Post haec Commodus nunquam facile in publicum processit neque quicquam sibi nuntiari passus est nisi quod Perennis ante tractasset. 2 Perennis autem Commodi persciens invenit, quemadmodum ipse potens esset. 3 Nam persuasit Commodo, ut ipse deliciis vacaret, idem vero Perennis curis incumberet; quod Commodus laetanter accepit. 4 Hac igitur lege vivens ipse cum trecentis concubinis, quas ex matronarum meretricumque dilectu ad formae speciem concivit, trecentisque aliis puberibus exoletis, quos aeque ex plebe ac nobilitate vi pretiisque forma disceptatrice collegerat, in palatio per convivia et balneas bacchabatur. 5 Inter haec habitu victimarii victimas immolavit. In harena rudibus, inter cubicularios gladiator[es] pugnavit lucentibus aliquando mucronibus. 6 Tunc tamen Perennis cuncta sibimet vindicavit; quos voluit, interemit, spoliavit plurimos, omnia iura subvertit, praedam omnem in sinum contulit. 7 Ipse autem Commodus Lucillam sororem, cum Capreas misisset, occidit. 8 Sororibus dein suis ceteris, ut dicitur, constupratis, consobrina patris complexibus suis iniuncta uni etiam ex concubinis matris nomen inposuit. 9 Uxorem, quam deprehensam in adulterio exegit, exactam relegavit et postea occidit. 10 Ipsas concubinas suas sub oculis suis stuprari iubebat. 11 Nec inruentium in se iuvenum carebat infamia, omni parte corporis atque ore in sexum utrumque pollutus. 12 Occisus est eo tempore etiam Claudius quasi a latronibus, cuius filius cum pugione quondam ad Commodum ingressus est, multique alii senatores sine iudicio interempti, feminae quoque divites. 13 Et nonnulli per provincias a Perenni ob divitias insimulati spoliati sunt vel etiam interempti. 14 His autem, quibus deerat ficti criminis adpositio, obiciebatur, quod scribere noluissent Commodum heredem.

VI. 1 Eo tempore in Sarmatia res bene gestas per alios duces in filium suum Perennis referebat. 2 Hic tamen Perennis, qui tantum potuit, subito, quod bello Brittanni comilitibus equestris loci viros praefecerat amotis senatoribus, prodita re per legatos exercitus hostis appellatus lacerandusque militibus est deditus. 3 In cuius potentiae locum Cleandrum ex cubiculariis subrogavit. 4 Multa sane post interfectum Perennem eiusque filium quasi a se non gesta rescidit, velut in integrum restituens. 5 Et hanc quidem paenitentiam scelerum ultra XXX dies tenere non potuit, graviora per Cleandrum faciens quam fecerat per supra dictum Perennem. 6 Et in potentia quidem Cleander Perenni successerat, in praefectura vero Niger, qui sex tantum horis praef. praet. fuisse perhibetur; 7 mutabantur enim praef. praet. per horas ac dies Commodo peiora omnia, quam fecerat ante, faciente; 8 fuit Marcius Quartus praef(ectus) praet(orio) diebus quinque. Horum successores ad arbitrium Cleandri aut retenti sunt aut occisi; 9 ad cuius nutum etiam libertini in senatum atque in patricios lecti sunt tuncque primum viginti quinque consules in unum annum venditaeque omnes provinciae. 10 Omnia Cleander pecunia venditabat: revocatos de exilio dignitatibus ornabat, res iudicatas rescindebat. 11 Qui tantum per stultitiam Commodi potuit, ut Byrrum, sororis Commodivirum, reprehendentem nuntiantemque Commodo, quae fiebant, in suspicionem regni adfectati traheret et occideret multis aliis, qui Byrrum defendebant, pariter interemptis. 12 Praefectus etiam Aebutianus inter hos est interemptus; in cuius locum ipse Cleander cum aliis duobus, quos ipse delegerat, praefectus est factus. 13 Tuncque primum tres praef. praet. fuere, inter quos libertinus, qui a pugione appelatus est.

VII. 1 Sed et Cleandro dignus tandem vitae finis inpositus. Nam cum insidiis illius Arrius Antoninus fictis criminibus in Attali gratiam, quem in proconsulatu Asiae damnaverat, esset occisus nec eam tum invidiam populo saeviente Commodus ferre potuisset, plebi ad poenam donatus est, 2 cum etiam Apolaustus aliique liberti aulici pariter interempti sunt. 3 Cleander inter cetera etiam concubinas eius constupravit, de quibus filios suscepit, qui post eius interitum cum matribus interempti sunt. 4 In cuius locum Iulianus et Regillus subrogati sunt, quos et ipsos postea poenis adfecit. 5 His occisis interemit Servilium et Dulium Silanos cum suis, mox Antium Lupum et Petronios Mamertinum et Suram filiumque Mamertini Antoninum ex sorore sua genitum 6 et post eos sex simul ex consulibus, Allium Fuscum, Caelium Felicem, Lucceium Torquatum, Larcium Eurupianum, Valerium Bassianum, Pactumeium Magnum cum suis, 7 atque in Asia Sulpicium Crassum pro consule et Iulium Proculum cum suis Claudiumque Lucanum consularem et consobrinam patris sui Faustinam Anniam in Achaia et alios infinitos. 8 Destinaverat et alios quattuor decem occidere, cum sumptus eius vires Romani imperii sustinere non possent.

VIII. 1 Inter haec Commodus senatu semet ridente, cum adulterum matris consulem designasset, appellatus est Pius; cum occidisset Perennem, appelatus

est Felix, inter plurimas caedes multorum civium quasi quidam novus Sylla. 2 Idem Commodus, ille Pius, ille Felix, finxisse etiam quandam contra se coniurationem dicitur, ut multos occideret. 3 Nec alia ulla fuit defectio praeter Alexandri, qui postea se etsuos interemit, <et> sororis Lucillae; 4 appellatus est Commodus etiam Brittannicus ab adulatoribus, cum Brittanni etiam imperatorem contra eum deligere voluerint. 5 Appellatus est etiam Romanus Hercules, quod feras Lanuvium in amphitheatro occidisset; erat enim haec illi consuetudo, ut domi bestias interficeret. 6 Fuit praeterea ea dementia, ut urbem Romanam coloniam Commodianam vocari voluerit; qui furor dicitur ei inter delenimenta Marciae iniectus. 7 Voluit etiam in circo quadrigas agitare. 8 Dalmaticatus in publico processit atque ita signum quadrigis emittendis dedit. 9 Et eo quidem tempore, quo ad senatum rettulit de Commodiana facienda Roma, non solum senatus hoc libenter accepit per inrisionem, quantum intellegitur, sed etiam se ipsum Commodianum vocavit, Commodum Herculem et deum appellans.

IX. 1 Simulavit se et in Africam iturum, ut sumptum itinerarium exigeret, et exegit eumque in convivia et aleam convertit. 2 Motilenum, praef. praetorii, per ficus veneno interemit. accepit statuas in Herculis habitu, eique immolatum est ut deo. 3 Multos praeterea paraverat interimere. Quod per parvolum quendam proditum est, qui tabulam e cubiculo eiecit, in qua occidendorum erant nomina scripta. 4 Sacra Isidis coluit, ut et caput raderet et Anubim portaret. 5 Bellonae servientes vere exsecare brachium praecepit studio crudelitatis. 6 Isiacos vero pineis usque ad perniciem pectus tundere cogebat. Cum Anubin portaret, capita Isiacorum graviter obtundebat ore simulacri. Clava non solum leones in veste muliebri et pelle leonina, sed etiam homines multos adflixit. Debiles pedibus et eos, qui ambulare non possent, in gigantum modum formavit, ita ut a gentibus de pannis et linteis quasi dracones tegerentur, eosdemque sagittis confecit. Sacra Mithriaca homicidio vero polluit, cum illic aliquid ad speciem timoris vel dici vel fingi soleat.

X. 1 Iam puer et gulosus et impudicus fuit. Adulescens omne genus hominum infamavit, quod erat secum, et ab omnibus est infamatus. 2 Inridentes se feris obiciebat. Eum etiam, qui Tranquilli librum vitam Caligulae continentem legerat, feris obici iussit, quia eundem diem natalis habuerat, quem et Caligula. 3 Si quis sane se mori velle praedixisset, hunc invitum praecipitari iubebat. 4 In iocis quoque perniciosus. Nam eum, quem vidisset albescentes inter nigros capillos quasi vermiculos habere, sturno adposito, qui se vermes sectari crederet, capite suppuratum reddebat obtunsione oris. 5 Pinguem hominem medio ventre dissicuit, ut eius intestina subito funderentur. 6 Monopodios et luscinios eos, quibus aut singulos oculos tulisset aut singulos pedes fregisset, appellabat. 7 Multos praeterea passim extinxit alios, quia barbarico habitu occurrerant, alios quia nobiles et speciosiores erant. 8 Habuit in deliciis homines appellatos nominibus verendorum utriusque sexus, quos libentius suis osculis applicabat. 9 Habuit et hominem pene prominentem ultra

modum animalium, quemonon appellabat, sibi carissimum. quem et ditavit et sacerdotio Herculis rustici praeposuit.

XI. 1 Dicitur saepe pretiosissimis cibis humana stercora miscuisse nec abstinuisse gustum aliis, ut putabat, inrisis. 2 Duos gibbos retortos in lance argentea sibi sinapi perfusos exhibuit eosdemque statim promovit ac ditavit. 3 Praef. praet. suum Iulianum togatum praesente officio suo in piscinam detrusit. Quem saltare etiam nudum ante concubinas suas iussit quatientem cymbala deformato vultu <vario> genere leguminum coctorum. 4 Ad convivium propter luxuriae continuationem raro vocavit. 5 Lavabat per diem septies atque octies et in ipsis balneis edebat. 6 <adibat> deorum templa pollutus stupris et humano sanguine. 7 Imitatus est et medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus. 8 Menses quoque in honorem eius pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri Invictum, pro Novembri Exsuperatorium, pro Decembri Amazonium ex signo ipsius adulatores vocabant. 9 Amazonius autem vocatus est ex amore concubinae suae Marciae, quam pictam in Amazone diligebat, propter quam et ipse Amazonico habitu in harenam Romanam procedere voluit. 10 Gladiatorium etiam certamen subiit et nomina gladiatorum recepiteo gaudio, quasi acciperet triumphalia. 11 Iudum semper ingressus est et, quotiens ingrederetur, publicis monumentis indi iussit. 12 Pugnasse autem dicitur septingenties tricies quinquies. 13 Nominatus inter Caesares quartum iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominavit, Pudente et Pollione conss. 14 Appellatus Germanicus idibus Herculeis Maximo et Orfito consulibus.

XII. 1 Adsumptus est in omnia collegia sacerdotalia sacerdos XIII.kl. Invictas Pisone <et> Iuliano consulibus. 2 Profectus in Germaniam XIIII.kal. Aelias, ut postea nominavit. 3 Isdem conss. togam virilem accepit. 4 Cum patre appellatus imperator V. kal. Exsuperatorias Pollione iterum [a]et Apro <iterum> consulibus. 5 Triumphavit X. kal. Ian. isdem consulibus. 6 Iterum profectus III. non. Commodias Orfito et Rufo consulibus. 7 Datus in perpetuum ab exercitu et senatu in domo Palatina Commodiana conservandus XI. kal. Romanas Praesente iterum consule. 8 Tertio meditans de profectione a senatu et populo suo retentus est. 9 Vota pro eo facta sunt nonis Piis Fusciano iterum consule. 10 Inter haec refertur in litteras pugnasse illum sub patre trecenties sexagies quinquies, 11 item postea tantum palmarum gladiatoriarum confecisse vel victis retiariis vel occisis, ut mille contingeret. 12 Ferarum autem diversarum manu sua occidit, ita ut <vel> elephantos occideret, multa milia. et haec fecit spectante saepe populo Romano.

XIII. 1 Fuit autem validus ad haec, alias debilis et infirmus, vitio etiam inter inguina prominenti, ita ut eius tumorem per sericas vestes populus Romanus agnosceret. 2 Versus ideo multi scripti sunt, de quibus etiam in opere suo Marius Maximus gloriatur. 3 Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum conto transigeret et orygis cornu basto transmiserit et singulis

ictibus multa milia ferarum ingentium conficeret. 4 Inpudentiae tantae fuit, ut cum muliebri veste in amphitheatro vel theatro sedens publice saepissime biberit. 5 Victi sunt sub eo tamen, cum ille sic viveret, per legatos Mauri, victi Daci <et> Pannoniae quoque conpositae, Brittannia, in Germania et in Dacia imperium eius recusantibus provincialibus; 6 quae omnia ista per duces sedata sunt. 7 Ipse Commodus in subscribendo tardus et neglegens, ita ut libellis una forma multis subscriberet, in epistolis autem plurimis "Vale" tantum scriberet. 8 Agebanturque omnia per alios, qui etiam condemnationes in sinum vertisse dicuntur.

XIV. 1 Per hanc autem neglegentiam, cum et annonam vastarent hi, qui tunc rem p. gerebant, etiam inopia ingens Romae exorta est, cum fruges non deessent. 2 Et eos quidem, qui omnia vastabant, postea Commodus occidit atque proscripsit. 3 Ipse vero saeculum aureum Commodianum nomine ad simulans vilitatem proposuit, ex qua maiorem penuriam fecit. 4 Multi sub eo et alienam poenam et suam salutem pecunia redemerunt. 5 Vendidit etiam suppliciorum diversitates et sepulturas et inminutiones malorum et alios pro aliis occidit. 6 Vendidit etiam provincias et administrationes, cum hi, per quos venderet, partem acciperent, partem vero Commodus. 7 Vendidit nonnullis et inimicorum suorum caedes. Vendiderunt subeo etiam eventus litium liberti. 8 Praefectos Paternum et Perennem non diu tulit, ita tamen ut etiam de his praefectis, quos ipse fecerat, triennium nullus impleret, quorum plurimos interfecit vel veneno vel gladio. Et praefectos urbi eadem facilitate mutavit.

XV. 1 Cubicularios suos libenter occidit, cum omnia ex nutu eorum semper fecisset. 2 Eclectus cubicularius cum videret eum tam facile cubicularios occidere, praevenit eum et factioni mortis eius interfuit. 3 Spectator gladiatoria sumpsit arma, panno purpureo nudos humeros advelans. 4 Habuit praeterea morem, ut omnia quae turpiter, quae inpure, quae crudeliter, quae gladiatorie, quae lenonie faceret, actis urbis indi iuberet, ut Marii Maximi scripta testantur. 5 Commodianum etiam p. R. dixit, quo saepissime praesente gladiator pugnavit. 6 Sane cum illi saepe pugnanti ut deo populus favisset, in risum se credens populum Romanum a militibus classiariis, qui vela ducebant, in amphitheatro interimi praeceperat. 7 Urbem incendi iusserat, utpote coloniam suam; quod factum esset, nisi Laetus praef. praet. Commodum deterruisset. 8 Appellatus est sane inter cetera triumphalia nomina etiam sescenties vicies Palus primus secutorum.

XVI. 1 Prodigia eius imperio et publice et privatim haec facta sunt: crinita stella apparuit. 2 Vestigia deorum in foro visa sunt exeuntia. Et ante bellum desertorum caelum arsit. Et repentina caligo ac tenebra in circo kalendis Ianuariis oborta. Et ante lucem fuerant etiam incendiariae aves ac dirae. 3 De Palatio ipse ad Caelium montem in Vectilianas aedes migravit negans se in Palatio posse dormire. 4 Ianus geminus sua sponte apertus est et Anubis simul acrum marmoreum moveri visum est. 5 Herculis signum aeneum sudavit in

Minucia per plures dies. Bubo et iam supra cubiculum eius deprehensa est tam Romae quam Lanuvii. 6 Ipse autem prodigium non leve sibi fecit: nam cum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi detersit et contra consuetudinem paenulatos iussit spectatores, non togatos ad munus convenire, quod funeribus solebat, ipse in pullis vestimentis praesidens. 7 Galea eius bis per portam Libitinensem elata est. 8 Congiarium dedit populo singulis denarios septingenos vicenosquinos. Circa alios omnes parcissimus fuit, quod luxuriae sumptibus aerarium minueret. 9 Circenses multos addidit ex libidine potius quam religione et ut dominos factionum ditaret.

XVII. 1 His incitati, licet nimis sero, Quintus Aemilius Laetus praef.et Marcia concubina eius inierunt coniurationem ad occidendum eum. 2 Primumque ei venenum dederunt; quod cum minus operaretur, per athletam, cum quo exerceri solebat, eum strangularunt. 3 Fuit forma quidem corporis iusta, vultu insubido, ut ebriosi solent, et sermone incondito, capillo semper fucato et auri ramentis inluminato, adurens comam et barbam timore tonsoris. 4 Corpus eius ut unco traheretur atque in Tiberim mitteretur, senatus et populus postulavit, sed postea iussu Pertinacis in monumentum Hadriani translatum est. 5 Opera eius praeter Iavacrum, quod Cleander nomine ipsius fecerat, nulla exstant. 6 Sed nomen eius alienis operibus incisum senatus erasit. 7 Nec patris autem sui opera perfecit. Classem Africanam instituit, quae subsidio esset, si forte Alexandrina frumenta cessassent. 8 Ridicule etiam Carthaginem Alexandriam Commodianam togatam appellavit, cum classem quoque Africanam Commodianam Herculeam appellasset. 9 Ornamenta sane quaedam colosso addidit, quae postea cuncta sublatasunt. 10 Colossi autem caput dempsit, quod Neronis esset, ac suum inposuit et titulum more solito subscripsit, ita ut illum gladiatorium et effeminatum non praetermitteret. 11 Hunc tamen Severus, imperator gravis et vir nominis sui, odio, quam videtur, senatus inter deos rettulit flamine addito, quem ipse vivus sibi paraverat, Herculaneo Commodiano. 12 Sorores tres superstites reliquit. ut natalis eius celebraretur, Severus instituit.

XVIII. 1 Adclamationes senatus post mortem Commodi graves fuerunt. 2 Ut autem sciretur, quod iudicium senatus de Commodo fuerit, ipsas adclamationes de Mario Maximo indidi et sententiam senatus consulti : 3 "Hosti patriae honores detrahantur, parricidae honores detrahantur, parricida trahatur. Hostis patriae, parricida, gladiator in spoliario lanietur. 4 Hostis deorum carnifex senatus, hostis deorum parricida senatus: hostis deorum, hostis senatus. Gladiatorem in spoliario. 5 Qui senatum occidit, in spoliario ponatur: qui senatum occidit, unco trahatur: qui innocentes occidit, unco trahatur: hostis parricida, vere vere. Qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. 6 Qui te occisurus fuit, unco trahatur. 7 Nobiscum timuisti, nobis cum periclitatus es. Ut salvi simus, Iuppiter optime maxime, serva nobis Pertinacem. 8 Fidei praetorianorum feliciter. praetoriis cohortibus feliciter. Exercitibus Romanis feliciter. 9 Pietati senatus feliciter. 10 Parricida trahatur.

Rogamus Auguste, parricida trahatur. Hoc rogamus, parricida trahatur. Exaudi Caesar: delatores ad leonem. exaudi Caesar: Speratum ad leonem. 11 Victoriae populi R. feliciter. Fidei militum feliciter. Fidei praetorianorum feliciter. Cohortibus praetoriis feliciter. 12 Hostis statuas undique, parricidae statuas undique, gladiatoris statuas undique. Gladiatoris et parricidae statuae detrahantur. Necator civium trahatur, parricida civium trahatur. 13 Gladiotoris statuae detrahantur. 14 Te salvo salvi et securi sumus, vere, vere, modo vere, modo digne, modo vere, modo libere. 15 Nunc securi sumus: delatoribus metum. Ut securi simus, delatoribus metum. <Ut> salvi simus, delatores de senatu, delatoribus fustem. Te salvo delatores ad leonem. 16 Te imperante delatoribus fustem.

XIX. 1 Parricidae gladiatoris memoria aboleatur, parricidae gladiatoris statuae detrahantur. Impuri gladiatoris memoria aboleatur. Gladiatorem in spoliario. Exaudi Caesar : carnifex unco trahatur. 2 Carnifex senatus more maiorum unco trahatur. Saevior Domitiano, impurior Nerone. Sic fecit, sic patiatur. Memoriae innocentium serventur. honores innocentium restituas, rogamus. 3 Parricidae cadaver unco trahatur, gladiatoris cadaver unco trahatur, gladiatoris cadaver in spoliario ponatur. Perroga, perroga, omnes censemus unco trahendum. 4 Qui omnes occidit, unco trahatur. Qui omnem aetatem occidit, unco trahatur. Qui utrumque sexum occidit, unco trahatur. Qui sanguini suo non pepercit, unco trahatur. Qui templa spoliavit, unco trahatur. 5 Qui testamenta delevit, unco trahatur. Qui vivos spoliavit, unco trahatur. Servis serviimus. 6 Qui pretia vitae exegit, unco trahatur. Qui pretia vitae exegit et fidem non servavit, unco trahatur. Qui senatum vendidit, unco trahatur. Qui filiis abstulit hereditatem, unco trahatur. 7 Indices de senatu. Delatores de senatu. Servorum subornatores de senatu. 8 Et tu nobiscum timuisti, omnia scis, et bonos et malos nosti. Omnia scis, omnia emenda, pro te timuimus. O nos felices, te viro imperante. De parricida refer, refer, perroga. Praesentiam tuam rogamus. 9 Innocentes sepulti non sunt: parricidae cadaver trahatur. Parricida sepultos eruit: parricidae cadaver trahatur."

XX. 1 Et cum iussu Pertinacis Livius La[u]rensis, procurator patrimonii, Fabio Chiloni consuli designato dedisset, per noctem Commodi cadaver sepultum. 2 Senatus adclamavit : "Quo auctore sepelierunt? 3 Parricida sepultus eruatur, trahatur." Cingius Severus dixit : "Iniuste sepultus est. Qua pontifex dico, hoc collegium pontificum dicit. 4 Quoniam laeta iam percensui, nunc convertar ad necesseria : censeo, quae is, qui non nisi ad perniciem civium et ad dedecus suum vixit, ob honorem suum decerni coegit, abolenda. 5 Statuas, quae undique sunt, abolendas, nomenque ex omnibus privatis publicisque monumentis eradendum mensesque his nominibus nuncupandos, quibus nuncupabantur, cum primum illud malum in republica incubuit."

HELVIUS PERTINAX IULI CAPITOLINI

I. 1 Publi(c)o Helvio Pertinaci pater libertinus Helvius Successus fuit, qui filio nomen ex continuatione lanariae negotiationis, quod pertinaciter eam rem generet, inpossuisse fatetur. 2 Natus est Pertinax in Appennino in villa matris. equus pullus ea hora, qua natus est, in tegulas ascendit atque ibi breviter commoratus decidit exspiravit. 3 Hac re motus pater ad Chaldaeum venit. Qui cum illi futura ingentia praedixisset, stipem se perdidisse dixit. 4 Puer litteris elementariis et calculo inbutus, datus etiam Graeco grammatico atque inde Sulpicio Apollinari, post quem idem Pertinax grammaticen professus est. 5 Sed cum in ea minus quaestus proficeret, per Lollianum Avitum, consularem virum, patris patronum, ducendi ordinis dignitatem petit. 6 Dein praefectus cohortis in Syriam profectus, Tito Aurelio imperatore a praeside Syriae, quod sine diplomatibus cursum usurpaverat, pedibus ab Antiochia ad legationem suam iter facere coactus est.

II. 1 Bello Parthico industria sua pro meritus in Brittaniam translatus ea cretentus. Post in Moesia rexit alam. 2 Deinde alimentis dividendis in via Aemilia procuravit. Inde clasem Germanicam rexit. 3 Mater eum usque in Germaniam prosecuta est ibique obiit; cuius etiam sepulchrum stare nunc dicitur. 4 Inde ad ducenum sestertiorum stipendium translatus in Daciam suspectusque a Marco quorundam impar artibus remotus est et postea per Claudium Pompeianum, generum Marci, quasi adiutor eius futurus vexillis regendis adscitus est. 5 In quo munere adprobatus lectus est in senatum. 6 Postea iterum re bene gesta prodita est factio, quae illi concinnata fuerat, Marcusque imperator, ut conpensaret iniuriam, praetorium eum fecit et primae legioni regendae inposuit, statimque Raetias et Noricum ab hosti vindicavit. 7 Ex quo eminente industria studio Marci imperatoris consul est designatus. 8 Extat oratio apud Marium Maximum laudes eius continens et omnia, vel quae fecit vel quae perpessus est. 9 Et praeter illam orationem, quam longum fuit conectere, saepissime Pertinax a Marco et in contione militari et in senatu laudatus est, doluitque palam Marcus quod senator esset, praef. praet. fieri a se non posse. 10 Cassiano motu conposito e Syria ad Danubii tutelam profectus est atque inde Moesiae utriusque, mox Daciae regimen accepit. 11 Bene gestis his provinciis Syriam meruit.

III. 1 Integre se usque ad Syriae regimen Pertinax tenuit. Post excessum Marci pecuniae studuit; quare etiam dictis popularibus lacessitus. 2 Curiam Romanam post quattuor provincias consulares, quia consulatu absens gesserat, iam dives ingressus est, cum eam senator antea non vidisset. 3 Iussus est praeterea statim a Perenne in Liguriam secedere in villam paternam; nam pater eius tabernam coactiliariam in Liguria exercuerat. 4 Sed posteaquam in Liguriam venit, multis agris coemptis tabernam manente forma priore infinitis aedificiis circumdedit; fuitque illic per triennium et mercatus est per suos servos. 5 Occiso sane Perenni Commodus Pertinaci satisfecit eumque petit

<per> litteras, ut ad Brittanniam proficisceretur. 6 Profectusque milites ab omni seditione deterruit, cum illi quem cum imperatorem vellent haberet ipsum specialiter Pertinacem. 7 Tunc Pertinax malivolentiae notam subit, quod dictus est insimulasse apud Commodum adfectati imperii Antistium Burrum et Arrium Antoninum. 8 Et seditiones quidem contra Commodum ipse conpescuit in Brittannia, verum ingens periculum adit seditione legionis paene occisus, certe inter occisos relictus. 9 Quam quidem rem idem Pertinax acerrime vindicavit. 10 Denique postea veniam legationis petit dicens sibi ob defensam disciplinam infestas esse legiones.

IV. 1 Accepto successore alimentorum ei cura mandata est. 2 Dein pro consule Africae factus est. In quo proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur vaticinationibus canum, quae templo Caelestis emergunt. Post hoc praef. urbi factus. 3 In qua praefectura post Fuscianum, hominem severum, Pertinax mitissimus et humanissimus fuit et ipsi Commodo plurimum placuit, quia - illi esse iterum consul Pertinax factus est. 4 Tunc Pertinax interficiendi Commodi conscientiam delatam sibi ab aliis non fugit. 5 Commodo autem interempto Laetus praef. praet. et Eclectus cubicularius ad eum venerunt, ut eum confirmarent, atque in castra duxerunt. 6 Illic Pertinax milites adlocutus est, donativum promisit, ingeri sibi imperium a Laeto et Eclecto dixit. 7 Fictum est autem, quod morbo esset Commodus extinctus, quia et milites, ne temptarentur, pertimescebant. Denique a paucis primum est Pertinax imperator appellatus. 8 Factus est autem sexagenario maior imp(erator) p(ridie) kal.Ian. 9 De castris nocte cum ad senatum venisset et cellam curiae iussisset aperiri, neque inveniretur aedituus, in templo Concordiae resedit. 10 Et cum ad eum Claudius Pompeianus, gener Mar(i)ci, venisset casumque Commodi lacrimasset, hortatus Pertinax, ut imperium sumeret. Sed ille recusavit, quia iam imperatorem Pertinacem videbat. 11 Statim ergo omnis magistratus cum consule ad curiam venerunt ingre Pertinacem nocte imperatorem appellaverunt.

V. 1 Ipse autem Pertinax post laudes suas a consulibus dictas et post vituperationem Commodi adclamationibus senatus ostensam egit gratias senatui et praecipue Laeto, praefecto praetorii, quo auctore et Commodus interemptus et ipse imperator est factus. 2 Sed cum Laeto gratias egisset Pertinax, Falco consul dixit : " Qualis imperator es futurus, hinc intellegimus, quod Laetum et Marciam ministros scelerum Commodi, post te videmus." 3 Cui Pertinax respondit : " Iuvenis es consul nec parendi scis necessitates. Paruerunt inviti Commodo, sed ubi habuerunt facultatem, quid semper voluerint, ostenderunt." 4 Eadem die, qua Augustus est appellatus, et Flavia Titiana uxor eius Augusta est appellata, his horis quibus ille in Capitolio vota solvebat. 5 Primus sane omnium ea die, qua Augustus est appellatus, etiam patris patriae nomen recepit, 6 (nec) simul etiam imperium proconsulare nec <non> ius quartae relationis; quod ominis loco fuit Pertinaci. 7 Ad Palatium ergo Pertinax profectus, quod tunc vacuum erat, quia Commodus in

Vectilianis occisus est, petenti signum prima die tribuno dedit "militemus" exprobrans utique segnitiam temporum superiorum; quod quidem etiam ante in omnibus ducatibus dederat.

VI. 1 Exprobrationem autem istam milites non tulerunt statimque de imperatore mutando cogitarunt. 2 Ea die etiam ad convivium magistratus et proceres senatus rogavit quam consuetudinem Commodus praetermiserat. 3 Sane cum postero kalendarum die statuae Commodi deicerentur, gemuerunt milites, simul quia iterum signum idem dederat imperator. Timebatur autem militia sub sene imperatore. 4 Denique tertium nonarum diem Votis ipsis milites Triarium Maternum Lascivium, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt, ut eum rebus Romanis inponerent. 5 Sed ille nudus fugit atque ad Pertinacem in Palatium venit et post ex urbe decessit. 6 Timore sane Pertinax coactus omnia, quae Commodus militibus et veteranis dederat, confirmavit. 7 Suscipere se etiam imperium a senatu dixit, quod iam sponte inierat. 8 Quaestionem maiestatis penitus tulit cum iureiurando, revocavit etiam eos, qui deportati fuerant crimine maiestatis, eorum memoria restituta, qui occisi fuerant. 9 Filium eius senatus Caesarem appellavit. Sed Pertinax nec uxoris Augustae appellationem recepit et de filio dixit : "Cum meruerit". 10 Et cum Commodus allectionibus innumeris praetorias miscuisset, senatus consultum Pertinax fecit iussitque eos, qui praeturas non gessissent sed allectione accepissent, post eos esse, qui vere praetores fuissent. 11 Sed hinc quoque grande odium sibi multorum commovit. Census retractari iussit.

VII. 1 Delatores cunctos graviter puniri iussit et tamen mollius quam priores imperatores, unicuique dignitati, si delationis crimen incurreret, poenam statuens. 2 Legem sane tulit, ut testamenta priora non prius essent inrita quam alia perfecta essent, neve ob hoc fiscus aliquando succederet; 3 ipseque professus est nullius se aditurum hereditatem, quae aut adulatione alicuius delata esset aut lite (aut) perplexa, ut legitimi heredes et necessarii privarentur. Addiditque senatus consulto haec verba : 4 " Satius est, p.c., inopem rem p. optinere quam ad divitiarum cumulum per discriminum atque dedecorum vestigia pervenire." 5 Donativa et congiaria, quae Commodus promiserat, solvit. 6 Annonae consultissime providit. Et cum tantam penuriam aerarii haberet, ut praeter decies sestertium non se invenisse fateretur, coactus est ea exigere, quae Commodus indixerat, contra quam professus fuerat. 7 Denique adgressus eum Lollianus Gentianus consularis, quod contra promissum faceret, necessitatis rationem accepit. 8 Auctionem rerum Commodi habuit, ita ut et pueros et concubinas vendi iuberet, exceptis his qui per vim Palatio videbantur inserti. 9 Et de his, quos vendi iussit, multi postea reducti ad ministerium oblectarunt senem. Quidam per alios principes usque ad senatorim dignitatem pervenerunt. 10 Scurras turpissimorum nominum dedecora perferentes proscripsit ac vendidit. 11 Cuius nundinationis pecuniam, quae ingens fuit, militibus donativo dedit.

VIII. 1 A libertis etiam ea exegit, quibus Commodo vendente ditati fuerant. 2 Auctio sane rerum Commodi in his insignior fuit : vestis subtegmine serico aureis filis (insignior) prae>er tunicas paenulasque lacernas et chirodytas Dalmatarum et cirratas militares purpureasque clamydes Graecanicas atque castrenses, 3 et cuculli Bardaici et saga armaque gladiatoria gemmis auroque composita 4 <vendidit> et maceras Herculaneas et torques gladiatorias vasaque electro, auro, ebore, argento vitroque composita 5 atque etiam phando vitrobuli ex materie eadem et vasa Samnitica calfactandae resinae ac pici devellendis hominibus ac leviginandis. 6 Nec non vehicula arte fabricae nova perplexis diversisque rotarum orbibus et exquisitis sedilibus nunc ad solem declinandum nunc ad spiritus opportunitatem per vertiginem; 7 et alia iter metientia horasque monstrantia et cetera vitiis eius convenientia. 8 Reddidit praeterea dominis eos, qui se exprivatis domibus in aulam contulerant. 9 Convivium imperatorium ex inmenso ad certum revocavit modum. 10 Sumptus etiam omnes Commodi recidit. Exemplo autem imperatoris, cum ille parcius se ageret, ex omnium continentia vilitas nata est; 11 nam imperatorium sumptum pulsis non necessariis ad soliti dimidium detraxit.

IX. 1 Praemia militantibus posuit. Aes alienum, quod primo imperii tempore contraxerat, solvit. Aerarium in suum statum restituit. 2 Ad opera publica certum sumptum constituit. Reformandis viis pecuniam contulit. Stipendia plurimis retro debita exolvit. Obeundis postremo cunctis muneribus fiscum parem fecit. 3 Alimentaria etiam conpendia, quae novem annorum ex instituto Traiani debebantur, obdurata verecundia sustulit. 4 Avaritiae suspicione privatus non caruit, cum aput vada Sabatia oppressis fenore possessoribus latius suos tenderet fines. 5 Denique ex versu Luciliano agrarius mergus est appellatus. 6 Multi autem eum etiam in provinciis, quas consularis gessit, sordide se egisse in litteras rettulere; nam vacationes et legationes militares dicitur vendidisse. 7 Denique cum parentum minimum esset patrimonium et nulla hereditas obvenisset, subito dives est factus. 8 Omnibus sane possessiones suas reddidit, quibus Commodus ademerat, sed non sine pretio. 9 Senatui legitimo semper inter fuit ac semper aliquid rettulit. Civilem se salutantibus et interpellantibus semper exhibuit. Eos, qui calumniis adpetiti per servos fuerant, damnatis (servis) delatoribus liberavit in crucem sublatis talibus servis, aliquos etiam mortuos vindicavit.

X. 1 Insidias paravit ei Falco - conquestus est in senatu - volens imperare. 2 Quo quidem - credidit, dum sibi quidam servus, quasi Fabiae - setiqui filius ex Ceioni Commodi familia, Palatinam domum ridicule vindicasset - cognitusque iussus est flagellis caesus domino restitui. 3 In cuius vindicta hi, qui oderant Pertinacem, occasionem seditionis invenisse dicuntur. 4 Falconi tamen pepercit et a senatu inpunitatem eius petit. 5 Denique Falco in rebus suis securus vixit et herede filio periit. 6 Quamvis multi Falconem nescisse dixerint imperium sibi parari. 7 Alii etiam servis, qui rationes interverterant, falsis testimoniis adpetitum eum esse dixerunt. 8 Sed Pertinaci factio

praeparata est per Laetum praefectum praetorii et eos, quos Pertinacis sanctimonia offenderat. 9 Laetum enim paenituerat, quod imperatorem fecerat Pertinacem, idcirco quia eum velut stultum intimatorem nonnullarum rerum reprehendebat. 10 Grave praeterea militibus visum, quod in causa Falconis multos milites ad unius servi testimonium occidi praeceperat.

XI. 1 Trecenti igitur de castris armati ad imperatorias aedes cuneo milites venere. 2 Eadem tamen die immolante Pertinace negatur in hostia cor repertuet cum id vellet procurare, caput extorum non deprehendit. Et tunc quidem omnes milites in castris manebant. 3 Qui cum castris ad obsequium principis convenissent et Pertinax eo die processionem, <quam> ad Athenaeum paraverat, ut audiret poetam, ob sacrificii praesagium distulisset, hi, qui ad obsequium venerant, redire in castra coeperunt. 4 Sed subito globus ille in Palatium pervenit neque aut arceri potu aut imperatori nuntiari. 5 Enimvero tantum odium in Pertinacem omnium aulicorum fuit, ut ad facinus milites hortarentur. 6 Supervenerunt Pertinaci, cum ille aulicum famulitium ordinaret, ingressique porticus Palatii usque ad locum, qui appellatur Sicilia et Iovis cenatio. 7 Hoc cognito Pertinax Laetum praef. praet. ad eos misit. Sed ille declinatis militibus per porticus egressus adoperto capite domum se contulit. 8 Verum cum ad interiora prorumperent, Pertinax ad eos processit eosque longa et gravi oratione placavit. 9 Sed cum Tausius quidam, unus e Tungris, in iram et in timorem milites loquendo adduxisset, hastam inpectus Pertinacis obiecit. 10 Tunc ille precatus Iovem Ultorem toga caput operuit atque a ceteris confossus est. 11 Et Eclectus quidem confossis duobus cum eodem perit, 12 reliqui autem cubicularii palatini (nam suos statim, ut imperator factus est, filiis emancipatis dederat) diffugerunt. 13 Multi sane dicunt etiam cubiculum milites inrupisse atque illic circa lectum fugientem Pertinacem occidisse.

XII. 1 Fuit autem senex venerabilis, inmissa barba, reflexo capillo, habitudine corporis pinguiore, ventre prominulo, statura imperatoria, eloque mediocri et magis blandus quam benignus nec umquam creditus simplex. 2 Et cum verbis esset affabilis, re erat inliberalis ac prope sordidus, ut dimidiatas lactucas et cardus in privata vita conviviis adponeret. 3 Et nisi quid missum esset edulium, quotquot essent amici, novem libras carnis per tres missus ponebat. 4 Si autem plus aliquid missum esset, etiam in alium diem differebat, cum semper ad convivium multos vocaret. 5 Imperator etiam, si sine convivis esset, eadem consuetudine cenitabat. 6 Amicis si quando de prandio suo mittere voluit, misit offulas binas aut omasi partem, aliquando lumbos gallinacios. Fasianum numquam privato convivio comedit aut alicui misit. 7 Cum sine amicis cenaret, adhibebat uxorem suam et Valerianum, qui cum eodem docuerat, <ut> fabulas litteratas haberet. 8 Sane nullum ex his, quos Commodus rebus gerendis inposuerat, mutavit, expectans urbis natalem, quod eum diem rerum principium volebat esse, atque ideo etiam in balneis ei Commodiani ministri necem parasse dicuntur.

XIII. 1 Imperium et omnia imperialia sic horruit, ut sibi semper ostenderet displicere. Denique non alium se, quam fuerat, videri volebat. 2 Fuit in curia honorificentissimus, ita ut senatum faventem adoraret et quasi praefectus urbi cum omnibus sermonem participaret. 3 Voluit etiam imperium deponere atque ad privatam vitam redire. 4 Filios suos in Palatio nutriri noluit. Tam parcus autem et tam lucri cupidus fuit, ut apud Vada Sabatia mercaturas exerecuerit imp(erator) per homines suos, non aliter quam privatus solebat. 5 Nec multum tamen amatus est, si quidem omnes, qui libere fabulas conferebant, male Pertinacem loquebantur, chrestologum eum appellantes, qui bene loqueretur et male faceret. 6 Nam et cives sui, qui ad eum confluxerant iam imperatorem et nihil de eo meruerant, sic eum appellabant. Munera quoque lucri libidine libenter accepit. 7 Reliquit filium et filiam superstites et uxorem, Flavi Sulpiciani filiam, quem praef. urbi loco suo fecerat. 8 Circa uxoris pudicitiam minus curiosus fuit, cum palam citharoedum illa diligeret. Ipse praeterea Cornificiam infamissime dicitur dilexisse. 9 Libertos aulicos vehementissime conpressit, unde grande quoque odium contraxit.

XIV. 1 Signa interitus haec fuerunt : ipse ante triduum quam occideretur in piscina sibi visus est videre hominem cum gladio infestantem. 2 Et ea die, qua occisus est, negabant in oculis eius pupulas cum imaginibus, quas reddunt spectantibus, visas. 3 Et cum apud lares sacrificaret, carbones vivacissimi extincti sunt, cum inflammari soleant. Et, ut supra dictum est, cor et caput in hostiis non est repertum. Stellae etiam iuxta solem per diem clarissimae visa ante diem quam obiret. 4 Et ipse omen de Iuliano successore dedisse dicitur. Nam cum ei Didius Iulianus fratis filium obtulisset, cui despondebat filiam suam, adhortatus (est) iuvenem ad patrui observationem, adiecit : "Observa collega et successorem meum"; 5 nam ante Iulianus ei et in consulatu collega fuerat et in proconsulatu successerat. 6 Milites eum et aulici odio habuerunt, populus mortem eius indigni tulit, quia videbat omnia per eum antiqua posse restitui. 7 Caput eius conto fixum milites, qui eum occiderant, per urbem in castra pertulerunt. 8 Reliquiae eius recuperato capite in sepulchro avi uxoris locatae sunt. 9 Et Iulianus, successor illius, corpus eius quanto potuit honore funeratus est, cum id in Palatio repperisset. 10 Qui numquam eius ullam mentionem vel apud populum vel apud senatum publice fecit, sed cum ipse quoque a militibus desertus iam esset, per senatum et populum Pertinax in deos relatus est.

XV. 1 Sub Severo autem imperatore cum senatus ingens testimonium habuisset Pertinax, funus imaginarium ei et censorium ductum est, et ab ipso Severo funebri laudatione ornatus est. 2 Ipse autem Severus amore boni principis a senatu Pertinacis nomen accepit. 3 Filius Pertinacis patri flamen est factus. 4 Marciani sodales, qui divi Marci sacra curabant, Helviani sunt dicti propter Helvium Pertinacem. 5 Circenses et imperii natalis additi, qui a Severo postea sublati sunt, et genitalicii, qui manent. 6 Natus autem kal. Augustis Vero et Bibulo conss. Interfectus est V kal. Apr. Falcone et Claro

conss. Vixit annis LX mensibus VII diebus XXVI. Imperavit mensibus II diebus XXV. 7 Congiarium dedit populo denarios centenos. Praetorianis promisit milia nummum, sed dedit sena. Quod exercitibus promissum est, datum non est, quia mors eum praevenit. 8 Horruisse autem illum imperium epistula docet, quae vitae illius a Mario Maximo apposita est. Quam ego inseri ob nimiam longitudinem nolui.

DIDIUS IULIANUS IULI CAPITOLINI

I. Didio Iuliano qui post Pertinacem imperium adeptus est, proavus fuit Salvius Iulianus, bis consul, praefectus urbi et iuris consultus, quod magis eum nobilem fecit. 2 Mater Clara Aemilia, pater Petronius Didius Severus, fratres Didius proculus et Nummius Albinus, avunculus Salvius Iulianus, avus paternus Insubris Mediolanensis, maternus ex Adrumetina colonia. 3 Educatus est apud Domitiam Lucillam, matrem Marci imperatoris. 4 Inter viginti viros lectus est suffragio matris Marci. quaestor ante annum, quam legitima aetas sinebat, designatus est. 5 Aedilitatem suffragio Marci consecutus est. 6 Praetor eiusdem suffragio fuit. Post praeturam legioni praefuit in Germania vicensimae secundae Primigeniae. 7 Inde Belgicam sancte ac diu rexit. Ibi Cauchis, Germaniae populis, qui Albam fluvium adcolebant, erumpentibus restitit tumultuariis auxiliis provincialium. 8 Ob quae consulatum meruit testimonio imperatoris. 9 Cattos etiam debellavit. inde Dalmatiam regendam accepit eamque a confinibus hostibus vindicavit. Post Germaniam inferiorem rexit.

II. 1 Post hoc curam alimentarum in Italiam meruit. Tunc factus est reus per quendam Severum clarissiarium militem coniurationis cum Salvio contra Commodum. Sed a Commodo, quia multos iam senatores occiderat et quidem nobiles ac potentes in causis maiestatis, ne tristius gravaretur, Didius liberatus est accusatore damnato. 2 Absolutus iterum ad regendam provinciam missus est. 3 Bithyniam deinde rexit, sed non ea fama qua ceteras. Fuit consul cum Pertinace et in proconsulatu Africae eidem successit et semper ab eo collega est et successor appellatus. Maxime eo die, cum filiam suam Iulianus despondens adfini suo ad Pertinacem venisset idque intimasset, dixit : "Observaque debita reverentia, quia collega et successor meus est." statim enim mors Pertinacis secuta est. 4 Quo interfecto cum Sulpicianus imperator in castris appellari vellet et Iulianus cum genero ad senatum venisset, quem indictum acceperat, cumque clausas valvas invenisset atque illic duos tribunos repperisset, Publicium Florianum et Vectium Aprum, coeperunt cohortari tribuni, ut locum arriperet. 5 Quibus cum diceret iam alium imperatorem appellatum, retinentes eum ad praetoria castra duxerunt. 6 Sed posteaquam in castra ventum est, cum Sulpiciano praef. urbi, socero Pertinacis, contionante sibique imperium vindicante Iulianum e muro ingentia pollicentem nullus

admitteret, primum Iulianus monuit praetorianos, nec eum facerent imperatorem, qui Pertinacem vindicaret; deinde scripsit in tabulis se Commodi memoriam restituturum. 7 Atque ita et admissus est et imperator appellatus rogantibus praetorianis, ne Sulpiciano aliquid noceret, quod imperator esse voluisset.

III. 1 Tunc Iulianus Flavium Genialem et Tullium Crispinum suffragio praetorianorum praef. praetorii fecit stipatusque est caterva imperatoria per Maurentium, qui et ante se Sulpiciano coniunxerat. 2 Sane cum vicena quina milia militibus promisisset, tricina dedit. 3 Inde habita contionem militari vespera in senatum venit totumque se senatui permisit factoque senatus consulto imperator est appellatus et tribuniciam potestatem, ius proconsulare in patricias familias relatus emeruit. 4 Uxor etiam Mallia Scantilla et filia eius Didia Clara Augustae sunt appellatae. 5 Inde se ad Palatium recepit uxore ac filia illuc vocatis, trepidis invitis eo transeuntibus quasi iam imminens exitium praesagirent. 6 Praef. urbi Cornelium Repentinum, generum suum, fecit in locum Sulpiciani. 7 Erat interea in odio populi Didius Iulianus ob hoc, quod creditum fuerat emendationem temporum Commodi Pertinacis auctoritate reparandam, habebaturque ita, quasi Iuliani consilio esset Pertinax interemptus. 8 Et iam hi primum, qui Iulianum odisse coeperant, disseminarunt prima statim die Pertinacis cena despecta luxuriosum parasse convivium ostreis et altilibus et piscibus adornatum. quod falsum fuisse constat; 9 nam Iulianus tantae parsimoniae fuisse perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem divideret, si quis ei forte misisset, saepe autem nulla existente religione holeribus leguminibusque contentus sine carne cenaverit. 10 Deinde neque cenavit, priusquam sepultus esset Pertinax, et tristissimus cibum ob eius necem sumpsit et primam noctem vigiliis continuavit de tantas necessitates sollicitus.

IV. 1 Ubi vero primum inluxit, senatum et equestrem ordinem in Palatium venientem admisit atque unumquemque, ut erat aetas, vel fratrem vel filium vel parentem adfatus blandissime est. 2 Sed populus in rostris atque ante curiam ingentibus eum conviciis lacessebat sperans deponi ab eo posse imperium, quod milites dederant. Lapidationem quoque fecere. 3 Descendenti cum militibus et senatu in curiam diras imprecati sunt, rem divinam facienti, ne litaret, optarunt. 4 Lapides etiam in eum iecerunt, cum Iulianus manu eos semper placare cuperet. 5 Ingressus autem curiam, placide et prudenter verba fecit. Egit gratias, quod esset adscitus, quod et ipse et uxor et filia eius Augustorum nomen acceperunt. Patris patriae quoque nomen recepit, argenteam statuam respuit. 6 e senatu in Capitolium pergenti populus obstitit, sed ferro et vulneribus et pollicitationibus aureorum, quos digitis ostendebat ipse Iulianus, ut fidem faceret, summotus atque depulsus est. 7 Inde ad circense spectaculum itum est. Sed occupatis indifferenter omnium subsilliis populus geminavit convicia in Iulianum: Pescennium Nigrum, qui iam imperare dicebatur, ad urbis praesidium vocavit. 8 Haec omnia Iulianus

placide tulit totoque imperii sui tempore mitissimus fuit; populus autem in milites vehementissime invehebatur, qui ob pecuniam Pertinacem occidissent. multa igitur, quae Commodus statuerat, Pertinax tulerat, ad conciliandum favorem populi restituit. 9 De ipso Pertinace neque male neque bene quicquam egit, quod gravissimum plurimis visum est. 10 Constitit autem propter metum militum de honore Pertinacis tacitum esse.

V. 1 Et Iulianus quidem neque Brittannicos exercitus neque Illyricos timebat, Nigrum vero misso primipilario occidi praeceperat timens praecipue Syriacos exercitus. 2 Ergo Pescennius Niger in Illyrico, Septimius Severus in Syria cum exercitibus, quibus praesidebant a Iuliano descivere. 3 Sed cum ei nuntiatum esset Severum descivisse, quem suspectum non habuerat, pertubatus est: ad senatum venit impetravitque, ut hostis Severus renuntiaretur; 4 militibus etiam, qui Severum secuti fuerant, dies praestitutus, ultra quam si cum Severo fuissent, hostium numero haberentur. 5 Missi sunt praeterea legati a senatu consulares ad milites, qui suaderent, ut Severus repudiaretur, et is esset imperator), quem senatus elegerat. 6 Inter ceteros legatus est Vespronius Candidus, vetus consularis, olim militibus invisus ob durum et sordidum imperium. 7 Missus est sucessor Severo Valerius Catulinus, quasi posset ei succedi, qui militem iam sibi tenebat. 8 Missus praeterea Aquilius centurio, notus caedibus senatoriis, qui Severum occideret. 9 Ipse autem Iulianus praetorianos in campum deduci iubet, muniri turres, sed milites desides et urbana luxuria dissolutos invitissimos ad exercitium militare produxit, ita ut vicarios operis, quod uni cuique praescribebatur, mercede conducerent.

VI. 1 Et Severus quidem ad urbem infesto agmine veniebat, sed Didius Iulianus nihil cum exercitu praetoriano proficiebat, quem cottidie populus et magis oderat et ridebat. 2 Et Iulianus sperans Laetum fautorem Severi, cum per eum Commodi manus evasisset, ingratus tanto beneficio iussit eum occidi. Iussit etiam Marciam unam interfici. 3 Sed dum haec egit Iulianus, Severus classem Ravennatem occupat, legati senatus, qui Iuliano promiserant operam suam, ad Severum transierunt. 4 Tullius Crispinus, praef. praetorio, contra Severum missus, ut classem produceret, repulsus Romam redit. 5 Haec cum Iulianus videret, senatum rogavit, ut virgines Vestales et ceteri sacerdotes cum senatu obviam exercitui Severi prodirent et praetentis infulis rogarent, inanem ... contra barbaros milites parans. 6 Haec tamen agenti Iuliano Plaustius Quintillus consularis augur contradixit adserens non debere imperare eum, qui armis adversario non posset resistere. 7 Cui multi senatores consenserunt. Quare iratus Didius milites e castris petit, qui senatum ad obsequium cogerent aut obtruncarent. 8 Sed id consilium displicuit. Neque enim decebat, ut, cum senatus hostem Severum Iuliani causa iudicasset, eundem Iulianum pateretur infestum. 9 Quare meliore consilio ad senatum venit petitque, ut fieret senatus consultum de participatione imperii; quod statim factum est.

VII. 1 Tunc omen, quod sibi Iulianus, cum imperium acciperet, fecerat, omnibus venit in mentem. 2 Nam cum consul designatus de eo sententiam dicens ita pronuntiasset: "Didium Iulianum imperatorem appellandum esse censeo," Iulianus suggessit "adde et Severum," quod cognomentum habvi et proavi sibi Iulianus adsciverat. 3 Sunt tamen qui dicant, nullum fuisse Iuliani consilium de obtruncando senatu, cum tanta in eum senatus consuluisset. 4 Post senatus consultum statim Didius Iulianus unum ex praefectis, Tullium Crispinum, misit. 5 Ipse autem tertium fecit praefectum Veturium Macrinum; ad quem Seuerus litteras miserat, ut esset praef. 6 Sed pacem simulatam esse mandatamque caedem Severi Tullio Crispino, praef. praetorii, et populus locutus est et Severus suspicatus. 7 Denique hostem se Iuliano Severus esse maluit quam participem consensu militum. 8 Severus autem statim et ad plurimos Romam scripsit et occulte misit edicta, quae proposita sunt. 9 Fuit praeterea in Iuliano haec amentia, ut per magos pleraque faceret, quibus putaret vel odium populi deleniri vel militum arma compesci. 10 Nam et quasdam non convenientes Romanis sacris hostias immolaverunt et carmina profana incantaverunt et ea, quae ad speculum dicunt fieri, in quod pueri praeligatis oculis incantato vertice respicere dicuntur, Iulianus fecit. 11 Tuncquem puer vidisse dicitur et adventum Severi et Iuliani decessionem.

VIII. 1 Et Crispinus quidem cum occurrisset praecursoribus Severi, Iulio Laeto auctore a Severo interemptus est. 2 Deiecta sunt etiam consulta senatus Iulianus convocato senatu quaesitisque sententiis, quid facto opus esset, certi nihil comperit a senatu. 3 Sed postea sponte sua gladiatores Capuae 0 iussit armari per Lollianum Titianum, et Claudium Pompeianum ad participatum evocavit, quod et gener imperatoris fuisset et diu militibus praefuisset. Sed hoc ille recusavit senem se et debilem luminibus respondens. 4 Transierant et ex Umbria milites ad Severum. 5 Et praemiserat quidem litteras Severus, quibus iubebat interfectores Pertinacis servari. 6 Brevi autem desertus est ab omnibus Iulianus et remansit in Palatio cum uno de praefectis suis Geniali et genero Repentino. 7 Actum est denique, ut Iuliano senatus auctoritate abrogaretur imperium. Et abrogatum est, appellatusque statim Severus imperator, cum fingeretur quod veneno se absumpsisset Iulianus. 8 Missi tamen a senatu, quorum curam per militem gregarium in Palatio idem Iulianus occisus est fidem Caesaris implorans, hoc est Severi. 9 Filiam suam potitus imperio dato patrimonio emancipaverat, quod ei cum Augustae nomine statim sublatum est. 10 Corpus eius a Severo uxori Manliae Scantillae ac filiae ad sepulturam est redditum et in proavi monumenta translatum militario quinto via Labicana.

IX. 1 Obiecta sane sunt Iuliano haec : quod gulosus fuisset, quod aleator, quod armis gladiatoriis exercitus esset. Eaque omnia senex fecerit, cum antea numquam adulescens his esset vitiis infamatus. Obiecta est etiam superbia, cum ille etiam in imperio fuisset humillimus. 2 Fuit autem contra

humanissimus ad convivia, benignissimus ad suscriptiones, moderatissimus ad libertatem. 3 Vixit annis quinquaginta sex mensibus quattuor. 2 Imperavit mensibus duobus diebus quinque. 4 Reprehensum in eo praecipue, quod eos, quos regere auctoritate sua debuerat, regendae rei p. sibi praesules ipse fecisset.

AELI SPARTIANI SEVERUS

I. 1 Interfecto Didio Iuliano Severus Africa oriundus imperium optinuit. 2 Cui civitas Lepti, pater Geta, maiores equites Romani ante civitatem omnibus datam; mater Fulvia Pia, patrui magni Aper et Severus, consulares, avus maternus Macer, paternus Fulvius Pius fuere. 3 Ipse natus est Erucio Claro bis et Severo conss. VI. idus apriles. 4 In prima pueritia, priusquam Latinis Graecisque litteris imbueretur quibus eruditissimus fuit, nullum alium inter pueros ludum nisi adiudices execuit, cum ipse praelatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret. 5 Octavo decimo anno publice declamavit. Postea studiorum causa Romam venit, latum clavum a divo Marco petit et accepit favente sibi Septimo Severo adfini suo, bis iam consulari. 6 Cum Romam venisset, hospitem nanctus, qui Hadriani vitam imperator iam eadem hora legeret, quod sibi omen futurae felicitatis arripuit. 7 Habuit et aliud omen imperii. Cum rogatus ad cenam imperatoriam palliatus venisset, qui togatus venire debuerat, togam praesidiariam ipsius imperatoris accepit. 8 Eadem nocte somniavit lupae se uberibus ut Remum inhaerere vel Romulum. 9 Sedit et in sella imperatoria temere a ministro posita, ignarus quod non liceret. 10 Dormienti etiam in stabulo serpens caput cinxit et sine noxa experge factis et adclamantibus familiaribus abiit.

II. 1 Iuventam plenam furorum, nonnumquam et criminum habuit. 2 Adulterii causam dixit absolutusque est a Iuliano proconsule, cui et in proconsulatu successit et in consulatu collega fuit et in imperio item successit. Quaesturam diligenter egit omisso tribunatu militari. 3 Post quaesturam sorte Baeticam accepit atque inde Africam petit, ut mortuo patre rem domesticam conponeret. 4 Sed dum in Africa est, pro Baetica Sardinia ei attributa est, quod Baeticam Mauri populabantur. 5 Acta igitur quaestura Sardiniensi legationem proconsulis Africae accepit. 6 In qua legatione cum eum quidam municipum suorum Lepcitanus praecedentibus fascibus ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio eiusdem praeconis cecidit : "Legatum p. R. homo plebeius temere amplecti noli." 7 Ex quo factum, ut in vehiculo etiam legati sederent, qui ante pedibus ambulabant. 8 Tunc in quadam civitate Africana, cum sollicitus mathematicum consuluiss et positaque hora ingentia vidisset, astrologus dixit ei : 9 "Tuam non alienam pone genituram", cumque Severus iurasset suam esse, omnia ei dixit, quae postea facta sunt.

III. 1 Tribunatum plebis Marco imperatore decernente promeruit eumque severissime exertissimeque egit. 2 Uxorem tunc Marciam duxit, de qua tacuit in historia vitae privatae. Cui postea in imperio statuas conlocavit. 3 Praetor designatus a Marco est non in candida, sed in conpetitorum grege anno aetatis XXXII. 4 Tunc ad Hispaniam missus somniavit primo sibi dici, ut templum Tarraconense Augusti, quod iam labebatur, restitueret; 5 deinde ex altissimi montis vertice orbem terrarum Romamque despexit concinentibus provinciis lyra, voce vel tibia. Ludos absens edidit. 6 Legioni IIII. Scythicae dein praepositus est circa Massiliam. 7 Post hoc Athenas petit studiorum sacrorumque causa et operum ac vetustatum. Ubi cum iniurias quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus minuendo eorum privilegia iam imperator se ultus est. 8 Dein Lugdunensem provinciam legatus accepit. 9 Cum amissa uxore aliam vellet ducere, genituras sponsarum requirebat, ipse quoque matheseos peritissimus, et cum audisset esse in Syria quandam, quae id geniturae haberet, ut regii ungeretur, eandem uxorem petit, Iuliam scilicet, et accepit interventu amicorum. Ex qua statim pater factus est.

IV. 1 A Gallis ob severitam et honorificentiam et abstinentiam tantum quantum nemo dilectus est. 2 Dein Pannonias proconsulari imperio rexit. Post hoc Siciliam proconsularem sorte meruit. 3 Suscepitque Romae alterum filium. In Sicilia quasi de imperio vel vates vel Chaldaeos consuluisset, reus factus est. A praefect praet., quibus audiendus datus fuerat, iam Commodo in odium veniente absolutus est calumniatore in crucem acto. 4 Consulatum cum Apuleio Rufino primum egit, Commodo se inter plurimos designante. Post consulatum anno ferme fuit otiosus; dein Laeto suffragante exercitui Germanico praeponitur. 5 Proficiscens ad Germanicos exercitus hortos spatiosos comparavit, cum antea aedes brevissimas Romae habuisset et unum fundum [in] Veientanum. 6 In his hortis cum humi iacens epularetur cum filiis parca cena pomaque adposita maior filius, qui tunc quinquennis erat, consuloribus puerulis manu largiore divideret paterque illum reprehendens dixisset : "Parcius divide, nonenim regias opes possides", quinquennis puer respondit : "Sed possidebo" inquit. 7 In Germaniam profectus ita se in ea legatione egit, ut famam, nobilitatam iam ante, cumularet.

V. 1 Et hactenus rem militarem privatus egit. Dehinc a Germanicus legionibus, ubi auditum est Commodum occisum, Iulianum autem cum odio cunctorum imperare, multis hortantibus repugnans imperator est appellatus apud Carnuntum idibus Augustis. 2 Qui etiam --- sestertia, quod nemo umquam principum, militibus dedit. 3 Dein firmatis, quas post tergum relinquebat, provinciis Romam iter contendit cedentibus sibi cunctis, quacumque iter fecit, cum iam Illyriciani exercitus et Gallicani cogentibus ducibus in eius verba iurassent; 4 excipiebatur enim ab omnibus quasi ultor Pertinacis. 5 Per idem tempus auctore Iuliano Septimius Severus a senatu hostis est appellatus legatis ad exercitum senatus verbismissis qui iuberent, ut ab eo milites senatu praecipiente discederent. 6 Et Severus quidem cum

audisset senatus consentientis auctoritate missos legatos, primo pertimuit, postea id egit corruptis legatis, ut apud exercitum pro se loquerentur transirentque in eius partes. 7 His compertis Iulianus senatus consultum fieri fecit de participando imperio cum Severo. 8 Incertum, vere id an dolo fecerit, cum iam ante misisset notos ducum interfectores quosdam, qui Severum occiderent, ita ut ad Pescennium Nigrum interficiendum miserat, qui et ipse imperium contra eum susceperat auctoribus Syriacis exercitibus. 9 Verum Severus evitatis eorum manibus, quos ad se interficiendum Iulianus miserat, missis ad praetorianos litteris signum vel deserendi vel occidendi Iuliani dedit statimque auditus est. 10 Nam et Iulianus occisus est in Palatio, et Severus Romam invitatus. 11 Ita, quod nulli umquam contigit, nutu tantum Severus victor est factus armatusque Romam contendit.

VI. 1 Occiso Iuliano cum Severus in castris et tentioriis quasi per hostium veniens adhuc maneret, centum senatores legatos ad eum senatus misit ad gratulandum rogandumque. 2 Qui ei occurrerunt Interamnae armatumque circumstantibus armatis salutarunt excussi, ne quid ferri haberent. 3 Et postera die occurente omni famulitio aulico septingenos vicenos aureos legatis dedit 4 eosdemque praemisit facta potestate, si qui velent remanere ac secum Romae redire. 5 Fecit etiam statim praefectum praetorii Falvium Iuvenalem, quem etiam Iulianus tertium praefectum sibi adsumpserat. 6 Interim Romae ingens trepidatio militum civiumque, quod armatus contra eos Severus veniret, qui se hostem iudicassent. 7 His accessit quod comperit Pescennium Nigrum a Syriacis legionibus imperatorem appellatum. 8 Cuius edicta et litteras ad populum vel senatorum intercepit per eos, qui missi fuerant, ne vel proponerentur populo vellegerentur in curia. 9 Eodem tempore etiam de Clodio Albino sibi substituendo cogitavit, cui Caesarianum decretum a Commodo iam videbatur imperium. 10 Sed eos ipsos pertimescens, de quibus recte iudicabat, Heraclitum ad optinendas Brittanias, Plautianum ad occupandos Nigri liberos misit. 11 Cum Romam Severus venisset, praetorianos cum subarmalibus inermes sibi iussit occurere. Eosdem sic ad tribunal vocavit armatis undique circumdatis.

VII. 1 Ingressus deinde Romam armatus cum armatis militibus Capitolium ascendit. Inde in Palatium eodem habitu perrexit praelatis signis, quae praetorianis ademerat, supinis, non erectis. 2 Tota deinde urbe milites in templis, in porticibus, in aedibus Palatinis quasi in stabulis manserunt, 3 fuitque ingressus Severi Odiosus atque terribilis, cum milites inempta diriperent vastationem urbi minantes. 4 Alia die armatis stipatus non solum militibus, sed etiam amicis in senatum venit. In curia reddidit rationem suscepti imperii causatusque est, quod ad se occidendum Iulianus notos ducum caedibus misisset. 5 Fieri etiam senatus consultum coegit, ne liceret imperatori in consulto senatu occidere senatorem. 6 Sed cum in senatu esset, milites per seditionem dena milia poposcerunt a senatu exemplo eorum, qui Augustum Octavianum Romam deduxerant tantumque acceperant. 7 Et cum

eos voluisset comprimere Severus nec potuisset, tamen mitigatos addita liberalitate dimisit. 8 Funus deinde censorium Pertinacis imagini duxit eumque inter divos sacravit addito flamine et sodalibus Helvianis, qui Marciani fuerant. 8 Se quoque Pertinacem vocari iussit, quamvis postea id nomen aboleri voluerit quasi omen. Amicorum dehinc eas alienunm dissolvit.

VIII. 1 Filias suas dotatas maritis Probo et Aetio dedit. et cum Probo genero suo praefecturam urbi optulisset, ille recusavit dixitque minus sibi videri praefectum esse quam principis generum. 2 Utrumque autem generum statim consulem fecit, utrumque ditavit. 3 Alia die ad senatum venit et amicos Iuliani incusatos proscriptioni ac neci dedit. 4 Causas plurimas audivit. accusatos a provincialibus indices probatis rebus graviter punivit. 5 Rei frumentariae, quam minimam reppererat, ita consuluit, ut excendens vita septem annorum canonem p. R. relinqueret. 6 Ad orientis statum confirmandum profectus est nihil adhunc de Nigro palam dicens. 7 Ad Africam tamen legiones misit, ne per Libyam atque Aegyptum Niger Africam occuparet ac p. R. penuria rei frumentariae perurgeret. 8 Domitium Dextrum in locum Bassi praefectum urbi reliquit atque intra triginta dies, quam Romam venerat, est profectus. 9 Egressus ab urbe ad Saxa rubra seditionem ingentem ob locum castrorum metandorum ab exercitu passus est. 10 Occurrit ei et statim Geta frater suus, quem provinciam sibi creditam regere praecepit aliud sperantem. 11 Nigri liberos ad se adductos in eo habuit honore, quo suos. 12 Miserat sane legionem, quae Graeciam Thraciamque praeciperet, ne eas Pescennius occuparet, sed iam Byzantium Niger tenebat. 13 Perinthum etiam Niger volens occupare plurimos de exercitu interficit atque ideo hostis cum Aemiliano est appellatus. 14 Cumque Severum ad participatum vocaret, contemtus est. 15 Promisit sane Nigro tutum exilium, si vellet, Aemiliano autem non ignovit. 16 Aemilianus dehinc in Hellesponto a Severi ducibus Cyzicum primum confugit atque inde in aliam civitatem, in qua eorum iussus occisus est. 17 Fusae sunt item copiae ab isdem ducibus etiam Nigri.

IX. 1 His auditis ad senatum Severus quasi confectis rebus litteras misit. Dein conflixit cum Nigro eumque apud Cyzicum interemit caputque eius pilo circumtulit. 2 Filios Nigri post hoc, quos suorum liberorum cultu haberat, in exilium cum matre misit. 3 Litteras ad senatum de victoria dedit neque quemquam senatorum, qui Nigri partium fuerant, praeter unum supplicio adfecit. 4 Antiochensibus iratior fuit, quod et administrantem se in oriente inriserant et Nigrum etiam victum iuverant. Denique multa his ademit. 5 Neapolitanis etiam Palaestinensibus ius civitatis tulit, quod pro Nigro diu in armis fuerunt. 6 In multos s<aev>e animadvertit, praeter ordinem senatorium, qui Nigrum fuerant secuti. 7 Multas etiam civitates eiusdem partis iniuriis adfecit et damnis. 8 Eos senatores occidit, qui cum Nigro militaverant ducum vel tribunorum nomine. 9 Deinde circa Arabiam plura gessit. Parthis etiam in dicionem redactis nec non etiam Adiabenis, qui quidem omnes cum Pescennio senserant. 10 Atque ob hoc reversus triumpho delato appellatus est Arabicus

Adiabenicus Parthicus. 11 Sed triumphum respuit, ne videretur de civili triumphare victoria. Excusavit et Parthicum nomen, ne Parthos lacesseret.

X. 1 Redeunti sane Romam post bellum civile Nigri aliud bellum civile Clodi Albini nuntiatum est, qui rebellavit in Gallia. Quare postea occisi sunt <filii eius> cum matre. 2 Albinum igitur statim hostem iudicavit et eos, qui ad illum mollius vel scripserunt vel rescripserunt. 3 Et cum iret contra Albinum, in itinere apud Viminacium filium suum maiorem Bassianum adposito Aurelii Antonini nomine Caesarem appellavit, ut fratrem suum Getam ab spe imperii, quam ille conceperat, summoveret. 4 Et nomen quidem Antonini idcirco filio adposuit, quod somniaverat Antoninum sibi successurum. 5 Unde Getam etiam quidam Antoninum putant dictum, ut et ipse succederet in imperio. 6 Aliqui putant idcirco illum Antoninum appellatum, quod Severus ipse in Marci familiam transire voluerit. 7 Et primo quidem ab Albinianis Severi duces victi sunt. Tunc sollitus cum consuleret, a Pannonicianis auguribus comperit se victorem futurum, adversarium vero nec in potestatem venturum neque evasurum, sed iuxta aquam esse periturum. 8 Multi statim amici Albini deserentes venere, multi duces capti sunt, in quos Severus animadvertit.

XI. 1 Multis interim varie gestis in Gallia primo apud Tinurtum contra Albinum felicissime pugnavit Severus; 2 cum quidem ingens periculum equi casu adit, ita ut mortuus ictu plumbeae crederetur, ut alius iam paene imperator ab exercitu diligeretur. 3 Eo tempore lectis actis, quae de Clodio Celsino laudanto, qui Adrumetinus et adfinis Albini erat, facta sunt, iratus senatui Severus, quasi hoc Albino senatus praestitisset, Commodum inter divos referendum esse censuit, quasi hoc genere se de senatu posset ulcisci. 4 Priusque inter milites divum Commodum pronuntiavit idque ad senatum scripsit addita oratione victoriae. 5 Senatorum deinde, qui in bello erant interempti, cadavera dissipari iussit. 6 Deinde Albini corpore adlato paene seminecis caput abscidi iussit Romamque deferri idque litteris prosecutus est. 7 Victus est Albinus die XI. kal. Martias. reliquum autem cadaver eius ante domum propriam exponi ac dui iacere iussit. 8 Equum praeterea ipse residens supra cadaver Albini egit expascentemque admonuit, ut et effrenatus audacter protereret. 9 Addunt alii, quod idem cadaver in Rhodanum abici praecepit, simuletiam uxoris liberorumque eius.

XII. 1 Interfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi principes civitatis, multae feminae inlustres fuerunt, omnium bona publicata sunt aerariumque auxerunt; cum et Hispanorum et Gallorum proceres multi occisi sunt. 2 Denique militibus tantum stipendiorum quantum nemo principum dedit. 3 Filiis etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit quantum nullus imperatorum, cum magnam partem auri per Gallias, per Hispanias, per Italiam imperatoriam fecisset. 4 Tuncque primum privatarum rerum procuratio constituta est. 5 Multi sane post Albinum fidem ei servantes bello a Severo superati sunt. 6 Eodem tempore etiam legio Arabica defecisse ad Albinum

nuntiata est. 7 Ultus igitur graviter Albinianam defectionem interfectis plurimis, genere quoque eius extincto iratus Romam et populo et senatoribus venit. 8 Commodum in senatu et contione laudavit, deum appellavit, infamibus displicuisse dixit, ut appareret eum apertissime furere. 9 Post hoc de sua clementia disseruit, cum crudelissimus fuerit et senatores infra scriptos occiderit.

XIII. 1 Occidit autem sine causae dictione hos nobiles: Mummium Secundinum, Asellium Claudianum, 2 Claudium Rufum, Vitalium Victorem, Papium Faustum, Aelium Celsum, Iulium Rufum, Lollium Professum, Aurunculeium Cornelianum, Antonium Balbum, Postumium Severum, 3 Sergium Lustralem, Fabium Paulinum, Nonnium Gracchum, Masticium Fabianum, Casperium Agrippinum, Caeionium Albinum, Claudium Sulpicianum, 4 Memmium Rufinum, Casperium Aemilianum, Cocceium Verum, Erucium Clarum, L. Stilonem, 5 Clodium Rufinum, Egnatuleium Honoratum, 6 Petronium Iuniorem, Pescennios Festum et Veratianum et Aurelianumet Materianum et Iulianum et Albinum, Cerellios Macrinum, et Faustinianum et Iulianum, 7 Herennium Nepotem, Sulpicium Canum, Valerium Catullinum, Novium Rufum, Claudium Arabianum, Marcum Asellionem. 8 Horum igitur tantorum ac tam inlustrium virorum—nam multi in his consulares, multi praetorii, omnes certe summi viri fuere—interfector ab Afris ut deus habetur. 9 Cincium Severum calumniatus est, quod se veneno adpetisset, atque ita interfecit.

XIV. 1 Narcissum dein, Commodi strangulatorem, leonibus obiecit. Multos praeterea obscuri loci homines interemit praeter eos, quos vis proelii absumpsit. 2 Post haec, cum se vellet commendare hominibus, vehicularium munusa privatis ad fiscum traduxit. 3 Caesarem dein Bassianum Antoninum a senatu appellari fecit decretis imperatoriis insignibus. 4 Rumor deinde belli Parthici extitit. patri, matri, avo et uxori priori per se statuas conlocavit. 5 Plautianum ex amicissimo cognita eius vita ita odio habuit, ut et hostem publicum appellaret et depositis statuis eius per orbem terrae gravi eum insigniret iniuria, iratus praecipue, quod inter propinquorum et adfinium Severi simulacra suam statuam ille posuisset. 6 Palaestinis poenam remisit, quam ob causam Nigri meruerant. 7 Postea iterum cum Plautiano in gratiam redit et veluti ovans urbem ingressus Capitolium petit, quamvis et ipsum procedenti tempore occiderit. 8 Getae minori filio togam virilem dedit, maiori Plautiani filiam uxorem iunxit. Hi, qui hostem publicum Plautianum dixerant, deportati sunt. 9 Ita omnium rerum semper quasi naturali lege mutatio est. 10 Filios dein consules designavit. Getam fratrem extulit. 11 Profectus dehinc ad bellum Parthicum est edito gladiatorio munere et congiario populo dato. 12 Multos inter haec causis vel veris simulatis occidit. 13 Damnabantur autem plerique, cur iocati essent, alii, cur tacuissent, alii, pleraque figurata dixissent, ut "Ecce imperator vere nominis sui, vere Pertinax, vere Severus".

XV. 1 Erat sane in sermone vulgari Parthicum bellum adfectare Septimium Severum gloriae cupiditate, non aliqua necessitate deductum. 2 Traiecto denique exercitu a Brundisio continuato itinere venit in Syriam Parthosque sommovit. 3 Sed postea in Syriam redit, ita ut se pararet ac bellum Parthis inferret. 4 Inter haec Pescennianas reliquias Plautiano auctore persequebatur, ita ut nonnullos etiam ex amicis suis quasi vitae suae insidiatores appeteret. 5 Multos etiam, quasi Chaldaeos aut vates de sua salute consuluissent, interemit, praaecipue suspectans unumquemque idoneum imperio, cum ipse parvulos adhuc filios haberet idque dici ad his vel crederet vel audiret, qui sibi augurabantur imperium. 6 Denique cum occisi essent nonnulli, Severus se excusabat et post eorum mortem negabat fieri iussisse, quod factum est. Quod de Laeto praecipue Marius Maximus dicit. 7 Cum soror sua Leptitana ad eum venisset vix Latine loquens ac de illa multum imperator erubesceret, dato filio eius lato clavo atque ipsi multis muneribus redire mulierem in patriam praecepit, et quidem cum filio, qui brevi vita defunctus est.

XVI. 1 Aestate igitur iam exeunte Parthiam ingressus Ctesifontem pulso rege pervenit et cepit hiemali prope tempore, quod in illis regionibus melius per hiemem bella tractantur, cum herbarum radicibus milites viverent atque inde morbos aegritudinesque contraherent. 2 Quare cum obsistentibus Parthis, fluente quoque per insuetudinem cibi alvo militum longius ire non posset, tamen perstitit et oppidum cepit et regem fugavit et plurimos interemit et Parthicum nomen meruit. 3 Ob quae etiam filium eius Bassianum Antoninum, qui Caesar appellatus iam fuerat, annum XIII. agentem participem imperii dixerunt milites. 4 Getam quoque, minorem filium, Caesarem dixerunt, eundem Antoninum, ut plerique in litteras tradunt, appellantes. 5 Harum appellationum causa donativum militibus largissimum dedit concessa omni praeda oppidi Parthici, quod milites quaerebant, inde in Syriam redit victor et Parthicus. 6 Deferentibus sibi patribus triumphum idcirco recusavit, quod consistere in curru affectus articulari morbo non posset. 7 Filio sane concessit, ut triumpharet; cui senatus Iudaicum triumphum decreverat, idcirco quod et in Syria res bene gestae fuerant a Severo. 8 Dein cum Antiochiam transisset, data virili toga filio maiori secum eum consulem designavit, et statim in Syria consulatum inierunt. 9 Post hoc dato stipendio cumulatiore militibus Alexandriam petit.

XVII. 1 In itinere Palaestinis plurima iura fundavit. Iudaeos fieri subgravi poena vetuit. Idem etiam de Christianis sanxit. 2 Deinde Alexandrinis ius buleutarum dedit, qui sine publico consilio ita ut sub regibus ante vivebant uno iudice contenti, quem Caesar dedisset. 3 Multa praeterea his iura mutavit. 4 Iucundam sibi peregrinationem hanc propter religionem dei Sarapidis et propter rerum antiquarum cognitionem et propter novitatem animalium vel locorum fuisse Severus ipse postea semper ostendit; nam et Memfim et Memnonem et piramides et labyrinthum inspexit. 5 Et quoniam longum est minora persequi, huius magnifica illa, quod victo et occiso Iuliano

praetorianas cohortes exauctoravit, Pertinacem contra voluntatem militum in deos rettulit, Salvii Iuliani decreta iussit aboleri; quod non optinuit. 6 Denique cognomentum Pertinacis non tam ex sua voluntate quam ex morum parsimonia videtur habuisse. 7 Nam et infinita multorum caede crudelior habitus et, cum quidam ex hostibus eidem se suppliciter optulisset atque dixisset, ille quod facturus esset, non est mollitus tam prudente dicto interfici eum iussit. 8 Fuit praeterea delendarum cupidus factionum, prope a nullo congressu <digressus> nisi victor.

XVIII. 1 Persarum regem Abgarum subegit. Arabas in dicionem accepit. Adiabenos in tributarios coegit. 2 Brittanniam, quod maximum eius imperii decus est, muro pert ransversam insulam ducto utrimque ad finem Oceani munivit. 3 Unde etiam Brittannici nomen accepit. Tripolim, unde oriendus erat, contusis bellicosissimis gentibus securissimam reddidit ac p. R. diurnum oleum gratuitum et fecundissimum in aeternum donavit. 4 Idem cum inplacabilis delictis fuit, tum ad erigendos industrios quosque iudicii singularis. 5 Philosophiae ac dicendi studiis satis deditus, doctrinae quoque nimis cupidus. Latronum ubique hostis. 6 Vitam suam privatam publicamque ipse composuit ad finem, solum tamen vitium crudelitatis excusans. 7 De hoc senatus ita iudicavit illum aut nasci non debuisse aut mori, quod et nimis crudelis et nimis utilis rei publicae videretur. 8 Domi tamen minus cautus, qui uxorem luliam famosam adulteriis tenuit, ream etiam coniurationis. 9 Idem, cum pedibus aeger bellum moraretur idque milites anxie ferrent eiusque filium Bassianum, qui una erat, Augustum fecissent, tolli se atque in tribunal ferri iussit, adesse deinde omnes tribunos, centuriones, duces et cohortes, quibus auctoribus id acciderat, sisti deinde filium, qui Augusti nomen acceperat. 10 Cumque animadverti in omnes auctores facti praeter filium iuberet rogareturque omnibus ante tribunal prostratis, caput manu contingens ait : 11 "Tandem sentitis caput imperare, non pedes." huius dictum est, cum eum ex humili per litterarum et militiae officia ad imperium plurimis gradibus fortuna duxisset : "Omnia", inquit, "fui et nihil expedit."

XIX. 1 Perit Eboraci in Brittannia subactis gentibus, quae Brittanniae videbantur infestae, anno imperii XVIII., morbo gravissimo extinctus, iam senex. 2 Reliquit filios duos, Antonium Bassianum et Getam, cui et ipsi in honorem Marci Antonini nomen inposuit. 3 Inlatus sepulchro Marci Antonini, quem ex omnibus imperatoribus tantum coluit, ut et Commodum in divos referret et Antonini nomen omnibus deinceps quasi Augusti ad scribendum putaret. 4 Ipse a senatu agendibus liberis, qui ei funus amplissimum exhibuerant, inter divos est relatus. 5 Opera publica praecipua eius extant Septizonium et thermae Severianae, eiusdemque Septimianae in Transtiberina regione ad portam nominis sui, quarum forma intercidens statim usum publicum invidit. 6 Iudicium de eo post mortem magnum omnium fuit, maxime quod diu neca filiis eius boni aliquid rei p. venit et postea invadentibus multis rem p. Romana praedonibus direptui fuit. 7 Hic tam

exiguis vestibus usus est, ut vix et tunica eius aliquid purpurae haberet, cum hirta clamyde umeros velaret. 8 Cibi parcissimus, leguminis patrii avidus, vini aliquando cupidus, carnis frequenter ignarus. 9 Ipse decorus, ingens, promissa barba, cano capite et crispo, vultu reverendus, canorus voce, sed Afrum quiddam usque ad senectutem sonans. 10 Ac multum post mortem amatus vel invidia deposita vel crudelitatis metu.

XX. 1 Legisse me apud Aelium Maurum Phlegontis Hadriani libertum memini Septimium Severum immoderatissime, cum moreretur, laetatum, quod duos Antoninos pari imperio rei p. relinqueret exemplo Pii, qui Verum et Marcum Antoninos per adoptionem filios rei p. reliquit, 2 hoc melius quod ille filios per adoptionem, hic per se genitos rectores Romanae rei p. daret : Antoninum scilicet Bassianum quidem ex priore matrimonio susceperat et Getam de Iulia genuerat. 3 Sed illum multum spes fefellit. nam unum parricidium, alterum sui mores rei p. inviderunt, sanctumque illud nomen in nullo diu bene mansit. 4 Et reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem facile magnorum virorum optimum et utilem filium reliquisse satis claret. 5 Denique aut sine liberis viri interierunt aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis sine posteritate discedere.

XXI. 1 Et ut ordiamur a Romulo: hic nihil liberorum reliquit, nihil Numa Pompilius, quod utile posset esse rei p. Quid Camillus ? Num sui similes liberos habuit ? Quid Scipio ? Quid Catones qui magni fuerunt ? 2 Iam vero quid de Homero, Demosthene, Vergilio, Crispo et Terentio, Plauto ceterisque aliis loquar ? Quid de Caesare ? Quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere? 3 Quid de Augusto, qui nec adoptivum bonum filium habuit, cum illi legendi potestas fuisset ex omnibus ? Falsus est etiam ipse Traianus in suo municipe ac nepote diligendo. 4 Sed ut omittamus adoptivos, ne nobis Antonini Pius et Marcus, numina rei publicae, occurrant, veniamus ad genitos. 5 Quid Marco felicius fuisset, si Commodum non reliquisset heredem ? 6 Quid Severo Septimio, si Bassianum nec genuisset ? Qui statim insimulatum fratrem insidiarum contra se cogitatarum parricidali etiam figmento interemit; 7 qui novercam suam- et quid novercam ? matrem quin immo, in cuius sinu Getam filium eius occiderat, uxorem duxit; 8 qui Papinianum, iuris asylum et doctrinae legatis thesaurum, quod parricidium excusare noluisset, occidit, et praefectumquidem, ne homini per se et per scientiam suam magno deesset et dignitas. 9 Denique, ut alia omittam, ex huius moribus factum puto, <ut> Severus tristior vir ad omnia, immo etiam crudelior pius et dignus deorum altaribus duceretur. 10 Qui quidem divinam Sallusti orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo misisse filio dicitur maiori. Idque frustra. Et --- hominem tantum valetudine. 11 Vixit denique in odio populi diu Antoninus, nomenque illud venerabile diu minus amatum est, quamvis et vestimenta populo dederit, unde Caracalus est dictus, et thermas magnificentissimas fecerit. 12 Extat sane Romae Severi porticus gesta eius exprimens a filio, quantum plurimi docent, structa.

XXII. 1 Signa mortis eius haec fuerunt: ipse somniavit quattuor aquilis et gemmato curru praevolante nescio qua ingenti humana specie ad caelum esse raptum; cumque raperetur, octoginta et novem numeros explicuisse, ultra quot annos ne unum quidem annum vixit, nam ad imperium senex venit; 2 cumque positus esset in circulo ingenti aereo, diu solus et destitutus stetit. Cum vereretur autem, ne praeceps rueret a Iove se vocatum vidit atque inter Antoninos locatum. 3 Die circensium cum tres Victoriolae more solito essent locatae gypseae cum palmis, media, quae ipsius nomine adscriptum orbem tenebat, vento icta de podio stans decidit et humi constitit; ea quae Getae nomine inscripta erat, corruit et omnis comminuta est; illa vero, quae Bassiani titulum praeferebat, amissa palma venti turbine vix constitit. 4 Post murum apud vallum visum in Brittannia cum ad proximam mansionem rediret non solum victor sed etiam in aeternum pace fundata volvens animo, quid ominis sibi occurreret, Aethiops quidam e numero militari, clarae inter scurras famae et celebratorum semper iocorum, cum corona e cupressu facta idem occurit. 5 Quem cum ille iratus removeri ab oculis praecepisset et coloris eius tactus omine et coronae, dixisse ille dicitur ioci causa : "Totum fuisti isti, totum vicisti, iam deus esto victor." 6 Et civitatem veniens cum rem divinam vellet facere, primum ad Bellonae templum ductus est errore haruspicis rustici, deinde hostiae furvae sunt adplicitae. 7 Quod cum esset aspernatus atque ad palatium se reciperet, neglegentia ministrorum nigriae hostiae, et usque ad limen domus Palatinae, imperatorem secutae sunt.

XXIII. 1 Sunt per plurimas civitates opera eius insigna. Magnum vero illud in civilitate eius, quod Romae omnes aedes publicas, quae vitio temporum labebantur, instauravit nusquam prope suo nomine adscripto, servatis tamen ubique titulis conditorum. 2 Moriens septem annorum canonem, ita ut cottidiana septuaginta quinque milia modium expendi possent, reliquit; olei verotantum, ut per quinquennium non solum <urbis> usibus, sed et totius Italiae, quae oleo eget, sufficeret. 3 Ultima verba eius dicuntur haec fuisse : "Turbatam rem p. ubique accepi, pacatam etiam Brittannis relinquo, senex ac pedibus aeger firmum imperium Antoninis meis relinquens, si boni erunt, imbecillum. si mali." 4 Iussit deinde signum tribuno dari "laboremus", quia Pertinax, quando in imperium adscitus est, signum dederat "militemus". 5 Fortunam deinde regiam, quae comitari principes et in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorum; 6 sed cum videret se perurgueri sub hora mortis, iussisse fertur, ut alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis Fortuna poneretur. 7 Quod Bassianus prius contempsit quam faceret parricidium.

XXIV. 1 Corpus eius a Brittannia Romam usque cum magna provincialium reverentia susceptum est; 2 quamvis aliqui urnulam auream tantum fuisse dicant Severi reliquias continentem eandemque Antoninorum sepulchro inlatam, cum Septimius illic, ubi vita functus est, esset incensus. 3 Cum Septizodium faceret, nihil aliud cogitavit quam ut ex Africa venientibus suum

opus occurreret 4 et, nisi absente eo per praefectum urbis medium simulacrum eius esset locatum, aditum Palatinis aedibus, id est <in> regium atrium, ab ea parte facere voluisse perhibetur. 5 Quod etiam post Alexander cum vellet facere, ab aruspicibus dicitur esse prohibitus, cum hoc sciscitans non litasset.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

PESCENNIUS NIGER AELI SPARTIANI

I. 1 Rarum atque difficile est, ut, quos tyrannos aliorum victoria fecerit, bene mittantur in litteras, atque ideo vix omnia de his plene in monumentis atque annalibus habentur. 2 Primum enim, quae magna sunt in eorum honorem, ab sriptoribus depravantur; deinde alia supprimuntur, postremo non magna diligentia in eorum genere av cita requiretur, cum satis sit audacium eorum et bellum, in quo victi fuerint, ac poenam proferre. 3 Pescennius Niger, ut alii tradunt, modicis parentibus, ut alii, nobilibus fuisse dicitur, patre Annio Fusco, matre Lampridia, avo curatore Aquini, ex qua familia originem ducebat; quod quidem dubium etiam nunc habetur. 4 Hic eruditus mediocriter litteris, moribus ferox, divitiis inmodicus, vita parcus, libidinis effrenatae ad omne genus cupiditatum, 5 ordines diu duxit multisque ducatibus pervenit, ut exercitus Syriacos, iussu Commodi regert, suffragio maxime athletae qui Commodum strangulavit, ut omnia tunc fiebant.

II. 1 Is postquam comperit occisum Commodum, Iulianum imperatorem appellatum eundemque iussu Severi et senatus occisum, Albinum etiam in Gallia sumpsisse nomen [eius] imperatoris, ab exercitibus Syriacis, quos regebat, appellatus est imperator, ut quidam dicunt, magis in Iuliani odium quam in aemulationem Severi. 2 Huic ob detestationem Iuliani primis imperii diebus ita Romae fautum est, a senatoribus dum taxat, qui et Severum oderant, ut inter lapidationes exsecrationesque omnium illi feliciter optaretur, "Illum principem superi et illum Augustum" populus adclamaret. 3 Iulianum autem oderant populares, quod Pertinacem milites occidisset et illum imperatorem adversa populi voluntate appellassent. Denique ingentes ob hoc seditiones fuerunt. 4 Ad occidendum autem Nigrum primipilarem Iulianus miserat, stulte ad eum qui haberet exercitus, se tueri posset, proinde quasi qualis libet imperator a primipilario posset occidi. 5 Eadem autem dementia etiam Severo iam principi Iulianus successorem miserat. 6 Denique etiam Aquilium centurionem notum caedibus ducum miserat <quasi imperat> ob tantus a centurione posset occidi. 7 Par denique insania fuit, quod cum Severo ex interdicto de imperio egisse fertur, ut iure videretur principatum praevenisse.

III. 1 Et de Pescennio Nigro iudicium populi ex eo apparuit, quod cum Iudos circenses Iulianus Romae daret, et indiscrete [se] subsellia circi maximi repleta essent ingentique iniuria populus adfectus esset, per omnes uno consensu Pescennius Niger ad tutelam urbis est expetitus, odio, ut diximus,

Iuliani et amore occisi Pertinacis; 2 cum quidem Iulianus dixisse fertur neque sibi neque Pescennio longum imperium deberi, sed Severo, qui magis esset odio habendus a senatoribus, militibus, provincialibus, popularibus. Quod <res> probavit. 3 Et Pescennius quidem Severo eo tempore, quo Lugdunensem provinciam regebat, amicissimus fuit; 4 nam ipse missus erat ad comprehendendos desertores, qui innumeri Gallias tunc vexabant. 5 In quo officio quod se honeste gessit, iucundissimum fuit Severo, ita ut de eo ad Commodum Septimius referret adserens necessarium rei p. virum. Et revera in re militari vehemens fuit. 6 Numquam sub eo miles provinciali lignum, oleum, operam extorsit. 7 Ipse a milite nihil accepit. Cum tribunatus ageret, nihil accipi passus est. 8 Nam et imperator iam tribunos duos, quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obtrui ab auxiliaribus iussit. 9 Extat epistula Severi, qua scribit ad Ragonium Celsum Gallias regentem : "Miserum est, ut imitari eius disciplinam militarem non possimus, quem bello vicimus : 10 milites tui vagabtur tribuni medio die lavant, pro tricliniis popinas habent, pro cubuculis meritoria : saltant, bibunt, cantant et mensuras conviviorum vocant [cum] hoc sine mensura potare. 11 Haec, si ulla vena paternae disciplinae viveret, fierent ? Emenda igitur primum tribunos, deinde militem. Quem, quamdiu timuerit, tamdiu tenebis. 12 Sed scias idque de Nigro militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni et duces militum".

IV. 1 Haec de Pescennio Severus Augustus, <de hoc> adhuc milite Marcus Antoninus ad Cornelium Balbum : "Pescennium mihi laudas : agnosco; nam et decessor tuus eum manu strenuum, vita gravem et iam tum plus quam militem dixit. 2 Itaque misi litteras recitandas ad signa, quibus eum trecentis Armenicis et centum Sarmatis et mille nostris praesse iussi. 3 Tuum est ostendere hominem non ambitione, quod nostris non convenit moribus, sed virtute venisse ad eum locum, quem avus meus Hadrianus, quem Trainus proavus non nisi exploratissimis dabat". 4 De hoc eodem Commodus : "Pescennium fortem virum novi et ei tribunatus iam duos dedi : ducatum mox dabo, ubi per senectutem Aelius Corduenus rem p. recusaverit". Haec de eo iudicia omium fuerunt. 5 Severus ipse saepe dixit ignoturum se Pescennio, nisi perseveraret. 6 A Commodo denique Pescennius consul declaratus Severo praepositus est, et quidem irato, quod primipilaribus commendantibus consulatum Niger mereretur. 7 In vita sua Severis dicit se, priusquam filii sui id aetatis haberent, ut imperare possent, aegrotantem id in animo habuisse, ut, si quid forte sibi accidisset, Niger Pescennius eodem et Claudius Albinus succederent, qui ambo Severo gravissimi hostes extiterunt. 8 Unde apparet, quod etiam Severi de Pescennio iudicium fuerit.

V. 1 Si Severo credimus, fuit gloriae cupidus Niger, vita fictus moribus turpis, aetatis provectae, cum in imperium invasit—ex quo cupiditates eius incusat -, proinde quasi Severus minor ad imperium venerit, qui annos suos contrahit, cum decem octo annis imperavit et octogesimo nono periit. 2 Sane Severus Heraclitum ad optinendam Bithyniam misit, Fulvium autem ad occupandos

adultos Nigri filios. 3 Nec tamen in senatu quicquam de Nigro Severus dixit, cum iam audisset de eius imperio, ipse autem profisceretur ad conponendum orientis statum. 4 Sane illud fecit profiscens, ut legiones ad Africam mitteret, ne eam Pescennius occcuparet et fame populum Romanum perurgueret. 5 Et videbatur autem id facere posse per Libyam Aegyptumque vicinas Africae, difficili licet itinere ac navigatione. 6 Et Pescennius quidem veniente ad orientem Severo Graeciam, Thracias, Macedoniam interfectis multis inlustirbus viris tenebat, ad participatum imperii Severum vocans. 7 A quo causa eorum, quos occiderat, cum Aemiliano hostis est appellatus. Dein a ducibus Severi per Aemilianum pugnans victus est. 8 Et cum illi tutum exilium promitteret, si ab armis recederet, persistens iterum pugnavit et victus est atque Cyzicum circa paludem fugiens sauciatus et sic ad Severum adductus atque statim mortuus.

VI. 1 Huius caput circumlatum pilo Romam missum, filii occisi necat uxor, patrimonium publicatum, familia omnia extincta. 2 Sed haec omnia, postquam de Albini rebellione cognitum est, facta sunt; nam prius et filios Nigri et matrem in exilium miserat. 3 Sed exarsit secundo civili bello, immo iam tertio et factus est durior, 4 tunc cum innumeros senatores interemit Severus et ab aliis Syllae Punici, ab aliis Marii nomen accepit. 5 Fuit statura prolixa, forma decorus, capillo in verticem ad gratiam reflexo, vocis raucae sed canorae, ita ut in campo loquens per mille passus audiretur, nisi ventus adversaretur, oris verecundi et semper rubudi, cervice adeo nigra, ut, quemadmodum multi dicunt, ab ea Nigri nomen acceperit, 6 cetera corporis parte candidus et magis pinguis, vini avidus, cibi parcus, rei veneriae nisi ad creandos liberos prorsus ignarus. 7 Denique etiam sacra quaedam in Gallia, quae castissimis decernunt, consensu publico celebranda suscepit. 8 Hunc in Commodianis hortis in porticu curva pictum de musio inter Commodi amicissimos videmus sacra Isidis ferentem; 9 quibus Commodus adeo deditus fuit, ut et caput raderet et Anubim portaret et omnis pausas expleret. 10 Fuit ergo miles optimus, tribunus singularis, dux praecipuus, legatus severissimus, consul insignis, vir domi forisque conspicuus, imperator infelix; usui denique rei p. sub Severo homine tetrico, esse potuisset, si cum eo esse voluisset.

VII. 1 Sed deceptus est consiliis scaevis Aureliani, qui filias suas eius filiis despondens persistere eum fecit in imperio. 2 His tantae fuit auctoritatis, ut ad Marcum primum deinde as Commodum scriberet, cum videret provincias facili administrationum mutatione subverti, primum ut nulli ante quinquennium succederetur provinciae praesidi vel legato vel proconsuli, quod prius deponerent potestatem quam scirent administrare. 3 Deinde ne novi ad regendam rem p. accederet praeter militares administrationes, intimavit, ut assessores, in quibus provinciis adsedissent, in his administrarent. 4 Quod postea Severus et deinceps multi tenuerunt, ut probant Pauli et Ulpiani praefecturae, qui Papiniano in consilio fuerunt ac postea, cum unus ad memoriam, alter ad libellos paruisset, statim praefecti facti sunt. 5 Huius

etiam illud fuit, ut nemo adsideret in sua provincia, nemo administraret, nisi Romae Romanus, hoc est oriundus urbe. 6 Addidit praeterea consiliaris salaria, ne eos gravarent, quibus adsidebant, dicens iudicem nec dare debere nec accipere. 7 Hic erga milites tanta fuit censura, ut, cum apud Aegyptum ab eo limitanei vinum peterent, responderit : "Nilum habetis et vinum quaeritis?", si quidem tanta illius fluminis dulcitudo, ut accolae vina non quaerant. 8 Idem tumultuantibus his, qui a Saracenis victi fuerant, et dicentibus : "Vinum non accepimus, pugnare non possumus", "Erubescite", inquit, "illi, qui vos vincunt, aquam bibunt". 9 Idem Palaestinis rogantibus, ut eorum censitio levaretur, idcirco quod esset gravata, respondit : "Vos terras vestras levari censitione vultis : ergo vero etiam aerem vestrum censere vellem".

VIII. 1 Denique Delfici Apollinis vates in motu rei p. maximo, cum nuntiaretur tres esse imperatores, Severum Septimium, Pescennium Nigrum, Clodium Albinum, consultus quem expediret rei publicae imperare, versum Graecum huius modi fudisse dicitur :

Optimus est Fuscus, bonus Afer, pessimus Albus.

2 Ex quo intellectum Fuscum Nigrum appellatum vaticinatione, Severum Afrum, Album vero Albinum dictum. 3 Nec defuit alia curiositas, qua requisitum est, qui esset obtenturus rem publicam. Ad quod ille respondit alium versum talem :

Fundetur sanguis albi nigrique animantis
imperium mundi Poena reget urbe profectus.

4 Item cum quaesitum esset, quis illi successurus esset, respondisse itidem Graeco verso dicitur :

Cui dederint superi nomen habere Pii.

5 Quod omnino intellectum non est, nisi cum Bassianus Antonini, quod verum signum Pii fuit, nomen accepit. 6 Item cum quaereretur quamdiu imperaturus esset, respondisse Graece dicitur :

Bis denis Italum conscendit navibus aequor
si tamen una ratis transiliet pelagus.

Ex quo intellectum Severum viginti annos expleturum.

IX. 1 Haec sunt, Diocletiane maxime Augustorum, quae de Pescennio didicimuus ex pluribus libris. Non enim facile, ut in principes in re p. non fuerunt aut a senatu, appellati non sunt imperatores, aut occisi citius ad famam venire nequiverunt. 2 Inde quod latet Vindex, quod Piso nescitur, quod omnes illi, qui aut tantum adoptati sunt aut a militibus imperatores appellati, ut sub

Domitiano Antonius, aut cito interempti vitam cum imperii usurpatione posuerunt. 3 Sequitur nunc, ut de Clodio Albino dicam, qui quasi socius huius habetur, quod et pariter contra Severum rebellarunt et ab eodem victi atque occisi sunt. 4 De quo ipso neque satis clara extant, quia eadem fortuna illius fuit quae Pescennii, etiamsi vita satis dispar. 5 Ac quid ex his, quae ad Pescennium pertinent, praeterisse videamur, licet aliis libris cognosci possint, de hoc Severo Septimio vates dixerunt, qud neque vivus neque mortuus in potestatem Severi venturus esset, sed iuxta aquas illi pereundum esset. 6 Quod quidam dicunt ipsum Severum de mathesi, qua callebat, dixisse. Nec abfuit responsis veritas, cum ille inventus sit iuxta paludem semivivus.

X. 1 Hic tantae fuit severitatis, ut, cum milites quosdam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere vidissat iussit omne argentum summoveri de usu expeditionali, addito eo ut ligneis vasis uturentur. Quod quidem illi odium militare concitavit. 2 Dicebat enim posse fieri, ut sarcinae militares in potestatem hostium venirent, nec se barbarae nationes argento nostro gloriosiores facerent, cum alia minus apta hosticam viderentur ad gloriam. 3 Idem iussit vinum in expeditione neminem bibere, sed aceto universos esse contentos. 4 Idem pistores sequi expeditionem prohibuit, bucellato iubens milites et omnes contentos esse. 5 Idem ob unius gallinacei direptionem decem commanipulones, qui raptum ab uno comederant, securi percuti iussit, et fecisset, nisi ab omni exercitu prope usque ad metum seditionis esset rogatus. 6 Et cum perpecisset, iussit, ut denorum gallinaceorum pretia provinciali redderent decem, qui simul furto convixerant, addito eo ut tota in expeditione in commannipulatione nemo focum faceret, ne umquam recens coctum cibum sumerent, sed pane ac frigida vescerentur, adpositis speculatoribus, qui id curarent. 7 Idem iussit, ne zona milites ad bellum ituri aureos vel argenteos nummos portarent, sed publice commandarent, recepturi post proelia quod dederant, addens liberis eorum et uxoribus, heredibus certe reddendum, quibus obvenisset, ne ad hostes aliquid praedae perveniret, si quid forte adversi fortuna fecisset. 8 Sed haec omnia, ut se habuerat Commodi temporum dissolutio, adversa eidem fuere. 9 Denique etiamsi nemo fuit, qui suis temporibus dux severior videretur, perniciem illi magis ista quam— mortuo, ubi et invidia et odium deposita erant, talia exempla valuerunt.

XI. 1 Idem in omni expeditione ante omnes militarem cibum sumpsit ante papilionem nec sibi umquam vel contra solem vel contra imbres quaesivit tecti suffragium, si miles non habuit. 2 Tantum denique belli tempore ratione militibus demonstrata sibi et servis suis vel contubernalibus por<tndum pu>tavit, quantum a militibus ferebatur, cum servos suos annona oneraret, ne illi securi ambularent et onusti milites idque ab exercitu cum suspirio videretur. 3 Idem in contione iuravit se, quamdiu in expeditionibus fuisset essetque adhuc futurus, non aliter egisse acturumque esse quam militem, Marium ante oculos habentem et duces tales. 4 Nec alias fabulas umquam habuit nisi <de> Annibale ceterisque talibus. 5 Denique cum imperatori facto

quidam panegyricum recitare vellet, dixit ei : "Scribe laudes Marii vel Annibalis <vel ali>cuius ducis optimi vita functi et dic, quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. 6 Nam viventes laudare inrisio est, maxime imperatores, a quibus speratur, qui timentur, qui praestare publice possunt, qui possunt necare, qui proscribere". Se autem vivum placere velle, mortuum etiam laudari.

XII. 1 Amavit de principibus Augustum Vespasianum, Titum, Trainum, Pium, Marcum, reliquos feneos vel veneratos vocans; maxime tamen [in] historiis Marium et Camillum et Quinctium [et] Marcium Coriolanum dilexit. 2 Interrogatus autem, quid de Scipionibus sentiret, dixisse fertur felices illos fuisse magis quam fortes; isque probare domesticam vitam et iuventutem, quae in utroque minus speciosa domi fuisset. 3 Apud omnes constat, quod si rerum potitus fuisset, omnia correcturus fuerit, quae Severus vel non potuit emendare vel noluit, et quidem sine crudelitate, immo etiam cum lenitate, sed militari, non remissa et inepta atque ridicula. 4 Domus eius hodie Romae visitur in campo Iovis, quae appellatur Pescenniana, in qua simulacrum eius in trichoro constitutum post annum ex Thebaico marmore, quod ille ad similitudinem sui factum a rege Thebaeorum acceperat. 5 Extat etiam epigramma Graecum, quod Latine hanc habet sententiam :

6 Terror Aegyptiaci Niger astat militis ingens,
Thebaidos socius, aurea saecla volens.
Hunc reges, hunc gentes amant, hunc aurea Roma.
hic Antoninus carus [et] imperio.
Nigrum nomen habet, nigrum formavimmus ipsi,
ut consentiret forma, metalle,tibi.

7 Quos quidem versus Severus eradi noluit, cum hoc ei et praefecti suggererent et officiorum magistri, addens : 8 "Si talis fuit, sciant omnes, qualem vicerimus; si talis non fuit, putent omnes nos talem vicisse : immo sic sit, quia fuit talis".

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

VITA CLODII ALBINI IULII CAPITOLINI

I. 1 Uno eodemque prope tempore post Pertinacem, qui auctore Albino interemptus est, Iulianus a senatu Romae, Septimius Severus ab exercitu in Syria, Pescennius Niger in Oriente, Clodius Albinus in Gallia imperatores appellati. 2 Et Clodium quidem Herodianus dicit Severi Caesarem fuisse. Sed cum alter alterum indignaretur imperare nec Galli ferre possent aut Germaniciani exercitus, quod et ipsi suum specialem principem haberent, undique cuncta turbata sunt. 3 Fuit autem Clodius Albinus familia nobili, Hadrumetinus tamen ex Africa. 4 Quare sortem illam, quae Severum laudatum

in Pescennii vita diximus, ad se traherat, nolens intellegi "pessimus Albus", quod eodem versu continebatur, quo et Severi laus et adprobatio Nigri Pescennii. 5 Sed priusquam vel de vita eius vel de morte dissero, etiam hoc discendum est, quod eum nobilem fecit.

II. 1 Nam ad hunc eundem quondam Commodus, cum [eum] successorem Albino daret, litteras dederat, quibus iusserat, ut Caesar esset. exemplum indidi : "Imperator Commodus Clodio Albino. Alias ad te publice de successione atque honore tuo misi, sed hanc familiarem et domesticam, omnem, ut vides, mea manu scriptam, qua tibi do facultatem, ut, si necessitas fuerit, ad milites prodeas et tibi Caesareanum nomen adsumas. 3 Audio enim et Septimium Severum et Nonium Marcum male de me apud milites loqui, ut sibi parent stationis Augustae procurationem. 4 Habebis praeterea, cum id feceris, dandi stipendii usque ad tres aureos liberam potestatem, quia et super hoc ad procuratores meos litteras misi, quas ipse signatas excipies signo Amazonio et, cum opus fuerit, rationalibus dabis, ne te non audiant, cum de aerario volueris imperare. 5 Sane ut tibi insigne aliquod imperialis maiestatis accedat, iam habebis utendi coccini pallii facultatem vel me praesente et ad me et cum mecum fueris, habiturus et purpuram sed sine auro, quia ita et proavus meus Verus, qui puer vita functus, ab Hadriano, qui eum adoptavit, accepit."

III. 1 His litteris acceptis [Albinus] facere id, quod iubebat, noluit, videns Commodum propter mores suos, quibus rem pub. perdiderat et se dedecoraverat, quandocumque feriendum et timens, ne ipse pariter occideretur. 2 Extat denique illius contio, qua, cum accepit imperium et quidem Severi, ut quidam, voluntate firmatum, huius rei memoriam facit. 3 Cuius hoc exemplum est : " Invitum me, conmilitiones, ductum ad imperium etiam illud probat, quod Commodum donantem me Caesareano nomine contempsi; sed et vestrae voluntati et Severi Augusti parendum est, quia credo sub homine optimo et viro forti posse benerem p. regi." 4 Nec negari potest, quod etiam Marius Maximus dicit, hunc animum Severo primum fuisse, ut si quid ei contingeret, Pescennium Nigrum et Clodium Albinum sibi substitueret. 5 Sed postea et filiis iam maiusculis studens et Albini amori invidens sententiam mutasse atque illorum utrumque bello oppressisse, maxume precibus uxoris adductus. 6 Denique Severus eum et consulem designavit, quod utique nisi de optimo viro non fecisset, homo in legendis magistritibus diligens.

IV. 1 Sed ut ad eum redeam, fuit, ut dixi, Albinus Hadrumetinus oriundo, sed nobilis apud suos et originem a Romanis familiis trahens, Postumiorum scilicet et Albinorum et Ceioniorum. 2 Quae familia hodie quoque, Constantine maxime, nobilissima est et per te aucta et augenda, quae per Gallienum et Gordianos plurimum crevit. 3 Hic tamen natus lare modico, patrimonio pertenui, parentibus sanctis, patre Ceionio Postumo, matre Aurelia

Messalina, primus suis parentibus fuit. 4 Cum exceptus utero, quod contra consuetudinem puerorum, qui nascunturet solent rubere, esset candidissimus, Albinus est dictus. 5 Quod verum esse patris epistula ad Aelium Bassianum tunc proconsulem Africae data designat, adfinem, quantum videtur, eorum ipsorum. 6 Epistula Ceioni Postumi ad Aelium Bassianum : " Filius mihi natus est VII. kal. Decembres, ita candidus statim toto corpore, ut linteamen, quo exceptus est, vinceret. 7 Quare susceptum eum Albinorum familiae, quae mihi tecum communis est, dedi, Albini nomine inposito. Fac, ut rem publicam et te et nos, ut facis, diligas."

V. 1 Hic ergo omnem pueritiam in Africa transegit, eruditus litteris Graecis ac Latinis mediocriter, quod esset animi iam inde militaris et superbi. 2 Nam fertur in scolis saepissime cantasse inter puerulos :

Arma amens capio, nec sat rationis in armis

repetens :

arma amens capio.

3 Huic multa imperii signa, cum esset natus, facta dicuntur; nam et bos albus purpureis ad plenum colorem cornibus natus est, quod mirandum fuit cum cornibus [tum colore]. 4 Quae tamen in templo Apollinis Cumani ab eodem posita iam tribuno diu fuisse dicuntur, quod, cum illic sortem de fato suo tolleret, his versibus eidem dicitur esse responsum :

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
sistet eques, sternet Poenos Gallumque rebellem.

5 Et in Gallia quidem eum multas gentes domuisse constat. Ipse autem suspicabatur de Severo sibi praedictum "sternet Poenos", quod Septimius Afer esset. Fuit et aliud signum futuri imperii. 6 Nam cum Caesareana familia hoc speciale habuerit, ut parvuli domus eius in testudineis alveis lavarentur, nato infantulo testudo ingens patri eius munere piscatoris adlata est : 7 quod ille homo litteratus omen accipiens et testudinem libenter accepit et eam curari iussit atque infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitandum etiam hinc sperans. 8 Cum rarum esset aquilas in his locis videri, in quibus natus est Albinus, septima eius die hora convivii, quod celebritati pueri deputabatur, cum ei fierent nomina, septem aquilae parvulae denidis adlatae sunt et quasi ad iocum circa cunas pueri constitutae: ne hoc omen pater abnuit, iussit aquilas ali et diligenter curari. 9 Accessit omen, quod, cum pueri eius familiae russulis fasciolis inligarentur, quod forte lotae atque udae essent russulae fasciolae, quas mater praegnas paraverat, purpurea matris [fascea] inligatus est fascea: unde illi ioco nutricis etiam Porfyri nomen inditum est. 10 Haec atque

alia signa imperii futuri fuere. quae qui volet nosse, Aelium Cordum legat, qui frivola super huius modi ominibus cuncta persequitur.

VI. 1 Adulescens igitur statim se ad militiam contulit atque Antoninis per Lollium Serenum et Baebium Maecianum et Ceionium Postumianum suos adfines innotuit. 2 Egit tribunus equites Dalmatas; egit et legionem quartanorum et primanorum; Bithynicos exercitus eo tempore, quod Avidius rebellabat, fideliter tenuit. 3 Dein per Commodum ad Galliam translatus, in qua fusis gentibus Transrenanis celebre nomen suum et apud Romanos et apud barbaros fecit. 4 Quibus rebus accensus Commodus Caesareanum ei nomen obtulit et dandi stipendii facultatem et pallii coccini utendi. 5 Quibus omnibus ille prudenter abstinuit dicens Commodum quaerere, qui aut cum eo perirent, aut quos cum causa ipse posset occidere. 6 Quaesturae gratia illi facta est. Qua concessa aedilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festino mitteretur. 7 Dein praeturam egit sub Commodo famosissimam. Nam eiusdem ludis Commodus et in foro et in theatro pugnas exhibuisse perhibetur. 8 Consul a Severo declaratus est eo tempore, quo illum sibi paraverat cum Pescennio subrogaret.

VII. 1 Ad imperium venit natu iam grandior et maior Pescennio Nigro, ut Severus ipse in vita sua loquitur. 2 Sed victo Pescennio, cum et filiis suis imperium servare cuperet et ingentem senatus amorem circa Clodium Albinum videret, quod esset viranti quae familiae, litteras ad eum per quosdam summi amoris ac summae adfectionis misit, quibus hortabatur, ut, quoniam occisus esset Pescennius Niger, ipse cum eo fideliter rem p. regeret. Quarum exemplum hoc esse Cordus ostendit : 3 "Imperator Severus Augustus Clodio Albino Caesari, fratri amantissimo et desiderantissimo, salutem. 4 Victo Pescennio litteras Romam dedimus, quas senatus tui amantissimus libenter accepit. Te quaeso, ut eo animo rem p. regas, quo dilectus es frater animi mei, frater imperii. 5 Bassianus et Geta te salutant. Iulia nostra et te et sororem salutat. Infantulo tuo - Pescennio Princo munera digna suo loco tuoque mittemus. 6 Tu velim exercitus rei p. ac nobis retentes, mi unanime, mi carissime, mi amantissime."

VIII. 1 Et has quidem litteras missis stipatoribus fidelissimis dedit, quibus praecepit, ut epistolam publice darent, postea vero dicerent se velle pleraque occulte suggerere, quae ad res bellicas pertinerent et ad secreta castrorum atque aulicam fidem; ubi vero in secretum venissent quasi mandata dicturi, quinque validissimi eum interimerent gladiolis infra vestem latentibus. 2 Nec illorum quidem fides defuit; nam cum ad Albinum venissent et epistolam dedissent, qua lecta cum dicerent quaedam secretius suggerenda et locum se motum ab omnibus arbitris postularent, et cum omnino neminem paterentur ad porticum longissimam cum Albino progredi ea specie, ne mandata proderentur, Albinus intellexit insidias. 3 Denique indulgens suspicionibus eos tormentis dedit. Qui diu primo pernegarunt, sed postea victi necessitate

confessi sunt ea, quae Severus isdem praeceperat. 4 Tunc iam proditis rebus et apertis insidiis ea, quae suspicabatur, Albinus clara esse intellegens exercitu ingenti collecto contra Severum atque eius duces venit.

IX. 1 Et primo quidem conflictu habito contra duces Severi potior fuit, post autem Severus ipse, cum id egisset apud senatum, ut hostis iudicaretur Albinus, contra eum profectus acerrime fortissimeque pugnavit in Gallia non sine varietate fortunae. 2 Denique cum sollicitus augures consuleret, responsum illi est, ut dicit Marius Maximus, venturum quidem in potestatem eius Albinum, sed non vivum nec mortuum. Quod et factum est. 3 Nam cum ultimo proelio commissum esset, innumeris suorum caesis, plurimis fugatis, multis etiam deditis Albinus fugit et, ut multi dicunt, se ipse percussit, ut alii, servo suo percussus semivivus ad Severum deductus est - unde confirmatum est augurium, quod fuerat ante praedictum -, multi praeterea dicunt, a militibus, qui eius nece a Severo gratiam requirebant. 5 Fuit Albino unus, ut aliqui dicunt, filius; Maximus dicit, duo. Quibus primum veniam dedit, postea vero eos cum matre percussit et in profluentem abici iussit. 6 Caput eius excisum pilo circumtulit Romamque misit litteris ad senatum datis, quibus insultavit, quod Albinum tantopere dilexissent, ut eius adfines et fratrem praecipue ingenti honore cumularent. 7 Iacuisse ante praetorium Severi Albini corpus per dies plurimos dicitur usque ad fetorem, Ianiatumque a canibus in profluentem abiectum est.

X. 1 De moribus eius varia dicuntur. Et Severus quidem ipse haec de eodem loquitur, ut eum dicat turpem, malitiosum, improbum, inhonestum, cupidum, luxuriosum. 2 Sed haec belli tempore vel post bellum, quando ei iam de hoste credi non poterat, 3 cum et ipse ad eum quasi ad amicissimum frequentes miserit litteras et multi de Albino bene senserint et Severus ipse Caesarem suum eundem appellari voluerit et, cum de successore cogitaret, hunc primum habuerit ante oculos. 4 Extant praeterea Marci epistolae de hoc eodem, quae testimonium et virtutum eius ferant et morum. 5 Quarum unam inserere ad praefectos datam super eius nomine absurdum non fuit. 6 "Marcus Aurelius Antoninus praefectis suis salutem. Albino ex familia Ceioniorum, Afro quidem homini sed non multa ex Afris habenti, Plautilli genero, duas cohortes alares regendas dedi. 7 Est homo exercitatus, vita tristis, gravis moribus. puto eum rebus castrensibus profuturum, certe offuturum [non] esse [non] satis novi. 8 Huic salarium duplex decrevi, vestem militarem simplicem, sed loci sui, stipendium quadruplum. Hunc vos adhortamini, ut se rei p. ostentet, habiturus praemium quod merebitur." 9 Est et alia epistula, qua idem Marcus Avidii Cassi temporibus de hoc eodem scripsit, cuius exemplum hoc est : 10 "Laudanda est Albini constantia, qui graviter deficientes exercitus tenuit, cum ad Avidium Cassium confugerent. Et nisi hic fuisset, omnes fecissent. 11 Habemus igitur virum dignum consulatu, quem sufficiam in locum Cassi Papiri, qui mihi exanimis prope iam nuntiatus est. 12 Quod interim a te

publicari nolo, ne aut ad ipsum Papirium aut ad eius affectus perveniat nosque videamur in locum viventis consulem subrogasse."

XI. 1 Et istae igitur epistulae constantem virum Albinum fuisse indicant, et illud praecipue, quod ad eas civitates instaurandas, quas Niger adtriverat, pecuniam misit, quo facilius sibi earum accolas conciliaret. 2 Gulosum eum Cordus, qui talia persequitur in suis voluminibus, fuisse dicit, et ita quidem ut pomorum tantum hauserit, quantum ratio humana non patitur. 3 Nam et quigentas ficus passarias, quas Graeci callistruthias vocant, ieiunum comedissa dicit et centum persica Campana et melones Ostienses decem et uvarum Labicanarum pondo viginti et ficadulas centum et ostrea quadringenta. 4 Vini sane parcum fuisse dicit, quod Severus negat, qui eum adserit ebrium etiam in bello fuisse. 5 Cum suis ei numquam convenit vel propter vinulentiam, ut dicit Severus, vel propter morum [vi] acrimoniam. 6 Uxori odiosissimus fuit, servis iniustus, atrox circa militem, nam saepe etiam ordinarios centuriones, ubi causae qualitas non postulavit, in crucem sustulit. Verberavit certe virgis saepissime neque umquam delictis pepercit. 7 In vestitu nitidissimus fuit, in convivio sordidissimus et soli studens copiae, mulierarius inter primos amatores, aversae Veneris semper ignarus et talium persecutor, agri colendi peritissimus, ita ut etiam Georgica scripserit. 8 Milesias nonnulli eiusdem esse dicunt, quarum fama non ignobilis habetur, quamvis mediocriter scriptae sint.

XII. 1 A senatu tantum amatus est, quantum nemo principum, in odium speciatim Severi, quem vehementer ob crudelitatem oderant senatores. 2 Denique victo eo plurimi senatores a Severo interfecti sunt, qui eius partium vel vere fuerant vel esse videbantur. 3 Denique cum apud Lugdunum eundem interfecisset, statim litteras requiri iussit, ut inveniret vel ad quos ipse scripsisset, vel qui ad eum rescripsissent, omnesque illos, quorum epistolas repperit, hostes iudicari a senatu fecit; 4 nec his pepercit, sed et ipsos interemit et bona eorum proposuit atque in aerarium publicum rettulit. 5 Extat epistola Severi, quae ostendit animum suum, missa ad senatum, cuius hoc exemplum est : 6 "Nihil mihi gravius potest evenire, p. c., quam ut vestrum iudicium Albinus haberet potius quam Severus. 7 Ego frumenta rei p. detuli, ego multa bella pro re p. gessi, ego populo Romano tantum olei detuli, quantum rerum natura vix habuit. Ego interfecto Pescennio Nigro vos a malis tyrannicis liberavi. 8 Magnam sane mihi reddidistis vicem, magnam gratiam: unum ex Afris et quidem Hadrumetinis, fingentem, quod de Ceioniorum stemmate sanguinem duceret, usque adeo extulistis, ut eum principem habere velletis me principe, salvis liberis meis. 9 Defuitne quaeso tanto senatu, quem amare deberetis, qui vos amaret? Huius fratrem honoribus extulistis, ab hoc consulatus, ab hoc praeturas, ab hoc speratis cuiusvis magistratus insignia. 10 Non eam gratiam mihi redditis quam maiores vestri contra Pisonianam factionem, quam item pro Traiano, quam nuper contra Avidium Cassium praestiterunt : fictum illum et ad omnia mendaciorum genera paratum, qui

nobilitatem quoque mentitus est, mihi praeposuistis. 11 Quin etiam audiendus in senatu fuit Statilius Corfulenus, qui honores Albino et eius fratri decernendos ducebat, cui hoc superfuit, ut de me ille decerneret homo nobilis et triumphum. 12 Maior fuit dolor, quod illum pro litterato laudandum plerique duxistis, cum ille neniis quibusdam anilibus occupatus inter Milesias Punicas Apulei sui et ludicra litteraria consenesceret." 13 Hinc apparet, quanta severitate factionem vel Pescennianam vel Clodianam vindicaverit. 14 Quae quidem omnia in vita eius posita sunt. Quae qui diligentius scire velit, legat Marium Maximum de Latinis scriptoribus, de Graecis scriptoribus Herodianum, qui ad fidem pleraque dixerunt.

XIII. 1 Fuit statura procerus, capillo renodi et crispo, fronte lata, candore mirabili et [stupendo], ut plerique putent, quod ex eo nomen acceperit, voce muliebri et prope ad eunuchorum sonum, motu facili, iracundiam gravi, furore tristissimo, in luxurie varius, nam saepe appetens vini, frequenter abstinens, 2 armorum sciens, prorsus ut non male sui temporis Catilina diceretur. 3 Non ab re esse credimus causas ostendere, quibus amorem senatus Clodius Albinus meruerit: 4 cum Brittannicos exercitus regeret iussu Commodi atque illum interemptum adhuc falso comperisset, cum sibi ab ipso Commodo Caesareanum nomen esset delatum, processit ad milites et hac contione usus est : 5 "Si senatus p. R. suum illud vetus haberet imperium nec in unius potestate res tanta consisteret, non ad Vitellios neque ad Nerones neque ad Domitianos publica fata venissent. [essent] in imperio consulari nostrae illae gentes Ceioniorum, Albinorum, Postumiorum, de quibus patres vestri, qui et ipsi ab avis suis audierant, multa didicerunt. 6 Et certe Africam Romano imperio senatus adiunxit, Galliam [senatus addidit], senatus sebegit Hispanias, orientalibus populis senatus dedit leges, Parthos temptavit senatus; subegisset, nisi tam avarum principem Romano exercitui fortuna rei p. tunc dixisset. 7 Brittanias Caesar subegit, certe senator nondum tamen dictator. Hic ipse Commodus quanto melior fuisset, si timuisset senatum? 8 Et usque ad Neronem quidem senatus auctoritas valuit, qui sordidum et inpurum principem damnare non timuit, cum sententiae in eum dictae sint, qui vitae necisque potestatem atque imperium tunc tenebat. 9 Quare, conmilitones, ego Caesareanum nomen, quod mihi Commodus detulit, nolo. di faxint, ut ne alii quidem velint. 10 Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat. Et quid dico senatus? Vos ipsi et patres vestri; eritis enim ipsi senatores."

XIV. 1 Haec contio vivo adhuc Commodo Romam delata est. Quae Commodum in Albinum exasperavit, statimque successorem misit Iunium Severum, unum ex contubernalibus suis. 2 Senatui autem tantum placuit, ut miris adclamationibus absentem eum ornaret et vivo Commodo et deinceps interempto, ita ut nonnulli etiam Pertinaci auctores fuerint, ut eum sibi socium adscisceret, [et] apud Iulianum de occidendo Pertinace ipsius plurimum auctoritas valuerit. 3 Ut autem hoc verum intellegatur, epistolam Commodi ad

praef. praet. suos datam inserui, qua de occidendo Albino significavit suam mentem : 4 "Aurelius Commodus praefectis salutem. Audisse vos credoprimum fictum esse, quod ego meorum consilio interfectus essem, deinde contionem Clodii Albini apud milites meos habitam, qui semultum senatui commendat, idque, quantum videmus, non frustra. 5 Nam qui principem unum in re p. negat esse debere quique adserit a senatu oportere totam rem p. regi, is senatum sibi petit imperium. Cavete igitur diligentissime; iam enim hominem scitis vobis, militibus populoque vitandum." Has litteras cum Pertinax invenisset, in Albini odium publicavit. Quare Albinus occidendi Pertinacis Iuliano auctor fuit.

ANTONINUS CARACALLUS AELI SPARTIANI

I. 1 Ex duobus liberis, quos Septimius Severus reliquit, quorum unum <Antoninum> exercitus, alterum pater dixit, Geta hostis est iudicatus, Bassianum notum optinuisse imperium. 2 De cuius maioribus frustra putamus iterandum, cum omnia in Severi vita satis dicta sint. 3 Huius igitur pueritia blanda, ingeniosa, parentibus adfabilis, amicis parentum iucunda, populo accepta, grata senatui, ipsi etiam ad amorem conciliandum salutaris fuit. 4 Non ille in litteris tardus, non in benivolentis segnis, non tenax in largitate, non lentus in clementia, sed parentibus, visus. 5 Denique, si quando feris obiectos damnatos vidit, flevit aut oculos avertit. Quod populo plus quam amabile fuit. 6 Septennis puer, cum conlusorem suum puerum ob Iudaicam religionem gravius verberatum audisset, neque patrem suum neque patrem pueri velut auctores verberum diu respexit. 7 Antiochensibus et Bysantiis interventu suo iura vetusta restituit, quibus iratus fuit Severus, quod Nigrum iuverant. Plautiani odium crudelitatis causa concepit. 8 Quod a parentibus gratia sigillariorum acceperat, id vel clientibus vel magistris sponte donavit. Sed haec puer.

II. 1 Egressus vero pueritiam seu patris monitis seu calliditate ingenii sive quod se Alexandro Magno Macedoni aequandum putabat, restrictior, gravior, vultu etiam truculentior factus est, prorsus ut eum, quem puerum scierant, multi esse non crederent. 2 Alexandrum Magnum eiusque gesta in ore semper habuit. Tiberium et Syllam in conventu plerumque laudavit. 3 Patris superbior fuit; fratrem magna eius humilitate despexit. 4 Post patris mortem in castra praetoria pergens apud milites conquestus est circumveniri se fratris insidiis, atque ita fratrem in palatio fecit occidi. Eius corpus statim cremari praecepit. 5 Dixit praeterea in castris fratrem sibi venenum parasse, matri eum inreverentem fuisse; egitque publice his gratias, qui eum occiderunt. 6 Addidit denique his quasi fidelioribus erga se stipendium. 7 Pars militum apud Albam Getam occisum aegerrime accepit, dicentibus cunctis duobus se fidem, promisisse liberis Severi, duobus servare debere, 8 clausisque portis diu

imperator non admissus nisi delenitis animis, non solum querellis de Geta et criminationibus editis, sed inormitate stipendii militibus, ut solet, placatis, atque inde Romam redit. 9 Tunc sub veste senatoria loricam habens cum armatis militibus curiam ingressus est. Hos in medio inter subsellia duplici ordine conlocavitet sic verba fecit. 10 Questus est de fratris insidiis in volute et incondite ad illius accusationem [et excusationem] sui. 11 Quod quidem nec senatus libenter accepit, cum ille dixisset fratri se omnia permisisse, fratrem ab insidias fecisse nec vicem amori reddidisse fraterno.

III. 1 Post hoc relegatis deportatisque reditum in patriam restituit. Inde ad praetorianos processit et in castris mansit. 2 Altera die Capitolium petit, [ad] eos, quos occidere parabat, adfabiliter est locutus innitensque Papiniano et Ciloni ad Palatium redit. 3 Cum flentem matrem Getae vidisset aliasque mulieres post necem fratris, mulieres occidere conatus est, sed ob hoc retentus, ne augeretur fratris occisi crudelitas. 4 Laetum ad mortem coegit misso a se veneno: ipse enim inter suasores Getae mortis primus fuerat, qui et primus interemptus est. 5 Ipse mortem eius saepissime flevit. Multos, qui caedis eius conscii fuerant, interemit, sed et eum, qui imaginem eius honoravit. 6 Post hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridie partes de cena miserat, iussit occidit. 7 Qui cum se praecipitasset percussorum timore et ad uxorem crure fracto erepisset, tamen per ludibrium percussoribus deprehensus est et occisus. 8 Occidit etiam Pompeianum, Marci nepotem, ex filia natum et ex Pompeiano, cui nupta fuerat Lucilla post mortem Veri imperatoris, quem et consulem bis fecerat et omnibus bellis praeposuerat, quae gravissima tunc fuerunt, et ita quidem ut videretur a latronibus interemptus.

IV. 1 Dein in conspectu eius Papinianus securi percussus a militibus et occisus est. Quo facto percussori dixit : "Gladio te exequi oportuit meum iussum." 2 Occisus est etiam eius iussu Patruinus ante templum divi Pii, tractaque sunt eorum per plateam cadavera sine aliqua humanitatis reverentia. Filium etiam Papiniani, qui ante triduum quaestor opulentum munus ediderat, interemit. 3 Isdem diebus occisi sunt innumeri, qui fratris eius partibus faverant. Occisi etiam liberti, qui Getae administraverant. 4 Caedes deinde in omnibus locis. Et in balneis factae caedes, occisique nonnulli etiam cenantes, inter quos etiam Sammonicus Serenus, cuis libri plurimi ad doctrinam extant. 5 In summum discrimen etiam Chilo iterum praefectus et consul venit ob hoc, quod concordiam inter fratres suaserat. 6 Et cum idem Chilo sublata veste senatoria nudis pedibus ab urbanicianis raptus esset, Antoninus seditionem compressit. 7 Multas praeterea postea caedes in urbe fecit, passim raptis amilitibus nonnullis hominibus et occisis, quasi seditionem vindicans. 8 Helvium Pertinacem, suffectum consulem, ob hoc solum, quod filius esset imperatoris, occidit. 9 Neque cessavit umquam sub diversis occasionibus eos interficere, qui fratris amici fuissent. 10 Saepe in senatum, saepe in populum superbe invectus est aut edictis propositis aut orationibus editis, Syllam se etiam ostendens futurum.

V. 1 His gestis Galliam petit atque ut primum in eam venit, Narbonensem proconsulem occidit. 2 Cunctis deinde turbatis, qui in Gallia res gerebant, odium tyrannicum meruit quamvis aliquando fingeret et benignum, cum esset natura truculentus. 3 Et cum multas contra homines et contra iura civitatum fecisset, morbo inplicitus graviter laboravit. Circa eos, qui eum curabant, crudelissimus fuit. 4 Dein ad orientem profectionem parans omisso itinere in Dacia resedit. Circa Raetiam non paucos barbaros interemit militesque suos quasi Syllae milites et cohortatus est et donavit. 5 Deorum sane se nominibus appellari vetuit, [quod] Commodus fecerat, cum illum, quod leonem aliasque feras occidisset, Herculem dicerent. 6 Et cum Germanos subegisset, Germanicum se appellavit vel ioco vel serio, ut erat stultus et demens, adserens, si Lucanos vicisset, Lucanicum se appellandum. 7 Damnati sunt eo tempore qui urinam in eo loco fecerunt, in quo statuae aut imagines erant principis, et qui coronas imaginibus eius detraxerunt, ut alias ponerent, damnatis et qui remedia quartanis tertianisque collo adnexa gestarunt. 8 Per Thracias cum praef. iter fecit; inde cum in Asiam traiceret, naufragi periculum adit antemna fracta, ita ut in scafam cum protectoribus [ita] descenderet. Unde in triremem a praef. classis receptus evasit. 9 Excepit apros frequenter, contra leonem etiam stetit. Quando etiam missis ad amicos litteris gloriatus est seque ad Herculis virtutem accessisse [se] iactavit.

VI. 1 Post hoc ad bellum Armeniacum Parthicumque conversus ducem bellicum, qui suis conpetebat moribus, fecit. 2 Inde Alexandriam petit, in gymnasium populum convocavit eumque obiurgavit; legi etiam validos ad militiam praecepit. 3 Eos autem, quos legerat, occidit exemplo Ptolomaei Euergetis, qui octavus hoc nomine appellatus est. Dato praeterea signo militibus, ut hospites suos occiderent, magnam caedem Alexandreae fecit. 4 Dehinc per Cadusios et Babylonios ingressus tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestiis in hostes immissis. 5 Datis ad senatum quasi post victoriam litteris Parthicus appellatus est; nam Germanici nomen patre vivo fuerat consecutus. 6 Deinde cum iterum vellet Parthis bellum inferre atque hibernaret Edessae atque inde Carras Luni dei gratia venisset, die natalissui, octavo idus Apriles, ipsis Megalensibus, cum ad requisita naturae discessisset, insidiis a Macrino praef. praet. positis, qui post eum invasit imperium, interemptus est. 7 Conscii caedis fuerunt Nemesianus et frater eius Apollinaris Triccianusque, qui praef. legionis secundae Parthicae militabatet qui equitibus extraordinariis praeerat, et praeterea plerisque officialium inpulsu Martialis.

VII. 1 Occisus est autem in medio itinere inter Carras et Edessam, cum lavandae vessicae gratia ex equo descendisset atque inter protectores suos, coniuratos caedis, ageret. 2 Denique cum illum in equum strator eius levaret, pugione latus eius confodit, conclamatumque ab omnibus est id Martialem fecisse. 3 Et quoniam dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusqueid memoriae traditum atque ita nunc quoque a Carrenis praecipue

haberi, ut qui Lunam femineo nomine ac sexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inserviat; 4 qui vero marem deum esse crediderit, is dominetur uxori neque ullas mulierbres patiatur insidias. 5 Unde, quamvis Graeci vel Aegyptii eo genere quo feminam hominem, etiam Lunam deum dicant, mystice tamen Lunum dicunt.

VIII. 1 Scio de Papiniani nece multos ita in litteras rettulisse, ut caedis non adsciverint causam, aliis alia referentibus; sed ego malui varietatem opinionum edere quam de tanti viri caede reticere. 2 Papinianum amicissimum fuisse imperatori Severo, ut aliqui loquuntur, adfinem etiam per secundam uxorem, memoriae traditur; et huic praecipue utrumque filium a Severo commendatum, atque ob hoc concordia fratrum Antoninorum favisse; 4 egisse quin etiam, ne occideretur, cum iam de insidiis eius Bassianus quereretur; atque ideo una cum his, qui fautores fuerant Getae, a militibus non solum permittente verum etiam suadente Antonino occisum. 5 Multi dicunt Bassianum occiso fratre illi mandasse, ut et in senatu per se et apud populum facinus dilueret, illum autem respondisse non tam facile parricidium excusari posse quam fieri. 6 Est etiam haec fabella, quod dictare noluerit orationem, qua invehendum erat in fratrem, ut causa eius melior fieret, qui occiderat; illum autem negantem respondisse aliud esse [excusare] parricidium, aliud accusare innocentem occisum. 7 Sed hoc omnino non convenit: nam neque praef. poterat dictare orationem, et constat eum quasi fautorem Getae occisum. 8 Et fertur quidem Papinianus, cum raptus a militibus ad Palatium traheretur occidendus, praedivinasse dicens e(u)m stultissimum fore, qui in suum subrogaretur locum, nisi adpetitam crudeliter praefecturam vindicaret. 9 Quod factum est: nam Macrinus Antoninum occidit, ut supra exposuimus. Qui cum filio factus in castris imperator filium suum, qui Diadumenus vocabatur, Antoninum vocavit, idcirco quod a praetorianis multum Antoninus desideratus est.

IX. 1 Bassianus vixit annis quadraginta tribus. Imperavit annis sex. publico funere elatus est. 2 Filium reliquit, qui postea et ipse Marcus Antoninus Heliogabalus dictus est; ita enim nomen Antoninorum inoleverat, ut velli ex animis hominum non posset, quod omnium pectora velut Aug(usti) nomen obsederat. 3 Fuit male moratus et patre duro crudelior. Avidus cibi, vini etiam adpetens, suis odiosus et praeter milites praetorianos omnibus castris exosus. Prorsus nihil inter fratres simile. 4 Opera Romae reliquit thermas nominis sui eximias, quarum cellam solearem architecti negant posse ulla imitatione, qua[lis] facta est, fieri. 5 Nam et ex aere vel cypro cancelli suppositi esse dicuntur, quibus cameratio tota concredita est, et tantum est spatii, ut id ipsum fieri nagent potuisse docti mechanis. 6 Reliquit et porticum patris nomine, quae gesta illius contineret et triumphos et bella. 7 Ipse Caracalli nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso usque ad talos, quod ante non fuerat. 8 Unde hodieque Antoninianae dicuntur caracallae huiusmodi, in usu maxime Romanae plebis frequentatae. 9 Idem viam novam munivit, quae

est sub eius thermis, Antoninianis scilicet, qua pulchrius inter Romanas plateas non facile quicquam invenias. 10 Sacra Isidis Romam deportavit et templa ubique magnifice eidem deae fecit; sacra etiam maiore reverentia celebravit, quam antea celebrabantur. 11 In quo quidem mihi mirum videtur, quemammodum sacra Isidis primum per hunc Romam venisse dicantur, cum Antoninus Commodus ita ea celebraverit, ut et Anubin portaret et pausas ederet; nisi forte iste addidit celebritati, non eam primus invexit. 12 Corpus eius Antoninorum sepulchro inlatum est, ut ea sedes reliquias eius acciperet, quae nomen addiderat.

X. 1 Interest scire quemadmodum novercam suam Iuliam uxorem duxisse dicatur. 2 Quae cum esset pulcherrima et quasi per neglegentiam se maxima corporis parte nudasset dixissetque Antoninus "Vellem, si liceret", respondisse fertur: "Si libet, licet. an nescis te imperatorem esse et leges dare, non accipere?" 3 Quo audito furor inconditus ad effectum criminis roboratus est nuptiasque eas celebravit, quas, si sciret se leges dare vere, solus prohibere debuisset. 4 Matrem enim (non alio dicenda erat nomine) duxit uxorem et ad parricidium iunxit incestum, si quidem eam matrimonio sociavit, cuius filium nuper occiderat. Non ab re est etiam diasyrticum quiddam in eum dictum addere. 5 Nam cum Germanici et Parthici et Arabici et Alamannici nomen adscriberet (nam Alamannorum gentem devicerat), Helvius Pertinax, filius Pertinacis, dicitur ioco dixisse : "Adde, si placet, etiam Geticus Maximus", quod Getam occiderat fratrem et Gothi Getae dicerentur, quos ille, dum ad orientem transit, tumultuariis proeliis devicerat.

XI. 1 Occidendi Getae multa prodigia extiterunt, ut in vita eius exponemus. 2 Nam quamvis prior ille e vita excesserit, nos tamen ordinem secutisumus, ut qui et prior natus est et qui prior imperare coeperat, prior scriberetur. 3 Eo sane tempore, quo ab exercitu appellatus est Augustus vivo patre, quod ille pedibus aeger gubernare non posse videretur imperium, contusis animis militum et tribunorum Severus dicitur animo volutasse, ut et hunc occideret, nisi repugnassent praef. eius, gravis viri. 4 Aliqui contra dicunt praef. voluisse id fieri, sed Septimium noluisse, ne et severitas illius crudelitatis nomine inquinaretur, et, cum auctores criminis milites fuerint, adulescens stultae temeritatis poenas lueret tam gravis supplicii titulo, ut a patre videretur occisus. 5 Hic tamen omnium durissimus et, ut uno conplectamur verbo, parricida et incestus, patris, matris, fratris inimicus, a Macrino, qui eum occiderat, timore militum et maxime praetorianorum inter deos relatus est. 6 Habet Faustinae templum et divale nomen eripuit, 7 certe templum, quod ei sub Tauri radicibus fundaverat maritus, in quo postea filius huius Heliogabalus Antoninus sibi vel Iovi Syrio vel Soli—incertum id est—templum fecit.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

ANTONINUS GETA AELI SPARTIANI

I. 1 Scio, Constantine Auguste, et multos et clementiam tuam quaestionem movere posse, cur etiam Geta Antoninus a me tradatur. De cuius priusquam vel vita vel nece dicam, disseram, cur et ipsi Antonino a Severo patre sit nomen adpositum. 2 Neque enim multa in eius vita dici possunt, qui prius rebus humani sex emptus est, quam cum fratre teneret imperium. 3 Septimius Severus quodam tempore cum consuluisset ac petisset, ut sibi indicaretur, quo esset successore moriturus, in somnis vidit Antoninum sibi successurum. 4 Quare statim ad milites processit et Bassianum, filium maiorem natu, Marcum Aurelium Antoninum appellavit. 5 Quod cum fecisset ex paterna cogitatione vel, ut quidam dicunt, a Iulia uxore commonitus, quae gnara erat somnii, quod minori filio hoc facto ipse interclusisset aditum imperandi, etiam Getam, minorem filium, Antoninum vocari iussit. 6 Itaque semper ab eo in epistulis familiaribus dictus est, cum si forte abesset, scriberet : 7 "Salutate Antoninos filios et successores meos." Sed nihil valuit patris cautio, nam ei solus ille successit, qui primus Antoninus nomen accepit. Et haec de Antonini nomine.

II. 1 Geta autem dictus est vel a patrui nomine vel avi paterni, de cuius vita et moribus in vita Severi Marius Maximus primo septenario satis copiose rettulit. 2 Fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, quod in animo habuit Severus, ut omnes deinceps principes quemadmodum Augusti, ita etiam Antonini dicerentur, idque amore Marci, [quem patrem] vel fratrem suum semper dicebat et cuius philosophiam littererumque institutionem semper imitatus est. 3 Dicunt aliqui non in Marci honorem tantum Antonini nomini delatum, cum id Marcus adoptivum habuerit, sed in eius, qui Pius cognominatus est, Hadriani scilicet successoris, 4 et quidem ob hoc quod Severum ille ad fisci advocationem delegerat ex formularia forensi, cum ad tantos processus ei patuisset dati ab Antonino primi gradus vel honoris auspicium, 5 simul quod nemo ei videretur felicior imperator ad commodandum nomen eo principe, cuius proprium nomen iam per quattuor principes cucurrisset. 6 De hoc eodem Severus, gnarus geniturae illius, cuius ut plerique Afrorum, peritissimus fuit, dixisse fertur : 7 "Mirum mihi videtur, Iuvenalis amantissime, Geta noster divus futurus, cuius nihil omperiale in genitura video." Erat enim Iuvenalis praef. eius praetorii. nec eum fefellit. 8 Nam Bassianus, cum eum occidisset ac vereretur tyrannicam ex parricidio notam audiretque posse mitigari facinus, si divum fratrem appellaret, dixisse fertur : "Sit divus, dum non sit vivus." 9 Denique eum inter divos rettulitatque ideo ut cumque redit fama in gratiam parricida.

III. 1 Natus est Geta Severo et Vitellio cons(ulibu)s Mediolanii, etsi aliter alii prodiderunt, VI. kal. Iunias ex Iulia, quam idcirco Severus uxorem duxerat, quod eam in genitura habere compererat, ut regis uxor esset, isque privatus sed iam optimi in re p. loci. 2 Statim ut natus est, nuntiatum est ovum gallinam in aula peperisse purpureum. 3 Quod cum allatum Bassianum frater

eius accepisset et quasi parvulus adplosum ad terram fregisset, Iulia dixisse ioco fertur : "Maledicte paricida, fratrem tuum occidisti." Idque ioco. 4 Quod dictum Severus altius quam quisquam praesentium accepit, a circumstantibus autem postea velut divinitus effusum adprobatum est. 5 Fuit etiam aliud omen: nam cum in villa cuiusdam Antonini, plebei hominis, agnus natus esset, qui vellus in fronte purpureum haberet, eadem die atque hora, qua Geta natus est, audissetque ille ab aruspice post Severum Antoninum imperaturum ac de se ille auguraretur, sed tamen tale fati timeret indicium, ferro eum adegit. 6 Quod et ipsum signo fuit Getam ab Antonino interimendum, ut posteasatis claruit. 7 Fuit etiam aliud omen, ut postea ingens exitus docuit, huius facinoris, quod evenit : 8 nam cum infantis Getae natalem Severus commendare vellet, hostiam popa nomine Antoninus percussit. 9 Quod tunc nec quaesitum nec animadversum, post vero intellectum est.

IV. 1 Fuit adulescens decorus, moribus asperis, sed non impius, + gulosus, cupidus ciborum et vini varie conditi. 2 Huius illud pueri fertur insigne, quod, cum vellet partium diversarum viros Severus occidere et inter suos diceret : "Hostes vobis eripio" consentiretque adeo usque Bassianus, ut eorum etiam liberos, si sibi consuleret, diceret occidendos, Geta interrogasse fertur, quantus esset interficiendorum numerus; 3 cumque dixisset pater, ille interrogavit : "Isti habent parentes, habent propinquos?" Cum responsum esset habere, ait complorans : "Plures ergo in civitate tristes erunt quam laeti quod vicimus". Et optinuisset eius sententia, nisi Plautianus praefectus vel Iuvenalis institissent spe proscriptionum, ex quibus ditati sunt. His accedebat Bassiani fratris nimia crudelitas. 5 Qui cum contenderet et diceret qua[si] ioco qua[si] serio omnes cum liberis occidendos partium diversarum, Geta ei dixisse dicitur : "Tu qui nulli parcis, potes et fratrem occidere." Quod dictum eius tunc nihil, post vero pro praesagio fuit.

V. 1 Fuit in litteris adsequendis [et] tenax veterum scriptorum, paternarum etiam sententiarum memor, fratri semper invisus, matri amabilior quam frater, sub balbe tamen canorus. 2 Vestitus nitidi cupidissimus, ita ut pater rideret. si quid accepita p[r]a[e]rentibus, ad suum contulit cultum neque quicquam cuipiam dedit. 3 Post Parthicum bellum pater cum ingenti gloria floreret, Bassiano participi imperii appellato Geta quoque Caesaris et Antonini, ut quidam dicunt, nomen accepit. 4 Familiare illi fuit has quaestiones grammaticis proponere, ut dicerent, singula animalia quomodo vocem emitterent, velut : 5 agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minurriunt, ursi saeviunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elefanti barriunt, ranae coaxant, equi hinniunt, asini rudunt, tauri mugiunt, easque de veteribus adprobare. 6 Seneri Sammonici libros familiarissimos habuit, quos ille ad Antoninum scripsit. 7 Habebat etiam istam consuetudinem, ut convivia et maxime prandia per singulas litteras iuberet scientibus servis, 8 velut in quo erat anser, apruna, anas, item pullus, perdix, pavus, porcellus, piscis, perna et quae in eam

litteram genera edulium caderent, et item fasianus, farrata, ficus et talia. quare comis etiam habebatur in adulescentia.

VI. 1 Occiso eo pars militum, quae incorrupta erat, parricidium aegerrime accepit, dicentibus cunctis duobus se liberis fidem promisisse, duobus servare debere, clausique portis diu non est imperator admissus. 2 Denique nisi querellis de Geta editis et animis militum delenitis, inormibus etiam stipendiis datis Romam Bassianus redire non potuit. 3 Post hoc denique et Papinianus et multi alii interempti sunt, qui vel concordiae faverant vel qui partium Getae fuerant, ita ut utriusque ordinis viri et in balneo et cenantes et in publico percuterentur, Papinianus ipse securi percussus sit, inprobante Bassiano, quod non gladio res peracta sit. 4 Ventum denique est usque ad seditionem urbanicianorum militum, quos quidem non levi auctoritate Bassianus compressit tribuno eorum, ut alii dicunt, interfecto, ut alii, relegato. 5 Ipse autem tantum timuit, ut loricam sub lato habens clavo etiam curiam sit ingressus atque ita rationem facti sui et necis Geticae reddiderit. 6 Quo quidem tempore Helvius Pertinax, filius Pertinacis, qui postea est ab eodem Bassiano interemptus, recitanti fausta praetori et dicenti "Sarmaticus maximus et Parthicus maximus", quasi Gothicus. 7 Quod dictum altius in[tere] pectus Bassiani descendit, ut postea nece Pertinacis est adprobatum, nec solum Pertinacis sed et aliorum, ut supra dictum est, passim et inique. 8 Helvium autem etiam suspectum habuit adfectatae tyrannidis, quod esset in amore omnium et filius Pertinacis imperatoris. Quae res nulli facile privato satis tuta est.

VII. 1 Funus Getae accuratius fuisse dicitur quam eius, qui fratri videretur occisus. 2 Inlatusque est maiorum sepulchro, hoc est Severi, quod est in Appia via euntibus ad portam dextra, specie Septizodii extructum, quod sibi ille vivus ornaverat. 3 Occidere voluit et matrem Getae, novercam suam, quod fratrem lugeret, et mulieres, quas post reditum de curia fluentes repperit. 4 Fuit praeterea eius inmanitatis Antoninus, ut his praecipue blandiretur, quos ad necem destinabat, ut eius magis blandimentum timeretur quam iracundia. 5 Mirum sane omnibus videbatur, quod mortem Getae totiens etiam ipse fleret, quotiens nominis eius mentio fieret, quotiens imago videretur aut statua. 6 Varietas autem tanta fuit Antonini Bassiani, immo tanta sitis caedis, ut modo fautores Getae, modo inimicos occideret, quos fors obtulisset. Quo facto magis Geta desiderabatur.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

OPILIUS MACRINUS IULI CAPITOLINI

I. 1 Vitae illorum principum seu tyrannorum sive Caesarum, qui non diu imperarunt, in obscuro latent, idcirco quod neque de privata eorum vita digna sunt, quae dicantur, cum omnino ne scirentur quidem, nisi adspirassent ad

imperium, et de imperio, quod non diu tenuerunt, non multa dici possunt: nos tamen ex diversis historicis eruta in lucem proferemus, et ea quidem quae memoratu digna erunt. 2 Non enim est quisquam, [qui] in vita non ad diem quodcumque fecerit. Sed eius qui vitas aliorum scribere orditur, officium est digna cognitione prescribere. 3 Et lunio quidem Cordo studium fuit eorum imperatorum vitas edere, quos obscuriores videbat; qui non multum profecit. 4 Nam et pauca repperit et indigna memoratu adserens se minima quaeque persequuturum, quasi vel de Traianoaut Pio aut Marco sciendumsit, quotiens processerit, quando cibos variaverit et quando vestem mutaverit et quos quando promoverit. 5 Quae ille omnia exsequendo libros mythistoriis replevit talia scribendo, cum omnino rerum vilium aut nulla scribenda sint aut nimis pauca, si tamen ex his mores possint animadverti, qui re vera sciendi sunt, ... sed ex parte, ut ex ea cetera colligantur.

II. 1 Occiso ergo Antonino Bassiano Opilius Macrinus, praefectus praetorii eius, qui antea privatas curabat, imperium arripuit, humili natusloco et animi atque oris inverecundi, seque nunc Severum nunc Antoninum, cum in odio esset omnium et hominus et militum, nuncupavit 2 statimque ad bellum Parthicum profectus et iudicandi de semilitibus seu rumoribus, quibus premebatur, adolescendi potestatem demit; 3 quamvis senatus eum imperatorem odio Antonini Bassiani libenter acceperit, cum in senatu omnibus una vox esset : 4 "Quemvis magis quam parricidam, quemvis magis quam incestum, quemvis magis quam inpurum, quemvis magis quam interfectorem et senatus et populi." 5 Et mirum omnibus fortasse videatur, cur Diadumenus filius Macrini Antoninus voluerit nuncupari, [pater] cum auctor necis Antoninianae fuisse dicatur.

III. 1 De ipso, quae in annales relata sint, proferam: vates Caelestis apud Carthaginem, quae dea repleta solet vera canere, sub Antonino Pio, cum sciscitanti proconsuli de statu, ut solebat, publico et desuo imperio futura praediceret, ubi ad principes ventum est, clara voce numerari iussit, quotiens diceret Antoninum, tuncque adtonitis omnibus Antonini nomen Augusti octavo edidit. 2 Sed credentibus cunctis, quod octo annis Antoninus Pius imperaturus esset, et ille transcendit hunc annorum numerum, et constitit apud credentes vel tunc vel postea per vatem aliud designatum. 3 Denique adnumeratis omnibus, qui Antonini appellati sunt, is Antoninorum numerus invenitur. 4 Enimvero Pius primus, Marcus secundus, Verus tertius, Commodus quartus, quitus Caracallus, sextus Geta, septimus Diadumenus, octavus Heliogabalus Antonini fuere. 5 Nec inter Antoninos referendi sunt duo Gordiani, aut qui(a) praenomen tantum Antoninorum habuerunt aut etiam Antonii dicti sunt, non Antonini. 6 Inde est quod se et Severus Antoninus vocavit et plurimi fuerunt, et Pertinax et Iulianus et idem Macrinus, 7 et ab ipsis Antoninis, qui veri successores Antonini fuerunt, hoc nomen magis quam proprium retentum est. Haec alii. 8 Sed alii idcirco Antoninum Diadumenum a Macrino patre appellatum ferunt, ut suspicio a Macrino interfecti Antonini

militibus tolleretur. 9 Alii vero tantum desiderium nominis huius fuisse dicunt, ut, nisi populus et milites Antonini nomen audirent, imperatorium non putarent.

IV. 1. Et de Macrino quidem in senatu multis, quando nuntiatum est Varium Heliogabalum [factum] imperatorem, cum iam Caesarem Alexandrum senatus dixisset, ea dicta sunt, [ut] appareat ignobilem, sordidum, spurcum fuisse. 2 Verba denique Aurelii Victoris, cui Pinio cognomen erat,haec fuerunt : 3 "Macrinum libretinum, hominem prostibilem, servilibus officiis occupatum in domo imperatoria, venali fide, vita sordida sub Commodo, a Severo remotum etiam a miserrimis officiis relegatumque in Africam, ubi, ut infamiam damnationis tegeret, lectioni operam dedisse, egisse clausulas, declamasse, in [foro] postremo dixisse. 4 Donatum autem anulis aureis, patrocinante sibi conliberto suo Festo, advocatum fisci factum sub Vero Antonino." 5 Sed et haec dubia ponuntur, et alia dicuntur ab aliis, quae ipsa quoque non tacebimus. nam plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt et accepta rudi ad Africam isse; 6 venatorem primo, post etiam tabellionem fuisse, deinceps advocatum fuisse fisci, ex quo officio ad amplissima quaeque pervenit. 7 Dein cum esset praefectus praetorii collega ablegato, Antoninum Caracallum imperatorem suum interemit tanta factione, ut ab eo non videretur occisus. 8 Nam stratore eius redempto et spe ingenti proposita id egit, ut quasi militaribus insidiis, quod vel ob parricidium vel [ne] incestum displiceret, interemptus diceretur.

V. 1 Statim denique arripuit imperium filio Diadumeno in participatum adscito, quem continuo, ut diximus, Antoninum appellari a militibus iussit. 2 Dein corpus Antonini Romam remisit sepulchris maiorum inferendum. 3 Mandavit collegae dudum suo praetorio, ut munus suum curaret ac praecipue Antoninum honorabiliter sepeliret ducto funere regio, quod sciebat ob vestimenta populo congiaria data multum Antoninum a plebe dilectum. 4 Adcedebat etiam illud, quod militarem motum timebat, ne eo interveniente suum inpediretur imperium, quod raptum ierat, sed quasi invitus acceperat: 5 ut sunt homines, qui ad ea se cogi dicunt, quae vel sceleribus comparant. Timuit autem etiam collegam, ne et ipse imperare cuperret, sperantibus cunctis, quod, si unius numeri concessus accederet neque ille recusaret, et omnes cupidissime id facerent odio Macrini vel propter vitam probram vel propter ignobilitatem, 6 cum omnes superiores nobiles fuissent imperatores. 7 Infulsit praeterea in nomen Severi, cum illius nulla cognatione tangeretur. Unde iocus extitit: "Sic Macrinus est Severus, quo modo Diadumenus Antoninus". Statim tamen ad delendum militum motum stipendium et legionariis et praetorianis dedit solito uberius, 8 utpote qui extenuare cuperet imperatoris occisi crimen. Profuitque pecunia, ut solet, cui innocentia prodesse non poterat; retentus est enim aliquanto tempore in imperio homo vitiorum omnium. 9 Ad senatum dein litteras misit de morte Antonini divum illum appellans excusansque se et iurans, quod de caede illius nescierit.ita

sceleri suo more hominum perditorum iunxit periurium, a quoincipere decuit hominem improbum, cum ad senatum scriberet.

VI. 1 Interest scire, cuiusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut etinpudentia hominis noscatur et sacrilegium, a quo initium sumpsitimprobus imperator. 2 Capita ex oratione Macrini et Diadumeni imperatorum: "Vellemus, p.c., et incolomi Antonino nostro et revecti cum triumpho vestram clementiam videre. Tunc demum enim florente re p. et omnes felices essemus, et sub eo principe viveremus, quem nobis Antoninorum loco didederant. 3 Verum quia id evenire per tumultum militarem non potuit, nuntiamus primum, quid de nobis exercitus fecerit, 4 dein honores divinos, quod primum faciendum est, decernimus ei viro, in cuius verba iuravimus, cum exercitus ultorem caedis Bassiani neminem digniorem praefecto eius putavit, cui et ipse utique vindicandam factionem mandasset, si vivus deprehendere potuisset." 5 Et infra: "Detulerunt ad me imperium, cuius ego, p.c., interim tutelam recepi, tenebo regimen, si et vobis placuerit, quod militibus placuit, quibus iam et stipendium dedi et omnia imperatorio more iussi." 6 Item infra : "Diadumenum filium meum vobis notum et imperio miles donavit et nomine, Antoninum videlicet appellans, ut cohoneste turprius nomine, sic etiam regni honore. 7 Quod vos, p.c., bono faustoque omine adprobetis petimus, ne vobis desit Antoninorum nomen, quod maxime diligitis." 8 Item infra : "Antonino autem divinos honores et miles decrevit, et nos decernimus et vos, p.c., ut decernatis, cum possimus imperatorio iure praecipere, tamen rogamus dicantes ei duas statuas equestres, pedestres duas habitu militari, sedentes civili habitu duas, item divo Severo duas triumphales. 9 Quae omnia, p.c., vos impleri iubebitis nobis religiose pro prioribus ambientibus."

VII. 1 Lectis igitur in senatu litteris contra opinionem omnium et mortem Antonini senatus gratanter accepit et Opilium Macrinum libertatem publicam curaturum sperans primum in praticios allegit, novum hominem et qui paulo ante procurator privatae fuisset. 2 Eundem, cum scriba pontificis esset, quos hodie pontifices minores vocant, pontificem maximum appellavit Pii nomine decreto. 3 Diu tamen lectis litteris, cum omnino nemo crederet de Antonini morte, silentium fuit. 4 Sed posteaquam constitit occisum, senatus in eum velut in tyrannum invectus est. Denique statim Macrino et proconsulare imperium et potestatem tribuniciam detulerunt. 5 Filium sane suum, cum ipse Felicis nomen recepisset, ut suspicionem occisi a se Antonini removeret, Antoninum vocavit, Diadumenum antea dictum. 6 Quod quidem nomen etiam Varius Heliogabalus, qui se Bassiani filium diceret, homo sordissimus et ex meretrice conceptus, idem postea nomen accepit. 7 Denique versus extant cuiusdam poetae, quibus ostenditur Antonini nomen coepisse a Pio et paulatim per Antoninos usque ad sordes ultimas pervenisse, si quidem solus Marcus nomen illud sanctum vitae genere auxisse videatur, Verus autem degenerasse, Commodus vero etiam polluisse sacrati nominis reverentiam. 8 Iam quid de Caracallo Antonino, quidve de hoc potest dici ? Postremo etiam

quid de Helio gabalo, qui Antoninorum ultimus in summa inpuritate vixisse memoratur?

VIII. 1 Appellatus igitur imperator suscepto [bello] contra Parthos profectus est magno apparatu, studens sordes generis et prioris vitae infamiam victoriae magnitudine abolere. 2 Sed conflictu habito contra Parthos defectu legionum, quae ad Varium Heliogabalum confugerant, interemptus est. Sed anno amplius imperavit. 3 Sane cum esset inferior in eo bello, quod Antoninus gesserat, Artabane graviter necem suorum civium vindicante, primo Macrinusre pugnavit; postea vero missis legatis petit pacem, quam libenti animo interfecto Antonino Parthus concessit. 4 Inde cum se Antiochiam recepisset ac luxuriae operam daret, iustam causam interficiendi sui praebuit exercitui ac Bassiani, ut putabatur, filium sequendi, id est Heliogabalum Bassianum Varium, qui postea est et Bassianus et Antoninus [et Antoninus] appellatus.

IX. 1 Fuit aliqua mulier Maesa sive Varia ex Emisena urbe, soror Iuliae uxoris Severi Pertinacis Afri, quae post mortem Antonini Bassiani ex aulica domo fuerat expulsa per Macrini superbiam; cui quidem omnia concessit Macrinus, quae diu illa collegerat. 2 Huic erant duae filiae, Symiamira et Mamaea, quarum maiori filius erat Heliogabalus [et Bassiani et Antonini nomen accepit.] Nam Heliogabalum Foenices vocant solem. 3 Sed Heliogabalus pulchritudine ac statura et sacerdotio conspicuus erat ac notus omnibus hominibus, qui ad templum veniebant, militibus praecipue. 4 His Maesa sive Varia dixit Bassianum filium esse Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. 5 Erat praeterea Maesa ipsa ditissima (ex quo etiam Heliogabalus luxuriosissimus), qua promittente militibus legiones abductae sunt a Macrino. 6 Suscepta enim illa noctu in oppidum cum suis nepos eius Antoninus est appellatus imperii delatis insignibus.

X. 1 Haec ubi sunt Macrino apud Antiochiam posito nuntiata, miratus audaciam muliebrem, simul etiam contemnens, Iulianum praefectum ad obsidendos eos cum legionibus misit. 2 Quibus cum Antoninus ostenderetur, miro amore in eum omnibus inclinatis occiso Iuliano praefecto ad eum omnes transierunt. 3 Dein parte exercitus coniuncta venit contra Macrinum Antoninus contra se festinantem, commissoque proelio Macrinus est victus proditione militum eius et amore Antonini. Fugiens sane Macrinus cum paucis et filio in vico quodam Bithyniae occisus est cum Diadumeno, ablatumque eius caput est et ad Antoninum perlatum. 4 Sciendum praeterea, quod Caesar fuisse dicitur, non Augustus Diadumenus puer, quem plerique pari fuisse cum patris imperio tradiderunt. 5 Occisus est etiam filius, cui hoc solum attulit imperium, ut interficeretur a milite. 6 Non enim aliquid dignum in eius vita erit, quod dicatur, praeter hoc quod Antoninorum nomini est velut nothus adpositus.

XI. 1 Fuit tamen in vita imperatoria paulo rigidior et austerior sperans se ante acta omnia posse oblivioni dare, cum ipsa severitas illius occasionem reprehendendi et lacerandi eius aperiret. 2 Nam et Severum se et Pertinacem voluerat nuncupari, quae duo illi asperitatis nomina videbantur. Et cum illum senatus Pium ac Felicem nuncupasset, Felicis nomen recepit, Pii habere noluit. 3 Unde in eum epigramma non infacetum Graeci cuiusdam poetae videtur extare, quod Latine hac sententia continetur :

4 Histrio iam senior turpis, gravis, asper, iniquus,
impius et felix sic simul esse cupit,
ut nolit pius esse, velit tamen esse beatus,
quod natura negat nec recipit ratio.
Nam pius et felix poterat dicique viderique :
impius, infelix est, [et] erit ille sibi.

5 Hos versus qui de Latinis iuxta eos, qui Graeci erant propositi, in foro posuit. quibus acceptis Macrinus his versibus respondisse fertur:

6 Si talem Graium tetulissent fata poetam,
qualis Latinus gabalus iste fuit,
nil populus nosset curia, mango
nullus scripsisset carmina tetra mihi.

7 His versibus Macrinus longe peioribus, quam illi Latini sunt, respondisse se credidit, sed non minus risui est habitus quam poeta ille, qui de Graeco Latine coactus est scribere.

XII. 1 Fuit igitur superbus et sanguinarius et volens militariter imperare, incusans quin etiam superiorum temporum disciplinam ac solum Severumprae ceteris laudans. 2 Nam et in crucem milites tulit et servilibus suppliccis semper adfecit et, cum seditiones militares pateretur, milites saepius decumavit, aliquando etiam centesimavit, quodverbum propriumipsius est, cum se clementem diceret, quando eos centesimaret, qui digni essent decimatione atque vicensimatione. 3 Longum est eius crudelitates omnes asperire, attamen unam ostendamnon magnam, ut ipse credebat, sed omnibus tyrannicis inmanitatibus tristiorem. 4 Cum quidam milites ancillam hospitis iam diu pravi pudoris affectassent atque per quendam frumentarium ille didicisset, adduci eos iussit interrogavitque, utrum esset factum. 5 Quod cum constitisset, duos boves mirae magnitudinis vivos subito aperiri iussit atque his singulos milites inseri capitibus, ut secum conloqui possent, exertis; itaque poena eos affecit, cum ne adulteris quidem talia apud maiores vel sui temporis essent constituta supplicia. 6 Pugnavit tamen et contra Parthos et contra Armenios et contra Arabas, quos Eudaemones vocant, non minus fortiter quam feliciter. 7 Tribunum, qui excubias deseri passus est, carpento rotali subteradnexum per totum iter vivum atque examinem traxit. 8 Reddidit etiam

Mezentii supplicium, quod ille vivos mortuis inligabat et ad mortem cogebat longa tabe confectos. 9 Unde etiam in circo, cum favor publicus in Diadumenum se proseruisset, adclamatum:

Egregius forma iuvenis,
cui pater haud Mezentius esset.

10 Vivos etiam homines parietibus inclusit et struxit. Adulterii reos semper vivos simul incendit iunctis corporibus. Servos, qui dominis fugissent, reppertos ad gladium ludi deputavit. 11 Delatores, si non probarent, capite affecit; si probarent, delato pecuniae praemio infames dimisit.

XIII. 1 Fuit in iure non incallidus, adeo ut statuisset omnia rescripta veterum principum tollere, ut iure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens leges videri Commodi et Caracalli et hominium inperitorum voluntates, cum Traianus numquam libellis responderit, ne ad alias causas facta praeferrentur, quae ad gratiam composita viderentur. 2 In annonis tribuendis largissimus fuit, in auro parcissimus, 3 in verberandis [vel] aulicis tam inpius, tam pertinax, tam asper, ut servi illum sui non Macrinum dicerent, sed Macellinum, quod macelli specie domus eius cruentaretur sanguine vernularum. 4 Vini cibusque avidissimus, nonnumquam usque ad ebrietatem, sed vespertinis horis. Nam si prandisset vel privatim, parcissimus, in cena effusissimus. 5 Adhibuit convivio litteratos, ut loquens de studiis liberalibus necessario abstemius.

XIV. 1 Sed cum eius viliatem homines antiquam cogitarent, crudelitatem morum viderent, hominem putidulum in imperio ferre non possent, et maxime milites, qui multa eius meminerant funestissima et aliquando turpissima, inita factione illum occiderunt cum puero filio Diadumeno, scilicet Antonino cognomine, de quo dictum est, quod in somnis Antoninus fuisset. 2 Unde etiam versus extant huiusmodi :

Vidimus in somnis, cives, nisi fallor, et istud:
Antoninorum nomen puer ille gerebat,
qui patre venali genitus sed matre pudica,
centum nam moechos passa est centumque rogavit.
Ipse etiam calvus moechus fuit, inde maritus :
en Pius, en Marcus, Verus nam non fuit ille.

3 Et isti versus ex Graeco [ex] translati sunt in Latine, nam Graece sunt disertissimi, videntur autem mihi ab aliquo poeta vulgari translati esse. 4 Quod Macrinus audisset, fecit iambos, qui non extant; iucundissimi autem fuisse dicuntur. 5 Qui quidem perierunt in eo tumultu, in quo ipse occisus est, quando et omnia eius a militibus pervastata sunt.

XV. 1 Genus mortis, ut diximus, tale fuit: cum in Antoninum Heliogabalum exercitus inclinasset, ille fugit belloque victus est et occisus in suburbano Bithyniae suis partim deditis, partim occisis, partim fugatis. 2 Ita Heliogabalus clarus creditus est, quod videretur patris vindicasse mortem, atque inde in imperium venit, quod dedecoravit vitiis ingentibus, luxurie, turpitudine, abligurritione, superbia, inmanitate. qui et ipse similem exitum vitae suae sortitus est. 3 Haec de Macrino nobis sunt cognita multis aliqua variantibus, ut se habet omnis historia. 4 Quae de plurimis collecta serenitatI tuae, Diocletiane Auguste, detulimus, quia te cupidum veterum imperatorum esse perspeximus.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

DIADUMENUS ANTONINUS AELII LAMPRIDII

I. 1 Antonini Diadumeni pueri, quem cum patre Opilio Macrino imperatorem dixit exercitus occiso Bassiano factione Macriniana, nihil habet vita memorabile, nisi quod Antoninus est dictus et quod ei stupenda omina sunt facta imperii non diutini, ut evenit. 2 Nam cum primum innotuit per legiones occisum esse Bassianum, ingens maeror obsedit omnium pectora, quod Antoninum in re p. non haberent, existimantium, quod cum eo Romanum esset imperium periturum. 3 Id ubi Macrino iam imperatori nuntiatum est, veritus, ne in aliquem Antoninorum, qui multi ex affinibus Antonini Pii erant inter duces, exercitus inclinaret, statim contionem parari iussit filiumque suum tunc puerum Antoninum appellavit. 4 Contio : "Videtis, commilitones, et me aetatis iam provectae et Diamenum puerum, quem diu principem, si di faveant, habebitis. 5 Intellego praeterea desiderium ingens Antoniani nominis apud vos manere, quare, quoniam mihi per conditionem fragilitatis humanae non multum superesse videtur ad vitam, hunc puerum Antoninum vobis auctoribus nuncupo diu vobis Antoninum repraesentaturum." Adclamatum : 6 "Macrine imperator, di te servent. Antonine Diadumene, di te servent. Antoninum diu vivum omnes rogamus. 7 Iuppiter optime maxime, Macrino et Antonino vitam. tu scis, Iuppiter, Macrinus vinci non potest. tu scis, Iuppiter, Antoninus vinci non potest. 8 Antoninum habemus, omnia habemus. Antoninum nobis di dederunt. Puer Antoninus dignus imperio.

II. 1 "Macrinus imperator dixit : "Habete igitur, commilitones, pro imperio aureos ternos, pro Antonini nomine aureos quinos et solitas promotiones sed geminatas. Di facient, ut haec saepius fiant. Dabimus autem per cuncta quiquennia hoc, quod hodie putavimus." 2 Post hoc ipse puerulus Diadumenus Antoninus imperator dixit : "Gratias vobis, commilitiones, quod me et imperio donastis et nomine, siquidem dignos et me et patrem meum duxistis, quos imperatores Romanos diceretis et quibus committeretis rem p. 3 Et pater quidem meus curabit, ne desit imperio, ego autem elaborabo, ne desim nomini Antoninorum. Scio enim me Pii, me Marci, me Veri suscepisse nomen, quibus

satis facere perdifficile est. 4 Interim tamen causa imperii, causa nominis id omne quod pater et tantundem promitto honoribus, ut et venerandus Macrinus pater praesens promisit, duplicatis. 5 "Herodianus Gracus scriptor haec praeteriens Diadumenum tantum Caesarem dicit puerum a militibus nuncupatum et cum patre occisum. 6 Hac habita contione statim apud Antiochiam moneta Antonini Diadumeni nomine percussa est, Macrini usque ad iussum senatus dilata est. 7 Missae etiam ad senatum litterae, quibus nomen Antonini indicatum est. Quare etiam senatus imperium id libenter dicitur recepisse, quamvis alii Antonini Caracalli odio id factum putent. 8 Paraverat sane paenulas populo coloris russei dare Macrinus imperator in honorem Antonini filii sui, quae vocarentur Antoninianae, ut caracallae Bassiani dictae sunt, adserens melius filium suum Paenuleum vel Paenularium dicendum, quam Caracallus esset dictus Bassianus. 9 Congiarium etiam per edictum Antonianum promisit, ut ipsum edictum poterit indicare. 10 Verba edicti : "Vellem, Quirites, iam praesentes essemus : Antoninus vester vobis congiarium sui nominis daret. Incideret praeterea et pueros Antoninianos et puellas Antoninianas, quae tam grati nominis gloriam propagarent." Et reliqua.

III. 1 His ita gestis signa in castris et vexilla fieri Antoniniana iussit fecitque Bassiani simulacra ex auro atque argento atque dies septem supplicatio pro Antonini nomine celebrata est. 2 Puer fuit omnium speciosissimus, statura longiuscula, crine flavo, nigris oculis, naso deducto, ad omnem decorem mento composito, ore ad oscula parato, fortis nuturaliter, exercitio delicatior. 3 Hic ubi primum indumenta coccea et purpurea ceteraqua castrensia imperii insignia accepit, quasi sidereus et caelestis emicuit, ut amaretur ab omnibus gratia venustatis. 4 Haec sunt quae de puero sint dicenda. nunc veniamus ad omina imperii, quae cum in aliis tum in hoc praecipue sunt stupenda.

IV. 1 Die, qua natus est, pater eius purpuras, tunc forte procurator aerarii maioris, inspexit et quas claras probavit, in id conclave reduci praecepit, in quo post duas horas Diadumenus natus est. 2 Solent deinde pueri pilleo insigniri naturali, quod obstetrices rapiunt et advocatis credulis vendunt, si quidem causidici hoc iuvari dicantur. 3 At iste puer pilleum non habuit sed diadema tenue, sed ita forte ut rumpi non potuerit, nervis intercedentibus specie nervi sagittari. 4 Ferunt denique Diadematum puerum appellatum, sed ubi adolevit, avisui nomine materni Diadumenum vocatum, quamvis non multum abhorruerit ab illo signo Diademati nomen Diadumeni. 5 In agro patris eius oves purpureas duodecim ferunt natas, quarum una tantum varia fuerit. 6 Eadem die, qua hic natus est, aquilam ei constat sensim palumbum regium parvulum attulisse et posuisse in cunis dormienti ac recessisse sine noxa. Pantagathi in domo patris eius nidum posuerunt.

V. 1 His diebus, quibus ille natus est, mathematici accepta genitura eius exclamaverunt et ipsum filium imperatoris esse et imperatorem, quasi mater

eius adulterata esset, quod fama retinebat. 2 Huic eidem aquila pilleum in agro ambulanti tulit et, cum comitum infantis clamor esset factus, fertur in monumento regio, quod iuxta villam esset, in qua tunc pater agebat, supra statuam regis posuisse ita ut capiti eius aptaret. 3 Quod multi ominosum putarunt et morti adcommodum, clarum autem eventus ostendit. 4 Natus est praeterea natali Antonini et ea hora et signis prope concinentibus, quibus et Antoninus Pius; quare dixerunt mathematici et imperatoris illum filium futurum et imperatorem, sed non diu. 5 Die, qua natus est, quod Antonini esset natalis, mulier quaedam propinqua dicitur exclamasse "Antoninus vocetur", sed Macrinus timuisse, quod nullus ex eius genere hoc nomine censeretur, et abstinuisse nomine imperatorio, simul quod iam rumor de vi geniturae illius emanasset. 6 Haec atque alia omina fuisse multi in litteras rettulerunt, sed illud praecipue quod, cum in cunis esset Diademenus et leo ruptis ruptis vinculis, ut quidam, ferus effugisset atque ad incunabula eius venisset, puerum delinxit et inviolatum reliquit, cum nutrix se in leonem misisset atque eius morsu adfecta perisset; atque sola forte in areola inventa erat, in qua infans iacebat.

VI. 1 Haec sunt quae digna memoratu in Antonino Diadumeno esse videantur. cuius vitam iunxissem patris gestis, nisi Antoninorum nomen me ad edendam pueruli specialem expositionem vitae coegisset. 2 Et fuit quidem tam amabile illis temporibus nomen Antoninorum, ut quieo nomine non niteretur, mereri non videretur imperium. 3 Unde etiam quidam et Severum et Pertinacem et Iulianum Antoninorum praenominibus honorandos putant, unde postea duos Gordianos, patremet filium, Antoninos cognominatos putant. 4 Sed aliud est cum praenomen adscitur, aliud cum ipsum nomen inponitur. 5 Nam Pius verum nomen Antonini habuit, cognomen Pii, Marcus verum nomen Verissimi habuit, sed hoc sublato atque abolito non praenomen Antonini sed nomen accepit. 6 Verus autem Commodi nomen habuit, quo abolito Antonini non praenomen sed nomen accepit. 7 Commodum autem Marcus Antoninum appellavit atque ita in publica sedidit die natalis sui. 8 Iam Caracallum Bassianum satis constat vel somnii causa, quod Severus viderat, cum sibi Antoninum successorem praedictum sensisset, anno demum tertio decimo Antoninum dixit, quando ei etiam imperatoriam addidisse dicitur potestatem. 9 Getam vero, quem multi Antoninum negant dictum, eadem ratione qua Bassianum appellatum satis constat, ut patri Severo succederet, quod minime factum est. 10 Post hoc ipse Diadumenus ut commendaretur exerxitui senatui populoque Romano, cum esset ingens desiderium Bassiani Caracalli, Antoninum appellatum satis constat.

VII. 1 Extat epistola Opili Macrini, patris Diadumeni, qua gloriatur nontam se ad imperium pervenisse, qui esset secundus imperii, quam quod Antoniani nominis esset pater factus, quo clarius illis temporibus non fuerat vel deorum. 2 Quam epistolam priusquam intexam, libet versus inserere in Commodum dictos, qui se Herculem appellaverat, ut intellegant omnes tam clarum fuisse

Antoninorum nomen, ut illi ne deorum nomen commode videretur adiungi. 3 Versus in Commodum Antoninum dicti :

Commodus Herculem nomen habere cupit,
Antoninorum non putat esse bonum,
expers humani iuris et imperii,
sperans quin etiam clarius esse deum,
quam si sit princeps nominis egregii.
Non erit iste deus nec tamen ullus homo.

4 Hi versus a Graeco nescio quo compositi a malo poeta in Latinum translati sunt, quos ego idcirco inserendos putavi, ut scirent omnes Antoninos pluris fuisse quam deos, ac trium principum amore, quo sapientia, bonitas, pietas consecrata sit, in Antonino pietas, in Vero bonitas, in Marco sapientia. 5 Redeo nunc ad epistolam Macrini Opilii : "Opilius Macrinus Noniae Celsae coniugi. Quid boni adepti sumus, mi uxor, caret aestimatione. Et fortassis de imperio me putes dicere - non magnum est istud, quod etiam indignis fortuna concessit, - : 6 Antonini paterfactus sum, Antonini mater es facta. O nos beatos, o fortunam domum, praeclaram laudem nunc demum felicis imperii. 7 Di faxint et bona Iuno, quam colis, ut et ille Antonini meritum effingat, et ego, qui sum pater Antonini, dignus omnibus videar."

VIII. 1 Hac epistola indicatur, quantum gloriae adeptus sibi videretur, quod vocatus est filius Antoninus. 2 Hic tamen quarto decimo mense imperii ob incivilem patris atquea sperum principatum interfectus est cum patre, non suo nomine. 3 Quamvis etiam istum ultra aetatem saevisse in pleroque repperiam, ut docent litterae ab hoc eodem ad patrem missae. 4 Nam cum quidam defectionis suspicionem incurrissent et eos Macrinus saevissime punisset filio forte absente atque hic audisset auctores quidem defectionis occisos, conscios tamen, quorum dux Armeniae erat et item legatus Asiae atque Arabiae, ob antiquam familiaritatem dimissos, his litteris convenisse patrem dicitur, paribus missisetiam ad matrem, quarum exemplum historiae causa inserendum putavi : 5 "Patri Augusto filius Augustus. Non satis, mi pater, videris in amore nostro tenuisse tuos mores, qui tyrannidis adfectatae conscios reservasti sperans eos vel ob amiciores tibi futuros, si his parceres, vel ob antiquam familiaritatem dimittendos : 6 quod nec debuit fieri nec proderit. Nam primum omnium iam te exulcerati suspicionibus amare non possunt. Deinde crudeliores inimici sunt, qui obliti veteris familiaritatis se inimicissisis tuis iunxerunt. Adde quod adhuc exercitus habent. 7 Si te nulla movet tantarum gloria rerum, Ascanium surgentem et spes heredis Iuli respice, cui regnum Italiae Romanaeque tellus debetur. 8 Feriendi sunt isti, si vis esse securus. Nam vitio generis humani alii non sunt defuturi, cui isti servantur." 9 Hanc epistolam quidam ipsius, quidam magistri eius Caeliani ferunt, Afri quondam rhetoris, ex qua apparet, quam asper futurus iuvenis, si vixisset.

IX. 1 Extat alia epistola ad matrem ab oedem destinata talis : "Dominus noster et Augustus nec te amat nec ipsum se, qui inimicos suos servat. Age igitur, ut Arabianus et Tuscus et Gellius ad palum deligentur, ne, si occasio fuerit, non praetermittant." 2 Et, quantum Lollius Urbicus in historia sui temporis dicit, istae litterae per notarium proditae illi puero multum apud milites obfuisse dicuntur. 3 Nam, cum patrem occidissent, quidam hunc servare voluerunt, sed extitit cubicularius, qui has epistolas contioni militum legit. 4 Interfectis igitur ambobus et capitibus pilo circumlatis in Marcum Aurelium Antoninum caritate nominis inclinavit exercitus. Is filius Bassiani Caracalli ferebatur. 5 Erat autem templi Heliogabali sacerdos, homo omniium inpurissimus et qui fato quodam Romanum deformarit imperium. 6 De quo quidem, quia multa sunt, loco suo disseram.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

ANTONINUS HELIOGABALUS AELI LAMPRIDI

I. 1 Vitam Heliogabali Antonini, qui Varius etiam dictus est, numquam in litteras misissem, ne quis fuisse Romanorum principem sciret, nisi ante Caligulas et Nerones et Vitellios hoc idem habuisset imperium. 2 Sed cum eadem terra et venera ferat et frumentum atque alia salutaria, eadem serpentes et cicures, conpensationem sibi lector diligens faciet, cum legerit Augustum, Traianum, Vespasianum, Hadrianum, Pium, Titum, Marcum contra hos prodigiosos tyrannos. 3 Simul intelleget Romanorum iudicia, quod illi et diu imperarunt et exitu naturali functi sunt, hi vero interfecti, tracti, tyranni etiam appellati, quorum nec nomina libet dicere. 4 Igitur occiso Macrino eiusque filio Diadumeno, qui pari potestate imperii Antonini etiam nomen acceperat, in Varium Heliogabalum imperium conlatum est, idcirco quod Bassiani filius diceretur. 5 Fuit autem Heliogabali vel Iovis vel Solis sacerdos atque Antonini sibi nomen adsciverat vel in argumentum generis vel quod id nomen usque adeo carum esse cognoverat gentibus, ut etiam parricida Bassianus causa nominis amretur. 6 Et hic quidem prius dictus est Varius, post Heliogabalus a sacerdotio dei Heliogabali, cui templum Romae in eo loco constituit, in quo prius aedes Orci fuit, quem e Suria secum advexit. 7 Postremo cum accepit imperium, Antoninus appellatus est atque ipse in Romano imperio ultimus Antoninorum fuit.

II. 1 Hic tantum Symiamirae matri deditus fuit, ut sine illius voluntate nihil in re p. faceret, cum ipsa meretricio more vivens in aula omnia turpia exerceret, Antonino autem Caracallo stupro cognita, ita ut hic vel Varius vel Heliogabalus vulgo conceptus putaretur; 2 et aiunt quidam Varii etiam nomen idcirco eidem inditum a condiscipulis, quod vario semine, de meretrice utpote, conceptus videretur. 3 Hic fertur occiso Macrini factione patre, ut dicebatur, Antonino in templum dei Heliogabali confugisse, velut in asylum, ne interficeretur a Macrino, qui saevissime cum filio luxurioso et crudeli exercuit

imperium. 4 Sed de nomine hactenus, quamvis sanctum illud Antoninorum nomen polluerit, quod tu, Constantine sacratissime, ita veneraris, ut Marcum et Pium inter Constantios Claudiosque, velut maiores tuos, aureos formaveris adoptans virtutes veterum tuis moribus congruentes et tibi amicas caras.

III. 1 Sed ut Antoninum Varium revertamur, nanctus imperium Romam nunctios misit; excitatisque omnibus ordinibus, omni etiam populo ad nomen Antoninum, quod non solum titulo, ut in Diadumeno fuerat, sed etiam in sanguine redditum videbatur, cum se Antonini Bassiani filium scripsisset, ingens eius desiderium factum est. 2 Erat praeterea etiam rumor, qui novis post tyrannos solet donari principibus, qui nisi ex summis virtutibus non permanet et quem multi mediocres principes amiserunt. 3 Denique ubi in senatu lectae sunt litterae Heliogabali, statim fausta in Antoninum et dira in Macrinum eiusque filium dicta sunt, appellatusque Antoninus princeps volentibus cunctis et studiose credentibus, ut sese habent vota hominum ad credulitatem festinantium, cum, quod optant, verum esse desiderant. 4 Sed ubi primum ingressus est urbem, omissis, quae in provincia gerebantur, Heliogabalum in Palatino monte iuxta aedes imperatorias consecravit eique templum fecit, studens et Matris typum et Vestae ignem et Palladium et ancilia et omnia Romanis veneranda in illud transferre templum et id agens, ne quis Romae deus nisi Heliogabalus coleretur. 5 Dicebat praeterea Iudaeorum et Samaritanorum religiones et Christianam devotionem illuc transferendam, ut omnium culturarum secretum Heliogabali sacerdotium teneret.

IV. 1 Deinde ubi primum diem senatus habuit, matrem suam in senatum rogari iussit. 2 Quae cum venisset, vocata ad consulum subsellia scribendo adfuit, id est senatus consulti conficiendi testis, solusque omnium imperatorum fuit, sub quo mulier quasi clarissima loco viri senatum ingressa est. 3 Fecit et in colle Quirinali senaculum, id est mulierum senatum, in quo ante fuerat conventus matronalis, solemnibus dum taxat diebas et si umquam aliqua matrona consularis coniugii ornamentis esset donata, quod veteres imperatores adfinibus detulerunt et his maxime, quae nobilitatos maritos non habuerant, ne innobilitate remanerent. 4 Sub Symiamira facta sunt senatus consulta ridicula de legibus matronalibus: quae quo vestitu incederet, quae cui cederet, quae ad cuius osculum veniret, quae pilento, quae equo, quae sagmario, quae asino veheretur, quae carpento mulari, quae bovum, quae sella veheretur et utrum pellicia an ossea an eborata an argentata, et quae aurum vel gemmas in calciamentis haberent.

V. 1 Ergo cum hibernasset Nicomediae atque omnia sordide ageret inireturque a viris et subaret, statim milites facti sui paenituit, quod in Macrinum conspiraverant, ut hunc principem facerent, atque in consobrinum eiusdem Heliogabali Alexandrum, quem Caesarem senatus Macrino interempto appellaverat, inclinavere animos. 2 Quis enim ferre posset principem [qui] per

cuncta cava corporis libidinem recipientem, cum ne beluam quidem talem quisquam ferat? 3 Romae denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei bene vasatos perquirerent eosque ad aulam perducerent, ut eorum conditionibus frui posset. 4 Agebat praeterea domi fabulam Paridis ipse Veneris personam subiens, ita ut subito vestes ad pedes defluerent, nudusque una manu ad mammam altera pudendis adhibita ingeniculare posterioribus eminentibus in subactorem reiectis et oppositis. 5 Vultum praeterea eodem quo Venus pingitur, schemate figurabat corpore toto expolitus eum fructum vitae praecipuum existimans, si dignus atque aptus libidini plurimorum videretur.

VI. 1 Vendidit et honores et dignitates et potestates tam per se quam per omnes servos ac libidinum ministros. 2 In senatum legit sine discrimine aetatis, census, generis pecuniae merito, militaribus etiam praepositūris et tribunatibus et legationibus et ducatibus venditis, etiam procurationibus et Palatinis officiis. 3 Aurigas Protogenen et Cordium primo in certamine curruli socios. post in omni vita et actu participes habuit. 4 Multos, quorum corpora placuerant, de scena et circo et harena in aulam traduxit. 5 Hieroclen vero sic amavit, ut eidem inguina oscularetur, quod dictu etiam inverecundum est, Floralia sacra se adserens celebrare. In virginem Vestalem incestum admisit. 6 Sacra p. R. sublatis penetralibus profanavit. 7 Ignem perpetuum extinguere voluit. Nec Romans tantum extinguere voluit religiones, sed per orbem terrae, unum studens, ut Heliogabalus deus ubique coleretur, et in penum Vestae, quod solae virgines solique pontifices adeunt, inrupit pollutus ipse omni contagione morum cum his, qui se polluerant. 8 Et penetrale sacrum est auferre conatus cumque seriam quasi veram rapuisset, quamque virgo maxima falso monstraverat atque in ea nihil repperisset, adplosam fregit; nec tamen quicquam religioni dempsit, quia plures similes factae dicuntur esse, ne quis veram umquam possit auferre. haec cum ita essent, signum tamen, quod Palladium esse credebat, abstulit et auro vinctum in sui dei templo locavit.

VII. 1 Matris etiam deum sacra accepit et tauroboliatus est, ut typum eriperet et alia sacra, quae penitus habentur condita. 2 Iactavit autem caput inter praecisos fanaticos et genitalia sibi devinxit et omnia fecit, quae Galli facere solent, ablatumque sanctum in penetrale dei sui transtulit. 3 Salambonem etiam omni planctu et iactatione Syriaci cultus exhibuit omen sibi faciens inminentis exitii. 4 Omnes sane deos sui dei ministros esse aiebat, cum alios eius cubicularios appellaret, alios servos, alios diversarum rerum ministros. 5 Lapides, qui divi dicuntur, ex proprio templo, <simulacrum> Dianae Laodiciae ex adyto suo, in quo id Orestes posuerat, adferre voluit. 6 Et Orestem quidem ferunt non unum simulacrum Dianae nec uno in loco posuisse, sed multa in multis; 7 posteaquam se apud Tria flumina circa Hebrum ex responso purificavit, etiam Orestam condidit civitatem, quam saepe cruentari hominum sanguine necesse est. 8 - Et Orestam quidem urbem Hadrianus suo nomini vindicari iussit eo tempore, quo furore coeperat

laborare, ex responso, cum ei dictum esset, ut in furiosi alicuius domum vel nomen inreperet; 9 nam ex eo emollitam insaniam ferunt, per quam multos senatores occidi iusserat, quibus servatis Antoninus Pii nomen meruit, 10 quod eos post ad senatum adduxit, quos omnes iussu principis interfectos credebant.-

VIII. 1 Caedit et humanas hostias lectis ad hoc pueris nobilibus et decoris per omnem Italiam patrimis et matrimis, credo ut maior esset utrique parenti dolor. 2 Omne denique magorum genus aderat illi operabaturque cottidie hortante illo et gratias dis agente, quos eorum invenisset, cum inspiceret exta puerilia et excruciaret hostias ad ritum gentilem suum. 3 Cum consulatum inisset, in populum non nummos vel argenteos vel aureos <vel> bellaria vel minuta animalia, sed boves op[t]imos et camelos et asinos et cervos populo diripiendos abiecit, imperatorium id esse dictitans. 4 Insecutus est famam Macrini crudeliter, sed multo magis Diadumeni, quod Antoninus dictus est, Pseudoantoninum ut Pseodophilippum eum appellans, simul quod ex luxuriosissimo extitisse vir fortissimus, optimus, gravissimus, severissimus diceretur. 5 Coegit denique scriptores nonnullos nefanda, immo potius impia de eiusdem [dictum] luxuria disputare, ut in vita eius [dictum]. 6 Lavacrum publicum in aedibus aulicis fecit, simul et Plautiani populo exhibuit, ut ex eo condiciones bene vasatorum hominum colligeret. 7 Idque diligenter curatum est, ut ex tota penitus urbe atque ex nauticis onobeli quaererentur; sic eos appellabant, qui viriliores videbantur.

IX. 1 Cum Marcomannis bellum inferre vellet, quod Antoninus pulcherrime profligarat, dictum est a quibusdam per Chaldaeos et magos Antoninum Marcum id egisse, ut Marcomanni p. R. semper devoti essent atque amici, idque factum carminibus et consecratione. Cum quaereret, quae illa esset vel ubi esset, suppressum est. 2 Constabat enim illum ob hoc consecrationem quaerere, ut eam dissiparet spe belli concitandi, idcirco maxime quod audierat responsum fuisse ab Antonino bellum Marcomannicum finiendum, cum hic Varius et Heliogabalus et Iudibrium publicum diceretur, nomen autem Antonini pollueret, in quod invaserat. 3 Prodebatur autem per eos maxime, qui dolebant sibi homines ad exercendas libidines bene eius cogitari coepit. et haec quidem domi.

X. 1 Sed milites pestem illam imperatoris velari nomine pati nequierunt ac primum inter sese dein per coronas iecere sermones, in Alexandrum omnes inclinantes, qui iam Caesar erat a senatu eo tempore, consobrinus huius Antonini, nam Varia una is erat avia, unde Heliogabalus Varius dicebatur. 2 Zoticus sub eo tantum valuit, ut ab omnibus officiorum principibus sic haberetur quasi domini maritus. 3 Erat praeterea idem Zoticus, qui hoc familiaritatis genere abutens omnia Heliogabali dicta et facta venderet fumis quam maxime divitias enormes parans, cum aliis minaretur, aliis polliceretur, omnes falleret egrediensque ab illo singulos a[u]diret dicens : "De te hoc

locutus sum, de te hoc audivi, de te hoc futurum est." 4 Ut sunt homines huius modi, qui si admissi fuerint ad nimiam famimiaritatem principum, famam non solum malorum sed et bonorum principum vendunt et qui stultitia vel innocentia imperatorum, qui hoc non perspiciunt, infami rumigeratione pascuntur. 5 Nubsit et co<it cum illo> ita, ut et pronubam haberet clamaretque "Concide Magire", et eo quidem tempore quo Zoticus aegrotabat. 6 Quaerebat deinde a philosophis et gravissimis viris, an et ipsi in adulescentia perpesse essent, quae ipse pateretur, <et> quidem inpudentissime; neque enim umquam verbis pepercit infamibus, cum et digitis inpudicitiam ostentaret, nec ullus in conventu et audiente populo esset pudor.

XI. 1 Fecit libertos praesides, legatos, consules, duces omnesque dignitates polluit ignobillitate hominum perditorum. 2 Cum ad vindemias vocasset amicos nobiles et ad corbes sedisset, gravissimum quemque percontari coepit, an promtus esset in venerem, erubescentibusque senibus exclamabat : "Erubuit, salva res est", silentium ac ruborem pro consensu ducens. 3 Addidit praeterea ipse, quae faceret, sine ullius pudoris velamento. 4 Postquam senes vidit erubescere ac tacere, vel quia aetas vel quia dignitas talia refutabat, contulit se ad iuvenes et ab his coepit omnia exquirere. 5 A quibus cum audiret congrua, gaudere coepit, dicens vere liberam vindemiam esse, quam sic celebreret. 6 Ferunt multi ab ipso primum repertum, ut in vindemiarum festivo multa in dominos iocularia et audientibus dominis dicerentur, quae ipse conposuerat, et Graeca maxime. Horum pleraque Marius Maximus dicit in vita ipsius Heliogabali. 7 Erant amici inprobi et senes quidam et specie philosophi, qui caput reticulo componerent, qui inproba quaedam pati se dicerent, qui maritos se habere iactarent. Quos quidam finxisse dicunt, ut illi fierent vitiorum imitatione cariores.

XII. 1 Ad praefecturam praetorii saltorem, qui histrionicam Romae fecerat, adscivit, praefectum vigilum Cordium aurigam fecit, praefectum annonae Claudium tonsorem. 2 Ad honores reliquos promovit commendatos sibi pudibilium inormitate membrorum. Ad vicensimam hereditatium mulionem curare iussit, iussit et cursorem, iussit et cocum et claustrarium artificem. 3 Cum ingressus est vel castra vel curiam aviam suam Variam nomine, de qua superius dictum est, secum induxit, ut eius auctoritate honestior fieret, quia per se non poterat; nec ante eum, quod iam diximus, senatum mulier ingressa est ita, ut ad scribendum rogaretur et sententiam diceret. 4 In conviviis exsoletos maxime iuxta se ponebat eorumque adtrectatione et tactu praecipue gaudebat, nec quisquam ei magis poculum, cum bibisset, dabat.

XIII. 1 Inter haec mal vitae inpudicissimae Alexandrum, quem sibi adoptaverat, a se amoveri iussit, dicens se paenitere adoptionis, mandavitque ad senatum, ut Caesaris ei nomen abrogaretur. 2 Sed in senatu hoc prodito ingens silentium fuit; si quidem erat optimus iuvenis Alexander, ut postea conprobatum genere imperii eius, cum ideo displiceret patri, quod inpudicus

non esset. 3 Erat autem eidem consobrinus, ut quidam dicunt; a militibus etiam amabatur et senatui acceptus erat et equestri ordini. 4 Nec defuit tamen furor usque ad exitium voti pessimi. Nam ei percussores immisit, et hoc quidem modo : 5 ipse secessit ad hortos Spei veteris, quasi contra nocuum iuvenem vota concipiens, relicta in Palatio matre et avia et consobrino suo iussitque, ut trucidaretur iuvenis optimus et rei p. necessarius; 6 misit et ad milites litteras, quibus iussit, ut abrogaretur nomen Caesaris Alexandro; 7 misit qui et in castris statuarum eius titulos luto tegeret, ut fieri solet de tyrannis; 8 misit et ad nutritores eius, quibus imperavit sub praemiorum spe atque honorum, ut eum occiderent quo vellent modo, vel in balneis vel veneno vel ferro.

XIV. 1 Sed nihil agunt improbi contra innocentes. Nam nulla vi quis adduci potuit, ut tantum facinus impleret, cum in ipsum magis conversa sint tela, quae parabat aliis, ab hisque <sit> interfectus, quibus alios adpetebat. 2 Sed ubi primum lutati sunt tituli statuarum, milites omnes exarserunt, et pars in Palatium, pars in hortos, in quibus erat Varius, ire tendunt, ut Alexandrum vindicarent hominemque inpurum eundemque parricidalis animi tandem a re p. depellerent. 3 Et cum in Paladium venissent, Alexandrum cum matre atque avia custoditum diligentissime postea in castra duxerunt. 4 Secuta autem erat illos Symiamira mater Heliogabali pedibus, sollicita filio. 5 Inde itum est in hortos, ubi Varius invenitur certamen aurigandi parans, exspectans tamen intentissime, quando eidem nuntiaretur consobrinus occisus. 6 Qui subito militum strepitu exterritus in angulum se condit obiectuque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit, 7 missis praefectis alio ad conpescendos milites in castra, alio vero ad eos placandos, qui iam in hortos venissent. 8 Antiochianus igitur e praefectis unus milites, qui in hortos venerant, sacramenti admonitione exoravit, ne illum occiderent, quia nec multi venerant et plerique cum vexillo, quod Aristomachus tribunus retinuerat, remanserat. Haec in hortis.

XV. 1 In castris vero milites precanti praefecto dixerunt se parsuros esse Heliogabalo, si et inpuros homines et aurigas et histriones a se dimoveret atque ad bonam frugem rediret his maxime summotis, qui cum omnium dolore apud eum plurimum poterant et qui omnia eius vendebant vel veritate vel fumis. 2 Remoti sunt denique ad eo Hierocles, Gordius et Myrismus et duo improbi familiares, qui eum ex stulto stultiorem faciebant. 3 Mandatum praeterea a militibus praefectis, ne paterentur illum ita diutius vivere et ut Alexander custodiretur nevel illi aliqua vis adferretur, simul ne Caesar quempiam amicum Augusti videret, ne ulla fieret imitatio turpitudinis. 4 Sed Heliogabalus et ingenti prece Hieroclem reposcebat inpudicissimum hominem et insidias in dies Caesaris propagabat. 5 Denique kal. Ianuariis, cum simul tum designati essent consules, noluit cum consobrino procedere. 6 Ad extremum cum ei avia et mater dicerent inminere milites ad eius exitium, nisi concordiam viderent inter se consobrinorum, sumpta praetexta hora diei sexta

processit ad senatum avia sua ad senatum vocata et ad sellam perducta. 7 Deinde in Capitolium ad vota concipienda et perficienda solemnia ire noluit, omniaque per pr(aetorem) urbanum facta sunt, quasi consules illic non essent.

XVI. 1 Nec distulit caedem consobrini, sed timens, ne senatus ad alium quempiam se inclinaret, si ille consobrinum occidisset, iussit subito senatum urbe decedere. Omnesque, quibus aut vehicula aut servi deerant, subito proficisci iussi sunt, cum alii per baiulos, alii per fortuita animalia et mercede conducta veherentur. 2 Sabinum consularem virum, ad quem libros Ulpi[ci]anus scripsit, quod in urbe remansisset, vocato centurione mollioribus verbis iussit occidi. 3 Sed centurio aure surdiori imperari sibi credidit, ut urbe pelleretur, itaque fecit. Sic vitium centurionis Sabino saluti fuit. 4 Removit et Ulpianum iuris consultum ut bonum virum et Silvinum rhetorem, quem magistrum Caesaris fecerat. Et Silvinus quidem occisus est, Ulpianus vero reservatus. 5 Sed milites et maxime praetorianus, vel scientes, quo<d> mala in <Alexandrum> Heliogabalus pararat, vel quod sibi viderent invidiam <fore ex Alexandri amore, inter se congressi sunt> factaque conspiratione ad liberandam rem p. primum conscii <libidinum eius occisi sunt vario> genere mortis, cum alios genitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderent, ut mors esset vitae consentiens.

XVII. 1 Post hoc in eum impetus factus est atque in latrina, ad quam confugerat, occisus. Tractus deinde per publicum. Addita iniuria cadaveri est, ut id in cloacam milites mitterent. 2 Sed cum non c[a]episset cloaca fortuito, per pontem Aemilium adnexo pondere, ne fluitaret, in Tiberim abiectum est, ne umquam sepeliri posset. 3 Tractum est cadaver eius etiam per circi spatia. Priusquam in Tiberim praecipitaretur. 4 Nomen eius, id est Antonini, erasum est senatu iubente remansitque Varii Heliogabali, si quidem illud adfectato retinuerat, cum vult videri filius Antonini. 5 Appellatus est post mortem Tiberinus et Tractatitius et Inpurus et multa, si quando ea erant designanda, quae sub eo facta videbantur. 6 Solusque omnium principum et tractus est et in cloacam missus et in Tiberim praecipitus. 7 Quod odio communi omnium contigit, a quo speciatim cavere debent imperatores, si quidem nec sepulchra mereantur, qui amorem senatus populi ac militum non merentur. 8 Opera publica ipsius praeter aedem Heliogabali dei, quem Solem alii, alii lovem dicunt, et amphitheatri instaurationem post exustionem et lavacrum in vico Sulpicio, quod Antoninus Severi filius coeperat, nulla extant. 9 Et lavacrum quidem Antoninus Caracallus dedicaverat et lavando et populum admittendo, sed porticus defuerant, quae postea ob hoc subditivo Antonino extructae sunt, ab Alexandro perfectae.

XVIII. 1 Hic ultimus Antoninorum fuit (quamvis cognomine postea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonii dicti sunt, non Antonini) vita, moribus, improbitate ita odibilis, ut eius senatus et nomen eraserit. 2 Quem nec ego Antoninum vocassem nisi causa cognitionis, quae cogit plerumque

dici ea etiam nomina, quae sunt abolita. Occisa est cum eo et mater Symiamira, probrosissima mulier et digna filio. 3 Cautumque ante omnia post Antoninum Heliogabalum, ne umquam mulier senatum ingrederetur utique inferis eius caput dicaretur devovereturque, per quem id esset factum. 4 De huius vita multa in litteras missa sunt obscaena, quae quia digna memoratu non sunt, ea prodenda censui, quae ad luxuriam pertinebant, quorum aliqua privatus, aliqua iam imperator fecisse perhibetur, cum ipse privatus diceret se Apicium, imperatorem vero <Neronem>, Othonem et Vitellium imitari.

XIX. 1 Nam primus omnium privatorum toros aureis toralibus texit, quia tunc ex Antonini Marci auctoritate id fieri licebat, qui omnem apparatum imperatorium publice vendiderat. 2 Deinde aestiva convivia coloribus exhibuit, ut hodie prasinum, vitreum alia, <alia> die venetum et deinceps exhiberet, semper varie per dies omnes aestivos. 3 Primus deinde authepsas argenteas habuit, primus etiam caccabos, vasa deinde centenaria argentea scalpta et nonnulla schematibus libidinosissimis inquinata. 4 Et mastichatum et puleiatum et omnia haec, quae nunc luxuria retinet, primus invenit. 5 Nam rosatum ab aliis acceptum pinearum etiam adtritione odoratius redidit. Denique haec genera poculorum ante Heliogabalum non leguntur. 6 Nec erat ei ulla vita nisi exquirere novas voluptates. Primus fecit de piscibus isicia, primus de ostreis et lithostreis et aliis huiusmodi marinis conchis et lucustis et cammaris et scillis. 7 Stravit et triclinia de rosa et lectos et porticus ac sic ea deambulavit, idque omni florum genere, liliis, violis, hyacinthis et narcissis. 8 Hic non nisi unguento nobili aut croco piscinis infectis natavit. 9 Nec cubuit in accubitis facile nisi his, quae pilum leporinum haberent aut plumas perdicum subalares, saepe culcitas mutans.

XX. 1 Senatum nonnumquam ita contempsit, ut mancipia togata appellaret, p. R. unius fundi cultorem, equestrem ordinem in nullo loco habens. 2 Praefectum urbicum saepe post cenam ad potandum vocabat adhibitis et praefectis praetorio, ita ut, si recusarent, magistri officiorum eos cogerent. 3 Voluit et per singulas urbis regiones praefectos urbi facere [et], ut essent in urbe quattuordecim. Et fecisset, si vixisset, promoturus omnes turpissimos et ultimae professionis homines. 4 Hic solido argento factos habuit lectos et tricliniares et cubiculares. 5 Comedit saepius ad imitationem Apicii calcanea camelorum et cristas vivis gallinaceis demptas, linguas pavonum et lusciniarum, quod qui ederet a pestilentia tutus diceretur. 6 Exhibuit et Palatinis <patinas> ingentes extis mullorum refertas et cerebellis foenicopterum et perdicum ovis et cerebellis turdorum et capitibus psittacorum et fasianorum et pavonum. 7 Barbas sane mullorum tantas iubebat exhiberi, ut pro nasturtiis, apiasteris et faselaribus et feno Graeco exhiberet plenis fabatariis et discis. Quod praecipue stupendum est.

XXI. 1 Canes iecineribus anserum pavit. Habuit leones et leopardos exarmatos in deliciis, quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam et tertiam

mensam iubebat accumbere ignorantibus cunctis, quod exarmati essent, ad pavorem ridiculum excitandum. 2 Misit et uvas Apamenas in praesepia equis suis et psittacis atque fasianis leones pavit et alia animalia. 3 Exhibuit et sumina apruna per dies decem tricena cottidie cum suis vulvis, pisum cum aureis, lentem cum cerauniis, fabam cum electris, orizam cum albis exhibens. 4 Albas praeterea in vicem piperis piscibus et tuberibus conspersit. 5 Oppressit in tricliniis versatilibus parasitos suos violis et floribus, sic ut animam aliqui efflaverint, cum erepere ad summum non possent. 6 Condito piscinas et solia temperavit et rosato atque absentato. Vulgum ad bibendum invitavit et ipse cum populo tantum bibit, ut in piscina eum bibisse intellegeretur, viso quod unus bibisset. 7 Eunuchos pro apophoretis dedit, dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas et redas, dedit et aureos millenos et centena pondo argenti.

XXII. 1 Sortes sane convivales scriptas in coclearibus habuit tales, ut alius exiret "decem camelos", alius "decem muscas", alius "decem libras auri", alius "decem plumbi", alius "decem strusiones", alius "decem ova pullina", ut vere sortes essent et fata temptarentur. 2 Quod quidem et ludis suis exhibuit, cum et ursos decem et decem glires et decem lactucas et decem auri libras in sorte habuit. 3 Primusque hunc morem sortis instituit, quem nunc videmus. sed vere ad sortem scaenicos vocavit, cum et canes mortuos et libram bubulae carnis haberet in sorte et item centum aureos et mille argenteos et centum folles aeris et alia talia. 4 Quae populus tam libenter accepit, ut eum postea imperare gratularentur.

XXIII. 1 Fertur in euripis vino ploenis navales circenses exhibuisse, pallia de oenanthio fudisse et elefantorum quattuor quadrigas in Vaticano agitasse dirutis sepulchris, quae obsistebant, iunxisse etiam camelos quaternos ad currus in circo privato spectaculo. 2 Serpentes per Marsicae gentis sacerdotes collegisse fertur eosque subito ante lucem, ut solet populus ad ludos celebres convenire, effudisse, multosque adflictos morsu et fuga. 3 Usus est aurea omni tunica, usus et purpurea, usus et de gemmis Persica, cum gravari se diceret onere voluptatis. 4 Habuit et in calciamentis gemmas, et quidem scalptas. quod risum omnibus movit, quasi possent scalpturae nobilium artificum videri in gemmis, quae pedibus adhaerebant. 5 Voluit uti et diademate gemmato, qui pulchrior fieret et magis ad feminarum vultum aptus. Quo et usus est domi. 6 Fertur et promisisse foenicem convivis vel pro eo libras auri mille, ut imperatorie eos dimitteret. 7 Marinae aquae colymbos exhibuit, in mediterraneis locis maxime et iterum cum piscibus implevit. 8 Montem nivium in virdiario domus aestate fecit advectis nivibus. Ad mare piscem numquam comedit, in longissimis a mari locis omnia marina semper exhibuit. Murenarum lactibus et luporum in locis mediterraneis rusticos pavit.

XXIV. 1 Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos conditura veneta comedit. Momentarias de rosato et rosis piscinas exhibuit et lavit cum

omnibus suis caldarias de nardo exhibens. Idem in lucernis balsamum exhibuit. 2 Idem mulieres numquam iteravit praeter uxorem. Lupanaria domi amicis, clientibus et servis exhibuit. 3 Idem numquam minus centum sestertiis c[a]enavit, hoc est argenti libris triginta; aliquando autem tribus milibus sestertium cenavit omnibus supputatis, quae inpendit. 4 Cenas vero et Vitellii et Apicii vicit. Pisces e vivariis suis bubus traxit. Per macellum transiens mendicitatem publicam flevit. 5 Parasitos ad rotam aquariam ligabat et cum vertigine sub aquas mittebat rursusqua in summum revolvebat eosque Ixionios amicos vocavit. 6 Stravit et saxis Lacedaemoniis ac porphyreticis plateas in palatio, quas Antoninianas vocavit. Quae saxa usque ad nostram memoriam manserunt, sed nuper eruta <et> exsecta sunt. 7 Constituerat et columnam unam dare ingentem, ad quam ascenderetur intrinsecus, ita ut in summo Heliogabalum deum collocaret, sed tantum saxum non invenit, cum id de Thebaide adferre cogitaret.

XXV. 1 Ebrios amicos plerumque claudebat et subito nocte leones et leopardos et ursos exarmatos immittebat, ita ut expergefacti in cubiculo eodem leones, ursos, pardos cum luce vel, quod est gravius, nocte invenirent, ex quo plerique exanimati sunt. 2 Multis vilioribus amicis folles pro accubitis sternebat eosque reflabat prandentibus illis, ita ut plerumque subito sub mensis invenirentur prandentes; 3 primus denique invenit simma in terra sternere, non in lectulis, ut a pedibus utres per pueros ad reflandum spiritum solverentur. 4 In mimicis adulteriis ea, quae solent simulato fieri, effici ad verum iussit. 5 Meretrices a lenonibus cunctis redemit saepe et manumisit. 6 Cum inter fabulas privatas sermo esset ortus, quanti herniosi esse possent in urbe Roma, iussit omnes notari eosque ad balneas suas exhiberi et cum isdem lavit, nonnullis etiam honestis. 7 Gladiatores ante convivium pugnantes sibi et pyctas frequenter exhibuit. 8 Stravit sibi triclinium in summo lusorio et, dum pranderet, noxios et venationes sibi exhibuit. 9 Parasitis in secunda mensa saepe ceream cenam, saepe ligneam, saepe eburneam, aliquando fictilem, nonnumquam vel marmoream vel lapideam exhibuit, ita ut omnia illis exhiberentur videnda de diversa materia, quae ipse cenabat, cum tantum biberent per singula fercula et manus, quasi comedissent, lavarent.

XXVI. 1 Primus Romanorum holoserica veste fertur, cum iam subsericae in usu essent. Linteamen lotum numquam attigit, mendicos decens qui lineis lotis uterentur. 2 Dalmaticus in publico post cenam saepe visus est, Gurgitem Fabium et Scipionem se appellans, quod cum [cum] ea veste esset, cum qua Fabius et Cornelius a parentibus ad corrigendos mores adulescentes in publicum essent producti. 3 Omnes de circo, de theatro, de stadio et omnibus locis et balneis meretrices collegit in aedes publicas et apud eas contionem habuit quasi militarem, dicens eas commilitiones, disputavitque de generibus schematum et voluptatum. 4 Adhibuit in tali contione postea lenones, exsoletos undique collectos et luxuriosissimos puerulos et iuvenes. 5 Et cum ad meretrices muliebri ornatu processisset papilla eiecta, <ad> exoletos habitu

puerorum, qui prostituuntur, post continuum pronuntiavit his quasi militibus ternos aureis donativum petitque ab his, ut a dis peterent, ut alios haberet ipsis commendandos. 6 Iocabantur sane ita cum servis, ut eos iuberet millena pondo sibi aranearum deferre proposito praemio, collegisseque dicitur decem milia pondo aranearum, dicens et hinc intellegendum, quam magna esset Roma. 7 Mittebat parasitis pro cellario salaria annua vasa cum ranis et scorpiis et cum serpentibus et huiusmodi monstris. 8 Claudebat in cuiuscemodi vasis infinitum muscarum, apes mansuetas eas appellans.

XXVII. 1 Quadrigas circensium in tricliniis et in porticibus sibi semper exhibuit pransitans et cenitans, convivas senes agitare cogens, nonnullos honoratos. 2 Iam imperator iubebat sibi et decem milia murum exhiberi, mille mustelas, mille sorices. 3 Dulciarios et lactarios tales habuit, ut, quaecumque coqui de diversis edulibus exhibuissent vel structores vel pomarii, illi modo de dulciis modo de lactariis exhiberent. 4 Exhibuit parasitis cenas et de vitreis et nonnumquam tot picta mantelia in mensam mittebat, his edulibus picta quae adponerentur, quot missus esset habiturus, ita ut de acu aut de textili pictura exhiberentur. 5 Nonnumquam tamen et tabulae illis pictae exhibebantur, ita ut quasi omnia illis exhiberentur et tamen fame macerarentur. 6 Miscuit gemmas pomis ac floribus. Iecit et per fenestram cibos totidem, quot exhibuit amicis. 7 Iusserat et canonem p. R. unius anni meretricibus, leonibus, exoletis intramuranis dari, extramuranis alio promisso, cum eo tempore iuxta provisionem Severi et Bassiani septem annorum canon frumentarius Romae esset.

XXVIII. 1 Canes quaternos ingentes iunxit ad currum et sic est vectatus intra domum regiam, idque privatus in agris suis fecit. 2 Processit in publicum et quattuor cervis iunctis ingentibus. Iunxit sibi et leones, Matrem magnam se appellans. Iunxit et tigres, Liberum sese vocans eodem habitu agens, quo dii pinguntur, quos imitabatur. 3 Aegyptios dracunculos Romae habuit, quos illi agathodaemonas vocant. Habuit et hippopotamos et crocodillum et rhinocerotem et omnia Aegyptia, quae per naturam sui exhiberi poterant. 4 Struthocamelos exhibuit in cenis aliquotiens, dicens praeceptum Iudaeis, ut ederent. 5 Illud sane mirum videtur, quod dicitur ab eo factum ut de croco sigma straverit, cum summos viros rogasset ad prandium, pro eorum dignitate se dicans fenum exhibere. 6 Transegit et dierum actus noctibus et nocturnos diebus, aestimans hoc inter instrumenta luxuriae, ita ut sero de somno surgeret et salutari inciperet, mane autem dormire inceptaret. Amicis cottidie <largiebatur> nec quemquam facile indonatum relinquebat, nisi quem frugi quasi perditum repperisset.

XXIX. 1 Habuit gemmata vehicula et aurata contemptis argentatis et eboratis et aeratis. 2 Iunxit et quaternas mulieres pulcherrimas et binas ad pabillum vel ternas et amplius et sic vectatus est, sed plerumque nudus, cum illum nudae traherent. 3 Habuit et hanc consuetudinem, ut octo calvos rogaret ad cenam et

item octo luscos etitem octo podagrosos, octo surdos, octo nigros, octo longos et octo pingues, cum capi non possent uno sigmate, ut de his omnibus risus citaret. 4 Donavit et argentum omne convivis, quod habuit in convivio, et omnem apparatum poculorum, idque saepius. 5 Hydrogarum Romanorum ducum primus publice exhibuit, cum antea militaris mensa esset, quam postea statim Alexander reddidit. 6 Proponebat praeterea his quasi themata, ut iura nova dapibus condiendis invenirent, et cuius placuisset commentum, ei dabat maximum praemium, ita ut sericam vestem donaret, quae tunc et in raritate videbatur et in honore; 7 si cuius autem displicuisset, iubebat, ut semper id comesset, quamdiu tamen melius inveniret. 8 Semper sane aut inter flores sedit aut inter odores pretiosos. 9 Amabat sibi pr[a]etia [rerum] maiora dici earum rerum, quae mensae parabantur, orexin convivio hanc esse adserens.

XXX. 1 Pinxit se ut coppedinarium, ut seplasiarium, ut popinarium, ut tabernarium, ut lenonem, idque totum domi semper et exercuit. 2 Sescentorum strutionum capita una c[a]ena multis mensis exhibuit ad edenda cerebella. 3 Exhibuit aliquando et tale convivium, ut haberet viginti et duo fercula ingentium epularum, sed per singula lavarent et mulieribus uterentur et ipse et amici cum iure iurando, quod efficerent voluptatem. 4 Celebravit item tale convivium, ut apud amicos singulos singuli missus appararentur et, cum alter maneret in Capitolio, alter in Palatio, alter super aggerem, alter in Caelio, alter trans Tiberim et ut quisque mansisset, tamen per ordinem in eorum domibus singula fercula ederentur ireturque ad omnium domos. 5 Sic unum convivium vix toto die finitum est, cum et lavarent per singula fercula et mulieribus uterentur. 6 Sybariticum missum semper exhibuit ex oleo et garo, quem quo anno Sybaritae reppererunt, et perierunt. 7 Dicitur et balneas fecisse multis locis ac semel lavisse atque statim destruxisse, ne ex usu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de praetoriis, de zetis fecisse dicitur. 8 Sed et haec &et alia> nonnulla fidem transeuntia credo esse ficta ab his, qui gratiam Alexandri Heliogabalum deformare voluerunt.

XXXI. 1 Fertur et meretricem notissimam et pulcherrimam redemisse centum sestertiis eamque intactam velut virginem coluisse. 2 Huic eidem privato cum quidam diceret "Non times pauper fieri?", dixisse dicitur : "Quid melius quam ut ipse mihi heres sim et uxori meae?" 3 Habuerat praeterea facultates a multis dimissas gratia patris. idem filios se nolle dicebat, ne quis frugi contingeret. 4 Odores Indicos sine carbonibus ad vaporandas zetas iubebat incendi. Iter privatus numquam minus sexaginta vehiculis fecit avia sua Varia reclamante, quod omnia perditurus esset; 5 imperator vero etiam sescenta vehicula dicitur duxisse, adserens decem milibus camelorum Persarum regem iter facere et Neronem quingentis carrucis iter inisse. 6 Causa vehiculorum erat lenonum, lenarum, meretricum, exoletorum, subactorum etiam bene vasatorum multitudo. 7 In balneis semper cum mulieribus fuit, ita ut eas ipse psilothro curaret, ipse quoque barbam psilothro accurens, quodque pudendum dictu sit, eodem quo mulieres accurabantur et eadem hora; rasit et virilia subactoribus

suis ad novaclum manu sua, quo postea barbam fecit. 8 Scobe auri porticum stravit et argenti dolens, quod non posset et electri, idque frequenter quamcumque fecit iter pedibus usque ad equum vel carpentum, ut fit hodie de aurosa harena.

XXXII. 1 Calciamentum numquam iteravit, anulos etiam negatur iterasse; pretiosas vestes saepe conscidit. Ballenam cepit et appendit atque ad eius aestimationem ponderis pisces amicis exhibuit. 2 Naves onustas mersit in portum, magnanimitatis hoc esse dicens. Onus ventris auro excepit, in myrrinis et onychis minxit. 3 Idem dixisse fertur : "Si habuero heredem, dabo illi tutorem, qui illum haec facere cogat, quae ipse feci facturusque sum". 4 Habuit etiam istam consuetudinem, ut cenas sibi exhiberet tales, ut una die nonnisi de fasianis totum ederet omnesque missus sola fasianorum carne strueret, item alia die de pupillis, alia de pisce illo et item illo, alia de porcis, alia de strutionibus, alia de holeribus, alia de pomis, alia de dulciis, alia de opere lactario. 5 Saepe amicos suos cum Aethiopibus aniculis inclusit nocturnis mansionibus et usque ad lucem detinuit, cum pulcherrimas his diceret apparatas. 6 Fecit hoc idem etiamde pueris et tunc, ante Philippum utpote, licebat. 7 Ridebat autem sic nonnumquam, ut publice in theatro solus audiretur. 8 Ipse cantavit, saltavit, ad tibias dixit, tuba cecinit, pandurizavit, organo modulatus est. 9 Fertur et una die ad omnes circi et theatri et amphitheatri et omnium urbis locorum meretrices textus cucullione mulionico, ne agnosceretur, ingressus, cum tamen omnibus meretricibus sine affectu libidinis aureos donaret addens : "Nemo sciat, Antoninus haec donat".

XXXIII. 1 Libidinum gerena quaedam invenit, ut spinthrias veterum (i)m(per)atorum vinceret, et omnis apparatus Tiberii et Caligulae et Neronis norat. 2 Et praedictum eidem erat a sacerdotibus Syris biothanatum se futurum. 3 Paravereat igitur funes blatta et serico et cocco intortos, quibus, si necesse esset laqueo, vitam finiret. 4 Paraverat et gladios aureos, quibus se occideret, si aliqua vis urgeret. 5 Paraverat et in cerauneis et in hyacinthis et in smaragdis venena, quibus se interimeret, si quid gravius inmineret. 6 Fecerat et latissimam turrem substratis aureis gemmatisque ante se tabulis, ex qua se praecipitaret, dicens etiam mortem suam pretiosam esse debere et ad speciem luxuriae, ut diceretur nemo sic perisse. Sed nihil ista valuerunt. 7 Nam, ut diximus, et occisus est per scutarios et per plateas et sordidissime per cloacas ductus et in Tiberim submissus est. 8 Hic finis Antoninorum nomini in re p. fuit, scientibus cunctis istum Antoninum falsum fuisse quam nomine.

XXXIV. 1 Mirum fortasse cuipiam videatur, Constantine venerabilis, quod haec clades, quam rettuli, loco principum fuerit, et quidem prope triennio: ita nemo inre p. tum fuit, qui istum a gubernaculis Romanae maiestatis abduceret, cum Neroni, Vitellio, Caligulae ceterisque huius modi numquam tyrannicida dufuerit. 2 Sed primum omnium ipse veniam peto, quod haec, quae apud diversos repperi, litteris tradidi, cum multa improba reticuerim et quae ne dici

quidem sine maximo pudore possunt; 3 ea vero, quae dixi, praetextu verborum adhibito, quantum potui, texi. 4 Deinde illud, quod clementiam tua solet dicere, credidi, esse respiciendum : "Imperatorem esse fortunae est." 5 Nam et minus boni reges fuerunt et pessimi. Agendum vero, quod pietas tua solet dicere, ut sint imperio digni, quos ad regenmdi necessitatem vis fatalis adduxerit. 6 Et quoniam hic ultimus Antoninorum fuit neque postea hoc nomen in re p. loco principum frequentatum est, etiam illud addendum est, ne quis error oriatur, cum duos Gordianos narrare coepero, patrem et filium, qui se de Antoninorum genere dici volebant : non nomen in illis primum fuit sed praenomen; 7 deinde, ut in plerisque libris invenio, Antoni dicti sunt, non Antonini.

XXXV. 1 Haec sunt de Heliogabalo, cuius vitam me invitum et retractantem ex Graecis Latinisque collectam scribere ac tibi offere voluisti, cum iam aliorum ante tulerimus. 2 Scribere autem ordiar, qui post sequentur. quorum Alexander optimus et cum cura dicendus est annorum tredecim princeps, semestres alii et vix annui et bimi, Aurelianus praecipuus et horum omnium decus auctor tui generis Claudius. 3 De quo vereor ad clementiam tuam scribens vera dicere, ne malivolis adulator videar esse, sed absolvar contra livorem inproborum, cum et apud alios clarum esse perspexerint. 4 His iungendi sunt Diocletianus, aurei parens saeculi, et Maximianus, ut vulgo dicitur, ferrei, ceterique ad pietatem tuam. 5 Te vero, Auguste venerabilis, multis paginis isdemque disertioribus illi prosequentur, quibus id felicior natura detulerit. 6 His addendi sunt Licinius, Severus, Alexander atque Maxentius, quorum omnium ius in dicionem tuam venit, sed ita ut nihil eorum virtuti derogetur. 7 Non enim ego id faciam, quod plerique scriptores solent, ut de his detraham, qui victi sunt, cum intellegam gloriae tuae accedere, si omnia de illis, quae bona in se habuerint, vera praedicaro.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

ALEXANDER SEVERUS AELII LAMPRIDII

[I] Interfecto Vario Heliogabalo – sic enim malumus dicere quam Antoninus, quia et nihil Antoninorum pestis illa ostendit 2 et hoc nomen ex annalibus senatus auctoritate erasum est – ad remedium generis humani Aurelius Alexander, urbe Arcena genitus, Varii filius, Variae nepos et consobrinus ipsius Gabali, accepit imperium, cum ante Caesar a senatus esset appellatus, mortuo scilicet Macrino, 3 Augustumque nomen idem recepit addito eo, ut et patris patriae nomen et ius proconsulare et tribuniciam potestatem et ius quintae relationis deferente s sena utu uno die adsumeret. 4 et ne praeceps ista honorum continuatio videatur, exponam causas, quibus id et senatus coactus est facere et ille perpeti. 5 non enim aut gravitati senatus congruebat omnia simul deferre aut bono principi raptum ire tot simul dignitates. 6 milites iam insueverant sibi imperatores et tumultuario iudicio facere et item facile

mutare, adserentes nonnumquam ad defensionem se idcirco fecisse, quod nescissent senatum principem appellasse. 7 nam et Pescennium Nigrum et Clodium Nigrum Albinum et Avidium Cassium et antea Lucium Vindicem et L. Antoni num et ipsum Severum, cum senatus iam Iulianum dixisset principem, imperatores fecerant, atque ista res bella civilia severat, quibus necesse fuit militem contra hostem paratum parricidaliter perire.

[II] hac igitur causa festinatum est, ut omnia simul Alexander quasi iam vetus imperator acciperet. 2 huc accessit nimia et senatus et populi inclinatio post illam cladem, quae non solum Antoninorum nomen decoloravit, sed etiam Romanum dehonestavit imperium. 3 certatim denique omnia decreta sunt et nominum genera et potestatum. 4 primus denique et omnium cuncta insignia et honorificentiae genera simul recepit suffragante sibimet Caesaris nomine, quod iam ante aliquot annos meruerat, et magis suffragante vita et moribus, cum illi magnum conciliasset favorem, quod Heliogabalus occidere conatus est nec potuit et militibus repugnantibus et senatu refragante. 5 atque haec parva sunt, nisi quod dignum se exhibuit, quem senatus servaret, quem salvum milites cuperent, quem omnium bonorum sententia principem diceret.

[III] Alexander igitur, cui Mamaea mater fuit – nam et ita dicitur a plerisque – a prima pueritia artibus bonis inbutus tam civilibus quam militaribus ne unum quidem diem sponte sua transire passus est, quo se non et ad litteras et ad militiam exerceret. 2 nam in prima pueritia litteratores habuit Valerium Cordum et Titum Veturium et Aurelium Philippum libertum patris, qui vitam eius postea in litteras misit, 3 grammaticum in patria Graecum Nehonem, rhetorem Serapionem, filosophum Stilionem, Romae grammaticos Scaurinum Scaurini filium, doctorem celeberrimum, rhetores Iulium Frontinum eimperatort Baebium Macrianum et Iulium Granianum, cuius hodieque declamatae feruntur. 4 sed in Latinis non multum profecit, ut ex eiusdem orationibus apparet, quas in senatu habuit, vel contionibus, quas apud milites vel apud populum. nec valde amavit Latinam facundiam, sed amavit litteratos homines vehementer, eos etiam reformidans, ne quid de se asperum scriberent. 5 denique eos, quos dignos ad discendum videbat, singula quaeque, quae publicae privatim agebat, se ipso docente volebat addiscere, si forte ipsi non adfuissent, eaque petebat ut, si vera essent, in litteras mitterent.

[IV] Dominum se appellari vetuit. epistolas ad se quasi ad privatum scribi iussit servato tantum nomine imperatoris. 2 gemmas de calciamentis et vestibus tulit, quibus usus fuerat Heliogabalus. veste, ut et pingitur, alba usus est nec aurata, paenulis togisque communibus. 3 cum amicis tam familiariter vixit, ut communis esset ei saepe consessus, iret ad convivia eorum, aliquos autem haberet cotidianos etiam non vocatos, salutaretur vero quasi unus e senatoribus patente velo admissionalibus remotis aut solis his, qui ministri ad fores fuerant, relictis, cum ante salutare principes non liceret, quod eos videre non poterant. 4 Et erat eius corporis, ut praeter venustatem ac virilem, quem

hodieque et in pictura et in statuis videmus, decorem inesset staturae militaris robur militis, valitudo eius, qui vim sui corporis sciret ac semper curaret. 5 erat praeterea cunctis hominibus amabilis et ab aliis pius appellabatur, ab omnibus certe sanctus et utilis rei p. 6 huic sors in templo Praenestinae talis extitit, cum illi Heliogabalus insidiaretur: "si qua facta aspera rumpas, tum Marcellus eris."

[V] Alexandri nomen accepit, quod in templo dicato apud Arcenam urbem Alexandro Magno natus esset, cum casu illuc die festo Alexandri cum uxore pater isset sollemnitatis implendae causa. 2 cui rei argumentum est, quod eadem die natalem habet hic Mammaeae Alexander, qua ille Magnus excessit e vita. 3 delatum sibi Antonini nomen a senatu recusavit, cum hic magis adfinitate Caracalli iungeretur quam ille subditivus, 4 si quidem, ut Marius Maximus dixit in vita Severi, nobilem orientis mulierem Severus, cuius hanc genituram esse conpererat, ut uxor imperatoris esset, adhuc privatus et non magni satis loci duxit uxorem, ex qua adfinitate hic Alexander fuit, cui vere per matrem suam consobrinus Varius Heliogabalus fuit. 5 recusavit et Magni nomen, quod ei quasi Alexandro est oblatum senatus iudicio.

[VI] Interest relegere orationem, qua nomen Antonini et Magni delatum sibi a senatu recusavit. quam priusquam praebeam, proferam etiam adclamationes senatus, quibus id decretum est. 2 ex actis urbis: a. d. pridie nonas Martias cum senatus frequens in curiam (hoc est in aedem Concordiae templumque inauguratum) convenisset rogatusque esset Aurelius Alexander Caesar Augustus, ut consideret, ac primo recusasset, quod sciret de honoribus suis agendum, deinde postea venisset, adclamatum: 3 "Auguste innocens, di te servent. Alexander imperator, di te servent. di te nobis dederunt, di conservent. di te ex manibus impuri eripuerunt, di te perpetuent. 4 impurum tyrannum et tu perpessus es, impurum et opscaenum et tu vivere doluisti. di illum eradicarunt, di te servarunt. infamis imperator rite damnatus. 5 felices nos imperio tuo, felicem rem p. infamis imperator iunco tractus est ad exemplum timoris, luxuriosus imperator iure punitus est, contaminator honorum iure punitus est. di inmortales Alexandro vitam. iudicia deorum hinc apparent."

[VII] Et cum egisset gratias Alexander, adclamatum est: "Antonine Alexander, di te servent. Antonine Aureli, di te servent. Antonine Pie, di te servent. Antonini nomen suscipias rogamus. 2 praesta bonis imperatoribus, ut Antoninus dicaris. nomen Antoninorum tu purifica. quod ille infamavit, tu purifica. redde in integrum nomen Antoninorum. 3 sanguis Antoninorum se cognoscat. iniuriam Marci tu vindica. iniuriam Veri tu vindica. iniuriam Bassiani tu vindica. 4 peior Commodo solus Heliogabalus, nec im(perator) nec Antoninus nec civis nec senator nec nobilis nec Romanus. in te salus, in te vita. ut vivere delectet, Antoninorum Alexandro vitam. 5 ut vivere delectet, et Antoninus vocetur. Antoninorum templa Antoninus dedicet. 6 Parthos et

Persas Antoninus vincat. sacrum nomen sacratus accipiat. sacrum nomen castus accipiat. Antonini nomen di cognoscant, Antoninorum honorem di conservent. in te omnia, per te omnia. Antonine, haveas."

[VIII] Et post adclamationes Aurelius Alexander Caesar Augustus: "gratias vobis, p. c., non nunc primum sed et de Caesareano nomine et de vita servata et Augusti nomine addito et de pontificatu maximo et de tribunicia potestate et proconsulari imperio, quae omnia novo exemplo uno die in me contulistis." 2 et cum diceret, adclamatum: "haec suscepisti, Antonini nomen suscipe. mereatur senatus, Antonini mereantur. 3 Antonine Auguste, di te servent, di te Antoninum conservent. monetae nomen Antonini reddatur. templa Antoninorum Antoninus consecret." 4 Aurelius Alexander Augustus: "ne, quaeso, p. c., ne me ad hanc certaminis necessitatem vocetis, ut ego cogar tanto nomini satis facere, cum etiam hoc ipsum nonmen, licet peregrinum, tamen gravare videatur. haec enim nomina insignia onerosa sunt. 5 quis enim Ciceronem dic erat mutum? quis indoctum Varronem? quis impium Metellum? et, ut hoc di avertant, quis non aequiperantem nomina ferat degerentem in clarissima specie dignitatum?" item adclamata, quae supra.

[IX] Item adclamata quae supra. imperator dixit: "Antoninorum nomen vel iam numen potius quantum fuerit, meminit vestra clementia: si pietatem, quid Pio sanctius? si doctrinam, quid Marco prudentius? si innocentiam, quid Vero simplicius? si fortitudinem, quid Bassiano fortius? 2 nam Commodi meminisse nolo, si quidem hoc ipso deterior si fuit, quod cum illis moribus Antonini nomen obtinuit. 3 Diadumenus autem nec tempus habuit nec aetatem et arte patris hoc nomen incurrit." item adclamatum ut supra. 4 item imperator dixit. "nuper certe, p. c., meministis, cum ille omnium non solum bipedum sed etiam quadrupedum spurcissimus Antonini nomen praeferret et in turpitudine atque luxurie Nerones, Vitellios, Commodos vinceret, qui gemitus omnium fuerit, cum per populi et honestorum coronas una vox esset hunc inepte Antoninum dici, per hanc pestem tantum violari nomen." 5 et cum diceret, adclamatum est: "di mala prohibeant. haec te imperante non timemus. de his te duce securi sumus. vicisti vitia, vicisti crimina, vicisti dedecora. Antonini nomen ornabis. 6 tibi certe sumimus, bene praesumimus. nos te et a pueritia probavimus et nunc probamus." 7 item imperator: "neque ego, p. c., idcirco timeo istud venerabile omnibus nomen accipere, quod verear, ne in haec vitia delabatur vita, aut nos nominis pudeat, sed primum displicet alienae familiae nomen adsumere, deinde quod gravari me credo." et cum diceret, adclamatum est ut supra.

[X] Item dixit: 2 "si enim Antonini nomen accipio, possum et Traiani, possum et Titi, possum et Vespasiani." 3 et cum diceret, adclamatum est: "quomodo Augustus, sic et Antoninus." et imperator: "video, patres conscripti, quid vos moveat ad hoc nobis nomen addendum. 4 Augustus primus primus est huius auctor imperii, et in eius nomen omnes velut quadam adoptione aut iure

hereditario succedimus; Antonini ipsi Augusti sunt dicti. 5 Antonini ipsi Augusti dicti sunt. Antoninus item primus Pius Marcum et item Verum iure adoptionis vocavit, Commodo autem hereditarium fuit, susceptum Diadumeno, adfectatum in Bassiano, ridiculum in Varelio." 6 et cum diceret, adclamatum est: "Alexander Auguste, di te servent. di faveant verecundiae tuae, prudentiae tuae, innocentiae tuae, castitati tuae. hinc intellegimus, qualis futurus sis, hinc probamus. 7 tu facies, ut senatus bene principes eligat. tu facies optimum esse iudicium senatus. Alexander Auguste, di te servent. templa Antoninorum Alexander Augustus dedicet. Caesar noster, Augustus noster, imperator noster, di te servent. vincas, valeas, multis annis imperes."

[XI] Alexander imperator dixit: "intellego, p. c., me optinuisse, quod volui, et in acceptum refero, plurimas gratias et agens et habens senisurus, ut et hoc nomen, quod in imperium detulimus, tales sit, ut et ab aliis desideretur et bonis vestrae pietatis iudiciis offeratur." 2 post haec adclamatum est: "Magne Alexander, di te servent. si Antonini nomen repudiasti, Magni praenomen suscipe. Magne Alexander, di te servent." 3 et cum saepius dicerent, Alexander Augustus: "facilius fuit, p. c., ut Antoninorum nomen acciperem, aliquid enim vel adfinitati deferrem vel consortioni nominis imperialis. 4 Magni vero nomen cur accipiam? quid enim iam magnum feci? cum id Alexander post magna gesta, Pompeius vero post magnos triumphos acceperit. quiescite igitur, venerandi patres, et vos ipsi magnifici unum me de vobis esse censete, quam Magni nomen ingerite."

[XII] Post haec adclamatum est: "Aureli Alexander Auguste, di te servent." et reliqua ex more. 2 Dimisso senatu, cum et alia multa eo die essent acta, quasi triumphans domum se recepit. 3 multo clarior visus est alienis nominibus non receptis quam si recepisset; atque ex eo constantiae ac plenae gravitatis famam obtinuit, si quidem uni iuveni vel adulescenti potius senatus totus persuadere non potuit. 4 sed quamvis senatu rogante non potuerit persuaderi, ut vel Antonini vel Magni nomina susciperet, tamen ob ingentem vigorem animi et mirandam singularemque constantiam contra militum insolentiam Severi nomen a militibus eidem inditum est. 5 quod illi ingentem in praesentia reverentiam, magnam apud posteros gloriam peperit, cum eo accessisset, ut de animi virtute nomen acceperit, si quidem solus inventus sit, qui tumultuantes legiones exauctoraverit, ut suo loco ostendetur, in milites autem gravissime animadverterit, qui forte incurrerunt aliquid, quod videretur iniustum, ut et ipsum locis suis declarabimus.

[XIII] Omina imperii haec habuit: primum quod ea die natus est, qua defunctus vita Magnus Alexander dicitur, deinde quod in templo eius mater enixa est, tertio quod ipsius nomen accepit, tum praeterea quod ov i um purpurei e coloris eadem die natum, qua ille natus est, palumbinum anicula quaedam matri eius obtulit; 2 ex quo quidem haruspices dixerunt imperatorem quidem illum, sed non diu futurum et cito ad imperium perventurum. tum

praeterea, quod tabula Traiani imperatoris, quae geniali lecto patris imminebat, dum illa in templo pareret, in lectum eius decidit. 3 his accessit quo quod nutrix ei Olympias data est, quo nomine mater Alexandri appellata est. 4 nutritor Philippus provenit casu unus ex rusticis, quod nomen patri Alexandri Magni fuit. 5 fertur die prima natalis toto die apud Arcam Caesaream stella primae magnitudinis visa et sol circa domum patris eius fulgido ambitu coronatus. 6 cum eius natalem aruspices commentarent, dixerunt eum summam rerum tenturum, idcirco quod hostiae de ea villa, quae esset Severi imperatoris, adductae essent et quas in illius honorem coloni parassent. 7 nata in domo laurus iuxta persici arborem intra unum annum persici arborem vicit. unde etiam coniectores dixerunt Persas ab eo esse vincendos.

[XIV] Mater eius pridie quam pareret somniavit se purpureum dracunculum parere. 2 pater eadem nocte in somnis vidit ꜰalis se Romanae Victoriae, quae in senatu, ad caelum vehi. 3 ipse cum vatem consuleret de futuris, hos accepisse dicitur versus adhuc parvulus et primum quidem sortibus: 4 "te manet imperium caeli terraeque" intellectum est, quod inter divos etiam referetur. "te manet imperium, quod tenet imperium," ex quo intellectum est Romani illum imperii principem futurum; nam ubi est imperium nisi apud Romanos, quod tenet imperium? et haec quidem de Graecis versibus sunt prodita. 5 ipse autem, cum parentis hortatu animum a filosophia et musicaqua ad alias artes traduceretur, Vergilii sortibus huius modi inlustratus est:

Excudent alii spirantia mollius aera,
credo equidem vivos ducent de marmore vultus,
orabunt causas melius caelique meatus
describent radio et surgentia sidera dicent;
tu regere imperio populos, Romane, memento.
hae tibi erunt artes pacisque imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.

6 fuerunt multa alia signa, quibus principem humani generis esse constaret. Nimius ardor oculorum et diutius intuentibus gravis, divinatio mentis frequentissima, rerum memoria singularis quam mnemonico Acholius ferebat adiutam. 7 et cum puer ad imperium pervenisset, fecit cuncta cum matre, ut et illa videretur pariter imperare, mulier sancta sed avara et auri atque argenti cupida.

[XV] Ubi ergo Augustum agere coepit, primum removit omnes iudices a rei p. et a ministeriis atque muneribus, quos inpurus ille ex genere hominum turpissimo provexerat; deinde senatum et equestrem ordinem purgavit. 2 ipsas deinde tribus et eos, qui militaribus nituntur praerogativis, purgavit et Palatium suum comitatumque omnem abiectis ex aulico ministerio cunctis obscenis et infamibus nec quemquam passus est esse in Palatinis non

necessarium hominem. 3 iure iurando deinde se constrinxit, ne quem adscriptum, id est vacantivum, haberet, ne annonis rem p. gravaret, dicens malum publicum esse imperatorem, qui ex visceribus provincialium homines non necessarios nec rei p. utiles pasceret. 4 fures iudiciales iussit in civitatibus ullis numquam videri et, si essent visi, deportari per rectores provinciarum. 5 annonam militum diligenter inspexit. tribunos, qui per stellaturas militibus aliquid tulissent, capitali poena adfecit. 6 negotia et causas prius a scriniorum principibus et doctissimis iuris peritis et sibi fidelibus, quorum primus tunc Ulpianus fuit, tractari ordinarique atque ita referri ad se praecepit.

[XVI] Leges de iure populi et fisci moderatas et infinitas sanxit neque ullam constitutionem sacravit sine viginti iuris peritis et doctissimis ac sapientibus viris isdemque disertissimis non minus quinquaginta, ut non minus in consilio essent sententiae, quam senatus consultum conficerent, 2 et id quidem ita ut iretur per sententias singulorum ac scriberetur, quid quisque dixisset, dato tamen spatio ad disquirendum cogitandumque, priusquam dicerent, ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. 3 fuit praeterea illi consuetudo, ut, si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos et disertos adhiberet, si vero de re militari, militares veteres et senes bene meritos et locorum peritos ac bellorum et castrorum et omnes litteratos et maxime eos, qui historiam norant, requirens, quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres imperatores vel Romani vel exterarum gentium fecissent.

[XVII] Referebat Encolpius, quo ille familiarissimo usus est, illum, si umquam furem iudicem vidisset, paratum habuisse digitum, ut illi oculum erueret: tantum odium eum tenebat eorum, de quibus apud se probatum, quod fures fuissent. 2 addit Septiminus, qui vitam eius non mediocriter exsequutus est, tanti sthomachi fuisse Alexandrum in eos iudices, qui furtorum fama laborassent, etiamsi damnati non essent, ut, si eos casu aliquo videret, commotione animi stomachi choleram evomeret toto vultu ininardescente, ita ut nihil loqui posset. 3 nam cum quidam Septimius Arabianus, famosus crimine furtorum et sub Heliogabalo iam liberatus, inter senatores principem salutatum venisset, exclamavit: 4 "o Marna, o Iuppiter, o di inmortales, Arabianus non solum vivit, verum etiam in senatum venit, fortassis etiam de me sperat: tam fatuum, tam stultum esse me iudicat". Salutabatur autem nomine, hoc est "have, Alexander".

[XVIII] Si quis caput flexisset aut blandius aliquid dixisset, ut adulator vel abiciebatur, si loci eius qualitas pateretur, vel ridebatur ingenti cachinno, si eius dignitas graviori subiacere non posset iniuriae. 2 salutatus consessum obtulit omnibus senatoribus atque adeo nisi honestos et bonae famae homines ad salutationem non admisit iussitque (quem ad modum in Eleusinis sacris dicitur, ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem novit) per praeconem edici, ut nemo salutaret principem, qui se furem esse nosset, ne aliquando

detectus capitali supplicio subderetur. 3 idem adorari se vetuit, cum iam coepisset Heliogabalus adorari regum more Persarum. 4 erat praeterea haec illius sententia solos fures de paupertate conqueri, dum volunt scelera vitae suae tegere. 5 idem addebat sententiam de furibus notam et Graece quidem, quae Latine hoc significat: "qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, salvus erit", quae Graece talis est:

Ὁ πολλὰ κλέψας ὀλίγα δοὺς ἐκφεύξενται.

[XIX] Praefectum praetorii sibi ex senatus auctoritate constituit. praef. urbi a senatu accepit. alterum praef. praet. fecit. qui ne fieret, etiam fugerat, dicens invitos, non ambientes in re p. conlocandos. 2 senatorem numquam sine omnium senatorum, qui aderant, consilio fecit, ita ut per sententias omnium crearetur, testimonia dicerent summi viri ac, si fefellissent vel testes vel hi, qui sententias dicebant, postea in ultimum reicerentur locum civium in condemnatione adhibita, quasi falsi rei adprobati sine ullius indulgentiae proposito. 3 idem senatores non nisi ad summorum in Palatio virorum suffragium fecit, dicens magnum virum esse oportere, qui faceret senatorem. 4 idem libertinos numquam in equestrem locum redegit adserens seminarium senatorum equestrem locum esse.

[XX] Moderationis tantae fuit, ut nemo umquam ab eius latere summoveretur, ut omnibus se blandum adfabilemque praeberet, ut amicos non solum primi aut secundi loci sed etiam inferiores aegrotantes viseret, ut sibi ab omnibus libere quod sentiebant, dici cuperet et, cum dictum esset, audiret et, cum audisset, ita ut res poscebat, emendaret atque corrigeret, 2 sin minus bene factum esset aliquid, etiam ipse convinceret, idque sine fastu et sine amaritudine pectoris, consessum omnibus semper offerret praeter eos, quos furtorum densior fama perstrinxerat, de absentibus semper requireret. 3 denique cum ei ob nimiam civilitatem et Mammaea mater et uxor Memmia, Sulpicii consularis viri filia, Catuli neptis, saepe dicerent: "molliorem tibi potestatem et contemptibiliorem imperii fecisti", ille respondit: "sed securiorem atque diuturniorem." 4 dies denique numquam transiit, quando non aliquid mansuetum, civile, pium fecit, sed ita ut aerarium non everteret.

[XXI] Condemnationes et raras esse iussit et, quae factae fuerant, non indulsit. vectigalia civitatibus ad proprias fabricas deputavit. 2 fenus publicum trientarium exercuit, ita ut pauperibus plerisque sine usuris pecunias dederit ad agros emendos, reddendas de fructibus. 3 Praef. praetorii suis senatoriam addidit dignitatem, ut viri clarissimi et essent et dicerentur; 4 quod antea vel raro fuerat vel omnino diu non fuerat, eo usque ut, si quis imperatorum successorem praef. praet. dare vellet, laticlaviam eidem per libertum summitteret, ut in multorum vita Marius Maximus dixit. 5 Alexander autem idcirco senatores esse voluit praef. praet., ne quis non senator de Romano

senatore iudicaret. 6 milites suos sic ubique scivit, ut in cubiculo haberet breves et numerum et tempora militantum semperque, cum solus esset, et rationes eorum et numerum et dignitates et stipendia recenseret, ut esset ad omnia instructissimus. 7 denique cum inter militares aliquid ageretur, multorum dicebat et nomina. 8 de provehendis etiam sibi adnotabat et perlegebat cuncta pittacia et sic faciebat diebus etiam pariter adnotatis et quis quo esset insinuante promotus. 9 Commeatum populi Romani sic adiuvit, ut, cum frumenta Heliogabalus evertisset, hic empta de propria pecunia loco suo reponeret.

[XXII] Negotiatoribus, ut Romam volentes concurrerent, maximam inmunitatem dedit. 2 oleum, quod Severus populo dederat quodque Heliogabalus inminuerat turpissimis hominibus praefecturam annonae tribuendo, integrum restituit. 3 ius confarre rationis, quod inpurus ille sustulerat, hic omnibus reddidit. 4 mechanica opera Romae plurima instituit. Iudaeis privilegia reservavit. Christianos esse passus est. 5 pontificibus tantum detulit et quindecim viris atque auguribus, ut quasdam causas sacrorum a se finitas iterari et aliter discingi pateretur. 6 praesides provinciarum, quos vere, non factionibus laudari comperit, et itineribus secum semper in vehiculo habuit et muneribus adiuvit, dicens et fures a re publica pellendos ac pauperandos et integros esse retinendos atque ditandos. 7 cum vilitatem populus Romanus ab eo peteret, interrogavit per curionem, quam speciem caram putarent. illi continuo exclamaverunt carnem bubulam atque porcinam. 8 tunc ille non quidem vilitatem proposuit, sed iussit, ne quis suminatam occideret, ne quis lactantem, ne quis vaccam, ne quis damalionem, tantumque intra biennium vel prope annum porcinae carnis fuit et bubulae, ut, cum fuisset octominutalis libra, ad duos unum quemque utriusque carnis libra redigeretur.

[XXIII] Causas militum contra tribunos sic audivit, ut, si aliquem repperisset tribunorum in crimine, pro facti qualitate sine indulgentiae proposito puniret. 2 de omnibus hominibus per fideles homines suos semper quaesivit et per eos, quos nemo nosset hoc ageret, cum diceret omnes praeda corrumpi posse. 3 servos suos semper cum servili veste habuit, libertos cum ingenuorum. 4 eunuchos de ministerio suo abiecit et uxori ut servos servire iussit. 5 et cum Heliogabalus mancipium eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit nec quicquam in Palatio curare fecit nisi balneas feminarum. 6 cum plerosque eunuchos rationibus et procurationibus praeposuisset Heliogabalus, hic illis et veteres sustulit dignitates. 7 idem tertium genus hominum eunuchos esse dicebat nec videndum nec in usu habendum a viris, sed vix a feminis nobilibus. 8 qui de eo fumos vendiderat et a quodam militari centum aureos acceperat, in crucem tolli iussit per eam viam, qua esset servis suis ad suburbana imperatoria i nter frequentissimum.

[XXIV] Provincias legatorias praesidales plurimas fecit, proconsulares ex senatus voluntate ordinavit. 2 Balnea mixta Romae exhiberi prohibuit, quod quidem iam ante prohibitum Heliogabalus fieri permiserat. 3 lenonum vectigal et meretricum et exsoletorum in sacrum aerarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri, stadii deputavit. 4 habuit in animo, ut exsoletos vetaret, quod postea Filippus fecit, sed veritus est, ne prohibens publicum dedecus in privatas cupiditates converteret, cum homines inlicita magis prohibita poscant furore iactati. 5 bracariorum, linteonum, vitrariorum, pellionum, claustrariorum, argentariorum, aurificum et ceterarum artium vectigal pulcherrimum instituit ex eoque iussit thermas et quas ipse fundaverat et superiores populi usibus exhiberi; silvas etiam thermis publicis deputavit. 6 addidit et oleum luminibus thermarum, cum antea et ad nonam paterent et ante solis occasum clauderentur.

[XXV] Huius imperium incruentum quidam litteris tradiderunt, quod contra est. 2 nam et Severus est appellatus a militibus ob austeritatem et in animadversibus asperior in quibusdam fuit. 3 Opera veterum principum instauravit, ipse nova multa constituit, in his thermas nominis sui iuxta eas, quae Neronianae fuerunt, aqua inducta, quae Alexandriana nunc dicitur. 4 nemus thermis suis de privatis aedibus suis, quas emerat, dirutis aedificiis fecit. 5 Oceani solium primus imperator appellavit, cum Traianus id non fecisset, sed diebus solia deputasset. 6 Antonini Caracalli thermas additis porticibus per fecit et ornavit. 7 Alexandrinum opus marmoris de duobus marmoribus, hoc est porfyretico et Lacedaemonio, primus instituit in Palatio plateis exornatis hoc genere marmorandi. 8 statuas colossas in urbe multas locavit artificibus undique conquisitis. 9 Alexandri habitu nummos plurimos figuravit, et quidem electros aliquantos, sed plurimos tamen aureos. 10 a mulieribus famosis matrem et uxorem suam salutari vetuit. 11 contiones in urbe multas habuit more veterum tribunorum et consulum.

[XXVI] Congiarium populo ter dedit, donativum {militibus} ter, carnem populo addidit. 2 usuras feneratorum contraxit ad trientes pensiones, etiam pauperibus consulens. 3 senatores, si fenerarentur, usuras accipere primo vetuit, nisi aliquid muneris causa acciperent; postea tamen iussit, ut semisses acciperent, donum munus tamen sustulit. 4 statuas summorum virorum in foro Traiani conlocavit undique translatas. 5 Paulum et Ulpianum in magno honore habuit, quos praefectos ab Heliogabalo alii dicunt factos, alii ab ipso – 6 nam et consiliarius Alexandri et magister scrinii Ulpianus fuisse perhibetur – qui tamen ambo assessores Papiniani fuisse dicuntur. 7 basilicam Alexandrinam instituerat inter campum Martium et saepta Agrippiana in lato pedum centum in longo pedum mille, ita ut tota columnis penderet. quam efficere non potuit morte praeventus. 8 Isium et Serapium decenter ornavit additis signis et Deliacis et omnimodis mysticis. 9 in matrem Mammaeam unice pius fuit, ita ut Romae in Palatio faceret diaetas nominis Mammaeae, quas inperitum vulgus hodie "ad Mammam" vocat, et in Baiano palatium cum stagno, quod

Mammaeae nomine hodieque censetur. 10 fecit et alia in Baiano opera magnifica in honorem adfinium suorum et stagna stupenda admisso mari. 11 pontes, quos Traianus fecerat, instauravit paene in omnibus locis, aliquos etiam novos fecit, sed instauratis nomen Traiani reservavit.

[XXVII] In animo habuit omnibus officiis genus vestium proprium dare et omnibus dignitatibus, ut a vestitu dinoscerentur, et omnibus servis, ut in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne servi ingenuis miscerentur. 2 sed hoc Ulpiano Pauloque displicuit dicentibus plurimum rixarum fore, si quidem faciles essent homines ad iniurias. 3 tum satis esse constituit, ut equites Romani a senatoribus clavi qualitate discernerentur. 4 paenulis intra urbem frigoris causa ut senes uterentur, permisit, cum id vestimenti genus semper itinerarium aut pluviale fuisset. matronas tamen intra urbem paenulis uti vetuit, itinere permisit. 5 Facundiae Graecae magis quam Latinae nec versu invenustus et ad musicam pronus, matheseos peritus, et ita quidem ut ex eius iussu mathematici publice proposuerint Romae ac sint professi, ut docerent. 6 haruspicinae quoque peritissimus fuit, orneoscopos magnus, ut et Vascones Hispanorum et Pannoniorum augures vicerit. 7 geometriam fecit. pinxit mire, cantavit nobiliter, sed numquam alio conscio nisi pueris suis testibus. 8 vitas principum bonorum versibus scripsit. 9 lyra, tibia, organo cecinit, tuba etiam, quod quidem imperator numquam ostendit. palaestes primus fuit. 10 in armis magnus, adeo ut multa bella et gloriose gesserit.

[XXVIII] Consulatum ter iniit tantum ordinarium ac primo nundinio sibi alios semper suffecit. 2 severissimus iudex contra fures appellans eosdem cottidianorum scelerum reos et damnans acerrime ac solos hostes inimicosque rei p. vocans. 3 eum notarium, qui falsum causae brevem in consilio imperatorio rettulisset, incisis digitorum nervis, ita ut numquam posset scribere, deportavit. 4 cum quidam ex honoratis vitae sordidae et aliquando furtorum reus per ambitionem nimiam ad militiam adspirasset, idcirco quod per reges amicos ambierat, admissus statim in furto praesentibus patronis detectus est iussusque a regibus audiri damnatus est re probata. 5 et cum quaereretur a regibus, quid apud eos paterentur fures, illi responderunt: "crucem". ad eorum responsum in crucem sublatus est. ita et patronis auctoribus damnatus ambitor est et Alexandri, quam praecipue tuebatur, servata clementia est. 6 Statuas colossas vel pedestres nudas vel equestres divis imperatoribus in foro divi Nervae, quod Transitorium dicitur, locavit omnibus cum titulis et columnis aereis, quae gestorum ordinem continerent, exemplo Augusti, qui summorum virorum statuas in foro suo e marmore collocavit additis gestis. 7 volebat videri originem de Romanorum gente trahere, quia eum pudebat Syrum dici, maxime quod quodam tempore frustra, ut solent Antiochenses, Aegyptii, Alexandrini, lacessiverant conviciolis, et Syrum archisynagogum eum vocantes et archiereum.

[XXIX] Antequam de bellis eius et expeditionibus et victoriis loquar, de vita cottidiana et domestica pauca disseram. 2 usus vivendi eidem hic fuit: primum ut, si facultas esset, id est si non cum uxore cubuisset, matutinis horis in larario suo, in quo et divos principes sed optimos electos et animas sanctiores, in quis Apollonium et, quantum scriptor suorum temporum dicit, Christum, Abraham et Orfeum et huiusmodi ceteros habebat ac maiorum effigies, rem divinam faciebat. 3 si id non poterat, pro loci qualitate vel vectabatur vel piscabatur vel deambulabat vel venabatur. 4 dehinc si hora permitteret, actibus publicis post . . . non multam operam dabat, idcirco quod et res bellicae et res civiles, ut superius dictum est, per amicos tractabantur, sed sanctos et fidelis et numquam venales, et tractatae firmabantur, nisi quid novi s etiam ipsi placeret. 5 sane si necessitas cogeret, ante lucem actibus operam dabat et in longam horam producebat neque unquam taediavit aut morosus aut iratus resedit, fronte semper pari et laetus ad omnia. 6 erat enim ingentis prudentiae et cui nemo posset inponere et quem si aliquis urbane temptare voluit, intellectus tulit poenas.

[XXX] Post actus publicos seu bellicos seu civiles lectioni Graecae operam maiorem dabat de re p(ublica) libros Platonis legens. 2 Latina cum legeret, non alia magis legebat quam de officiis Ciceronis et de re publica, nonnumquam et orationes et poetas, in quis Serenum Sammonicum, quem ipse noverat et dilexerat, et Horatium. 3 legit et vitam Alexandri, quem praecipue imitatus est, etsi in eo condemnabat ebrietatem et crudelitatem in amicos, quamvis utrumque defendatur a bonis scriptoribus, quibus saepius ille credebat. 4 post lectionem operam palaestrae aut sfaeristerio aut cursui aut luctaminibus mollioribus dabat atque inde unctus lavabatur, ita ut caldaria vel numquam vel raro, piscina semper uteretur in eaque una hora prope maneret, biberet etiam frigidam Claudiam ieiunus ad unum prope sextarium. 5 egressus balneas multum lactis et panis sumebat, ova, deinde mulsum atque his refectus aliquando prandium inibat, aliquando cibum usque ad cenam differebat, prandit tamen saepius. 6 ususque est Hadriani tetrafarmaco frequenter, de quo in libris suis Marius Maximus loquitur, cum Hadriani disserit vitam.

[XXXI] Postmeridianas horas subscriptioni et lectioni epistularum semper dedit, ita ut ab epistolis, a libellis et a memoria semper adsisterent, nonnumquam etiam si stare per valetudinem non possent, sederent relegentibus cuncta librariis et his, qui scrinium gerebant, ita ut Alexander sua manu adderet, si quid esset addendum, sed ex eius sententia, qui d dis sertior habebatur. 2 post epistolas omnes amicos simul admisit, cum omnibus pariter est locutus neque numquam solum quemquam nisi praefectum suum vidit, et quidem Ulpianum, ex assessore s semper suo, causa iustitiae singularis. 3 cum autem alterum adhibuit, et Ulpianum rogari iussit. 4 Vergilium autem Platonem poetarum vocabat eiusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, ubi et Achillis et magnorum virorum. 5 Alexandrum vero Magnum inter optimos et divos in larario maiore consecravit.

[XXXII] Iniuriam nulli umquam amicorum comitumve fecit nec magistris quidem aut principibus officiorum. 2 praefectis autem semper detulit adserens eum, qui mereatur iniuriam pati ab imperatore, damnandum esse, non dimittendum. 3 si umquam alicui praesentium successorem dedit, semper illud addidit: "gratias tibi agit res p."; eumque muneratus est, ita ut privatus pro loco suo posset honeste vivere, his quidem muneribus: agris, bubus, equis, frumento, ferro, inpendiis ad faciendam domum, marmoribus ad ornandam et operis, quas ratio fabricae requirebat. 4 aurum et argentum raro cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas et suorum converteret id, quod provinciales dedissent. 5 aurum negotiatorium et coronarium Romae remisit.

[XXXIII] Fecit Romae curatores urbis quattuordecim, sed ex consulibus viros, quos audire negotia urbana cum praefecto urbis iussit, ita ut omnes aut magna pars adessent, cum acta fierent. 2 corpora omnium constituit vinariorum, lupinariorum, caligariorum et omnino omnium artium hisque ex sese defensores dedit et iussit, qui ad quos iudices pertinerent. 3 Scenicis numquam aurum, numquam argentum, vix pecuniam donavit. pretiosas vestes, quas Heliogabalus dederat, sustulit et milites, quos ostensionales vocant, non pretiosis sed speciosis claris vestibus ornabat nec multum in signa aut ad apparatum regium auri et serici deputabat dicens imperium in virtute esse, non in decore. 4 clamides hirtas Severi et tunicas asemas vel macrocheras et pallia coccina purpureaque non magna ad usum revocavit suum.

[XXXIV] In convivio aurum nescivit, pocula mediocria sed nitida semper habuit. ducentarum librarum argenti pondus ministerium eius numquam transit. 2 nanos et nanas et moriones et vocales exsoletos et omnia acroamata et pantomimos populo donavit; qui autem usui non erant, singulis civitatibus putavit alendos singulos, ne gravarentur specie mendicorum. 3 eunuchos, quos Heliogabalus et in consiliis turpibus habebat et promovebat, donavit amicis addito elogio, ut, si non redissent ad bonos mores, eosdem liceret occidi sine auctoritate iudicii. 4 mulieres infames, quarum infinitum numerum depr aehenderat, publicari iussit, exsoletis omnibus deportatis, aliquibus etiam naufragio mersis, cum quibus illa clades consuetudinem habuerat funestissimam. 5 auratam vestem ministrorum vel in publico convivio nullus habuit. 6 cum inter suos convivaretur, aut Ulpianum aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas litteratas, quibus se recreari dicebat et pasci. 7 habebat, cum privatim convivaretur, et librum in mensa et legebat, sed Graece magis. Latinos autem poetas lectitabat. 8 publica convivia ea simplicitate egit, qua privata, nisi quod numerus accubitionum crescebat et multitudo convivarum, qua ille offendebatur, dicens se in theatro et circo manducare.

[XXXV] Oratores et poetas non sibi panegyricos dicentes, quod exemplo Nigri Pescennii stultum ducebat, sed aut orationes recitantes aut facta veterum

canentes libenter audivit, libentius tamen, si quis ei recitavit Alexandri Magni laudes aut item bonorum retro principum aut magnorum urbis Romae virorum. 2 ad Athenaeum audiendorum et Graecorum et Latinorum rhetorum vel poetarum causa frequenter processit. 3 audivit autem etiam forenses oratores causas recitantes, quas vel apud ipsum vel apud praefectos urbis egerant. 4 agoni praesedit et maxime Herculeo in honorem Magni Alexandri. 5 solos post meridiem vel matutinis horis idcirco numquam aliquos videbat, quod ementitos de se multa cognoverat, speciatim Verconium Turinum. 6 quem cum familiarem habuisset, ille omnia vel fingendo sic vendiderat, ut Alexandri, quasi stulti hominis et quem ille in potestate haberet et cui multa persuaderet, infamaret imperium; sicque omnibus persuaserat, quod ad nutum suum omnia faceret.

[XXXVI] Denique hac illum arte deprehendit, ut quendam inmitteret, qui a se quiddam publice peteret, ab illo autem occulte quasi praesidium postularet, ut pro eo Alexandro secreto suggereret; 2 quod cum factum esset, ac Turinus suffragium promisisset dixissetque se quaedam imperatori dixisse, cum nihil dixisset, sed in eo pendere, ut adhuc inpetraret, eventum vendens, cumque iterum iussisset Alexander interpellari et Turinus quasi aliud agens nutibus adnuisset neque tamen intus quicquam dixisset, impetratum autem esset, quod petebatur, Turinusque ab illo, qui meruerat, fumis venditis ingentia praemia percepisset; accusari eum Alexander iussit probatisque per testes omnibus, et quibus praesentibus quid accepisset et quibus audientibus quid promisisset, in foro Transitorio ad stipitem illum adligari praecepit et fumo adposito, quem ex stipulis atque umidis lignis fieri iusserat, necavit praecone dicente: "fumo punitur, qui vendidit fumum." 3 ac ne in una tantum causa videretur crudelior fuisse, quaesivit diligentissime, antequam eum damnaret, et invenit Turinum saepe et in causis ab utraque parte accepisse, cum eventus venderet, et ab omnibus, qui aut praeposituras aut provincias acceperant.

[XXXVII] Spectacula frequentavit cum summa donandi parsimonia, dicens et scenicos et venatores et aurigas sic alendos quasi servos nostros aut venatores aut muliones aut voluptarios. 2 convivium neque opiparum neque nimis parcum sed nitoris summi fuit, ita tamen, ut pura mantelia mitterentur, saepius cocco clavata, aurata vero numquam, cum haec habere Heliogabalus iam coepisset, et ante, ut quidam praedicant, Hadrianus habuisset. 3 usus convivii diurnus hic fuit: vini ad totum diem sextarii triginta, panis mundi pondo triginta, panis sequentis ad donandum pondo quinquaginta. 4 nam semper de manu sua ministris convivii et panem et partes aut holerum aut carnis aut leguminum dabat, senili prorsus maturitate patrem familias agens. 5 erant decreta et carnis diversae pondo triginta, erant et gallinaci duo. 6 adhibebatur anser diebus festis, kalendis autem Ianuariis et Hilariis matri is deum et ludis Apollinaribus et Iovis epulo et Saturnalibus et huius modi festis diebus fasianus, ita ut aliquando et duo ponerentur additis gallinaciis duobus. 7 leporem cottidie habuit, venationem frequentem, sed eam cum

amicis dividebat et his maxime, quos sciebat per se non habere. 8 nec divitibus quicquam talium munerum misit, sed ab his semper accepit. 9 habuit cottidie et mulsi sine pipere sextarios quattuor, cum pipere duo, et, ne longum sit omnia inserere, quae Gargilius eius temporis scriptor singillatim persecutus est, omnia et ad modum et ad rationem illi sunt praebita. 10 pomis vehementer indulsit, it aut secunda mensa illi saepius ponerentur. unde etiam iocus extitit non secundam mensam Alexandrum habere sed fecundam. 11 ipse cibo plurimo referciebatur, vino neque parce neque copiose, adfatim tamen. 12 frigida semper pura usus, et aestate cum vino rosa condito; quod quidem solum ex diverso genere condito Heliogabali tenuerat.

[XXXVIII] Et quoniam de lepusculis facta est mentio, quod ille leporem cottidie haberet, iocus poeticus emersit, idcirco quod multi septem diebus pulchros esse dicunt eos, qui leporem comederint, ut Martialis etiam epigramma significat, quod contra quandam Gelliam scripsit huius modi:

2 "cum leporem mittis, semper mihi, Gellia, mandas: 'septem formosus, Marce, diebus eris.' si verum dicis, si verum, Gellia, mandas, edisti numquam, Gellia, tu leporem. "

3 sed hos versus Martialis in eam, quae deformis esset, composuit, poeta vero temporum Alexandri haec in eum dixit:

4 "pulchrum quod vides esse nostrum regem, quem Syrum tetulit propago, . . . venatus facit et lepus comesus, dede quo continuum capit leporem. "

5 hos versus cum ad eum quidam ex amicis detulisset, respondisse ille dicitur Graecis versibus in hanc sententiam:

6 "pulchrum quod putas esse vestrum regem vulgari, miserande, de fabella, si verum putas esse, non irascor. tantum tu comedas velim lepusclos, ut fias animi malis repulsis pulchris, ne invideas livore mentis."

[XXXIX] Cum amicos militares habuisset, ut usum Traiani, quem ille post secundam mensam potandi, usque ad quinque pocula, instituerat, reservaret, unum tantum poculum amicis exhibebat in honorem Alexandri Magni, id dans brevius, nisi si quis, quod licebat, maius libere postulasset. 2 usus Veneris in eo moderatus fuit, exsoletorum ita expers, ut, quemadmodum supra diximus, legem de his auferendis ferre voluerit. 3 Horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quae conferrent bona hi, qui privatas custodias non haberent. 4 balnea omnibus regionibus addidit, quae forte non habebant. nam hodieque multa dicuntur Alexandri. 5 fecit et domos pulcherrimas easdemque amicis suis maxime integris viris donavit. 6 vectigalia publica in id contraxit, ut qui decem aureos sub Heliogabalo praestiterant, tertiam partem aurei praestarent, hoc est tricensimam partem. 7 tuncque primum semisses aureorum formati sunt, tunc

etiam, cum ad tertiam aurei partem vectigal desidisset, tremisses, dicente Alexandro etiam quartarios futuros, quod minus non posset. 8 quos quidem iam formatos in moneta detinuit expectans, ut, si vectigal contrahere potuisset, et eosdem ederet, sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit et tremisses tantum solidosque formari. 9 formas binarias, ternarias et quaternarias et denarias etiam atque amplius usque ad libriles quoque et centenarias, quas Heliogabalus invenerat, resolvi praecepit neque in usu cuiusquam versari; 10 atque ex eo his materiae nomen inditum est, cum diceret plus largiendi hanc esse imperatori causam, si, cum multos solidos minores dare possit dans decem vel amplius una forma, triginta et quinquaginta et centum dare cogeretur.

[XL] Vestes sericas ipse raras habuit; olosericam numquam induit, subsericam numquam donavit. 2 divitiis nullius invidit. pauperes iuvit. honoratos, quos pauperes vere, non per luxuriam aut simulationem vidit, semper multis commodis auxit, agris, servis, animalibus, gregibus, ferramentis rusticis. 3 in thesauris vestem numquam nisi annum esse passus est eamque m statim expendi iussit. omnem vestem, quam donavit, ipse perspexit. 4 omne aurum, omne argentum idque frequenter adpendit. 5 donavit et ocreas et bracas et calciamenta inter vestimenta militaria. 6 purpurae clarissimae non ad usum suum sed ad matronarum, si quae aut possent aut vellent, certe ad vendendum gravissimus exactor fuit, ita ut Alexandriana purpura hodieque dicatur, quae vulgo Probiana dicitur, idcirco quod Aurelius Probus bafiis praepositus id genus muricis repperisset. usus est ipse clamide saepe coccinea. 7 in urbe tamen semper togatus fuit et in Italiae urbibus. 8 praetextam et pictam togam numquam nisi consul accepit, et eam quidem, quam de Iovis templo sumptam alii quoque accipiebant aut praetores aut consules. 9 accepit praetextam etiam, cum sacra faceret, sed loco pontificis maximi, non imperatoris. 10 boni linteaminis adpetitor fuit, et quidem puri, dicens: "si lineae idcirco sunt, ut nihil asperum habeant, quid opus est purpura in linea?" 11 aurum autem immitti et dementiam iudicabat, cum ad asperitatem adderetur rigor. fasceis semper usus est. bracas albas habuit, non coccineas, ut prius solebant.

[XLI] Gemmarum quod fuit, vendidit et aurum in aerarium contulit dicens gemmas viris usui non esse, matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo atque inauribus et bacato monili et corona, cum qua sacrificium facerent, et unico pallio auro sparso et cyclade, quae sex uncias auri plus non haberet. 2 prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit. imitati sunt eum magni viri et uxorem eius matronae pernobiles. 3 aulicum ministerium in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officiis, quot necessitas postularet, ita ut annonas, non dignitatem acciperent fullones et vestitores et pistores et pincernae et omnes castrenses ministri, quemammodum pestis illa instituerat, sed annonas singulas, vix binas. 4 et cum argentum in ministerio plus ducentis libris non haberet nec plures ministros, argentum et ministros et mantelia quando pascebat, accipiebat ab

amicis; quod hodieque fit, si praescatur a praefectis absente imperatore. 5 voluptates scaenicas in convivio numquam habuit, sed summa illi oblectatio fuit, ut aut catuli cum porcellulis luderent aut perdices inter se pugnarent aut graculae parvolae sursum et deorsum volitarent. 6 habuit sane in Palatio unum genus voluptatis, quo maxime delectatus est et quo sollicitudines publicas sublevabat. 7 nam aviaria instituerat pavonum, fasianorum, gallinaceorum, anatum, perdicum etiam, hisque vehementer oblectabatur, maxime palumborum, quos habuisse usque ad XX milia dicitur, et ne eorum pastus gravaret annonam, servos habuit vectigales, qui eos ex ovis ac pullicenis ac pipionibus alerent.

[XLII] Thermis et suis et veterum frequenter cum populo usus est et aestate maxime, balneari veste ad Palatium revertens, hoc solum imperatorium habens, quod lacernam cocceam accipiebat. 2 cursorem numquam nisi servum suum, dicens ingenuum currere nisi in sacro certamine non debere, cocos, pistores, fullones et balneatores non nisi servos suos habuit, ita ut, si quis deesset, emeret. 3 medicus sub eo unus palatinus salarium accepit, ceterique omnes, qui usque ad sex fuerunt, qui annonas binas aut ternas accipiebant, ita ut mundas singulas consequerentur, alias aliter. 4 iudices cum promoveret, exemplo veterum, ut et Cicero docet, et argento et necessariis instruebat, ita ut praesides provinciarum acciperent argenti pondo vicena. mulas senas, mulos binos, equos binos, vestes forenses binas, domesticas binas, balneares singulas, aureos centenos, cocos singulos, muliones singulos et, si uxores non haberent, singulas concubinas, quod sine his esse non possent, reddituri deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones et cocos, cetera sibi habituri, 5 si bene egissent, in quadruplum reddituri, si male, praeter condemnationem aut peculatus aut repetundarum.

[XLIII] Leges innumeras sanxit. carrucas Romae et redas senatoribus omnibus ut argentatas haberent, permisit, interesse Romanae dignitatis putans, ut his tantae urbis senatores uterentur. 2 consules quoscumque vel ordinarios vel suffectos creavit, ex senatus sententia nominavit, sumptum eorum contrahens, et nundinia vetere ex ordine instituit. 3 quaestores candidatos ex sua pecunia iussit munera populo dare, sed i c ta ut post quaesturam praeturas acciperent et deinde provincias regerent. 4 arcarios vero instituit, qui de arca fisci ederent munera eademque parciora. habuit in animo, ut munera per totum annum dispergeret, ut per XXX dies munus populo daretur, sed cur id non fecerit in occulto habetur. 5 Capitolium septimo quoque die, cum in urbe esset, ascendit, templa frequentavit. 6 Christo templum facere voluit eumque inter deos recipere. quod et Hadrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris iusserat fieri, quae hodieque idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quae ille ad hoc parasse dicebatur; 6 sed prohibitus est ab his, qui consulentes sacra reppererant omnes Christianos futuros, si id fecisset, et templa reliqua deserenda.

[XLIV] In iocis dulcissimus fuit, in fabulis amabilis, in conviviis comis, ita ut quisque posceret quod vellet. 2 ad aurum colligendum attentus, ad servandum cautus, ad inveniendum sollicitus, sed sine cuiusquam excidio. 3 Syrum se dici nolebat, sed a maioribus Romanum et stemma generis depinxerat, quo ostendebatur genus eius a Metellis descendere. 4 Rhethoribus, grammaticis, medicis, haruspicibus, mathematicis, mechanicis, architectis salaria instituit et auditoria decrevit et discipulos cum annonis pauperum filios modo ingenuos dari iussit. 5 etiam in provinciis oratoribus forensibus multum detulit, plerisque etiam annonas dedit, quos constitisset gratis agere. 6 leges antiquas ac novas firmavit easque etiam ipse diligentissime servavit. 7 theatralia spectacula saepe obiit. theatrum Marcelli reficere voluit. 8 multis civitatibus, quae post terrae motus deformes erant, sumptus ad instaurationem operum et publicorum et privatorum pecuniam ex vectigalibus dedit. 9 in templis sane numquam praeter quattuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem aut bratteolam posuit, susurrans versum Flacci Persi: "in sanctis quid facit aurum?"

[XLV] Expeditiones bellicas habuit, de quibus ordine suo edisseram. primum tamen eius consuetudinem dicam de rebus vel tacendis vel prodendis. 2 tacebantur secreta bellorum, itinerum autem dies publice proponebantur, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: "illa die, illa hora ab urbe sum exiturus et, si di voluerint, in prima mansione mansurus", deinde per ordinem mansiones, deinde stativae, deinde ubi annona esset accipienda, et id quidem eo usque quamdiu ad fines barbaricos veniretur. 3 iam enim inde tacebatur, et omnes ambulabant incerti, ne dispositionem Romanam barbari scirent. 4 certum est autem eum numquam id, quod proposuerat, fefellisse, cum diceret nolle ab aulicis suas vendi dispositiones, quod factum fuerat sub Heliogabalo, cum ab eunuchis omnia venderentur. 5 quod genus hominum idcirco secreta omnia in aula esse cupiunt, ut soli aliquid scire videantur et habeant, unde vel gratiam vel pecuniam requirant. 6 Et quia de publicandis dispositionibus mentio contigit: ubi aliquos voluisset vel rectores provinciis dare vel praepositos facere vel procuratores, id est rationales, ordinare, nomina eorum proponebat hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus, si non probasset, subiret poenam capitis; 7 dicebatque grave esse, cum id Christiani et Iudaei facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus, quibus et fortunae hominum committerentur et capita.

[XLVI] Adsessoribus salaria instituit, quamvis saepe dixerit eos esse promovendos, qui per se rem p. gerere possent, non per assessores, addens militares habere suas administrationes, habere litteratos, et ideo unumquemque hoc agere debere, quod nosset. 2 thesauros reppertos his, qui reppererant, donavit et, si multi essent, addidit his eos, quos in suis habebat officiis. 3 cogitabat secum et descriptum habebat, cui quid praestitisset, et si quos sciret vel nihil petisse vel non multum, unde sumptus suos augerent,

vocabat eos et dicebat: "quid est, cur nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne privatus de me queraris." 4 dabat autem haec in beneficiis, quae famam eius non laederent, bona punitorum, sed numquam cum auro, argento vel gemmis – nam id omne in aerarium reponebat – , dabat praeposituras locorum civilium, non militum, dabat eas administrationes, quae ad procurationes pertinerent. 5 rationales cito mutabat, ita ut nemo nisi annum conplerent, eosque, etsi boni essent, oderat, malum necessarium vocans. praesides vero proconsules et legatos numquam fecit ad beneficium, sed ad iudicium vel suum vel senatus.

[XLVII] Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperent nec portarent cibaria decem et septem, ut solent, dierum nisi in barbarico, quamvis et illic mulis eosdem atque camelis adiuverit dicens milites se magis servare quam se ipsum, quod salus publica in his esset. 2 aegrotantes ipse visitavit per tentoria milites etiam ultimos et carpentis vexit et omnibus necessariis adiuvit. 3 et si forte gravius laborarent, per civitates et agros patribus familias honestioribus et sanctioribus matronis eos distribuebat reddens inpendia quae fecissent, sive convaluissent illi seu perissent.

[XLVIII] Cum quidam Ovinius Camillus senator antiquae familiae delicatissimus rebellare voluisset tyrannidem adfectans eique nuntiatum esset ac statim probatum, ad Palatium eum rogavit eique gratias egit, quod curam rei p., quae recusantibus bonis inponeretur, sponte reciperet; 2 deinde ad senatum processit et timentem ac tantae conscientiae tabe confectum participem imperii appellavit, in Palatium recepit, convivio adhibuit, ornamentis imperialibus et melioribus, quam ipse utebatur, adfecit. 3 et cum expeditio barbarica esset nuntiata, vel ipsum, si vellet, ire vel ut secum proficisceretur, hortatus est. 4 et cum ipse pedes iter faceret, illum invitavit ad laborem; quem post quinque milia cunctantem equo sedere iussit, cumque post duas mansiones equo etiam fatigatus esset, carpento inposuit. 5 hoc quoque seu timore seu vere respuentem, abdicantem quin etiam imperium et mori paratum dimisit commendatumque militibus, a quibus Alexander unice amabatur, tutum ad villas suas irae praecepit, in quibus diu vixit. 6 sed post iussu imperatoris Maximini occisus est, quod et ille militaris esset et Alexander a militibus occisus esset. scio vulgum hanc rem, quam contexui, Traiani putare, sed neque in vita eius id Marius Maximus ita exposuit neque Fabius Marcellinus neque Aurelius Verus neque Statius Valens, qui omnem eius vitam in litteras miserunt. 7 contra autem et Septiminus et Acholius et Encolpius vitae scriptores ceterique de hoc talia praedicarunt. 8 quod ideo addidi, ne quis vulgi magis famam sequeretur quam historiam, quae rumore utique vulgi verior repperitur.

[XLIX] Honores iuris gladii numquam vendi passus est dicens: "necesse est, ut qui emit et vendat. ego non patior mercatores potestatum et eos, quos, si

pariant, damnare non possim. erubesco enim punire illum hominem, qui emit et vendidit." 2 pontificatus et quindecimviratus et auguratus codicillares fecit, ita ut in senatu allegarentur. 3 Dexippus dixit uxorem eum cuiusdam Macriani filiam duxisse eundemque ab eo Caesarem nuncupatum. 4 verum cum vellet insidiis occidere Alexandrum Macrianus, detecta factione et ipsum interemptum et uxorem abiectam. 5 idem dicit patruum fuisse Antoninum Heliogabalum Alexandri, non sororis eiusdem matris filium. 6 cum Christiani s quendam locum, qui publicus fuerat, occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum deberi, rescripsit melius esse, ut quemammodumcumque illic deus colatur, quam popinariis dedatur.

[L] Cum igitur tantus ac talis imperator domi ac foris esset, iniit Parthicam expeditionem, quam tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites sed senatores transire diceres. 2 quacumque iter legiones faciebant, tribuni taciti, centuriones verecundi, milites amabiles erant, ipsum vero ob haec tot et tanta bona provinciales ut deum suspiciebant. 3 iam vero ipsi milites iuvenem imperatorem sic amabant ut fratrem ut filium ut parentem, vestiti honeste, calciati etiam ad decorem, armati nobiliter, equis etiam instructi et efippiis ac frenis decentibus, prorsus ut Romanam rem p. intellegerent, quicumque Alexandri vidisset exercitum. 4 elaborabat denique, ut dignus illo nomine videretur, immo ut Macedonem illum vinceret, dicebatque inter Romanum Alexandrum et Macedonem multum interesse debere. 5 fecerat denique sibi argyroaspidas et chrysoaspidas, fecerat et falangem triginta milium hominum, quos falangarios vocari iusserat et cum quibus multum fecit in terra Perside; quae quidem erat ex sex legionibus similium armorum, stipendiorum vero post bellum Persicum maiorum.

[LI] Dona regia in templis posuit; gemmas sibi oblatas vendidit muliebre esse aestimans gemmas possidere, quae neque militi dari possint neque a viro haberi. 2 cum quidam legatus uniones duos uxori eius per ipsum obtulisset magni ponderis et inusitatae mensurae, vendi eos iussit. 3 cum pretium non invenirent, ne exemplum malum a regina nasceretur, si eo uteretur, quod emi non posset, inauribus Veneris eos dicavit. 4 Ulpianum pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem saepe a militum ira obiectu purpurae suae defendit, atque ideo summus imperator fuit, quod eius praecipue consiliis rem p. rexit. 5 in procinctu atque in expeditionibus apertis papilionibus prandit atque cenavit, cum militarem cibum cunctis videntibus atque gaudentibus sumeret, circumiret prope tota tentoria, a signis abesse neminem pateretur. 6 si quis de via in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci aut fustibus subiciebatur in conspectu eius aut virgis aut condemnationi aut, si haec omnia transiret dignitas hominis, gravissimis contumeliis, cum diceret: "visne hoc in agro tuo fieri quod tu alteri facis?" 7 clamabatque saepius, quod a quibusdam sive Iudaeis sive Christianis audierat et tenebat, idque per praeconem, cum aliquem emendaret, dici

iubebat: 8 "quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris." quam sententiam usque adeo dilexit, ut et in Palatio et in publicis operibus perscribi iuberet.

[LII] Idem cum quandam aniculam adfectam iniuriis a milite audisset, exauctoratum eum militia servum ei dedit, quod artifex carpentarius esset, ut eam pasceret; et cum dolerent hoc milites factum, persuasit omnibus, ut modeste ferrent, et eos terruit. 2 ἀναίματον imperium eius, cum fuerit durus et tetricus, idcirco vocatum est, quod senatorem nullum occiderit, ut Herodianus Graecus scriptor refert in libris temporum suorum. 3 severitatis autem tantae fuit in milites, ut saepe legiones integras exauctoraverit ex militibus Quirites appellans nec exercitum umquam timuerit, idcirco quod in vitam suam dici nihil posset, quod umquam tribuni vel duces de stipendiis militum quicquam accepissent, dicens: "miles non timetur, si vestitus, armatus, calciatus et satur et habens aliquid in zonula", idcirco quod mendicitas militaris ad omnem desperationem vocaret armatum. 4 apparitores denique nullos esse passus est tribunis aut ducibus nisi milites iussitque, ut ante tribunum quattuor milites ambularent, ante ducem sex, ante legatum decem, hique ad domos suos reciperent.

[LIII] Et ut severitas eius agnosci posset, unam contionem militarem indendam putavi, quae illius in rem militarem mores ostenderet. 2 nam cum Antiochiam venisset ac milites lavacris, mulieribus et deliciis vacarent eique nuntiatum esset, omnes eos conprehendi iussit et in vincla conici. 3 quod ubi conpertum est, mota seditio est a legione, cuius socii erant in vincla coniecti. 4 tum ille tribunal ascendit vinctisque omnibus ad tribunal adductis, circumstantibus etiam militibus et quidem armatis ita coepit: 5 "commilitones, si tamen ista vobis, quae a vestris facta sunt, displicent, disciplina maiorum rem p. tenet; quae si dilabitur, et nomen Romanum et imperium amittemus; 6 neque enim sub nobis ista facienda sunt, quae sub inpura illa bestia nuper facta sunt. 7 milites Romani, vestri socii, mei contubernales et commilitones amant, potant, lavant Graecorum more et ad luxuriam quidem se instituunt. hoc ego diutius feram? et non eos capitali dedam supplicio?" 8 tumultus post hoc ortus est. atque iterum: "quin continuistis vocem, in bello contra hostem, non contra imperatorem vestrum necessariam? 9 certe campidoctores vestri hanc vos docuerunt contra Sarmatas et Germanos ac Persas emittere, non contra eum, qui acceptam a provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis adtribuit. 10 continete igitur vocem truculentam et campo ac bellis necessariam, ne vos hodie omnes uno ore atque una voce Quirites dimittam, et incertum an Quirites. 11 non enim digni estis, qui vel Romanae plebis sitis, si ius Romanum non agnoscitis."

[LIV] Et cum vehementius fremerent ac ferro quoque minarentur: "deponite", inquit, "dexteras contra hostem erigendas, si fortes sitis, me enim ista non terrent. 2 si enim unum hominem occideritis, non vobis deerit res p., non senatus, non p. R., qui me de vobis vindicet." 3 cum nihilo minus post ista

fremerent, exclamavit: "Quirites, discedite atque arma deponite." 4 mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus omnes non ad castra, sed ad devorsoria varia recesserunt. 5 tuncque primum intellectum est, quantum eius severitas posset. 6 denique etiam signa stipatores et hi, qui imperatorem circumdederant in castra rettulerunt, arma collecta populus ad Palatium tulit. 7 eam tamen legionem, quam exauctoravit, rogatus post dies XXX, priusquam ad expeditionem Persicam proficisceretur, loco suo restituit eaque pugnante maxime vicit, cum tamen tribunos eius capitali adfecit supplicio, quod per neglegentiam illorum milites apud Dafnem luxuriati essent vel per coniventiam seditionem fecisset exercitus.

[LV] Magno igitur apparatu inde in Persas profectus Artaxerxen regem potentissimum vicit, cum ipse cornua obiret, milites admoneret, subiectus tutelis versaretur, manu plurimum faceret, singulos quosque milites a ud laudem verbis adduceret. 2 fuso denique fugatoque tanto rege, qui cum septingentis elefantis falcatisque mille et octingentis curribus ad bellum venerat, equitum multis milibus, statim Anthiochiam redit et de praeda, quam Persis diripuit, suum ditavit exercitum, cum et tribunos ea, quae per vicos diripuerant, et duces et ipsos milites habere iussisset. 3 tuncque primum servi Persae apud Romanos fuerunt, quos quidem, quia indigne ferunt Persarum reges quempiam suorum alicubi servire, acceptis praetiis reddidit pretiumque vel his, qui manu ceperant servos, dedit vel in aerarium contulit.

[LVI] Post hoc Romam venit triumphoque pulcherrimo acto apud senatum primum haec verba habuit. 2 Ex actis senatus die VII. kl. Octob.: "Persas, p. c., vicimus. longae eloquentiae opus non est, tantum scire debetis, quae illorum arma fuerint, qui apparatus. 3 iam primum elefanti septingenti idemque turriti cum sagittariis et onere sagittarum. ex his triginta cepimus, ducenti interfecti iacent, decem et octo perduximus. falcati currus mille DCCC. 4 adducere interfectorum animalium currus ducentos potuimus, sed id, quia et fingi poterat, facere supersedimus. 5 centum et viginti milia equitum eorum fudimus, catafractarios, quos illi clibanarios vocant, decem milia in bello interemimus, eorum armis nostros armavimus. multos Persarum cepimus eosdemque vendidimus. 6 terras interamnanas, Mesopotamiae scilicet, neclectas ab inpura illa belua recepimus. 7 Artaxerxen, potentissimum regem tam iure quam nomine, fusum fugavimus, ita ut eum terra Persarum fugientem videret, et qua ducta fuerant quondam signa nostrorum, ea rex ipse signis effugit relictis. haec sunt, p. c., gesta. 8 eloquentia opus non est: milites divites redeunt, laborem in victoria nemo sentit. 9 vestrum est supplicationem decernere, ne dis videamur ingrati." adclamatio senatus: "Alexander Auguste, di te servent. Persice maxime, di te servent. vere Parthicus, vere Persicus. trophaea tua et nos videmus, victorias et nos videmus. 10 iuveni imperatori, patri patriae, pontifici maximo. per te victoriam {de Germanis speramus. per te victoriam} undique praesumimus. ille vincit, qui militem regit. dives senatus, dives miles, dives p. R."

[LVII] Dimisso senatu Capitolium ascendit atque inde re divina facta et tunicis Persicis in templo locatis contionem huius modi habuit: "Quirites, vicimus Persas. milites divites reduximus. vobis congiarium pollicemur, cras ludos circenses Persicos dabimus." 2 haec nos et in annalibus et apud multos repperimus. sed quidam dicunt a servo suo eum proditum non vicisse regem, sed, ne vinceretur, fugisse. 3 quod contra multorum opinionem dici non dubium est his, qui plurimos legerint. nam et amisisse illum exercitum dicunt fame, frigore ac morbo, ut Herodianus auctor est contra multorum opinionem. 4 post hoc cum ingenti gloria comitante senatu equestri ordine atque omni populo circumfusisque undique mulieribus et infantibus, maxime militum coniugibus, pedes Palatium conscendit, cum retro currus triumphalis a quattuor elefantis traheretur. 5 levabatur manibus hominum Alexander, vixque illi per horas quattuor ambulare permissum est, undique omnibus clamantibus: "salva Roma, salva res p., quia salvus est Alexander." 6 alia die actis circensibus et item ludis scenicis deinceps congiarium populo Romano dedit. 7 puellas et pueros, quemammodum Antoninus Faustinianas instituerat, Mammaeanas et Mammaeanos instituit.

[LVIII] Actae sunt res feliciter et in Mauretania Tingitana per Furium Celsum et in Illyrico per Varium Macrinum adfinem eius et in Armenia per Iunium Palmatum, atque ex omnibus locis ei tabellae laureatae sunt delatae. quibus in senatu et apud populum lectis vario tempore, cum etiam de Isauria optatae venissent, omnibus nominibus est ornatus. 2 his vero, qui rem p. bene gesserant, consularia ornamenta decreta sunt, additiis etiam sacerdotiis et agrorum possessionibus his, qui erant pauperes et aevo iam graves. 3 captivos diversarum nationum amicis donavit, si aetas puerilis aut iuvenalis permisit, si qui tamen regii aut nobiliores fuerunt, eos militiae, non tamen magnae deputavit. 4 sola, quae de hostibus capta sunt, limitaneis ducibus et militibus donavit, ita ut eorum essent, si heredes eorum militarent, nec umquam ad privatos pertinerent, dicens attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent. 5 addidit sane his et animalia et servos, ut possent colere, quod acceperant, ne per inopiam hominum vel per senectutem possidentium desererentur rura vicina barbariae, quod turpissimum ille ducebat.

[LIX] Post haec cum ingenti amore apud populum et senatum viveret, et sperantibus victoriam cunctis et invitis eum dimittentibus ad Germanicum bellum profectus est, deducentibus cunctis per centum et centum quinquaginta milia. 2 erat autem gravissimum rei p. atque ipsi, quod Germanorum vastationibus Gallia diripiebatur. 3 pudoremque augebat, quod victis iam Parthis ea natio inminebat rei publicae cervicibus, quae semper etiam minusculis imperatoribus subiecta videbatur. 4 magnis igitur itineribus, laetis militibus contendit. sed cum ibi quoque seditiosas legiones conperisset, abici eas praecepit. 5 verum Gallicanae mentes, ut sese habent durae ac retorridae et saepe imperatoribus graves, severitatem hominis nimiam, et longe maiorem post Heliogabalum non tulerunt. 6 denique agentem eum cum paucis in

Brittannia, ut alii volunt in Gallia, in vico cui Sicilia nomen est, non ex omnium sententia, sed latrocinantium modo quidam milites et hi praecipue, qui Heliogabali praemiis effloruerunt, cum severum principem pati non possent, occiderunt. 7 multi dicunt a Maximino inmissos tirones, qui ei ad exercendum dati fuerant, eum occidisse, multi aliter; 8 a militibus tamen constat, cum iniuriose quasi in puerum eundem et matrem eius avaram et cupidam multa dixissent.

[LX] Imperavit annis XIII diebus VIIII. vixit annis XXVIIII mensibus III diebus VII. 2 egit omnia ex consilio matris, cum qua occisus est. 3 Omina mortis haec fuerunt: cum natalem diem commendaret, hostia cruenta effugit et, ut se civiliter generebat ac permixtus populo erat, albam eius vestem, cum qua constiterat, cruentavit. 4 laurus in palatio eius civitatis, a qua proficiscebatur ad bellum, ingens et antiqua tota subito decidit. 5 arbores fici tres quae ficus eas ferrent, quibus Alexandrianarum nomen est, subito ante illius tentorium deciderunt, cum tentoria imperatoria his adnexa essent. 6 mulier Dryas eunti exclamavit Gallico sermone: "vadas nec victoriam speres nec te militi tuo credas." 7 ut tribunal ascendit, ut contionaretur et faustum aliquid diceret, ita coepit: "occiso imperatore Heliogabalo." 8 hoc tamen nomini fuit, quod iturus ad bellum milites adloqui minus fausta oratione coeptaverat.

[LXI] Sed haec omnia vehementissime contempsit profectusque ad bellum in loco supra dicto ita occisus est: 2 pranderat forte publico, ut solebat, convivio, id est apertis papilionibus cibo militari accepto, neque enim aliud a discutientibus militibus in tentoriis est repertum. 3 et cum quiesceret post convivium, hora diei ferme septima unus ex Germanis, qui scutarium officium sustinebat, ingressus dormientibus cunctis, solo tamen imperatore intervigilante visus est; 4 cui Alexander "quid ist hic", inquit, "contubernalis? num aliquid de hostibus nuntias?" 5 at ille metu perterritus et sperans non posse se evadere, quod in tentorium principis inruisset, ad contubernales suos venit eosque ad durum principem interimendum cohortatus est. 6 qui subito plures armatique ingressi inermes et obsistentes contruncarunt, ipsum plurimis ictibus confoderunt. 7 aliqui dicunt omnino nihil dictum, sed tantum a militibus clamatum "exi, recede"; atque ita obtruncatum iuvenem optimum . . . . . 8 sed omnis apparatus militaris, qui postea est ductus in Germaniam a Maximino, Alexandri fuit et potentissimus quidem per Armenios et Osdroenos et Parthos et omnis generis homines.

[LXII] Contempsisse Alexandrum mortem cum ferocitas mentis, qua militem semper adtrivit, tum etiam illa declarant: 2 Thrasybulus mathematicus illi amicissimus fuit; qui cum ei dixisset necessitatem esse, ut gladio barbarico periret, primo laetatus est, quod sibi mortem bellicam et imperatoriam crederet inminere; 3 deinde disputavit ostenditque optimos quosque violenta morte consumptos, cum diceret ipsum Alexandrum, cuius nomen teneret,

Pompeium, Caesarem, Demosthenem, Tullium et ceteros insignes viros, qui non quieta morte oppetissent; 4 tantumque animi habuit, ut putaret se diis conparandum, si in bello periret. 5 sed res eum fefellit: nam et gladio barbarico et scutari barbari manu, verum non in bello sed belli tempore, perit.

[LXIII] Mortem eius milites et qui exauctorati ab eo quondam fuerant, gravissime tulerunt atque auctores caedis trucidarunt. 2 populus vero Romanus senatusque omnis cum provincialibus cunctis neque tristius umquam neque asperius acceperunt, simul quod successoris asperitas atque rusticitas Maximini, utpote hominis militaris, cui cum filio post eum imperium delatum est, graviorem fati necessitatem videbatur ostendere. senatus eum in deos rettulit. 3 cenotafium in Gallia, Romae sepulchrum amplissimum meruit. 4 dati sunt et sodales, qui Alexandriani appellati sunt; addita et festivitas matris nomine atque ipsius, quae hodieque Romae religiosissime celebratur natali eius die. 5 Causa occidendi eius ab aliis haec fuisse perhibetur, quod mater eius relicto bello Germanico orientem ad iactantiam sui vellet redire atque ob hoc esset iratus exercitus. 6 sed haec ab amatoribus Maximini ficta sunt, qui videri noluerunt imperatorem optimum ab amico suo interfectum contra iura humana atque divina.

[LXIV] Hactenus imperium p. R. eum principem habuit, qui diutius imperaret, post eum certatim inruentibus et aliis semenstribus, aliis annuis, plerisque per biennium, ad summum per triennium imperantibus usque ad eos principes, qui latius imperium tetenderunt, Aurelianum dico et deinceps. 2 de quibus, si vita subpeditaverit, ea, quae conperta fuerint, publicabimus. 3 Reprehensa sunt in Alexandro haec: quod Syrus esse nolebat, quod aurum amabat, quod suspiciosissimus erat, quod vectigalia multa inveniebat, quod se Magnum Alexandrum videri volebat, quod nimis severus in milites erat, quod curas de privatis agebat. quae omnia in re p. instituerat. 4 Scio sane plerosque negare hunc a senatu Caesarem appellatum esse, sed a militibus – qui verum prorsus ignorant – , dicere praeterea non hunc fuisse consobrinum Heliogabali. 5 qui, ut nos sequantur, historicos eius temporis legant et maxime Acholium, qui et itinera huius principis scripsit.

[LXV] Soles quaerere, Constantine maxime, quid sit, quod hominem Syrum et alienigenam talem principem fecerit, cum tot Romani generis, tot aliarum provinciarum repperiantur improbi, impuri, crudeles, abiecti, iniusti, libidinosi. 2 iam primum possum de bonorum virorum respondere sententia potuisse natura, quae ubique una mater est, bonum principem nasci, deinde timore, quod pessimus esset occisus, hunc optimum factum. 3 sed quia verum est suggerendum clementiae ac pietati tuae, lecta reservabo. 4 notum est illud pietati tuae, quod in Mario Maximo legisti, meliorem esse rem p. et prope tutiorem, in qua princeps malus est, ea, in qua sunt amici principis mali, si quidem unus malus potest a plurimis bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab uno quamvis bono ulla ratione superari. 5 et id quidem ab Homullo

ipsi Traiano dictum est, cum ille diceret Domitianum pessimum fuisse, amicos autem bonos habuisse, atque ideo Claudium magis odio fuisse, qui rem p. temperandam vitiosissimis libertis concesserit, illo, quia melius est unum malum pati quam multos.

[LXVI] Set ut ad rem redeam, Alexander quidem et ipse optimus fuit . . . – nam hoc nemo vult nisi bonus – et optimae matris consiliis usus est. 2 at tamen amicos sanctos et venerabiles habuit, non malitiosos, non furaces, non factiosos, non callidos, non ad malum consentientes, non bonorum inimicos, non libidinosos, non crudeles, non circumventores sui, non inrisores, non qui si illum quasi fatuum circumducerent, sed sanctos, venerabiles, continentes, religiosos, amantes principis sui et qui de illo nec in ipsi riderent nec risui esse vellent, qui nihil venderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, numquam deciperent existimationem principis sui, sed amarent. 3 huc accedit quod eunuchos nec in consiliis nec in ministeriis habuit, qui soli principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Persarum volunt vivere, , qui eos a populo et amicis s[im]ummovent; qui internuntii sunt aliud quam respondetur saepe referentes, claudentes principem suum et agentes ante omnia, ne quid sciat. qui cum empti sint et pueri servi fuerint, quid tandem possunt boni sapere? 4 erat denique eius ipsius sententia: "ego de praefectorum et consulum et senatorum capitibus mancipia aere empta iudicare non patior."

[LXVII] Scio, imperator, quod periculo ista dicantur apud imperatorem, qui talibus serviit, sed salva re p. posteaquam intellegisti, quid mali clades istae habeant et quemammodum principes circumveniant, et tu eos eo loci habes, ut nec clamide uti iusseris, sed de necessitatibus domesticis delegaris. 2 iam illud insigne, quod solum intra Palatium praeter praefectum, et Ulpianum quidem, neminem vidit nec dedit alicui facultatem vel fumorum vendendorum de se vel sibi de aliis male loquendi maxime occiso Thrurino, qui illum quasi fatuum et vecordem saepe vendiderat. 3 his accessit, quod amicos et parentes Alexander si malos repperit, aut punivit aut, si vetus vel amicitia vel necessitudo non sivit puniri, dimisit a se dicens: "his carior est mihi tota res p."

[LXVIII] Et ut scias, qui viri in eius consilio fuerint: Fabius Sabinus, Sabini insignis viri filius, Cato temporis sui, Domitius Ulpianus, iuris peritissimus, Aelius Gordianus, Gordiani imperatoris . . . ipsa res, viri insignis; Iulius Paulus, iuris peritissimus; Claudius Venacus, orator amplissimus; Catilius Severus, cognatus eius, vir omnium doctissimus; Aelius Serenianus, omnium vir sanctissimus; Quintilius Marcellus, quo meliorem ne historiae quidem continent. 2 his tot atque aliis talibus viris quid mali potuit cogitari vel fieri, cum ad bonum consentirent? 3 et hos quidem malorum cohors depulerat, quae circumvenerat Alexandrum primis diebus, sed prudentia iuvenis occisis atque depulsis et amicitia ista sancta convaluit. 4 hi sunt, qui bonum principem

Surum fecerunt, et item amici mali, qui Romanos pessimos etiam posteris tradiderunt suis vitiis laborantes. conspectus retro porro.

MAXIMINI DUO IULI CAPITOLINI

I. 1 Ne fastidiosum esset clementiae tuae, Constantine maxime, singulos quosque principes vel principum liberos per singulos legere, adhibui moderationem, qua in unum volumen duos Maximinos, patrem filiumque, congererem; 2 servavi deinceps hunc ordinem, quem pietas tua etiam ab Tatio Cyrillo, clarissimo viro, qui Graeca in Latinum vertit, servari voluit. 3 Quod quidem non in uno tantum libro sed etiam in plurimis deinceps reservabo, exceptis magnis imperatoribus, quorum res gestae plures atque clariores longiorem desiderant textum. 4 Maximinus senior sub Alexandro imperatore enituit. Militare autem sub Severo coepit. 5 Hic de vico Threiciae vicino barbaris, barbaro etiam patre et matre genitus, quorum alter e Gothia, alter ex Alanis genitus esse perhibetur. 6 Et patri quidem nomen Micca, matri Hababa fuisse dicitur. 7 Sed haec nomina Maximinus primis temporibus ipse prodidit, postea vero, ubi ad imperium venit, occuli praecepit, ne utroque parente barbaro genitus imperator esse videretur.

II. 1 Et in prima quidem pueritia fuit pastor, iuvenum etiam procer et qui latronibus insidiaretur et suos ab incursionibus vindicaret. 2 Prima stipendia equestria huic fuere. Erat enim magnitudine corporis conspicuus, virtute inter omnes milites clarus, forma virili decorus, ferus moribus asper, superbus, contemptor, saepe tamen iustus. 3 Innotescendi sub Severo imperatore prima haec fuit causa: 4 natali Getae, filii minoris, Severus militares dabat ludos propositis praemiis argenteis, id est armillis, torquibus et balteolis. 5 Hic adulescens et semibarbarus et vix adhuc Latinae linguae, prope Thraecica imperatorem publice petit, ut sibi daret licentiam contendendi cum his, qui iam non mediocri loco militarent. 6 Magnitudinem corporis Severus miratus primum eum cum lixis conposuit, sed fortissimis quibusque, ne disciplinam militarem conrumperet. 7 Tunc Maximinus sedecim lixas uno sudore devicit sedecim acceptis praemiis minusculis non militaribus iussusque militare.

III. 1 Tertia forte die cum processisset Severus ad campum, in turba exultantem more barbarico Maximinum vidit iussitque statim tribuno, ut eum coherceret et ad Romanam disciplinam inbueret. 2 Tunc ille, ubi de se intellexit imperatorem locutum, suspicatus barbarus et notum se esse principi et inter multos conspicuum, ad pedes imperatoris equitantis accessit. 3 Tum volens Severus explorare, quantus in currendo esset, equum admisit multis circumitionibus, et cum senex imperator laborasset neque ille a currendo per multa spatia desisset, ait ei: "Quid vis Thracisce? Num quid delectat luctari post cursum?". Tum "Quantum libet", inquit, "Imperator". 4 Post hoc ex equo

Severus descendit et recentissimos quosque ac fortissimos milites ei conparari iussit. 5 Tum ille more solito septem fortissimos uno sudore vicit solusque omnium a Severo post argenta praemia torque aureo donatus est iussusque inter stipatores corporis semper in aula consistere. 6 Hinc igitur factus conspicuus, inter milites clarus, amari a tribunis, a conmilitonibus suspici, impetrare ab imperatore quod vellet. Locis etiam militiae a Severo adiutus, cum esset peradulescens, longitudine autem corporis et vastitate et forma atque oculorum magnitudine et candore inter omnes excelleret.

IV. 1 Bibisse autem illum saepe in die vini Capitolinam amforam constat, comedesse et quadraginta libras carnis, ut autem Cordus dicit, etiam sexaginta. 2 Quod satis constat, holeribus semper abstinuit, a frigidis prope semper, nisi cum illi potandi necessitas. 3 Sudores saepe suos excipiebat et in calices vel in vasculum mittebat, ita ut duos vel tres sextarios sui sudoris ostenderet. 4 Hic diu sub Antonino Caracallo ordines duxit centuriatos et ceteras militares dignitates saepe tractavit. Sub Macrino, quod eum, qui imperatoris sui filium occiderat, vehementer odisset, a militia desiit et in Thracia in vico, ubi genitus fuerat, possessiones conparavit ac semper cum Gothis commercia exercuit. Amatus est autem unice a Getis quasi eorum civis. 5 Halani quicumque ad ripam venerunt, amicum eum donis vissim recurrentibus adprobabant. 6 Sed occiso Macrino cum filio suo, ubi Heliogabalum quasi Antonini filium impera[to]re conperit, iam maturae aetatis ad eum venit petitque, ut quod avus eius Severus iudicii circa se habuerat, et ipse haberet. [Sed] apud inpurum hominem valere nihil potuit; 7 nam dicitur cum eo iocatus esse Heliogabalus turpissime: "Diceris, Maximine, sedecim et viginti et triginta milites aliquando lassasse: potes tricies cum mulieres perficere ?" 8 Tum ille ubi vidit infamem principem sic exorsum, a militia discessit. 9 Et tamen retentus est per amicos Haliogabali, ne hoc quoque illius famae accederet, quod virum temporis sui fortissimum et quem alii Herculem, alii Achillem, alii Hectorem, Aiacem alii vocabant, a suo exercitu dimoveret.

V. 1 Fuit igitur sub homine inpurissimo tantum honore tribunatus, sed numquam ad manum eius accesit, numquam illum salutavit, per totum triennium huc atque illuc discurrens; 2 modo agris, modo otio, modo fictis langoribus occupatus est. 3 Occiso Heliogabalo ubi primum comperit Alexandrum principem nominatum, romam contendit. 4 Quem Alexander miro cum gaudio, mira cum gratulatione suscepit, ita ut in senatu verba faceret talia: "Maximinus, p. c., tribunus, cui ego latum clavum addidi, ad me confugit, qui sub inpura illa belua militare non potuit, qui apud divum parentem meum Severum tantus fuit, quantum illum fama conperitis". 5 Statim denique illum tribunum legionis quartae, quam ex tironibus ipse conposuerat, dedit [et] eum in haec verba provexit: 6 "Veteres milites tibi, Maximine mi carissime atque amantissime, idcirco non credidi, quod veritus sum, ne vitia eorum sub aliis inolescentia emendare non posses. 7 Habes

tirones: ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem eos fac militiam condiscere, ut mihi multos Maximinos rei p. optabiles solus efficias."

VI. 1 Accepta igitur legione statim eam exercere coepit. 2 Quinta quaque die iubebat milites decurrere, inter se simulacra bellorum agere. Gladios, lanceas, loricas, galeas, scuta, tunicas et omnia arma illorum cotidie circumspicere; 3 calciamenta quin etiam ipse prosciebat, prorsus ut autem patrem militibus praeberet. 4 Sed cum eum quidam tribuni reprehenderent dicentes: "Quid tantum laboras, cum eius loci iam sis, ut ducatum possis accipere?", ille dixisse fertur: 5 "Ego vero, quo maior fuero, tanto plus laborabo." Exercebat cum militibus ipse luctamina, quinos, senos et septenos, idem quindenos ad terram prosternens. 6 Denique invidentibus cunctis, cum quidam tribunus superbior, magni corporis, virtutis notae atque ideo ferocior, ei dixisset : "Non magnam rem facis, si tribunus tuos milites vincis", ille ait: "Visne congrediamur?"; 7 cumque adversarius adnuisset, venientem contra se palma in pectus percussum supinum reiecit et continuo dixit: "Date alium, sed tribunum." 8 Erat praeterea, ut refert Cordus, magnitudine tanta, ut octo pedes digito videretur egressus, pollice ita vasto, ut uxoris dextrocherio uteretur pro anulo. 9 Iam illa prope in vulgi ore sunt posita, quod amaxas manibus adtraheret, raedam onustam solus moveret, equo si pugnum dedisset, dentes solveret, si calcem, crura frangeret, lapides toficios friaret, arbores teneriores scinderet, alii denique eum Crotoniaten Milonem, alii Herculem, Antaeum alii vocarent.

VII. 1 His rebus conspicuum virum Alexander, magnorum meritorum iudex, in suam perniciem omni exercitui praefecit, gaudentibus cunctis ubique tribunis, ducibus et militibus. 2 Denique totum eius exercitum, qui sub Heliogabalo magna ex parte torpuerat, ad suam militarem disciplinam retraxit. 3 Quod Alexandro,ut diximus, optimo quidem imperatori, sed tamen cuius aetas ab initio contemni potuerit, gravissimum fuit. 4 Nam cum in gallia esset et non longe ab urbe quadam castra posuisset, subito inmissis militibus, ut quidam dicunt, ab ipso, ut alii, tribunis barbaris, Alexander ad matrem fagiens interemptus est Maximino iam imperatore appellato. 5 Et causam quidem Alexandri interimendi alii aliam fuisse dicunt. Quidam enim Mammaeam dicunt auctorem fuisse, ut filius deserto bello Germanico orientem peteret, atque ideo milites in seditionem prorupisse; 6 quidam, quod ille nimis severus esset et voluisset ita in Gallia legiones exauctorare, ut exauctoraverat in oriente.

VIII. 1 Sed occiso Alexandro Maximinus primum e corpore militari et nondum senator sine decreto senatus Augustus ab exercitu appellatus est filio sibimet in participatum dato; de quo pauca, quae nobis sunt cognita, mox dicemus. 2 Maximinus autem ea fuit semper astutia, ut milites non virtute regeret, sed etiam praemiis et lucris sui amantissimos redderet. 3 Numquam ille annonam cuiuspiam tulit. 4 Numquam sivit, [ut] quis in exercitu miles

faber aut alterius rei, ut plerique sunt, artifex esset, solis venationibus legiones frequenter exercens. 5 Sed inter has virtutes tam crudelis fuit, ut illum alii Cyclopem, alii Busirem, alii Scironam, nonnulli Falarem, multi Tyfona vel Giganta vocarent. 6 Senatus eum tantum timuit, ut vota templis publice privatimque, mulieres etiam cum suis liberis facerent, ne ille umquam urbem Romam videret. 7 Audiebant enim alios in crucem sublatos, alios animalibus nuper occisi inclusos, alios feris obiectos, alios fustibus alisos, atque omnia haec sine dilectu dignitatis, cum videretur disciplinam velle regere militarem. Cuius exemplo civilia etiam corrigere voluit, 8 quod non convenit principi, qui velit diligi. Erat enim ei persuasum nisi crudelitate imperium non teneri; 9 simul et verebatur, ne propter humilitatem generis barbarici a nobilitate contemneretur; 10 meminerat praeterea se Romae etiam a servis nobilium contemptum esse, ita ut ne a procuratoribus quidem eorum videretur; 11 et, ut se habent stultae opiniones, tales eos contra se sperabat futuros, cum iam imperator esset. Tantum valet conscientia degeneris animi.

IX. 1 Nam ignobilitatis tegendae causa omnes conscios generis sui interemit, nonnullos etiam amicos, qui ei saepe misericordiae paupertatis causa pleraque donaverant. 2 Neque enim fuit crudelius animal in terris omnia sic in viribus suis ponens, quasi non posset occidi. 3 Denique cum immortalem se prope crederet ob magnitudinem corporis virtutisque, mimus quidam in theatro praesente illo dicitur versus Graecos dixisse, quorum haec erat Latina sententia: 4 "Et qui ab uno non potest occidi, a multis occiditur. Elefans grandis est et occiditur, leo fortis est et occiditur, tigris fortis est et occiditur: cave multos, si singulos non times." Et haec imperatore ipso praesente iam dicta sunt. 5 Sed cum interrogaret amicos, quid mimicus scurra dixisset, dictum est ei, quod antiquos versus cantaret contra homines asperos scriptos, et ille, ut erat Thrax et barbarus, credidit. 6 Nobilem circa se neminem passus est, prorsus ut Spartaci aut Athenionis exemplo imperabat. 7 Praeterea omnes Alexandri ministros variis modis interemit. 8 Dispositionibus eius invidit. Et dum suspectos habet amicos ac ministros eius, crudelior factus est.

X. 1 Cum esset ita moratus, ut ferarum more viveret, tristior et immanior factus est factione Magni cuiusdam consularis viri contra se parata, qui cum multis militibus et centurionibus ad eum confodiendum consilium inierant, cum in se imperium transferre cuperet. 2 Et genus factionis fuit tale: cum ponte iuncto in Germanos transire Maximinus vellet, placuerat, ut contrarii cum eo transirent, pons postea solveretur, ille in barbarico circumventus occideretur, imperium Magnus arriperet. 3 Nam omnia bella coeperat agere, et quidem fortissime, statim ut factus est imperator, peritus utpote rei militaris, volens existimationem de se habitam tenere et ante omnes Alexandri gloriam, quem ipse occiderat, vincere. 4 Quare imperator etiam in exertitio cottidie milites detinebat eratque in armis ipse, manu exercitui et corpore multa semper ostendens. 5 Et istam quidem factionem Maximinus ipse finxisse perhibetur, ut materiam crudelitatis augeret. 6 Denique sine iudicio, sine

accusatione, sine delatore, sine defensore omnes interemit, omnium bona sustulit et plus quattuor militbus hominum occisis se satiare non potuit.

XI. 1 Fuit etiam sub eodem factio descicentibus sagittariis Osdroenis ab eodem ob amorem Alexandri et desiderium, quem Maximino apud eos occisum esse constabat, nec aliud persuaderi potuerat. 2 Denique etiam ipsi Titum, unum ex suis, sibi ducem atque imperatorem fecerunt, quem Maximinus privatum iam dimiserat. 3 Quem quidem et purpura circumdewderunt, regio apparatu ornarunt et quasi sui milites obsaepierunt, et invitum quidem. 4 Sed hic dormiens domi suae ab uno ex amicis suis interfectus est, qui sibi doluit illum esse praepositum, Macedonio nomine, qui eum Maximino prodidit quique caput eius ad imperatorem detulit. 5 Sed Maximinus primo ei gratias egit, postea tamen ut proditorem odio habuit et occidit. 6 His rebus in dies inmanior fiebat, ferearum more, quae vulneratae magis exulcerantur. 7 Post haec transiit in Germaniam cum omni exercitu et Mauris et Osdroenis et Parthis et omnibus, quos secum Alexander ducebat ad bellum. 8 Et ob hoc maxime orientalia secum trahebat auxilia, quod nulli magis contra Germanos quam expediti sagittarii valent. 9 Mirandum autem adparatum belli Alexander habuit, cui Maximinus multa dicitur addidisse.

XII. 1 Ingressus igitur Germaniam Transrenanam per triginta vel quadraginta milia barbarici soli vicos [incendit], greges abegit, praedas sustulit, barbarorum plurimos interemit, militem divitem reduxit, cepit innumeros, et nisi Germani a campis ad paludes et silvas confugissent, omnem Germaniam in Romanam ditionem redegisset. 2 Ipse praeterea manu sua multa faciebat, cum etiam paludem ingressus circumventus esset a Germanis, nisi cum suo equo inhaerentem [milites] liberassent. 3 Habuit enim hoc barbaricae temeritatis, ut putaret imperatorem manu etiam sua semper [uti] debere. 4 Denique quasi navale quoddam proelium in palude fecit plurimosque illic interemit. 5 Victa igitur Germania litteras Romam ad senatum et populum misit se dictante conscriptas, quarum sententia haec fuit: 6 "Non possumus tantum, p. c., loqui, quantum fecimus. Per quadraginta quinquaginta milia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captivos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnavimus. Pervenissemus ad silvas, nisi altitudo paludium nos transire non permisisset." 7 Aelius Cordus dicit hanc omnino ipsius orationem fuisse. 8 Credibile est; quid enim in hac est, quod non posset barbarus miles? 9 Qui pari sententia et ad populum scripsit sed maiore reverentia, idcirco quod senatum oderat, a quo se contemni multum credebat. 10 Iussit praeterea tabulas pingi ita, ut erat bellum ipsum gestum, et ante curiam proponi, ut facta eius pictura loqueretur. 11 Quas quidem tabulas post mortem eius senatus et deponi iussit et exuri.

XIII. 1 Fuerunt et alia sub eo bella plurima, ex quibus semper primus victor revertit et cum ingentibus spoliis atque captivis. 2 Extat oratio eiusdem missa ad senatum, cuius hoc exemplum est : "Brevi tempore, p. c., tot bella gessi

quot nemo veterum. Tantum praedae in Romanum solum attuli, quantum sperari non potuit. Tantum captivorum adduxi, ut vix sola Romana sufficiant." creliqua orationis ad hanc rem [non] necessaria. 3 Pacata Germania Sirmium venit, Sarmatis inferre bellum parans atque animo concipiens usque ad oceanum septentrionales partes in Romanam ditionem redigere; 4 quod fecisset, si vixisset, ut Herodianus dicit, Graecus scriptor, qui ei, quantum videmus, in odium Alexandri plurimum favit. 5 Sed cum Romani eius crudelitatem ferre non possent, quod delatores evocaret, accusatores inmitteret, crimina fingeret, innocentes occideret, damnaret omnes, quicumque in iudicium venissent, ex ditissimis hominibus pauperrimos faceret nec eliunde nisi malo alieno pecuniam quaereret, deinde sine delicto consulares viros et duces multos interimeret, alios siccis vehiculis exhiberet, alios in custodia detineret, nihil denique praetermitteret, quod ad crudelitatem videretur operari, contra eum defectionem pararunt. 6 Nec solum Romani sed, quia et in milites saeviebat, exercitus, qui in Africa erat, subita et ingenti seditione Gordianum senem, virum gravissimum, qui erat pro consule, imperatorem fecerunt. Cuius factionis hic ordo fuit.

XIV. 1 Erat fisci procurator in Libya, qui omnes Maximini studio spoliaverat; hic per rusticanam plebem, deinde et quosdam milites interemptus est pel[lentes] eos, qui rationalem in honorem Maximini defendebant. 2 Sed cum viderent auctores caedis eius acrioribus remediis sibi sebveniendum esse, Gordianum proconsulem, virum, ut diximus, venerabilem, natu grandiorem, omni virtutum genere florentem, ab Alexandro ex senatus consulto in Africam missum, reclamantem et se terrae adfligentem, opertum purpura imperare coegerunt, instantes cum gladiis et cum omni genere telorum. 3 Et primo quidem invitus Gordianus purpuram sumpserat, postea vero, cum vidit neque filio neque familiae suae tutum id esse, volens suscepit imperium et appellatus est omnibus Afris Augustus cum filio apud oppidum Tysdrum. 4 Inde propere Carthaginem venit cum pompa regali et protectoribus et fascibus laureatis, unde Romam ad senatum litteras misit, quae occiso Vitaliano, duce militum praetorianorum, in odium Maximini gratanter acceptae sunt. 5 Appelati etiam Gordianus senex et Gordianus iuvenis a senatu Augusti.

XV. 1 Interfecti deinde omnes delatores, omnes accusatores, omnes amici Maximini, interfectus est Sabinus prafectus urbis percussus in populo. 2 Ubi haec gesta sunt, senatus magis timens Mximinum aperte ac libere hostes appelat Maximinum et eius filium. 3 Litteras deinde mittit ad omnes provincias, ut communi saluti libertatique subveniant; quae auditae sunt ab omnibus. 4 Denique ubique amici et administratores et duces tribuni et milites Maximini interfecti sunt; 5 paucae civitates fidem hosti publico servaverunt, quae proditis his, qui missi ad eos fuerant, ad Maximinum cito per indices detulerunt. 6 Litterarum senatus exemplum hoc fuit: "Senatus populusque Romanus per Gordianos principes a tristissima belua liberari coeptus proconsulibus, praesidibus, legatis, ducibus, tribunis, magistratibus ac singulis

civitatibus et municipiis et oppidis et vicis et castellis salutem, quam nunc primum recipere coepit, dicit. 7 Dis faventibus Gordianum proconsularem, virum sanctissimum et gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus, nec solum illum, sed etiam in subsidium rei p. filium eius Gordianum, nobilem iuvenem. 8 Vestrum nunc est consentire ad salutem rei p. optinendam et ad scelera defendenda et ad illam beluam atque illius amicos, ubicumque fuerint, persequendos. 9 A nobis etiam Maximinus cum filio suo hostis est iudicatus."

XVI. 1 Senatus consulti autem hoc fuit exemplum: cum ventum esset in aedem Castorum die VI. kl. Iuliarum, acceptas litteras Iunius Silanus consul ex Africa Gordiani imperatoris, patris patriae, proconsulis recitavit: 2 "invitum me, p. c., iuvenes, quibus Africa tuenda commissa est, ad imperium vocarunt. Sed intuitu vestri necessitatem libens sustineo. Vestrum est aestimare, quid velitis. Nam ego usque ad senatus iudicium incertus et varius fluctuabo." 3 Lectis litteris statim senatus adclamavit: "Gordiane Auguste, di te servent. Felix imperes. Salvus imperes. Tu nos liberasti. Per te salva res p.; omnes tibi gratias agimus." 4 Item consul rettulit: "P. c., de Maximinis quid placet?" Responsum est: "Hostes, hostes. Qui eos occiderit, praemium merebitur." 5 Item consul dixit: "De amicis Maximini quid vide[re]tur?" Adclamatum est: "Hostes, hostes. Qui eos occiderit, praemium merebitur." 6 Item adclamatum est: "Inimicus senatus in crucem tollatur. Hostis senatus ubicumque feriatur. Inimici senatus vivi exurantur. Gordiani Augusti, di vos servent. Ambo feliciter agatis, ambo feliciter imperetis. 7 Nepoti Gordiani praeturam decernimus, nepoti Gordiani consulatum spondemus. Nepos Gordiani Caesar appelletur. Tertius Gordianus praeturam accipiat."

XVII. 1 Ubi hoc senatus consultum Maximinus accepit, homo natura ferus sic exarsit, ut non hominem sed beluam putares. 2 Iaciebat se in parietes, nonnumquam terrae se prosternebat, exclamabat incondite, arripiebat gladium, quasi senatum posset occidere, conscindebat vestem regiam, aliquos verberibus adficiebat, et nisi de medio recessisset, ut quidam sunt auctores, oculos filio adulescentulo sustulisset. 3 Causa autem iracundiae contra filium haec fuit, quod eum Romam ire iusserat, cum primum imperator factus est, et ille patris nimio amore neglexerat; putabat autem, quod, si ille Romae fuisset, [et] nihil ausurus esset senatus. 4 Ardentem igitur iracundia amici intra cubiculum receperunt. 5 Sed cum furorem suum tenere non posset, ut oblivionem dicitur, eo usque ut, quid actum esset, ignoraret. Alia sane die admissis amicis, qui eum videre non poterant sed tacebant et qui factum senatus tacite laudabant, consilium habuit, quid facto opus esset. 7 De consilio ad contionem processit, in qua contione multa in Afros, multa in Gordianum, plura in senatum dixit cohortatusque milites ad communes iniurias vindicandas.

XVIII. 1 Contio denique omnis militaris fuit, cuius hoc exemplum est: "Conmilitones, rem vobis notam proferimus: Afri fidem fregerunt. Nam quando tenuerunt? Gordianus senex debilis et morti vicinus sumpsit imperium. 2 Sanctissimi autem p. c. illi, qui et Romulum et Caesarem occiderunt, me hostem iudicaverunt, cum pro his pugnarem et ipsis vincerem, nec solum me sed etiam vos et omnes, qui mecum sentiunt, et Gordianos, patrem ac filium, Augustos vocarunt. 3 Ergo si viri estis, si vires habetis, eamus contra senatum et Afros, quorum omnium bona vos habebitis." 4 Dato igitur stipendio, et quidem ingenti, Romam versus cum exercitu proficisci coepit.

XIX. 1 Sed Gordianus in Africa primum a Capeliano quodam agitari coepit, cui Mauros regenti successorem dederat. 2 Contra quem filium iuvenem cum misisset, acerrima pugna interfecto filio ipse laqueo vitam finiit, sciens et in Maximino multum esse roboris et in Afris nihil virium, multum quin immo perfidiae. 3 Tunc Capelianus victor pro Maximino omnes Gordiani [metu] partium in Africa interemit atque proscripsit nec cuiquam pepercit, prorsus ut ex animo Maximini videretur haec facere. 4 Civitates denique subvertit, fana diripuit, donaria militibus divisit, plebem et principes civitatum concidit. 5 Ipse praeterea militum animos sibi conciliabat, proludens ad imperium, si Maximinus perisset.

XX. 1 Haec ubi Romam anuntiata sunt, senatus Maximini et naturalem et iam necessariam crudelitatem timens mortuis duobus Gordianis Maximum ex praefecto urbi et qui plurimas dignitates praecipue gessisset, ignobilem genere sed virtutibus clarum [et Balbinum], moribus delicatiorem, imperatores creavit. 2 Quibus a populo Augustis appellatis per milites et eundem populum etiam parvulus nepos Gordiani Caesar est dictus. 3 Tribus igitur imperatoribus contra Maximinum fulta res p. est. 4 Horum tamen Maximus vita severior, prudentia gravior, virtute constantior. 5 Denique ipsi contra Maximinum et senatus et Balbinus bellum crediderunt. 6 Profecto igitur ad bellum Maximo contra Maximinum Balbinus Romae bellis intestinis et domesticis seditionibus urguebatur occisis praecipue --- per populum [auctoribus] Gallicano et Maecenate. Qui quidem populus a praetorianis laniatus est, cum Balbinus resistere seditionibus non satis posset. Denique magna pars urbis incensa est. 7 Et recreatus quidem imperator fuerat Maximinus audita morte Gordiani atque eius filii Capeliani victoria; 8 verum ubi aliud senatus consultum accepit, quo Maximus et Balbinus et Gordianus imperatores appellati sunt, intellexit senatus odia esse perpetua et se vere hostem omnium iudicio haberi.

XXI. 1 Acrior denique Italiam ingressus est. Ubi cum consperisset Maximum contra se missum, vehementius saeviens quadrato agmine Hemonam venit. 2 Sed provincialium omnium consilium hoc fuit, ut sublatis omnibus, quae victum praebere possent, intra civitates se reciperent, ut Maximinus cum exercitu fame urgueretur. 3 Denique ubi primum castra in campo posuit neque

quicquam commeatuum repperit, incensus contra eum exercitus suus, quod fame in Italia laboraret, in qua post Alpes recreari se posse credebat, murmurare primum coepit, deinde etiam aliqua libere dicere. 4 Haec cum vellet vindicare, multum exarsit exercitus. Et odium tacitum in tempus distulit, quod loco suo statim prodidit. 5 Plerique sane dicunt ipsam Hemonam vacuam et desertam inventam esse a Maximino, stulte laetante, quod quasi sibi civitas tota cessisset. 6 Post hoc Aquileiam venit, quae contra eum armatis circa muros dispositis portas clausit, nec propugnatio defuit Menofilo et Crispino consularibus viris auctoribus.

XXII. 1 Cum igitur frustra obsideret Aquileiam, Maximinus legatos in eandem urbem misit. Quibus populus paene consenserat, ni Menofilus cum collega restitisset, dicens etiam deum Belenum per haruspices respondisse Maximinum esse vincendum. 2 Unde etiam postea Maximiniani milites iactasse dicuntur Apollinem contra se pugnasse, nec illam Maximi aut senatus sed deorum fuisse victoriam. 3 Quod quidam idcirco ab his fictum esse dicunt, quod erubescebant armati[s] sic paene ab inermibus victi. 4 Ponte itaque cupis facto Maximinus fluvium transivit et de proximo Aquileiam opsidere coepit. 5 Ingens autem oppugnatio et discrimen tunc fuit, cum se cives sulfure et flammis ceterisque huius modi propugnaculis a militibus defenderent; quorum alii nudabantur armis, aliorum vestes incendebantur, aliorum oculi extinguebantur, diruebantur etiam machinamenta. 6 Inter haec Maximinus cum filio adulescente, quem Caesarem appellaverat, circumire muros, quantum a teli iactu satis tutus esse posset, nunc suos verbis, nunc oppidanos rogare. 7 Verum nihil profecit. Nam multa et in eum crudelitatis causa et in filium, qui speciosissimus erat, probra congesta sunt.

XXIII. 1 Quare Maximinus sperans suorum ignavia bellum trahi duces suos interemit, eo tempore quo minime oportebat. Unde sibi milites etiam iratiores reddidit. 2 Huc accedebat, quod defiebatur commeatibus, quia senatus ad omnes provincias et portuum custodes litteras dederat, ne aliquid commeatuum in Maximini potestatem veniret. 3 Miserat praeterea per omnes civitates praetorios et quaestorios viros, quyi ubique custodias agerent et omnia contra Maximinum defenderent. 4 Effectum denique est, ut opsessi angustias obsidens ipse pateretur. 5 Nuntiabatur inter haec orbem terrarum consensisse in odium Maximini. 6 Quare timentes milites, quorum adfectus in Albano monte erant, medio forte die, cum a proelio quiesceretur, et Maximinum et filium eius in tentorio positos occiderunt eorumque capita praefixa contis Aquileiensibus demonstrarunt. 7 In oppido igitur vicino statim Maximini statuae atque imagines depositae sunt, et eius praet. Occisus est cum amicis clarioribus. Missa etiam Romam capita sunt eorum.

XXIV. 1 Hic finis Maximinorum fuit, dignus crudelitate patris, indignus bonitate filii. Quibus mortuis ingens laetitia provincialium, dolor gravissimus barbarorum. 2 Sed milites interfectis publicis hostribus recepti sunt ab

oppidanis rogantes, et primum ita ut ante imagines Maximi et Balbini ert Gordiani adorarent, cum omnes dicerent priore Gordianos in deos relatos. 3 Post hoc ingens ex Aquileia commeatus in castra, quae laborabant fame, praetio traductus refectisque militibus alia die ad contionem ventum est, et omnes in Maximi et Balbini verba iurarunt, Gordianos priores divos appellantes. 4 Dici vix potest, quanta laetitia fuerit, cum Romam per Italiam caput Maximini fertur, occurrentibus cunctis ad gaudium publicum. 5 Et Maximus quidem, quem multi Puppienum putant, apud Ravennam bellum parabat per Germanorum auxilia; qui ubi conperit consensisse exercitum sibi et collegis suis, occiso autem esse Maximinos, 6 quare statim dimissis Germanorum auxiliis, quae sibi contra hostem paraverat, Romam laureatas litteras misit, quae in urbem ingentem laetitiam fecerunt, ita ut omnes per aras et templa et sacella et loca religiosa gratias agerent. 7 Balbinus autem, homo timidior natura et qui, cum Maximini nomen audiret, etiam tremeret, hecatombem fecit iussitque per omnes civitates pari sacrificio supplicari. 8 Dein Maximus Romam venit senatumque ingressus actis sibi gratiis contionem habuit, atque inde in Palatium cum Balbino et Gordiano victores se receperunt.

XXV. 1 Interest scire, quale senatus consultum fuerit vel qui dies urbis, cum est nuntiatus interemptus Maximinus: 2 iam primum is, qui ex Aquileiensi Romam missus fuerat, tanto impetu mutatis animalibus cucurrit, ut quarta die Romam veniret, cum apud Ravennam Maximum reliquisset. 3 Et forte dies ludorum erat, cum subito sendete Balbino et Gordiano theatrum nuintius ingressus est, atque, antequam aliquid indicaretur, omnis populus exclamavit: "Maximinus occisus est". 4 Ita et nuntius praeventus, et imperatores, qui aderant, gaudium publicum nutu et consensu indicaverunt. 5 Soluto igitur spectaculo omnes statim ad suas religiones convolarunt, atque inde ad senatum principes, populus ad contionem cucurrerunt.

XXVI. 1 Senatus consultum hoc fuit: recitatis in senatu[s] per Balbinum Augustum litteris adclamavit [senatus]: 2 "Senatus hostes, populi R. hostes dii persecuntur. Iuppiter optime, tibi gratias. Apollo venerabilis, tibi gratias. Maxime Auguste, tibi gratias. Balbine Auguste, tibi gratias. Divis Gordianis templa decernimus. 3 Maximini nomen olim erasum nunc animis eradendum. Hostis publici caput in profluentem abiciatur. Corpus eius nemo sepeliat. Qui senatui mortem minatus est, ut merebatur, occisus est. Qui senatui vincla minatus est, ut debebat, interemptus est. 4 Sanctissimi imperatores, gratias vobis agimus. Maxime, Balbine, Gordiane, di vos servent. Victores hostium omnes desideramus. Praesentiam Maximi omnes desideramus. Balbine Auguste, dii te servent. Praesentem annum consules vos ornetis. In loco Maximini Gordianus sufficiatur." 5 Post rogatus sententiam Cuspidius Celerinus haecverba habuit: "P. c., eraso nomine Maximinorum appellatisque divis Gordianis victoriae causa princibus nostris Maximo, Balbino et Gordiano statuas cum elephantis decernimus, currus triumfales decernimus,

statuas equestres decernimus, trophaea dercernimus." 6 Post haec misso senatu supplicationesper totam urbem decretae. 7 Victores principes in Palatium se receperunt, de quorum vita in alio libro deinceps dicemus.

MAXIMINUS IUNIOR

XXVII. 1 [De] huius genere superius dictum est, ipse autem pulchritudinis fuit tantae, ut passim amatus sit a procacioribus feminis, nonnullae etiam optaverint de eo concipere. 2 Proceritatis videbatur posse illius esse, ut ad paternam staturam perveniret, si quidem anno vicesimo et primo perit, in ipso flore iuventutis, ut aliqui autem diceunt, octavo decimo, litteris et Graecis et Latinis inbutus ad primam disciplinam. 3 Nam usus est magistro Graeeco litteratore Fabillo, cuius epigrammata Graeca multa et extant, maxime in imaginibus ipsius pueri. 4 Qui versus Graecos fecit ex illis Latinis Vergilii, cum ipsum puerum describeret:

Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda
extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit,
talis erat iuvenis patrio sub nomine clarus.

5 Grammatico Latino usus est Filemone, iuris peritp Modestino, oratore Tatiano, filio Titiani senioris, qui provinciarum libros pulcherrimos scripsit et qui dictus est simia temporis sui, quod cuncta esset imitatus. Habuit et Graecum rhetorem Eugamium sui temporis clarum. 6 Desponsa illi erat Iunia Fadilla, proneptis Antonini, quam postea accepit Toxotius, eiusdem familiae senator, qui perit post praeturam, cuius etiam poemata exstant. 7 Manserunt autem apud eam arrae regiae, quae tales, it Iunius Cordus loquitur, (harum rerum persecutor est) fuisse dicuntur: 8 monolinum de albis novem, reticulum cum prasinis undecim, dextrocherrium cum costula de hyacinthis quattuor praeter vestes, auratas et omnes regias, ceteraque insignia sponsaliorum.

XXVIII. 1 Adulescens autem ipse Maximinus superbiae fuit insolentissimae, ita ut etiam, cum pater suus, homo crudelissimus, plerisque honoratis adsurgeret, ille resideret, 2 vitae laetioris, vini parcissimus, cibi avidus, maxime silvestris, ita ut nonnisi aprunam, anates, grues et omnia captiva ederet. 3 Infamabant eum ob nimiam pulchritudinem amici Maximi et Balbini et Gordiani et maxime senatores, qui speciem illam velut divinitus lapsam incorruptam esse noluerunt. 4 Denique illo tempore, quo circum Aquileiam muros circumiens cum patre deditionem urbis petebat, nihil aliud ei quam spurcities obiecta est, quae longe ab illius fuitvita. 5 Vestibus tam adcuratus fuit, ut nulla mulier nitidior esset in mundo. 6 Amicis paternis inmane quantum obsecutus est, sed ut donaret ac largiretur. 7 Nam in salutionibus superbissimus erat et manum porrigebat et genua sibi osculari patiebatur, nonnumquam etiam pedes; quod numquam passus est senior Maximinus, qui dicebat: "Dii prohibeant, ut quisnam ingenuorum pedibus meis osculum

figat". 8 Et quoniam ad Maximinum s[eniorem] revertimur, res iucunda praetereunda non est. Nam cum esset Maximinus pedum, ut diximus, octo et pro[e]pe semis, calciamentum eius, id est campagnum regium, quidam in luco, qui est inter Aquileiam et Arciam, posuerunt, quod constitit pede maius fuisse hominis vestigio mensura. 9 Unde etiam vulgo tractum est, cum de longis et ineptis hominibus diceretur "caliga que, Maximini". 10 Quod idcirco indidi, ne, quis Cordum legeret, me praetermisisse crederet aliquid, quod ad rem pertineret. Sed redeam ad filium.

XXIX. 1 De hoc adulescente Alexander Aurelius ad matrem suam scribit Mamaeam, cupiens ei sororem suam Theocliam dare, in haec verba: 2 "Mi mater, si Maximinus senior dux noster et quidem optimus non aliquid in se barbarum contineret, iam ego Maximino iuniori Theocliam tuam dedissem. 3 Sed timeo, ne soror mea Graecis munditiis erudita barbarum socerum ferre non possit, quamvis ipse adulescens et pulcher et scolasticus et ad Graecas munditias eruditus esse videatur. 4 Haec quidem cogito sed te tamen consulo, utrum Maximinum, Maximini filium, generum velis an Messalam ex familia nobili, oratorem potentissimum eundemque doctissimum et, nisi fallor, in rebus bellicis, si adplicetur, fortem futurum." 5 Haec Alexander de Maximino. De quo nos nihil amplius habemus quod dicere. 6 Sane ne quid praetermissum esse videatur, etiam epistolam indidi patris Maximini, imperatoris iam facti, qui dicit idcirco se etiam filium suum appellasse imperatorem, ut videret urbs in pictura vel in veritate, qualis esset iunior Maximinus in purpura. 7 Fuit autem talis epistola: "Ego cum propter adfectum, quem pater filio debet, Maximinum meum imperatorem appellari permisi, tum etiam, ut populus Romanus et senatus ille antiquus iuraret se numquam pulchriorem imperatorem habuisse." 8 Usus autem est idem adulescens et aurea lorica exemplo Ptolomaeorum, usus est et argentea, usus et clypeo gemmato inaurato et hasta inaurata. 9 Fecit et spatas argenteas, fecit etiam aureas et omnino quicquid aius pulchritudinem posset iuvare, fecit et gageas gemmatas, fecit et bucculas. 10 Haec sunt quae de puero sciri et dici decuit. Reliqua qui volet nosse de rebus Veneriis et amatoriis, quibus eum Cordus aspergit, eundem legat; nos enim hoc loco finem libri faciemus, ad alia, ut iubetur velut publico iure, properantes.

XXX. 1 Omina sane imperii haec fuerunt: serpens dormienti caput circumdedit. Posita ab eodem vitis intra annum ingentes uvas purpureas attulit et mirae magnitudinis facta est. 2 Scutum eius sub sole arsit. Lanceola sic fissa est fulmine, ut tota etiam per ferrum finderetur et duas partes faceret. Quando dixerunt haruspices duos imperatores non diuturnos ex una domo isdem nominibus futuros. 3 Lorica patris eius non, ut solet, ferrugine sed tota purpureo colore infecta a plurimis visa est. 4 Filio autem haec fuerunt: cum grammatico daretur, quaedam parens sua libros Homericos omnes purpureos dedit aureis litteris scriptos. 5 Ipse puerulus cum ad cenam ab Alexandro esset rogatus in patris honorem, quod ei deesset vestis c[a]enatoria, ipsius Alexandri

accepit. 6 Cum infans esset, subito per publicum veniente vehiculo Antonini Caracalli, quod vacuum erat, conscendit et sedit et vix aegreque a mulionibus carrucariis deturbatus est. 7 Nec defuerunt, qui cavendum infantem dicerent Caracallo. Tum ille dixit: "Longe est, ut mihi iste succedat." Erat enim illo tempore interignobiles et nimis parvus.

XXXI. 1 Mortis omina haec fuerunt: venienti contra Maximum et Balbinum Maximino cum filio mulier quaedam passis crinibus occurit lugubri habitu et exclamavit: "Maximini, Maximini, Maximini", neque quicquam amplius dixit et mortua est; videbatur enim dicere voluisse: "Succurite." 2 Canes circa tentorium eius in secunda mansione ultra duodecim ulularunt et animam quasi flendo posuerunt ac prima luce mortui sunt depr[a]ehensi. 3 Lupi urbem quingenti simul ingressi sunt [in eam urbem], in quam se Maximinus contulerat; plerique dicunt Hemonam, alii Archimeam, certe quae deserta a civibus venienti Maximino patuit. 4 Longum est omnia persequi, quae qui scire desiderat, is velim, ut saepe dixi, legat Cordum, qui haec omnia usque ad fabellam scripsit. 5 Sepulchra eorum nulla extant. In profluentem enim cadavera eorum missa sunt, et capita eorum in campo Martio insultante populo exusta.

XXXII. 1 Scribit Aelius Sabinus, quod praetermittendum non fuit, tantam pulchritudinem oris fuisse in filio, ut etiam caput eius mortui iam nigrum, iam sordens, iam maceratum, diffluente tabo, velut umbra pulchri oris videretur. 2 Denique cum ingens gaudium esset, quod caput Maximini videretur, prope par paeror erat, quod et filii pariter portaretur. 3 Addidit Dexippus tantum odium fuisse Maximini, ut interfectis Gordianis viginti viros senatus creaverit, quos opponeret Maximino. In quibus fuerunt Balbinus et Maximus, quos contra eum imperatores fecerunt. 4 Idem addidit in conspectu Maximini iam deserti a militibus et praefectum praetorio ipsius et filium eius occisum. 5 Nec desunt historici, qui dicant ipsum Maximinum, ubi desertus est et ubi filium interemptum ante oculos suos vidit, manu sua se interfecisse, ne quid ei muliebre contingeret.

XXXIII. 1 Praetereundum ne illud quidem est, quod tanta fide Aquileienses contra Maximinum pro senatu fuerunt, ut funes de capillis muliebribus facerent, cum deessent nervi ad sagittas emittendas. 2 Quod aliquando Romae dicitur factum, unde in honorem matronarum templum Veneri Calvae senatus dicavit. 3 Sane quod nullo in loco tacendum est: cum et Dexippus et Arrianus et multi alii Graeci scripserint Maximum et Balbinum imperatores contra Maximinum factos, Maximum autem cum exercitu missum et apud Ravennam bellum parasse, Aquileiam autem nisi victorem non victorem non vidisse, Latini scriptores non Maximum sed Puppienum contra Maximinum apud Aquileiam pugnasse dixerunt eundemque vicisse. 4 Qui error unde natus sit, scire non possum, nisi forte idem est Puppienus qui Maximus. Quod ideo

testatum posui, ne quis me hoc nescisse crederet, quod re vera magnum stuporem ac miraculum creat.

GORDIANI TRES IULI CAPITOLINI

I. 1 Fuerat quidem consilium, venerabilis Auguste, ut singulos quosque imperatores exemplo multorum libris singulis ad tuam clementiam destinarem. 2 Nam id multos fecisse vel ipse videram vel lectione conceperant. 3 Sed inprobum visum est vel pietatem tuam tuam multitudine distinere librorum vel meum laborem plurimis voluminibus occupare. 4 Quare tres Gordianos hoc libro conexui, consulens et meo labori et lectioni tuae, ne cogeneris plurimos codices volvendo unam tamen paene historiam lectitare. 5 Sed ne ego, qui longitudinem librorum fugi multitudinemque verborum, in eam incurrisse videar, quam me urbane declinare confingo, iam rem adgrediar.

II. 1 Gordiani non, ut quidam inperiti scriptores locuntur, duo sed tres fuerunt, idque docente Arriano, scriptore Graecae historiae, docente item Dexippo, Graeco auctore, potuerunt addiscere, qui etiamsi breviter, ad finem tamen omnia persecuti sunt. 2 Horum Gordianus senior, id est primus, natus est patre Maecio Marullo, matre Ulpia Gordiana, originem paternam ex Gracchorum genere habuit, maternam ex Traiani imperatoris, patre, avo, proavo consulibus, socero, prosocero et item alio prosocero et duobus absoceris consulibus, 3 ipse consul ditissimus ac potentissimus, Romae Pompeianam domum possidens, in provinciis tantum terrarum habens quantum nemo privatus. 4 Is post consulatum, quem egerat cum Alexandro, ad proconsulatum Africae missus est ex senatus consulto.

III. 1 Sed priusquam de imperio eius loquar, dicam pauca de moribus: 2 adulescens cum esset Gordianus, de quo sermo est, poemata scripsit, quae omnia extant, et quidem cuncta illa quae Cicero, et de Mario et Arathum et Halcyonas et Uxorium et Nilum. Quae quidem ad hoc scripsit, ut Ciceronis poemata nimis antiqua viderentur. 3 Scripsit praeterea, quemadmodum Vergilius Aeneidos et Statius Achilleidos et multi alii Alexandridos, ita etiam ille Antoniniados, hoc est Antoninum Pium et Antoninum Marcum, versibus disertissimis libris triginta vitam illorum et bella et publice privatimque gesta perscribens. 4 Et haec quidem puerulus. postea vero ubi adolevit, in Athenaeo controversias declamavit, audientibus etiam imperatoribus suis. 5 Quaesturam magnificientissimam gessit. Aedilitatis suae tempore duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula de suo exhibuit, ita ut gladiatorum nonnumquam quingena paria exhiberet, numquam minus centenis quinquagenis. 6 Feras Libycas una die centum exhibuit, ursos una mille. Extat silva eius memorabilis, quae picta est in domo rostrata Cn. Pompei, quae

ipsius et patris eius et proavi fuit, quam Philippi temporibus vester fiscus invasit. 7 In qua pictura etiam nunc continentur cervi palmati ducenti mixtis Brittannis, equi feri triginta, oves ferae centum, alces decem, tauri Cypriaci centum, strutiones Mauri miniati trecenti, onagri triginta, apri centum quinquaginta, ibices ducenti, dammae ducenti. 8 Haec autem omnia populo rapienda concessit die muneris, quod sextum edebat.

IV. 1 Praeturam nobilem gessit. Post iuris dictionem consulatum primum iniit cum Antonino Caracallo, secundum cum Alexandro. 2 Filios duos habuit, illum consularem, qui cum ipso Augustus appellatus est, qui iuxta Carthaginem in Africa bello absumptus est, et filiam Maeciam Faustinam, quae nupta est Iunio Balbo, consulari viro. 3 In consulatibus clarior fuit sui temporis consulibus, ita ut ei Antoninus invideret, modo praetextas eius, modo latum clavum, modo circenses ultra imperatorium mirans modum. 4 Palmatam tunicam et togam pictam primus Romanorum privatus suam propriam habuit, cum ante imperatores etiam vel de Capitolio acciperent vel de Palatio. 5 Equos Siculos centum, Cappadoces centum permittentibus imperatoribus factionibus divisit, et per haec populo satis carus, qui semper talibus commovetur. 6 Cordus sicit in omnibus civitatibus Campaniae, Etruriae et Umbriae, Flaminiae, Piceni de proprio illum per quadriduum ludos scaenicos et iuvenalia edidisse. 7 Scripsit et laudes soluta oratione omnium Antoninorum, qui ante eum fuerunt. Tantum autem Antoninos dilexit, ut sibi quoque, ut multi dicunt, Antonini, ut plerique autem adserunt, Antonii nomen adscripserit. 8 Iam illud satis constat, quod filium, Gordianum nomine, Antonini signo inlustraverit, cum apud praefectum aerarii more Romano professus filium publicis actis eius nomen insereret.

V. 1 Post consulatum proconsul Africae factus est adnitentibus cunctis, qui Alexandri imperium etiam in Africa clarum per proconsulis dignitatem haberi atque esse voluerunt. 2 Extat epistola ipsius Alexandri, qua senatui gratias agit, quod Gordianum ad Africam proconsulem destinaverit. 3 Cuius hoc exemplum est : "Neque gratius nihi quicquam, p. c., neque dulcius potuistis efficere, quam ut Antoninum Gordianum proconsulum ad Africam mitteretis, virum nobilem, magnanimum, disertum, iustum,continentem, bonum" et reliqua. 4 Ex quo apparet, quantus vir eo tempore Gordianus fuerit. 5 Amatus est ab Afris ita, ut nemo antea proconsulum, ita ut eum alii Scipionem, Catonem alii, multi Mucium ac Rutilium aut Laelium dicerent. 6 Extat eorum adclamatio, quae a Iunio in litteras relata est. 7 Nam cum quadam die factum imperatorium legeret atque a proconsulibus Scipionibus coepisset, adclatum est : "Novo Scipioni, vero Scipioni, Gordiano proconsuli." Haec et alia frequenter audivit.

VI. 1 Et erat quidem longitudine Romana, canitie decora et pompali vultu, ruber magis quam candidus, facie bene lata, oculis, ore, fronte verendus, corporis qualitate subcrassulus, 2 moribus ita moderatus, ut nihil possis dicere,

quod ille aut cupide aut immodeste aut nimie fecerit. 3 Affectus suos unice dilexit, filium et nepotem ultra morem, filium et nepotem religiose. 4 Socero suo Annio Severo tantum detulit, ut in familiam eius quasi filium migrasse se crederet, numquam cum eo laverit, numquam illo praesente sederit ante praeturam. 5 Consul cum esset, aut in domo eius semper mansit aut, si in Pompeiana domo, ad illum vel mane vel sero processit. 6 Vini parcus, cibi parcissimus, vestitu nitidus, lavandi cupidus, ita ut et quarto et quinto in die lavaret aestate, hieme secundo. 7 Somni plurimi, ita ut in tricliniis, si forte apud amicos ederet, etiam sine pudore dormiret. Quod videbatur facere per naturam, non per ebrietatem atque luxuriem.

VII. 1 Sed boni mores nihil ei profuerunt. Hac enim vita[e] venerabilis, cum Platone semper, cum Aristotele, cum Tullio, cum Vergilio ceterisque veteribus agens alium quam exitum passus est. 2 Nam cum temporibus Maximini, hominis saevi atque truculenti, pro consule Africam regeret, iam ex consulibus filio sibimet legato a senatu dato, cumque quidam rationalis acrius contra plurimos Afrorum saeviret quam Maximinus ipse pateretur, proscribens plurimos, interficiens multos et sdibi ultra procuratorem omnia vindicans, retunsus deinde a proconsule atque legato nobilibus et consularibus viris ipsis minaretur excidium, Afri tam insolentes iniurias ferre nequiverunt et primum ipsum rationalem adiunctis sibi plerique militibus occiderunt. 3 Occiso deinde eo, cum iam orbis terrarum odio contra Maximinum arderet, coeperunt cogitare, quemadmodum seditio inter Maximinianos et rusticos vel Afros orta placaretur. 4 Tunc quidam Mauricius nomine, potens apud Afros decurio, iuxta Tysdrum nobilissima posthac oratione apud plebem vel urbanam vel rusticanam in agro suo velut contionabundus est locutus :

VIII. 1 "Gratias diis immortalibus, cives, quod occasionem dederunt, et quidem necesseriam, providendi nobis contra hominem furiosissimum Maximinum. 2 Nos enim, qui procuratorem eius moribus et vitae consimilem occidimus, nisi facto imperatore salvi esse non possumus. 3 Quodcirca, si placet, quoniam non longe est nobilissimus vir pro consule cum filio, consulari legato, quorum utrique mortem pestis illa est minata, sublata de vexillis purpura imperatores eos dicemus adhibitisque insignibus Romano iure firmabimus". 4 Tunc adclamatum est: "Aequum est, iustum est. Giordane Auguste, di te servent. feliciter imperator es, cum filio imperes." 5 His actis propere ventum est ad oppidum Tysdrum, inventusque senex venerabilis post iuris doctiorem iacens un lectulo, qui circumfusus purpura humi se abiecit ac retrectans elevatus est. 6 Et cum aliud facere nihil posset, evitandi periculi gratia, quod (a) Maximinianis <dubie, a> fautoribus <necessario> imminebat, imperatorem se appellari senex passus est.

IX. 1 Erat autem iam octogenarius et plurimis provinciis, ut diximus, ante praefuerat; populo Romano ita commendatus suis actibus erat, ut toto dignus videretur imperio. 2 <de ration>ali[i] quidem occiso Gordianus ante nescierat.

sed ubi rem conperit, iam mortis vicinus et filio magis tiomens, maluit honestas causas habere moriendi quam dedi vinculis e[s]t carceri Maximini. 3 Appellato igitur Gordiano imperatore iuvenes, qui auctores huius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt, imagines perfregerunt, nomen publicitus eraserunt, ipsum etiam Gordianum Africanum appellaverunt. 4 Addunt quidam Africani cognomentum Gordiano idcirco inditum, non quod in Africa impoerare coepisset, sed quod de Scipionum familia originem traheret. 5 In plurimis autem libris invenio et hunc Gordianum et filium eius pariter imperatores appellatos et Antoninos cognominatos, alii vero Antonios. 6 Post hoc Carthaginem ventum cum pompa regali et fascibus laureatis, filiusque legatus patris, exemplo Scipionum, ut Dexippus Graecae historiae <scriptor> auctor est, pari potestate succinctus est. 7 Missa deinceps legatio Romam est cum litteris Gordianorum haec, quae gesta fuerant in Africa, indicans, quae per Valerianum, principem senatus, qui postea imperavit, gratanter accepta est. 8 Missae sunt et ad amicos nobiles litterae, ut amines potentes et rem probarent et amiciores fierent ex amicis.

X. 1 Sed tanta gratulationes factos contra Maximinum imperatores senatus accepit, ut non solum gesta haec probarent sed etiam vigintiviros eligerent, inter quos erat Maximinus sive Puppienus et Clodius Balbinus. Qui ambo imperatores sunt creati, posteaquam Gordiani duo in Africa interempti sunt. 2 Illos sane viginti senatus ad hoc creaverat, ut divideret his Italicas regiones contra Maximinum pro Gordianis tuendas. 3 Tunc legationes a Maximino Romam venerunt abolitionem praeteritorum spondentes. 4 Sed vicit Gordianorum legatio, quae bona omnia pollicabatur, ita ut eidem crederetur et ingens militibus stipendium et populo agros atque congiara promittenti. 5 Usque adeo autem magis Gordianis quam Maximinis est creditum, ut Vitalianus quidam, qui praetorianis militibus praeerat, per audacissimos quaestorem et milites iussu senatus occideretur, quod se antea crudeliter egerat, et tunc eius magis inmanitas timebatur, amica et familiaris moribus Maximini. 6 De cuius morte haec fabella fertur. fictae sunt litterae Maximini, signatae quasi eiusdem anulo, et missi cum quaetore milites, qui eas ferrent, addentes quaedam praeter litteras secreto esse dicenda. 7 Longam igitur porticum petiverunt, et cum ille ea, quae sibi erant secreto dicenda, perquireret, hortantibus, ut prius signum inspiceret epistolae, dum considerat, interemptus est. 8 Persuasum deinde est militibus iussu[m] Maximini Vitalianum interemptum. peractisque rebus in castris Gordianorum et littrerae et vultus sunt propositi.

XI. 1 Interest, ut senatus consultum, quo Gordiani imperatores appelati sunt et Maximinus hostis, litteris propagetur : 2 non legitimo sed indicto senatus die consul iam domi conventus cum praetoribus, aedilibus et tribunis plebis venit in curiam. 3 Praefectus urbi, cui nescio qui redoluerat et qui publicas litteras non acceperat, a conventu se abstinuit. sed profuit, nam consul ante solitas adclamationes, priusquam aliquid in Maximinum feliciter diceretur, ait : 4 "P.

c., Gordiani duo, pater et filius, ambo ex consulibus, unus vester pro consule, alter vester legatus, magno Afrorum consilio imperatores sunt appellati. 5 Gratias igitur agamus Tysdritanae iuventuti, gratias Carthaginensi populo semper devoto : ad inmani nos belua, ab illa fera vindicaverunt. 6 Quid timide auditis? Quid circumspicitis? Quid cunctamini? Hoc est quod semper optastis. 7 Hostis est Maximinus : dii facient, ut esse iam desinat, et Gordiani senis felicitatem atque prudentiam, iuvenis virtutem atque constantiam laeti experiamur." 8 Post haec litteras legit Gordianorum ad senatum et ad semissas. 9 Tunc adclamavit senatus : "Dii vobis gratias. Liberati ab hostibus sumus : sic penitus liberemur. Maximinum hostem omnes iudicamus. Maximinum cum filio dis inferis devovemus. 10 Gordianos Augustos appellamus. Gordianos principes agnoscimus. Imperatores de senatu dii conservent, imperatores nobiles victores videamus, imperatores nostros Roma videat. Hostes publicos qui occiderit, praemium meretur."

XII. 1 Dicit Iunius Cordus istud senatus consultum tacitum fuisse. Quod quale sit aut quare sic appellatum, brevi exponam : 2 omnino exemplum senatus consulti taciti non aliud est hodie, quam quo vestra clementia convocatis ad interiora maioribus ea disponit, quae non sunt omnibus publicanda; de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem conpletam quicquam vel audiat vel intellegat. 3 Hunc autem morem apud veteres necessitates publicae reppererunt, ut, si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quae cogeret vel humilia captare consilia vel aliqua constituere, quae non prius oporteret dici quam effici, vel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatus consultum tacitum fieret, ita ut non scribae, non servi publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualium scribarumque conplerent, ne quid forte proderetur. 4 Factum est ergo senatus consultum tacitum, ne res ad Maximinum perveniret.

XIII. 1 Sed statim illa, ut se habent hominum mentes, eorum dumtaxat qui erubescunt per se ea nonagnosci, quae sciunt, et humiles se putant, si commissa non prodant, omnia comperit Maximinus, ita ut exemplum senatus consulti taciti acciperet, quod numquam antea fuerat factitatum. 2 Extat denique eius epistola ad praefectum urbi talis : "Senatus consultum tacitrum nostrorum illorum principum legi, quod tu, praefectus urbi, factum esse fortasse non nostri, nam nec interfuisti. Cuius exemplum ad te misi, ut scires, quomodo Romanam rem p. regeres." 3 Enarrari autem non potest, quae commotio fuerit Maximini, cum audivit contra se Africam descivisse. 4 Nam senatus auctoritate percepta incurrere in parietes, vestem scindere, gladium arripere, quasi omnes posset occidere, prorsus fuere videbatur. 5 Praefectus urbi acceptis litteris acrioribus populum et milites adlocutus est, dicens Maximinum iam occisum. 6 Ex quo gaudium maius fuit, statimque deiectae sunt statuae atque imagines eius, qui hostis fuerat iudicatus. 7 Usus est sane senatus pendente bello potestate, qua debuit. Nam delatores, calumniatores, procuratores et omnem illam faecem Maximinianae tyrannidis occidi iussit. 8

Atque parum fuit quod senatus iudicaverat, illud populi iudicium fuit, quod occisi tracti sunt et in cloacam missi. 9 Tunc est paefectus urbi Sabinus, consularis iam vir, fuste percussus occisus et in publico derelictus est.

XIV. 1 Haec ubi comperit Maximinus, statim cohortatus est milites hoc genere contionis : "Sacrati conmilitones, immo etiam mi consecranei et quorum mecum plerique vere militatis, dum nos a Germania Romanam defendimus maiestatem, dum nos Illyricum a barbaris vindicamus, Afri Punicam praestiterunt. 2 Nam duos nobis Gordianos, quorum alter senio ita fractus est, ut non possit adsurgere, alter ita luxurie perditus, ut debilitatem habeat pro senectute, imperatores fecerunt. 3 Et ne hoc parum es[t]set, factum Afrorum nobilis ille senatus agnovit, et pro quorum liberis arma portamus, hi contra nos viginti viros statuerunt et omnes velut contra hostes sententias protulerunt. 4 Quin immo agite, ut viros decet: properandum est ad urbem. Nam et viginti viri consulares contra nos lecti sunt, quibusque resistendum est nobis fortiter agentibus, vobis feleciter dimicantibus." 5 Lentas militum mentes et non alacres animos hac contione et Maximinus ipse cognovit. 6 Denique statim ad filium scripsit. qui longe post sequebatur, ut adceleraret, ne quid contra eum se absente milites cogitarent. 7 Litterarum exemplum tale Iunius Cordus edidit: "Refert ad te stipator meus Tynchanius, quae gesta cognovi vel in Africa vel Romae, refert, quae sint militum mentes. 8 Quaeso, quantum potes, prosperes, ne quid, ut solet, militaris turba plus faciat. Quid verear, ex eo audies, quem ad te misi."

XV. 1 Dum haec aguntur, in Africa contra duos Gordianos Capelianus quidam, Gordiano et in privata vita semper adversus et ab ipso imperatore iam, cum Mauros Maximini iussu regeret veteranus, dimissus, conlectis Mauris et tumultuaria manu accpeto a Gordiano successore Carthaginem petit, ad quem omnis fide Punica Carthaginiensium populus inclinavit. 2 Gordianus tamen fortunam belli experiri cupiens filium suum iam natu grandiorem, quadraginta et sex annos agentem, quem tunc legati loco, ut diximus, habuerat, contra Capelianum et Maximinianos misit, virum de cuius moribus suo loco dicemus. 3 Sed cum in re militari et Capelianus esset audacior et Gordianus iunior non tam exercitatus, quippe qui nobilitatis deliciis tardaretur, pugna commissa vincitur et in eodem bello interficitur.

XVI. 1 Fertur autem tanta multitudino Gordiani partium in bello cecidisse, ut, cum diu quaesitum sit corpus Gordiani iunioris, non potuerit inveniri. 2 Fuit praeterea ingens, quae raro in Africa est, tempestas, quae Gordiani exercitum ante bellum ita dissipavit, ut minus idonei milites proelio fierent, atque ita facilis esset Capeliani victoria. 3 Haec ubi comperrit senior Gordianus, cum in Africa nihil praesidii et a Maximino multum timoris et fides Punica perurgueret, et acerrime Capelianus instaret, luctus deinde mentem atque animum fatigaret, laqueo vitam finivit. 4 Hic exitus duorum Gordianorum fuit, quos ambos senatus Augustos appellavit et postea inter divos rettulit.

GORDIANUS IUNIOR

XVII. 1 Hic Gordiani senis, proconsulis Africae, filius, qui cum patre et ab Afris et a senatu Augustus appellatus est, litteris et moribus clarus fuit praeter nobilitatem <quam>, ut nonnulli, ab Antoninis, ut plurimi, ab Antoniis duxit. 2 Si quidem argumento ad probandam generis qualitatem alii hoc esse edisserant, quod Africanus Gordianus senior appellatus est cognomine Scipionum, quod domum Pompeianum in urbe habuit, quod Antoninorum cognomine semper est nuncupatus, quod Antonium filium suum ipse significari voluit in senatu : quae singulas videntur familias designare. 3 Sed ego Iunium Cordum sequor, qui dicit ex omnibus his familiis Gordianorum coaluisse nobilitatem. 4 Idem igitur natus patri primus ex Fabia Orestila, Antonini pronepote, unde Caesarum quoque familiam contingere videbatur. 5 Et primis diebus sui natalis Antoninus est appellatus, mox in senatu Antonii nomen est editum, vulgo deinde Gordianus haberi coeptus.

XVIII. 1 In studiis gravissimae opinionis fuit, forma conspicuus, memoriae singularis, bonitatis insignis, adeo ut semper in scolis, si qui puerorum verberaretur, ille lacrimas non teneret. 2 Sereno Sammonico, qui patris eius amicissimus, sibi autem praeceptor fuit, nimis acceptus et carus, usque adeo ut omnes libros Sereni Sammonici patris sui, qui censebantur as sexaginta et duo milia, [qui] Gordiano minori moriens ille relinqueret. 3 Quod eum ad caelum tulit, si quidem tantae bibliothecae copia <et> splendore donatus in famam hominum litterarum decore pervenit. 4 Quaesturam Heliogabalo auctore promeruit, idcirco quod luxurioso imperatori lascivia iuvenis, non tamen luxuriosa neque infamis, praedicata est. 5 Praeturam Alexandro auctore urbanam tenuit, in qua tantus iurus dictionis gratia fuit, ut statim consulatum, quem pater sero acceperat, mereretur. 6 Maximini seu eiusdem Alexandri temporibus ad proconsulatum patris missus legatus est a senatu atque illic ea, quae superius dicta sunt, contigerunt.

XIX. 1 Fuit vini cupidior, semper tamen undecumque conditi, nunc rosa, nunc mastice, nunc absentio ceterisque rebus, quibus gula maxime delectatur. 2 Cibi parcus, ita ut intra punctum temporis vel prandium si pranderet, vel cenam finiret. 3 Mulierum cupidissimus; habuisse enim decretas sibi concubinas viginti et duas fertur, ex quibus omnibus ternos et quaternos filios dereliquit. 4 Appellatus est sui temporis Priamus, quem vulgo iocantes, quod esset natura propensior, Priapum, non Priamum, saepe vocitarunt. 5 Vixit in deliciis, in hortis, in balneis, in amoenissimis nemoribus, nec pater aspernatus est, sapessime dicens illum quandocumque in summa claritate cito esse moriturum. 6 Nec tamen <in> vita sua fortitudine bonis umquam degeneravit, semperque inter inlustrissimos fuit cives nec rei p. ad consultationem defuit. 7 Denique etiam senatus libentissime illum Augustum appellavit atque in eo spem publicam posuit. Vestitu cultissimus, servis et omnibus suis carus. 8 Cordus dicit uxorem eum numquam habere voluisse. 9 Contra Dexippus putat

eius filium esse Gordiamum tertium, qui post hoc cum Balbino et Puppieno sive Maximo puerulus est adeptus imperium.

XX. 1 Cum senior Gordianus mathematicum aliquando consuleret de genitura huius, respondisse ille dicitur hunc et filium imperatoris et patrem ipsum imperatorem futurum. 2 Et cum senior Gordianus rideret, ostendisse constellationem mathematicum ferunt et de libris veteribus dictasse, ita ut probaret se vera dixisse. 3 Qui quidem et seni et iuveni et diem et genus mortis et loca, quibus essent perituri, opstinata constantia e veritae praedixit. 4 Quae omnia postea Gordiano senior in Africa, iam imperator et quando nihil timebat, narasse perhibetur, de morte quin etiam sua filiique et de genere mortis dixisse. 5 Cantabat praeterea versus senex, cum Gordianum filium vidisset, hos saepissime :

Ostendent terris <hunc> tantum {hunc} fata neque ultra
esse sinent. Nimium vobis Romana propago
visa potens, superi, propria haec si dona fuissent.

6 Extant dicta et soluta oratione et versibus Gordiani iunioris, quae hodie ab eius adfinibus frequentantur, non magna, non minima sed media et quae appareat hominis esse ingeniosi sed luxuriantis et suum deserentis ingenium.

XXI. 1 Pomorum et olerum avidissimus fuit, in reliquo ciborum genere parcissimus, <ut> semper pomorum aliquid recentium devoraret. 2 Frigidarum percupidus nec facile per aestatem nisi frigidas et quam plurimas bibit. Et erat corporis vasti, quare magis ad frigidas urguebatur. 3 Haec de Gordiano iuniore digna memoratu comperimus : non enim nobis talia dicenda sunt, quae Iunius Cordus ridicule ac stulte composuit de voluptatibus domesticis ceterisque infirmis rebus. 4 Quare qui velit scire, ipsum legat Cordum, qui dicit, et quos servos habuerit unusquisque principum et quos amicos et quot paenulas quotve clamydes, quorum etiam scientia nulli rei prodest, si quidem ea debeant in historia poni ab historiografis, quae aut fugienda sint aut sequenda. 5 Sane quod praetermitttnedum esse non censui, quia mirabile visum est, lectum apud Vulcatium Terentianum, qui et ipse historiam sui temporis scripsit, in litteras misi Gordianum seniorem Augusti vultum sic repraesentasse, ut et vocem et morem et staturam eiusdem ostentare videretur, filium vero Pompeio simillimum visum, quamvis Pompeius obesi corporis fuisse denegetur, nepotem autem, cuius etiam nunc imagines videmus, Scipionis Asiatici faciem rettulisse. Quod pro sui admiratione tacendum esse non credidi.

GORDIANUS TERTIUS

XXII. 1 Post mortem duorum Gordianorum senatus trepidus et Maximinum vehementius timens ex viginti viris, quos ad rem p. tuendam delegerat.

Puppienum sive Maximum et Clodium Balbinum Augustos appellavit, ambos ex consulibus. 2 Tunc populus et milites Gordianum parvulumn annos agentem, ut plerique adserunt, undecim, ut nonnulli, tredecim, ut Iunius Cordus dicit, sedecim - nam vicesimo et secundo anno eum perisse adserit - petiverunt, ut Caesar appellaretur; 3 raptusque ad senatum atque inde in contione positus indumento imperatorio tectus Caesar est nuncupatus. 4 Hic natus est, ut plures adserunt, ex filia Gordiani, ut unus aut duo - nam amplius invenire non potui - ex filio, qui in Africa perit. 5 Gordianus scilicet Caesar factus quod apud matrem educatus est et, cum extinctis Maximinis Maximus etiam et Balbinus militari seditione interempti essent, qui biennio imperaverant, Gordianus adulescens, qui Caesar eatenus fuerat, et a militibus et populo et a senatu et ab omnibus gentibus ingenti amore, ingenti studio et gratia Augustus est appellatus. 6 Amabatur autem merito avi et avunculi sive patris, qui ambo pro senatu et pro p. R. contra Maximinum arma sumpserunt et militari vel morte vel necessitate perierunt. 7 Post hoc veterani ad curiam venerunt, ut discerent, quid actum esset. 8 Ex quibus duo ingressi Capitolium, cum illic senatus ageretur, ante ipsam aram a Gallicano ex consulibus et Maecena ex ducibus interempti sunt, 9 atque bellum intestinum ortum est, cum esset armati etiam senatores, ignorantibus veteranis, quod Gordianus adulescens solus teneret imperium.

XXIII. 1 Dexippus quidem adseverat ex filio Gordiani tertium Gordianum esse natum. Et posteaquam constitit apud veteranos quoque solum Gordianum imperare, inter populum et milites ac veteranos pax roborata est, et hic finis belli intestini fuit, cum esset delatus Gordiano puero consulatus. 2 Sed indicium non diu imperaturi Gordiani hoc fuit, quod eclipsis solis facta est, ut nos crederetur neque sine luminibus accensis quicquam agi posset. 3 Post haec tamen voluptatibus et deliciis populus Romanus vacavit, ut ea, quae fuerant aspere gesta mitigaret. 4 Venusto et Sabino conss. inita est factio in Africa contra Gordianum tertium duce Sabiniano; quem Gordianus per praesidem Mauretaniae obsessis coniuratis ita oppressit, ut ad eum tradendum Carthaginem omnes venirent et crimina confidenes et veniam sceleribus postulantes. 5 Finita igitur sollicitudine in Africa Gordiano iam iterum et Pompeiano conss. bellum Persicum natum est. 6 Quando et adulescens Gordianus, priusquam ad bellum profisceretur, [et] duxit uxorem filiam Misithei, doctissimi viri, quem causa eloquentiae dignum parentela sua putavit et praefectum statim fecit. 7 Post quod non puerile iam et contemptibile videbatur imperium, si quidem et optimi soceri consiliis adiuvaretur et ipse pro pietate aliquantulum saperet nec per spadones ac ministros aulicos matris vel ignorantia <vel> coniventia venderetur.

XXIV. 1 Extat denique et soceri eius ad eum epistolo et ipsius Gordiani ad socerum, qua intellegitur eius saeculum emendatius ac diligentius socero adiuvante perfectum. 2 Quarum exemplum hoc est : "Domino filio et Augusto Misitheus socer et praefectus. Evasisse nos gravem temporum maculam, qua

per spadones et per illos, qui amici tibi videbantur - erant autem vehementes inimici - omnia vendebantur, voluptati est eo magis, quo tibi gratior emendatio est, ut, si qua vitia fuerunt, tua non fuisse satis constet, mi fili venerabilis. 3 Neque enim quisquam ferre potuit datas eunuchis suffragantibus militum praepposituras, negatum laboribus praemium, aut interemptos aut liberatos pro libidine atque mercede, quos non decebat, vacuatum aerarium, per eos, qui cottidie <te> insidiosissime frequentabant, initas factiones, ut tu deciperis, cum inter se de bonis pessimi quique haberent ante consilia tibimet suggerenda, bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremo tuas fabulas venderent. 4 Diis igitur gratias, quod volente te ipso emendanta res p. est. 5 Delectat sane boni esse principis socerum et eius, qui omnia requirat et omnia velit scire et qui pepulerit homines, per quos antea velut in auctione positus nundinatus est".

XXV. 1 Item Gordiani ad ipsum : "Imperator Gordianus Augustus Misitheo patri et praefecto. Nisi dii omnipotentes Romanum tuerentur imperium, etiam nunc per emptos spadones velut in hasta positi venderemur. 2 Denique nunc demum intellego neque Feliciones praetorianis cohortibus praeponi debuisse, neque Serapammoni quartam legionem credendam fuisse, et, ut omnia dinumerare m<ittam>, multa non esse facienda quae feci; sed diis gratias, quod te insinuante, qui nihil vendis, didici ea, quae inclusus scire non poteram. 3 Quid enim facerem, quod et mater nos venderet et consilio cum Gaudiano et Reverendo et Montano habito vel laudaret aliquos vel vituperaret, et illorum consensu quasi etiam, quod dixerat, adprobarem? 4 Mi pater, verum audias velim : miser est imperator, apud quem vera reticentur, qui cum ipse publice ambulare non possit, necesse est, ut audiat et vel audita vel a plurimis roborata confirmet". 5 His epistolis intellectum est adulescentem soceri consiliis emendatum atque correctum. 6 Et Misithei quidem epistolam Graecam quidam fuisse dicunt, sed in hanc sententiam. 7 Tantum autem valuit eius gravitas et sanctimonia, ut ex obscurissimo praeter nobilitatem gestis etiam Gordianum clarum principem fecerit.

XXVI. 1 Fuit terrae motus eo usque gravis imperante Gordiano, ut civitates etiam terrae hiatu cum populis deperirent. Ob quae sacrificia per totam urbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit inspectis libris Sibyllinis celebratisque omnibus, quae illic iussa videbantur, mundanum malum esse sedatum. 3 Sedato terrae motu Praetextato et Attico conss. Gordianus aperto Iano gemino, quod signum erat indicti belli, profectus est contra Persas cum exercitu ingenti et tanto auro, ut vel vexiliis vel militibus facile Persas evinceret. 4 Fecit iter <in> Moesiam atque in ipso procinctu, quidquid hostium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, expulit atque summovit. 5 Inde per Syriam Antiochiam veni, quae a Persis iam tenebatur. Illic frequentibus proeliis pugnavit et vicit 6 ac Sapore Persarum rege post Artaxerxen summoto, et Antiochiam recepit et Carras et Nisibin, quae omnia sub Persarum imperio erant.

XXVII. 1 Rex sane Persarum tantum Gordianum principem timuit, ut, cum instructus esset et suis copiis et nostris, tamen civitatibus ipse praesidia sponte deduceret easque integras suis civibus redderet, ita ut nihil, quod ad eorum fortunas pertineret, adtaminaret. 2 Sed haec omnia per Misetheum, socerum Gordiani eundemque praefectum, gesta sunt. 3 Effectum denique est, ut Persae, qui iam in Italia timebantur, in regnum suum pugnante Gordiano redirent totumque orientem Romana res p. detineret. 4 Extat oratio Gordiani ad senatum, qua de rebus gestis suis scribens Misitheo praefecto uso et socero ingentes gratias agit. Cuis partem indidi, ut ex eo vera cognosceres : 5 "Post haec, p.c., quae, dum iter agimus, gesta sunt quaeque ubique singulis triumphis digna sunt actitata, etiam Persas, ut brevi multa conectam, ab Antiochensium cervicibus, quas iam nexas Persico ferro gerebant, et reges Persarum, et leges amovimus. 6 Carras deinde ceterasque urbes imperio Romano reddidimus. Nisibin usque pervenimus et, si dii faverint, Ctesifonta usque veniemus. 7 Valeat tantum Misitheus praefectus et parens noster, cuius ductu et dispositione et haec transegimus et reliqua transigemus. 8 Vestrum est igitur supplicationes decernere, nos diis commendare, Misitheo gratias agere". 9 His in senatu lectis quadrigae elefantorum Gordiano decretae sunt, utpote qui Persas vicisset, ut triumpho Persico triumpharet, Misitheo autem quadrigae sex equorum et triumphalis currus et titulus huismodi : 10 "Misitheo eminenti viro, parenti principum, prae<torii> praefec>to, totius orbis tutori, <restitutori> rei p. senatus populusque Romanus vicem reddidit".

XXVIII. 1 Sed ista felicitas longior esse non potuit. Nam Misitheus, quantum plerique dicunt, artibus Philippi, qui post eum praefectus praetorii est factus, ut alii, morbo extinctus est herede Romana re p., ut quicquid eius fuerat, vectigalibus urbis accederet. Cuis viri tanta in re p. dispositio fuit, ut nulla esset umquam civitas limitanea potior et quae posset exercitum p. R. ac principem ferre, quae totius anni in aceto, frumento et larido atque hordeo et paleis condita non haberet, minores vero urbes aliae triginta dierum, aliae quadraginta, nonnullae duum mensium, quae minimum, quindecim dierum. 3 Idem cum esset praefectus, arma militum semper inspexit. Nullum senem militare passus est, nullum puerum annonas accipere. Castra omnia et fossatorum circumibat, noctibus etiam plerumque vigilias frequentabat. 4 Amabaturque ab omnibus, quod sic et rem p. amaret et principem. Tribuni eum et duces usque adeo timuerunt et amarunt, ut neque vellent peccare neque ulla ex parte peccarent. 5 Philippus eum propter pleraque vehementer timuisse fertur atque ob hoc per medicos insidias eius vitae parasse, et quidem hoc genere; 6 nam cum effusione alvi Misitheus laboraret atque a medicis sistendi ventris gratia poculorum iuberetur accipere, mutatis, quae fuerunt parata, id fertur datum, quo magis solveretur. Atque ita examinatus est.

XXIX. 1 Quo mortuo Arriano et Papo conss. in eius locum praefectus praetorii factus est Philippus Arabs, humili genere natus, sed superbus, qui se in novitate atque enormitate fortunae non tenuit, ita ut statim Gordiano, qui

eum in locum parentis adsciverat, insidias per milites faceret, quae tales fuerunt. 2 Misitheus tantum ubique, quantum diximus, habuerat conditorum, ut vacillare dispositio Romana non posset; verum artibus Philippi primum naves frumentariae sunt aversae, deinde in ea loca deducti sunt milites, in quibus annonari non posset. 3 Hinc Gordiano infestos milites statim reddidit, non intellegentes artibus Philippi iuvenem esse deceptum. 4 Sed Philippus etiam hoc addidit, ut rumorem per milites spargeret adulescentem esse Gordianum, imperium non posse regere, melius esse illum imperare, qui militem gubernaret, qui rem publicam sciret. 5 Corrupit praeterea etiam principes, effectumque, ut palam Philippus ad imperium posceretur. 6 Amici Gordiani primo vehementissime resistebamt, sed cum milites fame vincerentur, imperium Philippo mandatum est, iussumque a militibus, ut quasi tutor eius Philippus cum eodem Gordiano pariter imperaret.

XXX. 1 Suscepto igitur imperio, cum et Philippus se contra Gordianum superbissime ageret et ille se imperatorum prolem et virum nobilissimae familiae recognosceret nec ferre posset inprobitatem hominis ignobilis, apud duces et milites adstante praefecto Maecio Gordiano, adfini suo, in tribunali conquestus est, sperans posse imperium Philippo abrogari. 2 Sed hac conquestione nihil egit, cum illum incusasset, quod immemor beneficiorum eius sibi minus gratus exsisteret. 3 Et cum milites rogasset, cum aperte duces ambisset, factione Philippi minor apud omnes fuit. 4 Denique cum se videret minorem haberi, petit, ut aequale saltem inter eos esset imperium, nec impetravit. 5 Dehinc petit, ut loco Caesaris haberetur, neque id optinuit. 6 Petit etiam, ut praefecti loco esset Philippo, quod et ipsum negatum est. 7 Ultimae preces fuerunt, ut eum Philippus pro duce haberet et pateretur vivere. Ad quod quidem paene consenserat Philippus, ipse tacitus sed omnia per amicos agens nutibus atque consiliis. 8 Verum cum secum ipse cogitaret amore populi R. et senatus circa Gordianum et totius Africae ac Syriae totiusque orbis Romani, cum et nobilis esset et nepos ac filius imperatorum et bellis gravibus totam re p. liberasset, posse fieri, ut ficta quandocumque militum voluntate Gordiano redderetur imperium, re recenti cum in Gordianum irae militum famis causa vehementes essent, clamantem e conspectu duci iussit ac dispoliari et occidi. 9 Quod cum primo dilatum esset, post, ut iussit, impletum est. Ita Philippus impie, non iure optinuit imperium.

XXXI. 1 Imperavit Gordianus annis sex. Asiae dum haec agerentur Argum Scytharum rex finitimorum regan vastabat, maxime quod conpererat Misitheum perisse, cuius consilio res p. fuerat gubernata. 2 Philippus autem, ne a crudelitate nancisci videretur imperium, Romam litteras misit, quibus scripsit Gordianum morbo perisse seque a cunctis militibus electum. Nec defuit, ut senatus de his rebus, quas non noverat, falleretur. 3 Appellato igitur pricipe Philippo et Augusto nuncupato Gordianum adulescentem inter deos rettulit. 4 Fuit iuvenis laetus, pulcher, amabilis, gratus omnibus, in vita iocundus, in litteris nobilis, prorsus ut nihil preter aetatem deesset imperio. 5

Amatus est a populo et senatu et militibus ante Philippi factionem ita ut nemo principum. 6 Cordus dicit omnes milites eum filium appellasse, ab omni senatu filium dictum, omnem populum delicias suas Gordianum dixisse. 7 Denique Philippus, cum eum interfecisset, neque imagines eius tollere neque statuas deponere neque nomen abradere, sed divum semper appellans etiam apud ipsos milites, cum quibus factionem fecerat, serio animo et peregrina calliditate veneratus est.

XXXII. 1 Domus Gordianorum etiam nunc extat, quam iste Gordianus pulcherrime exornavit. 2 Est villa eorum via Praenestina ducentas columnas in <te>trastylo habens, quarum quinquaginta Carysteae <quinquaginta> Claudianae, quinquaginta Synnades, quinquaginta Numidicae pari mensura sunt. 3 In qua basilicae centenariae tres, cetera huic operi convenientia et thermae, quales praeter urbem, ut tunc, nusquam in urbe terrarum. 4 Familiae Gordiani hoc senatus decrevit, ut a tutelis atque a legationibus et a publicis necessitatibus, nisi si vellent, posteri eius semper vacarent. 5 Opera Gordiani Romae nulla extant, praeter quaedam nymfia et balneas. Sed balneae privatis hominibus fuerunt et ab eo in usum privatum exornatae sunt. 6 Instituerat porticum in campo Martio sub colle pedum mille, ita ut ab altera parte aeque mille pedum porticus fieret atque inter virdaria essent, lauro, myrto et buxo frequentata, medium vero lithostrotum brevibus columnis altrinsecus positis et sigillis per pedes mille, quod esset deambulatorium, ita ut in capite basilica esset pedum quingentorum. 7 Cogitaverat praeterea cum Misitheo, ut post basilicam thermas aestivas sui nominis faceret, ita ut hiemales in principio porticum poneret, <ne> sine usu essent vel virdiaria vel porticus. 8 Sed haec omnia hunc privatorum et possessionibus et hortis et aedificiis occupata sunt.

XXXIII. 1 Fuerunt sub Gordiano Romae elefanti triginta et duo, quorum ipse duodecim miserat, Alexander decem, alces decem, tigres decem, leones mansueti sexaginta, leopardi mansueti triginta, belbi, id es yaenae, decem, gladiatorum fiscalium paria mille, hippopotami sex, rinoceros unus, arcoleontes decem, camelopardali decem, onagri viginti, equi feri quadraginta et cetera huius modi animalia innumera et diversa, quae omnia Philippus ludis saecularibus vel dedit vel occidit; 2 has autem omnes feras mansuetas et praeterea efferatas parabat ad triumphum Persicum. 3 Quod votum publicum nihil valuit. Nam omnia haec Philippus exhibuit saecularibus ludis et muneribus atque circensibus, cum millesimum annum a condita urbe in consulatu suo et filii sui celebravit. 4 Quod de C. Caesare memoriae traditum est, hoc etiam de Gordiano Cordus evenisse perscribit; nam omnes, quicumque illum gladio adpetiverunt (qui novem fuisse dicuntur), postea interemptis [a] Philippis <se> sua manu suisque gladiis et isdem, quibus illum percusserant, interemisse dicuntur.

XXXIV. 1 Trium igitur Gordianorum haec fuit vita, qui omnes Augusti appellati sunt. 2 Gordiano sepulchrum milites apud Circesium castrum

fecerunt in finibus Persidis, titulum huius modi addentes et Graecis et Latinis et persicis et Iudaicis et Aegyptiacis litteris, ut ab omnibus legerentur : 3 "Divo Gordiano victori Persarum, victori Gothorum, victori Sarmatarum, depulsori Romanarum seditionum, victori Germanorum, sed non victori Philipporum". 4 Quod ideo videbatur additum, quia in campis Philippis ab Alanis tumultuario proelio victus abscesserat, simul etiam quod a Philippis videbatur occisus. 5 Quem titulum evertisse Licinius dicitur eo tempore, quo est nanctus imperium, cum se vellet videri a Philippis originem trahere. 6 Quae omnia, Constantine maxime, idcirco sum persecutus, ne quis tuae cognitioni deesset, quod dignum scientia videretur.

MAXIMUS ET BALBINUS IULI CAPITOLINI

I. Interemptis in Africa Gordiano seniore cum filio, cum Maximinus ad urbem furens veniret, ut, quod Gordiani Augusti appellati fuerant, vindicaret, senatus praetrepidus in aedem Concordiae VII. idus Iunias concurrit, ludis Apollinaribus, remedium contra furorem hominis improbissimi requirens. 2 Cum igitur duo consulares et eminentes quidem viri, Maximus et Balbinus (quorum Maximus a plerisque in historia reticetur et loco eius Puppieni nomen infertur, cum et Dexippus et Arrianus Maximum et Balbinum dicant electos contra Maximinum post Gordianos), quorum alter bonitate, virtute alter ac severitate clari habebantur, ingressi essent curiam ac praecipue timorem Maximini adventus fronte ostenderent, referente consule de aliis rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic exorsus est: 3 "Minora vos sollicitant, et prope aniles res ferventissimo tempore tractamus in curia. 4 Quid enim opus de restitutione templorum, de basilicae ornatu, de thermis Titianis, de exaedificatione amphitheatri agere, cum immineat Maximinus, quem hostem mecum ante dixistis, Gordiani duo, in quibus praesidium fuerat, interempti sint, neque in praesenti ullum sit auxillium, quo respirare possimus? Agite igitur, p.c., principes dicite. Quid moramini? Ne, dum singulatim pertimescitis, intimore potius quam in virtute opprimamini."

II. 1 Post haec tacentibus cunctis, cum Maximus, qui et natu grandior erat et meritis et virtute ac severitate clarior, dicere sententiam coepisset. Quae ostenderet duos principes esse faciendos, Vectius Sabinus ex familia Ulpiorum rogato consule, ut sibi dicere atque interfari liceret, sic exorsus est: 2 "Scio, p.c., hanc rebus novis inesse oportere constantiam, ut rapienda sint consilia, non quaerenda, verbis quin etiam plurimis abstinendum sit atque sententiis, ubi res perurguent. 3 Cervices suas quisque respiciat, uxorem ac liberos cogitet, avitas patriasque fortunas: quibus omnibus inminet Maximinus, natura furiosus, truculentus, inmanis, causa vero, ut sibi videtur, satis iusta truculentior. 4 Ille quadrato agmine castris ubique positis ad urbem tendit, vos sedendo et consultando diem teritis. 5 Longa oratione opus non est:

faciendus est imperator, immo faciendi sunt principes, unus qui in urbe resideat, alter qui obviam cum exercitu latronibus pergat. 6 Ego principes dico, vos firmate, si placet, sin minus, meliores ostendite : 7 Maximum igitur atque Balbinum, quorum unus in re militari tantus est, ut novitatem generis splendore virtutis evexerit, alter ita clarus nobilitate est, ut et morum lenitate rei p. sit necessarius et vitae sanctimonia, quam a prima aetate in studiis semper ac litteris tenuit. 8 Habetis sententiam, p.c., mihi fortasse periculosiorem quam vobis, sed nec vobis satis tutam, si non aut hos principes feceritis." 9 Post haec adclamatum est uno consensu: 10 "Aequum est, iustum est. Sententiae Sabini omnes consentimus. Maxime et Balbine Augusti, dii vos servent. Di vos principes fecerunt, di vos conservent. Vos senatum a latronibus vindicate, vobis bellum contra latrones mandamus. 11 Hostis publicus Maximinus cum filio pereat, hostem publicum vos persequimini. Felices vos iudicio senatus, felicem rem p. vestro imperio. 12 Quod vobis senatus detulit, fortiter agite; quod vobis senatus detulit, libenter accipite."

III. 1 His atque aliis adclamationibus imperatores facti sunt Maximus atque Balbinus. 2 Egressi igitur e senatu primum Capitolium escenderunt ac rem divinam fecerunt. 3 Deinde ad rostra populum convocarunt. Ubi cum orationem de senatus ententia et de sua electione habuissent, p.R. cum militibus, qui forte convenerant, adclamavit: "Gordianum Caesarem omnes rogamus." 4 Hic nepos erat Gordiani ex filio, qui est in Africa occisus, annum agens aetatis quartum decimum, ut plerique dicunt. 5 Qui statim raptus est et novo genere senatus consulti, cum eadem die senatus consultum factum esset, inductus in curiam Caesar est appellatus.

IV. 1 Prima igitur relatio principum fuit, ut duo Gordiani divi appellarentur. 2 Aliqui autem unum putant appellatum,seniorem videlicet, sed ego libris, quos Iunius Cordus affatim scripsit, legisse memini ambos in deos relatos, 3 si quidem senior laqueo vitam finivit, iunior autem in bello consumptus est, qui utique maiorem meretur reverentiam, quod eum bellum rapuit. 4 Post has igitur relationes praefectura urbi in Sabinum conl[oc]ata est, virum gravem et Maximi moribus congruentem, praetoriana in Pinarium Valentem. 5 Sed priusquam de actibus eorum loquar, placet aliqua dici de moribus atque genere, non eo modo quo Iunius Cordus est persecutus omnia, sed illo quo Suetonius Tranquillus et Valerius Marcellinus, quamvis Curius Fortunatianus, qui omnem hanc historiam perscripsit, pauca contigerit, Cordus vero tam multa, ut etiam pleraque vilia et minus honesta perscripserit.

V. 1 Maximo pater fuit Maximus, unus e plebe, ut nonnulli dicunt, faber ferrarius, ut alii, raedarius vehicularius fabricator. 2 Hunc suscepit ex uxore Prima nomine. Cui fratres quattuor pueri fuerunt, quattuor puellae, qui omnes intra pubertatem interierunt. 3 Nato Maximo carnem bubulam et quidem multam aquila in cella eorum proiecisse fertur, quae angusto patebat inpluvio, eandemque, cum iaceret neque quisquam adtingere auderet religionis timore,

iterum sustulisse et in proximum sacellum, quod erat Iovis Praestitis, detulisse. 4 Id eo tempore nihil visum est ominis habere, sed non sine causa factum probavit imperium. 5 Pueritiam omnem in domo patrui Pinarii fecit, quem statim ad praefecturam praetorii subvexit, ubi factus est imperator. 6 Operam grammatico, rhetori non multum dedit, si quidem semper virtuti militari et severitati studuit. 7 Attamen militaris tribunus fuit et multos egit numeros et postea praeturam, sumptu Pescenniae Marcellinae, <quae> illum loco filii suscepit et aluit. 8 Inde proconsulatum Bithyniae egit et deinceps Graeciae ac tertio Narbonae. 9 Missus praeterea legatus Sarmatas in Illyrico contudit atque inde translatus ad Renum rem contra Germanos satis feliciter gessit. 10 Post haec praefectus urbi prudentissimus, [in] ingeniosissimus et severissimus adprobatus est. 11 Quare veluti <meritum> senatus ei, homini, quod non licebat, novae familiae, imperium tamen detulit, confessis omnibus eo tempore in senatu aptiorem non esse, qui deberet principis nomen accipere.

VI. 1 Et quoniam etiam minora plerique desiderant, fuit cibi avidus, vini parcissimus, ad rem Veneriam nimis rarus, domi forisque semper severus, ita ut et tristis cognomen acciperet. 2 Vultu gravissimus et retorridus, statura procerus, corporis qualitate sanissimus, moribus aspernabilis ac tamen iustus neque umquam usque ad exitum negotiorum vel inhumanus vel inclemens. 3 Rogatus semper ignovit nec iratus est, nisi ubi eum irasci decuit. 4 Factionibus se numquam praebuit, iudicii tenax fuit neque aliis potius quam sibi credidit. 5 Quare et a senatu multum dilectus est et a populo timori habitus, si quidem sciebat populus eius censoriam praefecturam, quam videbat posse in imperio vehementius convalescere.

VII. 1 Balbinus nobilissimus et iterum consul, rector provinciarum infinitarum. 2 Nam et Asiam et Africam et Bithyniam et Galatiam et Pontum et Thracias et Gallias civilibus administrationibus rexerat, ducto nonnumquam exercitu, sed rebus bellicis minor fuerat quam in civilibus; attamen bonitate, nimia sanctitate ac verecundia ingentem sibi amorem conlocaverat. 3 Familiae vetustissimae, ut ipse dicebat, a Balbo Cornelio Theofane originem ducens, qui per Gnaeum Pompeium civitatem meruerat, cum esset suae patriae nobilissimus idemque historiae scriptor. 4 Statura aeque procerus, corporis qualitate conspicuus, in voluptatibus nimius. Quem quidem adiuvabat divitiarum abundantia, nam erat et a maioribus dives et multa hereditatibus per se ipse collegerat. 5 Eloquentia clarus, poemate inter sui temporis poetas praecipuus[u]. 6 Vini, cibi, rei Veneriae avidus, vestitu cultus, nec quicquam defuit. Quod illum populo non commendabilem redderet. Amabilis etiam senatui fuit. 7 Haec de utriusque vita conperimus. Denique nonnulli, quemadmodum Catonem et Caesarem Sallustius comparat, ita hunc quoque conparandum putarunt, ut alterum severum, clementem alterum, bonum illum, istum constantem, illum nihil largentem, hunc afluentem copiis omnibus dicerent.

VIII. 1 Haec de moribus atque genere. Decretis ergo omnibus imperatoriis honoribus atque insignibus, percepta tribunicia potestate, iure proconsulari, pontificatu[m] maximo, patris etiam patriae nomine inierunt imperium. 2 Sed dum in Capitolio rem divinam faciunt, populus R. imperio Maximi contradixit. Timebant enim severitatem eius homines vulgares quam et senatui acceptissimam et sibi adversissimam esse credebant. 3 Quare factum est, ut diximus, ut Gordianum adulescentulum principem peterent, qui statim factus est nec prius permissi sunt ad Palatium stipati armatis ire, quam nepotem Gordiani Caesaris nomine nuncuparunt. 4 His gestis celebratisque sacris, datis ludis scaenicis ludisque circensibus, gladiatorio etiam munere Maxim[in]us susceptis votis in Capitolio ad bellum contra Maximinum missus est cum exercitu ingenti, praetorianis Romae manentibus. 5 Unde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum imperatores munus gladiatorium et venatus darent, breviter dicendum est. 6 Multi dicunt apud veteres hanc devotionem contra hostes factam, ut civium sanguine litato specie pugnarum se Nemesis, id est vis quaedam Fortunae, satiaret. 7 Alii hoc litteris tradunt, quod veri similius credo, ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas videre et vulnera et ferrum et nudos inter se coorientes, nec in bello armatos hostes timerent aut vulnera et sanguinem perhorrescerent.

IX. 1 Et Maximo quidem ad bellum profecto Romae praetoriani remanserunt. 2 Inter quos et populum tanta seditio fuit, ut ad bellumintestinumveniretur, urbis Romae pars maxima incenderetur, templa foedarentur, omnes plateae cruore polluerentur, cum Balbinus, homo lenior, seditionem sedare non posset. 3 Nam et in publicum processit, manus singulis quibusque tetendit et paene ictum lapidis passus est, <ut> alii dicunt, etiam fuste percussus est. 4 Neque sedasset tumultum, nisi infantem Gordianum purpuratum ad populum longissimi hominis collo superpositum produxisset. Quo viso populus et milites usque adeo placati sunt, ut amore illius in concordiam redirent. 5 Neque umquam quisquam in illa aetate sic amatus est merito avi et avunculi, qui pro p. R. contra Maximinum in Africa vitam finiverant; tantum apud Romanos memoria bonarum rerum valet.

X. 1 Maximo igitur ad bellum profecto senatus per omnes regiones consulares, praetorios, quaestorios, aedilicios, tribunicios etiam viros misit, ita ut unaquaeque civitas, ut per singulas urbes Maximinus fatigaretur. 2 Iussum tunc tamen, ut omnia ex agris in civitates colligerentur, ne quis hostis publicus inveniret. 3 Scriptum est praeterea ad omnes provincias missis frumentariis iussumque, ut, quicumque Maximinum iuvisset, inhostium numero duceretur. 4 Inter haec Romae iterum seditiones inter populum et milites ortae sunt. 5 Et cum mille edicta Balbinus proponeret nec audiretur, veterani se in castra praetoria contulerunt cum ipsis praetorianis, quos coepit populus obsidere. 6 Nec umquam ad amicitiam essent redacti, nisi fistulas aquarias populus incidsset. 7 In urbe autem, priusquam dictum esset milites pacatos venire, et tegulae de tectis iactae sunt et omnia, quae in domibus erant, vasa proiecta. 8

Atque ideo maior pars civitatis perit et multorum divitiae. Nam latrones se militibus miscuerunt ad vastanda ea, quae norant ubi repperirent.

XI. 1 Cum haec Romae geruntur, Maximus sive Puppienus apud Ravennam bellum paraba[n]t ingenti apparatu, timens vehementissime Maximinum, de quo saepissime dicebat se non contra hominem, sed contra Cyclopem bellum gerere. 2 Et Maximinus quidem apud Aquleiam ita victus est, ut a suis occideretur, caputque eius et filii perlatum est Ravennam, quod a Maximo Romam transmissum est. 3 Non tacenda hoc loco devotio est Aquileiensium pro Romanis, qui etiam crines mulierum pro nervis ad sagittas emittendas <adhibuis>se dicuntur. 4 Tantum sane laetitiae fuit in Balbino, qui plus timebat, ut hecatomben faceret, statim Maximini caput adlatum est. 5 Hecatombe autem tale sacrificium est: centum arae uno in loco caespiticiae extruuntur, et ad eas centum sues, centum oves mactantur. 6 Iam, si imperatorium sacrificium sit, centem leones, centum aquilae et cetera huius modi animalia[c] centena feriuntur. 7 Quod quidem etiam Graeci quondam fecisse dicentur, cum pestilentia laborarent, et a multis imperatoribus id celebratum constat.

XII. 1 His igitur peractis Balbinus cum summa gratulatione Maximum redeuntem e Ravennati cum exercitu integro et copiis expectabat, 2 si quidem Maximinus ab oppidanis Aquileiensibus et paucis, qui illic erant, militibus et Crispino ac Menofilo consularibus, qui a senatu missi fuerant, victus est. 3 Ipse autem Maxim[in]us Aquileiam idcirco accesserat, ut omnia tuta et integra usque ad Alpes relinqueret ac, si quae essent barbarorum, qui Maximino faverant, reliquiae, compesceret. 4 Missi sunt denique ad eum legati senatores viginti, quorum nomina sunt apud Cordum, (in his consulares quattuor, praetorii octo, octo quaestorii) cum coronis et senatus consulto, in quo ei statuae auratae equestres decernebantur. 5 Ex quo quidem Balbinus subiratus est, dicens Maximum minus quam se laborasse, cum ipse domi tanta bella compressisset, ille autem otiosus apud Ravennam sedisset. 6 Sed tantum valet velle, ut Maximo, quia profectus est contra Maximinum, etiam victoria decerneretur. Quam impletam ille nescivit. 7 Exercitu igitur suscepto Maximini ad urbem cum ingenti pompa et multitudine Maxim[in]us venit, maerentibus militibus, quod eum imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant et oes habebant, quos senatus legerat. 8 Nec dissimulari potertat maeror, qui apparebat in frontibus singulorum; et iam quidem nec verbis abstinebatur, quamvis Maximus et apud milites saepe dixisset oblivionem praeteritorum esse debere et stipendia mnagna donasset et auxilia in ea loca, quae delegerant, dimisisset. 9 Sed animi militum semel inbuti odio refrenari nequeunt. Denique cum audissent senatus adclamatioines, quae milites tangerent, acriores contra Maximum et Balbienum extiterunt, secum cotidie cogitantes, quos imperatores facere deberent.

XIII. 1 Senatus consulti autem, quo moti sunt, haec forma est: cum ingredienti urbem Maximo Balbienus et Gordianus et senatus et populus Romanus obviam processissent, adclamationes primum publicae fuerunt, quae milites contingerent. 2 Inde in senatum itum est, ubi post illa, quae communia solent esse festa, dictum est: "Sapienter electi principes sic agunt, per inperitos electi principes sic pereunt," cum constaret a militibus factum Maximinum, Balbinum autem et Maximum a senatoribus. 3 His auditis milites gravius saevire coeperunt, in senatum praecipue, qui sibi triumphare de militibus videbatur. 4 Et Balbinus quidem cum Maximo urbem cum magna moderatione gaudente senatu et p. R. regebant; senatui plurimum deferebatur; leges optimas condebant, moderate causas audiebant, res bellicas pulcherrime disponebant. 5 Et cum iam paratum esset, ut contras Parthos Maximus proficisceretur, Balbinus contra Germanos, puer autem Gordianus Romae remaneret, milites occasionem quaerentes occidendorum principum, cum primo invenire vix possent, quia Germani stipabant Maximum atque Balbinum, cotidie ingravescebant.

XIV. 1 Et erant quidem discordiae inter Balbinum et Maximum, sed tacitae et quae intellegerentur potius quam viderentur, cum Balbinus Maximum quasi ignobilem contemneret, Maximus Balbinum quasi debilem calcaret. 2 Qua re occasio militibus data est intelligentibus facile discordes imperatores posse interfeci. ludis denique scaenicis, cum multi et milites et aulici occupati essent, et in Palatio soli cum Germanis principes remansissent, inpetum in eos fecerunt. 3 Turbantibus igitur militibus, cum primum nuntiatum esset Maximo turbam illam tempestatemque vix evadi posse, nisi ad Germanos mitteretur, et forte in alia parte Palati Germani cum Balbino essent, mittit ad Balbinum Maximus petens, ut ei praesidium mitteret. 4 Sed ille suspicatus, quod contra se eos peteret, quem p[ost]utabat monarchiam velle, primum frustatus est, deinde usque ad litem perventum est. 5 In hac tamen seditione illis contendentibus milites supervenerunt atque ambos eos nudatos vestibus regalibus de Palatio cum iniuris produxerunt et per mediam civitatem ad castra rapotare voluerunt magna ex parte laniatos. 6 Sed ubi conpererunt Germanos ad defensionem illorum supervenire, ambos occiderunt et in itinere medio reliquerunt. 7 Inter haec Gordianus Caesar sublatus a militibus imperator est appellatus id est Augustus, quia non erat alius in praesenti, insultantibus militibus senatui et populo, qui se statim in castra receperunt. 8 Germani sane, ne sine causa pugnarent occisis iam imperatoribus suis, extra urbem, ubi suos habebant, se contulerunt.

XV. 1 Hunc finem habuerunt boni imperatores, indignum vita et moribus suis: nam neque Maximo sive Pupieno fortius neque balbino benignius fuit quicquam, quod in re ipsa intellegi potest; neque enim, cum esset potestas, malos senatus eligeret. 2 Huc accedit quod multis honoribus ac potestatibus explorati sunt, cum alter bis consul et praefectus urbis, alter bis consul et praefectus ad imperium longaevi pervenissent, amabiles senatui et populoi

etiam, qui Maximum iam leviter pertimescebant. 3 Haec sunt, quae de Maximo ex Herodiano, Graeco scriptore, magna ex parte collegimus. 4 Sed multi non a Maximo, verum a Puppieno imperatore victum apud Aquileiam Maximinum esse dixerunt, et iopsum cum Balbino esse occisum, ita ut Maximi nomen praetereant. 5 Tanta est autem historicorum inter se certantium inperitia vel usurpatio, ut multi eundem Maximum quem Puppienum velint dici, cum Herodianus, vitae suae temporum scriptor, Maximum dicat, non Puppienum, cum et Dexippus, Graecorum scriptor, Maximum et Balbinum imperatores dicat factos contra Maximinum post Gordianos duos et a Maximo victum Maximinum, non per Puppienum. 6 His accedit scriptorum inperitia, quae praef. praet. fuisse Gordianum parvolum dicunt, ignorantibus multis collo saepe vectum, ut militibus ostenderetur. 7 Imperarunt autem Maximus et Balbinus anno uno, cum Maximinus imperasset cum filio, ut quidam dicunt, per triennium, ut alii per biennium.

XVI. 1 Domus Balbinis etiam nunc Romae ostenditur in Carinis, magna et potens et ab eius familia huc usque possessa. 2 Maximus, quem Puppienum plerique putant, summae tenuitatis, sed virtutis amplissimae fuit. 3 Sub his pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scythici belli principium, fuit et Histriae eexcidium eo tempore, ut autem dexippus dicit, Histricae civitatis. 4 Dexippus Balbinum satis laudat et dicit forti animo militibus occurisse atque interfectum, ut mortem non timeret, quem omnibus disciplinis instructum fuisse dicit; Maximum vero negat eius modi virum fuisse, qualem Gaeci plerique dicerunt. 5 Addit praeterea, tantum contra Maximinum Aquileiensium odium fuisse, ut de crinibus mulierum suarum arcubus nervos facerent atque ita sagittas emitterent. 6 Dexippus etHerodianus, qui hanc principum historiam persecuti sunt, Maximum et Balbinum fuisse principes dicunt, delectos a senatu contra Maximinum post interitum duorum in Africa Gordianorum, cum quibus etiam puer tertius Gordianus electus est. 7 Sed apud Latinos scriptores plerosque Maximi[ni] nomen non invenio et cum Balbino Puppienum imperatorem repperio, usque adeo ut idem Puppienus cumMaximino apud Aquileiam pugnasse dicatur, cum memoratis hsitoricis asserentibus ne Maximus quidem contra Maximinum pugnasse doceatur, sed resedisse apud Ravennam atque illic patratam audisse victoriam: ut mihi videatur idem esse Puppienus qui Maximus dicitur.

XVII. 1 Quare etiam gratulatoriam epistolam subdidi, quae scripta est a consule sui temporis de Puppieno et Balbino, in qua laetatur redditam ab his post latrones improbos esse rem p.: 2 "Puppieno et Balbino Augustis Claudius Iulianus. Cum primum Iovis Op. M. et deorum inmortalium senatusque iudicio et consensu generis humani suscepisse vos rem p. a nefarii latronis scelere servandam regendamque Romanis legibus. Domini sanctissimi et invictissimi Augusti, quamquam nondum ex divinis litteris, sed tamen ex s[p]. c., quod ad me v. c. Celsus Aelianus collega transmiserat, conperissem: gratulatus sum urbi ROmae, cuius ad salutem estis electi, gratulatus senatui,

cuius pro iudicio, quod in vos habuit, reddidistis prisnam dignitatem, gratulatus Italiae, quam cum maxime ab hostium vastatione defendistis, gradulatus provinciis, quas inexplebili avaritia tyrannorum laceratas ad spem salutis reduxistis, denique legionibus ipsius et auxiliis, quae ubique terrarum iam vultus vestros adorant, quod deposito dedecore pristino nunc in vestro nomine dignam Romani principatus speciem receperunt. 3 Quodcirca nulla vox <tam> fortis, nulla oratio tam felix, nullum ingenium tam fecundum numquam fuerit, quod possit publicam felicitatem digne exprimere. 4 Quae quanta et cuius modi si[n]t, iam in ipso exordio principatus vestri cognoscere potuimus, qui leges Romanas aequitatemque abolitam et clementiam, quae iam nulla erat, et vitam et mores et libertatem et spem successionum atque heredum reduxistis. 5 Haec enumerare difficile est, nedum prosequi consentanae dicendi dignitate. 6 Nam quod nobis vita per vos reddita est, quam dimissis passim per provincias carnificibus sceleratus latro sic petit, ut se amplissimo ordini profiteretur iratum, quomodo dicam aut prosequar ? 7 Praesertim cum mediocritas mea non modo publicam felicitatem, sed ne peculiare quidem gaudium animi mei possit exprimere, cum eos Augustos et principes generis humani videam, quorum antehac perpetuo cultu mores et modestiam meam tamquam veteribus censoribus meis cuperem probata, et haec <etsi confirmata> esse confidam in priorum principum testimaniis, vestris tamen ut gravioribus iudiciis gloriater. 8 Di praestent praestabuntque hanc orbi Romano felicitatem. Nam cum ad vos respicio, nihil aliud optare possum, quam quod apud deos dicitur victor Carthaginis precatus, ut scilicet in eo statu rem p. servarent, in quo tunc esset, quod nullus melior inveniretur. 9 Ita ego precor, ut in eo statu vobis rem p. servent, in quo eam vos adhuc nutantem collocaritis."

XVIII. 1 Haec epistola probat Puppienum eundem esse, qui a plerisque Maximus dicitur. 2 Si quidem per haec tempora apud Graecos non facile Puppienus, apud Latinos non facile Maximus inveniatur, et ea, quae gesta sunt contra Maximinum, modo a Puppieno modo a Maximo acta dicantur.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

VALERIANI DUO TEBELLI POLLIONIS

I. 1 Sapori rex regum Velsolus : "Si scirem posse aliquando Romanos penitus vinci, gauderem tibi de victoria, quam praefers. 2 Sed quia vel fato vel virtute gens illa plurimum potest, vide, ne, quod senem imperatorem cepisti, et id quidem fraude, male tibi cedat, posterisve tuis. 3 Cogita, quantas gentes Romani ex hostibus suas fecerint, a quibus saepe victi sunt. 4 Audivimus certe, quod Galli eos vicerint et ingentem illam civitatem incenderint: certe Romanis serviunt. Quid Afri ? Certe serviunt Romanis. 5 De longioribus exemplis et fortasse interioribus nihil dico. Mithridates Ponticus totam Asiam tenuit: certe victus est, certe Asiam Romanorum est. 6 Si meum consilium

requiris, utere occasione pacis et Valerianum suis redde. Ego gratulor felicitati tuae, si tamen illa uti tu scias".

II. 1 Velenus rex Cadusiorum sic scripsit : "Remissa mihi auxilia integra et incolumnia gratanter accepi. At captum Valerianum principem principum non satis gratulor, magis gratularer, si redderetur. Romani enim graviores tunc sunt, quando vincuntur. 2 Age igitur ut prudentem decet, nec fortuna te inflammet, quae multos decepit. Valerianus et filium imperatorem habet et nepotem Caesarem, et quid ad omnem orbem illum Romanorum, qui contra te totus insurget ? 3 Redde igitur Valerianum et fac cum Romanis pacem, nobis etiam ob gentes Ponticas profuturam".

III. 1 Artabasdes rex Armeniorum talem ad Saporem epistolam misit : "In partem gloriae venio, sed vereor, ne non tam viceris quam bella severis. 2 Valerianum et filius repetit et nepos et duces Romani omnis Gallia et omnis Africa et omnis Hispania et omnis Italia et omnes gentes, quae sunt in Illyrico atque in oriente et in Ponto, quae cum Romanis consentiunt aut Romanorum sunt. 3 Unum ergo senem cepisti, sed omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti, fortassis et nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus."

IV. 1 Bactrani et Hiberi et Albani et Tauroscythae Saporis litteras non receperunt, sed ad Romanos duces scripserunt auxilia pollicentes ad Valerianum de captivitate liberandum. 2 Sed Valeriano apud Persas consenescente Odenatus Palmyrenus collecto exercitu rem Romanam prope in pristinum statum reddidit. 3 Cepit regis thesauros, cepit etiam, quas thesauris cariores habent reges Parthici, concubinas. 4 Quare magis reformidans Romanos duces Sapor timore Ballistae atque Odenati in regnum suum ocius se recepit. Atque hic interim finis belli fuit Persici.

V. 1 Haec sunt digna cognitu de Valeriano, cuius per annos septuaginta vita laudabilis in eam conscenderat gloriam, ut post omnes honores et magistratus insigniter gestos imperator fieret, non, ut solet, tumultuario populi concursu, non militum strepitu, sed iure meritorum et quasi ex totius orbis una sententia. 2 Denique si data esset omnibus potestas promendi arbitrii, quem imperatorem vellent, alter non esset electus. 3 Et ut scias, quanta vis in Valeriano meritorum fuerit publicorum, ponam senatus consulta, quibus animadvertant omnes, quid de illo semper amplissimus ordo iudicaverit. 4 Duobus Deciis conss. sexto kal. Novembrium die, cum ob imperatoriaslitteras in aede Castrorum senatus haberetur ireturque per sententias singulorum, cui deberet censura deferri (nam id Decii posuerant in senatus amplissimi potestate), ubi primum praeto redixit : "Quid vobis videtur, p.c., de censore deligendo?" atque eum, qui erat princeps tunc senatus, sententiam rogasset absente Valeriano (nam ille in procinctu cum Decio tunc agebat), omnes una voce dixerunt interrupto more dicendae sententiae : "Valeriani vita censura est. 5

Ille de omnibus iudicet, qui est omnibus melior. ille de senatu iudicet, qui nullum habet crimen. Ille de vita nostra sententiam ferat, cui nihil potest obici. 6 Valerianus a prima pueritia fuit censor. Valerianus in tota vita sua fuit censor. Prudens senator, modestus senator, gravis senator, amicus bonorum, inimicus tyrannorum, hostis criminum, hostis vitiorum. 7 Hunc censorem omnes accipimus, hunc imitari omnes volumus. Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vita, doctrina clarus, moribus singularis exemplo antiquitatis." 8 Quae cum essent saepius dicta, addiderunt : "omnes", atque ita discessum est.

VI. 1 Hoc enatus consultum ubi Decius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum etiam Valerianum praecepit rogari atque in conventu summorum virorum recitato senatus consulto : 2 "Felicem te", inquit, "Valerianum, totius senatus sententia, immo animis atque pectoribus totius orbis humani. Suscipe censuram, quam tibi detulit Romana res publica, quam solus mereris, iudicaturus de moribus omnium, iudicaturus de moribus nostris. 3 Tu aestimabis, qui manere in curia debeant, tu censibus modum pones, tu vectigalia firmabis, divides, statu<es, tu> res publicas recensebis; 4 tibi legum scribendarum auctoritas dabitur, tibi de ordinibus militum iudicandum est; 5 tu arma respicies, 6 tu de nostro Palatio, tu de iudicibus, tu de praefectis eminentissimis iudicabis, excepto denique praefecto urbis Romae, exceptis consulibus ordinariis et sacrorum rege ac maxima virgine Vestalium - si tamen incorrupta permanebit -, de omnibus sententias feres. Laborabunt autem etiam illi, ut tibi placeant, de quibus non potes iudicare." Haec Decius. 7 Sed Valeriano sententia huiusmodi fuit : "Ne, quaeso, sanctissime imperator, ad hanc me necessitatem alliges, ut ego iudicem de populo, de militibus, de senatu, de omni penitus orbe iudicibus et tribunis ac ducibus. 8 Haec sunt, <propter> quae Augustum nomen tenetis; apud vos censura desedit, non potest hoc implere privatus. 9 Veniam igitur eius honoris peto, cui vita inpar est, inpar est confidentia, cui tempora sic repugnant, ut censuram hominum natura non quaerat."

VII. 1 Poteram multa alia et senatus consulta et iudicia principum de Valeriano proferre, nisi et vobis pleraque nota essent, et puderet altius virum extollere, qui fatali quadam necessitate superatus est. Nunc ad Valerianum minorem revertar.

VIII. 1 Valerianus iunior, alia quam Gallienus matre genitus, forma conspicuus, verecundia probabilis, eruditione pro aetate clarus, moribus periucundus atque a fratris dissolutione seiunctus, a patre absente Caesar est appellatus, a fratre, ut Caelestinus dicit, Augustus. 2 Nihil habet praedicabile in vita, nisi quod est nobiliter natus, educatus optime et miserabiliter interemptus. 3 Et quoniam scio errare plerosque, qui Valeriani imperatoris titulum in sepulchro legentes illius Valeriani redditum putant corpus, qui a Persis est captus, ne ullus error obrepat, mittendum in litteras censui hunc

Valerianum circa iussu : "Valerianus imperator." 4 Non puto plus aliquid vel de maiore Valeriano vel de iuniore requirendum. 5 Et quoniam vereor, ne modum voluminis transeam, si Gallienum, Valeriani filium, de quo iam multus [et fortasse nimius] nobis fuit sermo [in illius vita,] vel Saloninum filium etiam Gallieni, qui et [Saloninus et] Gallienus est dictus in [historia sui temporis, huic] libro adiunctos [edam, nunc] ad aliud volumen transeam[us, ut iubetur.] semper enim me vobis dedim[us] et famae, cui negare nihil possumus.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

GALLIENI DUO TREBELLI POLLIONIS

I. 1 Capto Valeriano, (enimvero unde incipienda est Gallieni vita, nisi ab eo praecipue malo, quo eius vita depr[a]essa est ?) nutante re. p., cum Odenatus iam orientis cepisset imperium, Gallienus comperta patris captivitate gauderet, vagabantur exercitus, mur<murabant> --- duces, erat [omnium], --- maeror, [quod] --- imperator --- Roman<us> i<n> Persida serl<viliter> tene<re>tur --- ior omnium --- quod Gallienus na --- pater facto sic --- moribus re p. --- perdiderat. 2 Gallieno igitur et Volusiano conss. Macrianus et Ballista in unum coeunt, exercitus reliquias convocant et, cum Romanum in oriente nutaret imperium, quem facerent imperatorem, requirunt, Gallieno tam neglegenter se agente, ut eius ne mentio quidem apud exercitum fieret. 3 Placuit denique, ut Macrianum cum filiis suis imperatores dicerent ac rem p. defensandam capesseren --- sic igitur --- delatum est --- imperium --- Macriano --- 4 causae Macri<ano> --- imperandi cum filiis haec fuerunt : primum, quod nemo eo tempore sapientior ducum habebatur, nemo ad res regendas aptior; deinde ditissimus et qui privatis posset fortunis publica explere dispendia. 5 Huc accedebat quod liberi eius, fortissimi iuvenes, tota mente in bellum ruebant, ut essent legionibus exemplo ad omnia --- <milit>aria.

II. 1 Ergo Ma<crianus> --- undique auxilia --- petit occupa<tis> a se --- partibus, quas ipse --- posuerat ita <ut> --- imperium --- hoc bellum inst<r>uxit --- cum par esset omni<bus> --- quae contra eum poterant cogitari. 2 Idem Macrianus Pisonem, unum ex nobilibus ac principibus senatus, ad Achaiam destinavit ob hoc, ut Valentem, qui illic proconsulari imperio rem p. gubernabat, opprimeret. 3 Sed Valens comperto, quod Piso contra se veniret, sumpsit imperium. Piso igitur in Thessaliam se recepit. 4 Ubi missis a Valente militibus cum plurimis interfectus est, ipse quoque imperator appellatus cognomento Thessalicus. 5 <sed> Macrianus retento in oriente uno ex filiis, pacatis iam rebus Asiam primum venit, Illyricum petit. 6 In Illyrico cum Aureoli imperatoris, qui contra Gallienum imperium sumpserat, duce, Domitiano nomine, manum conseruit, unum ex filiis secum habens et triginta

milia militum ducens. 7 Sed victus est Macrianus cum filio Macriano nomine deditusque omnis exercitus Aureolo imperatori.

III. 1 Turbata interim re p. toto penitus orbe terrarum, ubi Odenatus comperit Macrianum cum filio interemptum, regnare Aureolum, Gallienum remissius rem gerere, festinavit ad alterum filium Macriani cum exercitu, si hoc daret fortuna, capiendum. 2 Sed hi, qui erant cum filio Macriani, Quieto nomine, consentientis Odenato auctore praefecto Macriani Ballista iuvenem occiderunt missoque per murum corpore Odenato se omnes statim dedidereunt. 3 Totius prope igitur orientis factus est Odenatus imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romam Gallienus. 4 Idem Ballista multos Emisenos, ad quos confugerant Macriani milites, cum Quieto et Thesaurorum custode interfecit, ita ut civitas paene deleretur. 5 Odenatus inter haec, quasi Gallieni partes ageret, cuncta eidem nuntiari ex veritate faciebat. 6 Sed Gallienus cognito, quod Macrianus cum suis liberis esset occisus, quasi securus rerum ac patre iam recepto, libidini et voluptati se dedidit. 7 Ludos circenses ludosque scaenicos, ludos gymnicos, ludiariam etiam venationem et ludos gladiatorios dedit populumque quasi victorialibus diebus ad festivitatem ac plausum vocavit. 8 Et cum plerique patris eius captivitatem maererent, ille specie decoris, quod pater eius virtutis studio deceptus videretur, supra modum laetatus est. 9 Constabat autem, censuram parentis eum ferre non potuisse, votivumque illi fuisse, quod inminentem cervicibus suis gravitatem patriam non haberet.

IV. 1 Per idem tempus Aemilianus apud Aegyptum sumpsit imperium occupatisque horreis multa oppida malo famis pr[a]essit. 2 Sed hunc dux Gallieni Theodotus conflictu habito cepit atque imperatori --- u vivum transmisit. Aegypt<us>{enim} --- data est --- (A)emiliano --- a --- strangu<lato> --- milites --- vitum est - -- ribus. 3 Cum Gallienus in luxuria et inprobitate persisteret cumque ludibriis et helluationi vacaret neque aliter rem p. gereret, quam cum pueri fingunt per ludibria potestates, Galli, quibus insitum est leves ac degenerantes a virtute Romana et luxuriosos principes ferre non posse, Postumum ad imperium vocarunt, exercitibus quoque consentientibus, quod occupatum imperatorem libidinus querebantur. 4 Contra hunc <Gallienus> --- exercitum duxit cumque urbem, in qua<m> iverat --- Postumus, obsidere coepisset, <defen>dentibus Gallis, Gallienus muros circumiens sagitta ictus est. 5 Nam per annos septem Postumus imperavit et Gallias ab omnibus circumfluentibus barbaris validissime vindicavit. 6 His coactus malis Gallienus pacem cum Aure[li]olo facit oppugnandi Postumi studio longoque bello tracto per diversas obsidiones ac proelia rem modo feliciter modo infeliciter gerit. 7 Accesserat praeterea his malis, quod Scythae Bithyniam invaserant civitatesque deleverant. 8 Denique <Asta>con tum, quae Nicomedia postea dicta est, incensam graviter vastaverunt. 9 Denique quasi coniuratione totius mundi concussis orbis partibus etiam in Sicilia quasi quoddam servile bellum extitit latronibus evagantibus, qui vix oppressi sunt.

V. 1 Et haec omnia Gallieni contemptu fiebant; neque enim quicquam est ad audaciam malis, ad splendorem bonis promtius quam cum vel malus timetur vel dissolutus contemnitur imperator. 2 Gallieno et Faustiano conss. inter tot bellicas clades etiam terrae motus gravissimus fuit et tenebrae per multos <dies>, 3 auditum praeterea tonitruum terra mugiente, non Iove tonante, quo motu ipsae multae fabricae devoratae sunt cum habitatoribus, multi terrore emortui; quod quidem malum tristius in Asiae urbibus fuit. 4 Mota est et Roma, mota Libya. Hiatus terrae plurimis in locis fuerunt, cum aqua salsa in fossis appareret. Maria etiam multas urbes occuparunt. 5 Pax igitur deum quaesita inspectis Sibyllae libris factumque Iovi Salutari, ut praeceptum fuerat, sacrificium. Nam et pestilentia tanta extiterat vel Romae vel in Achaicis urbibus, ut uno die quinque milia hominum pari morbo perirent. 6 Saeviente fortuna, cum hinc terrae motus, inde hiatus soli, ex diversis partibus pestilentia orbem Romanum vastaret, capto valeriano, Gallis parte maxima opsessis, cum bellum Odenatus inferret, cum Aureolus perurgeret --- cum Aemiliamus Aegyptum occupasset, Gothoru<m pars> --- a quo dictum est superius, Gothis inditum est, occupatis Thraciis Macedoniam vastaverunt, Thessalonicam obsederunt, neque usquam quies mediocriter sal[u]tem ostentata est. 7 Quae omnia contemptu, ut saepius diximus, Gallieni fiebant, hominis luxuriosissimi et, si esset securus, ad omne dedecus paratissimi.

VI. 1 Pugnatum est in Achaia Marciano duce contra eosdem Gothos, unde victi per Achaeos recesserunt. 2 Scythae autem, hoc est pars Gothorum, Asiam vastabant. Etiam templum Lunae ephesiae dispoliatum et incensum est, cuius operis fama satis nota <per> populos. 3 Pudet prodere, inter haec tempora, cum ista gererentur, quae saepe Gallienus malo generis humani quasi per iocum dixerit. 4 Nam cum ei nuntiatum esset Aegyptum descivisse, dixisse fertur : "Quid ? Sine lino Aegyptio esse non possumus ?" 5 Cum autem vastatam Asiam et elementorum concussionibus et Scytharum incursionibus comperisset : "Quid", inquit, "sine afronitris esse non possum ?" 6 Perdita Gallia risisse ac dixisse perhibetur : "Num Atrabaticis sagis tuta res p. est ?" 7 Sic denique de omnibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis vilium ministeriorum videretur affici, iocabatur. 8 Ac ne quid mali deesset Gallieni temporibus, Byzantiorum civitas, clara navalibus bellis, claustrum Ponticum, per eiusdem Gallieni milites ita omnis vastata est, ut prorsus nemo superesset. 9 Denique nulla vetus familia apud Byzantios invenitur, nisi si aliquis peregrinatione vel militia occupatus evasit, qui antiquitatem generis nobilitatemque repraesentet.

VII. 1 Contra Postumum igitur Gallienus cum Aureolo et Claudio duce, qui postea imperium optinuit, principe generis Constanti Caesaris nostri, bellum iniit, et cum multis auxiliis Postumus iuvaretur Celticis atque Francicis, in bellum cum Victorino processit, cum quo imperium participaverat. Victrix Gallieni pars fuit pluribus proeliis eventuum variatione decursis. 2 Erat in Gallieno subitae virtutis audacia, nam aliquando iniuriis graviter movebatur.

Denique ad vindictam Byzantiorum processit et, cum non putaret recipi se posse muris, receptus alia die omnes milites inermes armatorum corona circumdatos interemit fracto foedere, quod promiserat. 3 Per eadem tempora etiam Scythae in Asia Romanorum ducum virtute ac ductu vastati ad propria recesserunt. 4 Interfectis sane militibus apud Byzantium Gallienus, quasi magnum aliquid gessisset, Romam cursu rapido convolavit convocatisque patribus decennia celebravit novo genere ludorum, nova specie pomparum, exquisito genere voluptatum.

VIII. 1 Iam primum inter togatos patres et equestrem ordinem albato[s] milite[s] et omni populo praeeunte, servis etiam prope omnium et mulieribus cum cereis facibus lampadis praecedentibus Capitolium petit. 2 Praecesserunt etiam altrinsecus centeni albi boves cornuis auro iugatis et dorsualibus sericis discoloribus praefulgentes; 3 agnae candentes ab utraque parte ducentae praecesserunt et decem elefanti, qui tunc erant Romae, mille ducenti gladiores pompabiliter ornati cum auratis vestibus matronarum, mansu[a]etae ferae diversi generis ducentae ornatu quam maximo affectae, carpenta cum mimis et omni genere histrionum, pugilles flacculis, non veritate pugillantes. Cyclopea etiam luserunt omnes apenarii, ita ut miranda quaedam et stupenda monstrarent. 4 Omnes viae ludis strepituque et plausibus personabant. 5 Ipse medius cum picta toga et tunica palmata inter patres, ut diximus, omnibus sacerdotibus praetextatis Capitolium petit. 6 Hastae auratae altrinsecus quingenae, vexilla centena praeter ea, quae collegiorum erant, dracones et signa templorum omniumque legionum ibant. 7 Ibant praeterea gentes simulatae, ut Gothi, Sarmatae, Franci, Persae, ita ut non minus quam duceni globis singulis ducerentur.

IX. 1 Hac pompa homo ineptus eludere se credidit populum Romanum, sed, ut sunt Romanorum facetiae, alius Postumo favebat, alius Regiliano, alius Aureolo aut Aemiliano, alius Saturnino, nam et ipse iam imperare dicebatur. 2 Inter haec ingens querella de patre, quem inultum filius liquerat, et quem externi utcumque vindicaverant. 3 Nec tamen Gallienus ad talia movebatur obstupefacto voluptatibus corde sed ab his, qui circum eum erant, requirebat : "Ecquid habemus in prandio ? Ecquae voluptates paratae sunt? Et qualis cras erit scaena qualesque circenses ?" 4 Sic confecto itinere celebratisque hecatombiis ad domum regiam redit conviviisque et epulis decursis alios dies voluptatibus publicis deputabat. 5 Praetereundum non est haud ignobile facetiarum genus. Nam cum grex Persarum quasi captivorum per pompam - rem ridiculam - duceretur, quidam scurrae miscuerunt se Persis, diligentissime scrutantes omnia atque unius cuiusque vultum mira inhiatione rimantes. 6 A quibus cum quaereretur, quidnam ageret illa insolentia, illi responderunt : "Patrem principis quaerimus." 7 Quod cum ad Gallienum pervenisset, non pudore, non maerore, non pietate commotus est scurrasque iussit vivos exuri. 8 Quod populus factum tristius, quam quisquam aestimat, tulit, milites vero ita doluerunt, ut non multo post vicem redderent.

X. 1 Gallieno et Saturnino conss. Odenatus rex Palmyrenorum optinuit totius orientis imperium, idcirco praecipue, quod se fortibus factis dignum tantae maiestatis infulis declaravit, Gellieno aut nullas aut luxuriosas aut ineptas res agente. 2 Denique statim bellum Persis in vindictam Valeriani, quam eius filius neglegebat, indixit. 3 Nisibin et Carras statim occupat tradentibus sese Nisibenis atque Carrenis et increpantibus Gallienum. 4 Nec defuit tamen reverentia Odenati circa Gallienum; nam captos satrapas insultandi prope gratia et ostentandi sui ad eum misit. 5 Qui cum Romam deducti essent, vincente Odenato triumphavit Gallienus nulla mentione patris facta, quem ne inter deos quidem nisi coactus rettulit, cum mortuum audisset, sed adhuc viventem, nam de illius morte falso compererat. 6 Odenatus autem Ctesifontem Parthorum multitudinem obsedit vastatisque circum omnibus locis innumeros homines interemit. 7 Sed cum satrapae omnes ex omnibus regionibus illuc defensionis communis gratia convolassent, fuerunt longa et varia proelia, longior tamen Romana victoria. 8 Et cum nihil aliud ageret nisi ut Valerianum Odenatus liberaret, instabat cottidie, ac locorum difficultatibus in alieno solo imperator optimus laborabat.

XI. 1 Dum haec apud Persas geruntur, Scythae in Cappadociam pervaserunt. Illic captis bello etiam vario diu acto se ad Bithyniam contulerunt. 2 Quare milites iterum de novo imperatore faciendo cogitarunt. Quos omnes Gallienus more suo, cum placare atque ad gratiam suam reducere non posset, occidit. 3 Cum tamen sibi milites dignum principem quaererent, Gallienus apud Athenas archon erat, id est summus magistratus, vanitate illa, qua et civis adscribi desiderabat et sacris omnibus interesse. 4 Quod neque Hadrianus in summa felicitate neque Antoninus in adulta fecerat pace, cum tanto studio Graecarum ducti sint litterarum, ut raro aliquibus doctissimis magnorum arbitrio cesserint virorum. 5 Areopagitarum praeterea cupiebat ingeri numero contempta prope re p. 6 Fuit enim Gallienus, quod negari non potest, oratione, poemate atque omnibus artibus clarus. 7 Huius illud est epitalamion, quod inter centum poetas praecipuum fuit. Nam cum fratrum suorum filios iungeret <et> omnes poetes Graeci Latinique epithalamia dixissent, idque per dies plurimos, ille, cum manus sponsorum teneret, ut quidam dicunt, saepius ita dixisse fertur :

8 Ite, agite, o pueri, pariter sudate medullis
omnibus inter vos, non mumura vestra columbae,
brachia non hederae, non vincant oscula conchae.

9 Longum est eius versus orationesque conectere, quibus suo tempore tam inter poetas quam inter rhetores emicuit. Sed aliud in imperatore quaeritur, aliud in oratore vel poeta flagitatur.

XII. 1 Laudatur sqane eius optimum factum; nam consulatu Valeriani fratris sui et Lucilli propinqui ubi comperit ab Odenato Persas vastatos, redactam Nisibin et Carras in potestatem Romanam, omnem Mesopotamiam nostram,

denique Ctesifontem esse perventum, fugisse regem, captos satrapas, plurimos Persarum occisos, Odenatum participato imperio Augustum vocavit eiusque monetam, qua Persas captos traheret, cudi iussit. Quod et senatus et urbs et omnis aetas gratanter accepit. 2 Fuit praeterea idem ingeniosissimus, cuius ostendendi acumin[h]is scilicet pauca libet ponere : 3 nam cum taurum ingentem in harenam misisset exissetque ad eum feriendum venator neque productum decies potuisset occidere, coronam venatori misit, 4 mussantibusque cunctis, quid rei esset, quod homo ineptissimus coronaretur, ille per curionem dici iussit : 5 "Taurum totiens non ferire difficile est." Idem, cum quidam gemmas vitreas pro v[it]eris vendidisset eius uxori atque illa re prodita vindicari vellet, subripi quasi ad leonem venditorem iuissit, deinde e cavea caponem emitti, mirantibusque cunctis rem tam ridiculam per curionem dici iussit : "Inposturam fecit et passus est." Deinde negotiatorem demisit. 6 Occupato tamen Odenato bello Persico, Gallieno rebus ineptissimis, ut solebat, incubante Scythae navibus factis Heracleam pervenerunt atque inde cxum praeda in solum proprium reverterunt, quamvis multi naufragio perierint navali bello superati [sint].

XIII. 1 Per idem tempus Odenatus insidiis consobrini sui interemptus est cum filio Herode, quem et ipsum imperatorem appellaverat. 2 Cum Zenobia, uxor eius, quod parvuli essent filii eius, qui supererant, Herennianus et Timolaus, ipsa suscepit imperium diuque rexit, non muliebriter neque more femineo, 3 sed non solum Gallieno, quo quae virgo melius imperare potuisset, verum etiam multis imperatoribus fortius atque solertius. 4 Gallienus sanme, ubi ei nuntiatum Odenatum interemptum, bellum Persis ad seram nimis vindictam patris paravit collectisque per Heraclianum ducem militibus sollertis principis rem gerebat. 5 Qui tamen Heraclianus, cum contra Persas profectus esset, a Palmyrenis victus omnes, quos paraverat, milites perdidit, Zenobia Palmyrenis et orientalibus plerisque viriliter imperante. 6 Inter haec Scythae per Euxinum navigantes Histrum ingressi multa gravia in solo Romano fecerunt. Quibus compertis Gallienus Cleodamum et Athenaeum Byzantios instaurandis urbibus muniendisque praefecit, pugnatumque est circa Pontum, et a Byzantiis ducibus victi sunt barbari. 7 Veneriano item duce navali bello Gothi superati sunt, cum ipse Veneriaqnus militari perit morte. 8 Atque inde Cyzicum et Asiam, deinceps Achaiam omnem vastarunt et ab Atheniensibus duce Dexippo, scriptore horum temporum, victi sunt. Unde pulsi per Epirum, Macedoniam, Moesiam pervagati sunt. 9 Gallienus interea vix excitatus publicis malis Gothis vagantibus per Illyricum occurrit et fortuito plurimos interemit. Quo comperto Scyhtae facta carragine per montem Gessacem fugere sunt conati. 10 Omnes inde Scythas Marcianus varia bellorum fortuna --- quae omnes Scythas ad rebellionem excitarunt.

XIV. 1 Et haec quidem Heracliani ducis erga rem p. devotio fuit. Verum cum Gallieni tantam improbitatem ferre non possent, consilium inierunt Marcianus et Heraclianus, ut alter eorum imperium caperet --- 2 et Claudius quidem, ut

suo dicemus loco, vir omnium optimum, electus est, qui consilio non adfuerat, eaqu[a]e apud cunctos reverentia, ut iuste dignus videretur imperio, quemadmodum postea conprobatum est. 3 Is enim est Claudius, a quo Constantius, vigilissimus Caesar, originem ducit. 4 Fuit isdem socius in appetendo imperio quidam Ceronius sive Cecropius, dux Dalmatarum, qui eos et urbanissime et prudentissime adiuvit. 5 Sed cum imperium capere vivo Gallieno non possent, huius modi eum insidiis adpetendum esse duxerunt, ut labem inprobissimam malis fessa re p. a gubernaculis humani generis dimoverent, ne diutius theatro et circo addicta res p. per voluptatum deperiret inlecebras. 6 Insidiarum genus fuit tale : Gallienus ab Aureolo, qui principatum invaserat, dissidebat, sperans cotidie gravem et intolerabilem tumultuarii imperatoris adventum. 7 Hoc scientes Marcianus et Cecropius subito Gallieno iusserant nutiari Aureolum iam venire. 8 Ille igitur militibus cogitatis quasi certumprocessit ad proelium atque ita missis percussoribus interemptus est. 9 Et quidem Cecropii Dalmatarum ducis <gladio> Gallienus dicitur esse percussus, ut quidam ferunt, circa Mediolanium, ubi continuo et frater eius Vlaerianus est interemptus, quem multi Augustum, multi Caesarem, multi neutrum fuisse dicunt. 10 Quod veri simile non est, si quidem capto iam Valeriano scriptum invenimus in fastis : "Valeriano imperatore consule". Quis igitur alius potuit esse Valerianus nisi Gallieni frater ? 11 Constat de genere, non satis tamen cosntat de dignitate vel, ut coeperunt alii loqui, de maiestate.

XV. 1 Occiso igitur Gallieno seditio ingens militum fuit, cum spe praedae ac publicae vastationis imperatorem sibi utilem, necessarium, fortem, efficacem ad invidiam faciendam dicerent raptum. 2 Quare consilium principum fuit, ut milites eius quo solent placari genere sedarentur. Promissis itaque per Marciuanum aureis vicenis et acceptis - nam praesto erat thesaurorum copia - Gallienum tyrannum militari iudicio in fastos publicos rettulerunt. 3 Sic militibus sedatis Claudius, vir sanctus ac iure venerabilis et bonis omnibus carus, amicus patriae, amicus legibus, accpetus senatui, populo bene cognitus accepit imperium.

XVI. 1 Haec vita Gallieni fuit, breviter a me litteris intimata, qui natus abdomini et voluptatibus dies ac noctes vino et stupris perdidit, orbem terrarum viginti prope <per> tyrannos vastari fecit, ita ut etiam mulieres illo melius imperarent. 2 Ac ne eius praetereatur miseranda solertia, veris tempore cubicula de rosis fecit. Hieme summa melones exhibuit. Mustum quem ad modum toto anno haberetur, docuit. Ficos virides et poma ex arboribus recentia semper alienis mensibus praebuit. 3 Mantelibus aureis semper stravit. Gemmata vasa fecit eademque aurea. 4 Crinibus suis auri scobem aspersit. Radiatussaepe processit. Cum clamyde purpurea gemmatisque fibulis et aureis Romae visus est, ubi semper togati principes videbantur. Purpuream tunicam auratamque virilem eandemque manicatam habuit. Gemmato balt[h]eo usus est. Corrigias gemmeas adnexuit, cum campagos reticulos appellaret. 5 Convivatus in publico est. 6 Congiariis populum mollivit. Senatui sportulam

sedens erogavit. Matronas ad consilium suum rogavit isdemque manum sibi osculantibus quaternos aureos sui nominis dedit.

XVII. 1 Ubi de Valeriano patre comperit quod captus esset, id quod philosophorum optimus de filio amisso, dixisse fertur : "Sciebam me genuisse mortalem". [Nec defuit an ille sic dixit : "Sciebam patrem meum esse mortalem".] 2 Nec defuit Annius Cornicula, qui eum quasi constantem principem falsus sua voce laudaret. [Peior tamen ille qui credidit.] 3 Saepe ad tibicinem processit, ad organum se recepit, cum processui et recessui cani iuberet. 4 Lavit ad diem septimo aestate vel sexto, hieme secundo vel tertio. 5 Bibit in aureis semper poculis aspernatus vitrum, ita ut diceret nil esse communius. 6 Semper vina variavit neque umquam in uno convivio ex uno vino duo pocula bibit. 7 Concubinae in eius tricliniis saepe accubuerunt. Mensam secundam scurrarum et mimorum semper prope habuit. 8 Cum iret ad hortos nominis sui, omnia palatina officia sequebantur. Ibant et praefecti et magistri officiorum omnium adhibebanturque conviviis et natationibus lavabant simul cum principe. 9 Admittebantur saepe etiam mulieres, cum ipso pulchrae puellae, cum illis anus deformes. Et iocari se dicebat, cum orbem terrarum undique perdidisset.

XVIII. 1 Fuit tamen nimiae crudelitatis in milites, nam et terna milia et quaterna militum singulis diebus occidit. 2 Statuam sibi maiorem colosso fieri praecepit Solis habitu, sed ea inperfecta perit. Tam magna denique coeperat fieri, ut duplex ad colossum videretur. 3 Poni autem illam voluerat in summo Esquiliarum monte, ita ut hastam teneret, per cuius scapum infans ad summum posset ascendere. 4 Sed et Claudio et Aureliano deinceps stulta res vita est, si quidem etiam equos et currum fieri iusserat pro qualitate statuae atque in altissima base poni. 5 Porticum Flam[m]iniam usque ad pontem Molvium et ipse paraverat ducere, ita ut tetratichae fierent, ut autem alii dicunt, pentastichae, ita ut primus ordo pilas haberet et ante se columnas cum statuis, secundus et tertius et deinceps Ūdia tessarovŊ columnas. 6 Longum est eius cuncta in litteras mittere, quae qui volet scire, legat Palfurium Suram, qui ephemeridas eius vitae composuit. Nos ad Saloninum revertamur.

SALONINUS GALLIENUS

XIX. 1 Hic Gallieni filius fuit, nepos Valeriani, de quo quidem prope nihil est [quod] dignum <quod> in litteras mittatur, nisi quod nobiliter natus, educatus regie, occisus deinde non sua sed patris causa. 2 De huius nomine magna est ambiguitas. Nam multi eum Gallienum, multi Saloninum historiae prodiderunt. 3 Et qui Saloninum, idcirco quod apud Salonas natus esset, cognominatum ferunt, qui autem Gallienum, patris nomine cognominatum et avi Gallieni, summi quondam in re p. viri. 4 Fuit denique hactenus statua in pede monti[ci]s Romulei, hoc est sacram viasm, inter templum Faustinae ac Vestam ad arcum Fabianum, quae haberet inscriptum "Gallieno iuniori",

"Salonino" additum; ex quo eius nomen intellegi poterit. 5 Transisse decennium imperii Gallienum satis clarum est. Quod idcirco addidi, quia multi eum imperii sui anno <nono> perisse dixerunt. 6 Fuisse autem et alios rebelliones sub eodem proprio dicemus loco, si quidem placuit viginti tyrannos uno volumine includere, idcirco quod nec multa de his dici possunt et in Gallieni vita pleraque iam dicta sunt. 7 Et haec quidem de Gallieno hoc interim libro dixisse sufficiet. Nam et multa iam in Valeriani vita dicta sunt, <multa> in libro, qui de triginta tyrannis inscribendus est, iam loquemur, quae iterari ac saepius dici minus utile videbatur. 8 Huc accedit quod quaedam etiam studiose praetermisi, ne eius posteri multis rebus editis laederentur.

XX. 1 Scis enim ipse, quales homines cum his, qui aliqua de maioribus eorum scripserint, quantum gerant bellum, nec ignota esse arbitror, quae dixit Marcus Tullius in Hortensio, quem ad exemplum protreptici scripsit. 2 Unum tamen ponam, quod iucunditatem quandam sed vulgarem habuit, morem tamen novum fecit. 3 Nam cum cingula sua plerique militantium, qui ad convivium venerant, ponerent hora convivii, Saloninus puer sive Gallienus his auratos costilatosque balteos rapuisse perhibetur, et, cum esset difficile in aula Palatina requirere quod perisset ac tacitis vultibus viri detrimenta pertulissent, postea rogati ad convivium cincti adcubuerunt. 4 Cumque ab his quaereretur, cur non solverent cingulum, respondisse dicuntur : "Salonino deferimus", atque hinc tractum morem, ut deinceps cum imperatore cincti discumberent. 5 Negare non possum aliunde plerisque videri huius rei ortum esse morem : dicunt militare prandium, quod dictum est parandium ab eo, quod ad bellum milites paret, a cinctis initum; cui rei argumentum est, quod a discinctis etiam cum imperatore cenatur. Quae idcirco posui, quia digna et memoratu videbantur et cognitu.

XXI. 1 Nunc transeamus ad viginti tyrannos, qui Gallieni temporibus contemptu mali principis extiterunt. De quibus breviter et pauca dicenda sunt; 2 neque enim digni sunt eorum plerique, ut volumen talium hominumsaltim nominibus occupetur, quamvis aliqui non parum in se virtutis habuisse videantur, multum etiam rei p. profuisse. 3 Tam variae item opiniones sunt de Salonini nomine, ut, qui se verius putet dicere, a matre sua Salonina appellatum esse --- quamvis perdite dilexit, Piparam nomine, barbaram regis filiam --- 4 Gallienus cum suis semper flavo crinem condit. 5 De annis autem Gallieni et Valeriani ad imperium pertinentibus adeo incerta traduntur, ut, cum quindecim annos eosdem imperasse constet, id est Gallienus usque ad quintum decimum pervenisset, Valerianus vero sexto sit captus, alii novem annis, vix decem alii etiam Gallienum imperasse in litteras mittant, cum constet et decennalia Gothos ab eo victos, cum Odenato pacem factam, cum Aureolo initam esse concordiam, pugnatum contra Postumum, contra Lollianum, multae etiam ab eo gesta, quae ad virtutem, plura tamen, quae ad dedecus pertinebant; 6 nam et semper noctibus popinas dicitur frequentasse et cum lenonibus, mimis scurrisque vixisse.

TYRANNI TRIGINTA TREBELLI POLLIONIS

I. 1 Scriptis iam pluribus libris non historico nec diserto sed pedestri adloquio, ad eam temporum venimus seriem, in qua per annos, quibus Gallienus et Valerianus rem p. tenuerunt, triginta tyranni occupato Valeriano magnis belli Persici necessitatibus extiterunt, cum Gallienum non solum viri sed etiam mulieres contemptui haberent, ut suis locis probabitur. 2 Sed quoniam tanta obscuritas eorum hominum fuit, qui ex diversis orbis partibus ad imperium convolabant, ut non multa de his vel dici possint a doctioribus vel requiri, deinde ab omnibus historicis, qui Graece ac Latine scripserunt, ita nonulli praetereantur, uti eorum <nec> nomina frequententur, postremo cum tam varie a plerisque super his nonnulla sint prodita: in unum eos libellum contuli et quidem brevem, maxime cum vel in Valeriani vel in Gallieni vita pleraque de his dicta nec repetenda tamen satis constet.

CYRIADES

II. 1 Hic patrem Cyriadem fugiens, dives et nobilis, cum luxuria sua et moribus perditis sanctum senem gravaret, direpta magna parte auri, argenti etiam infinito pondere Persas petit. 2 Atque inde Sapori regi coniunctus atque sociatus, cum hortator belli Romanis inferendi fuisset, Odomastem primum, deinde Saporem ad Romanum solumtraxit; Antiochia etiam capta et Caesarea Caesareanum nomen meruit. 3 Atque inde vocatus Augustus, cum omnem orientem vel virium vel audaciae terrore quateret, patrem vero interemisset - quod alii historici negant factum - ipse per insidias suorum, cum Valerianus iam ad bellum Persicum veniret, occisus est. 3 Neque plus de hoc historiae quicquam mandatum est, quod dignum memoratu esse videatur, quem clarum perfugium et parricidium et aspera tyrannis et summa luxuria litteris dederunt.

POSTUMUS

III. 1 His vir in bello fortissimus, in pace constantissimus, in omni vita gravis, usque adeo ut Saloninum filium suum eidem Gallienus in Gallia positum crederet quasi custodi vitae et morum et actuum imperialium institutori. 2 Sed, quantum plerique adserunt - quod eius non convenit moribus -, postea fidem fregit et occiso Salonino sumpsit imperium. 3 Ut autem verius plerique tradiderunt, cum Galli vehementissime Gallienum odissent, puerum autem apud se [ferre] imperare <ferre> non possent, eum, qui commissum regebat imperium, imperatorem appellarunt missisque militibus adulescentem interfecerunt. 4 Quo interfecto ab omni exercitu et ab omnibus Gallis Postumus gratanter acceptus talem se praebuit per annos septem, ut Gallias instauraverit, cum Gallienus luxuriae et popinis vacaret et amore barbarae mulieris consenesceret. 5 Gestum est tamen a Gallieno contra hunc bellum

tunc, cum sagitta Gallienus est vulneratus; si quidem nimius amor erga Postumum omnium erat in Gallicanorum mente populorum, quod summotis omnibus Germanicis gentibus Romanum in pristinam securitatem revocasset imperium. 7 Sed cum se gravissime gereret, more illo, quo Galli novarum rerum semper sunt cupidi, Lolliano agente interemptus est. 8 Si quis sane Postumi meritum requirit, iudicium de eo Valeriani ex hac epistula, quam ille ad Gallos misit, intelleget: 9 "Transcrenani limitis ducem et Galliae praesidem Postumum fecimus, virum dignissimum severitate Gallorum, praesente quo non miles in castris, non iura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat, qui unicuique proprium et suum servet, virumquem ego prae ceteris stupeo, et qui locum principis mereantur iure, de quo spero quod mihi gratias agetis. 10 Quod si me fefellerit opinio, quam de illo habeo, sciatis nusquam gentium repperiri, qui possit penitus adprobari. 11 Huius filio Postumo nomine tribunatum Vocontiorum dedi, adulescenti, qui se dignum patris moribus reddet."

POSTUMUS IUNIOR

IV. 1 De hoc prope nihil est quod dicatur, nisi quos a patre appellatus Caesar ac deinceps in eius honore Augustus cum patre dicitur interemptus, cum Lollianus in locum Postumi subrogatus delatum sibi a Gallis sumpsisset imperium. 2 Fuit autem - quod solum memoratu dignum est - ita in declamationibus disertus, ut eius controversiae Quintiliano dicantur insertae, quem declamatorem Romani generis acutissimum vel unius capitis lectio prima statim fronte demonstrat.

LOLLIANUS

V. 1 Huius rebellione in Gallia Post[h]umus, vir omnium fortissimus, interemptus est, cum iam nutante Gallia Gallieni luxuria in veterem statum Romanum formasset imperium. 2 Fuit quidem etiam iste fortissimus, sed rebellionis intuiti minorem apud Gallos auctoritatem de suis viribus tenuit. 3 Interemptus autem est a Victorino, Vitruviae filio vel Victoriae, quae postea mater castrorum appellata est et Augustae nomine affecta, cum ipsa per se fugiens tanti ponderis molem primum in Marium, deinde in Tetricum atque filium contulisset imperia. 4 Et Lollianus quidem nonnihilum rei p. profuit. Nam plerasque Galliae civitates, nonnulla etiam castra, quae Postumus per septem annos in solo barbasico aedificaverat, quaeque interfecto Post[h]umo subita inruptione Germanorum et direpta fuerant et incensa, in statum veterem reformavit. Deinde a suis militibus, quod in labore nimius esset, occisus est. 5 Ita Gallieno perdente rem p. in Gallia primum Postumus, deinde Lollianus, Victorinus deinceps, postremo Tetricus, - nam de Mario nihil dicimus - adsertores Romani nominis extiterunt. 6 Quos omnes datos divinitus credo, ne, cum illa pestis inauditae luxuriae impediretur malis, possidendi Romanum solum Germanis daretur facultas. 7 Qui si eo genere tunc evasissent, quo

Gothi et Persae, consentientibus in Romano solo gentibus venerabile hoc Romani nominis finitum esset imperium. 8 Lolliani autem vita in multis obscura est, ut et ipsius Postumi, sed privata: virtute enim clari, non nobilitatis pondere vixerunt.

VICTORINUS

VI. 1 Postumus senior cum videret multis se Gallieni viribus peti atque auxilium non solum militum verum etiam alterius principis necessarium, Victorinum, militaris industriae virum, in participatum vocavit imperii et cum eodem contra Gallienum conflixit. 2 Cumque adhibitis ingentibus Germanorum auxiliis diu bella traxissent, victi sunt. 3 Tunc interfecto etiam Lolliano solus Victorinus in imperio remansit, qui et ipse, quod matrimoniis militum et militarium corrumpendis operam daret, a quodam actuario, cuius uxorem strupraverat, composita factione Agrippinae percussus, Victorino filio Caesare a matre Vitruvia sive Victoria, quae mater castrorum dicta est, appellato, qui et ipse puerulus statim est interemptus, cum apud Agrippinam pater eius esset occisus. 4 De hoc, quod fortissimus fuerit et praeter libidinem optimus imperator, a multis multa sunt dicta. 5 Sed satis credimus Iuli Atheriani partem libri cuiusdam ponere, in quo de Victorino sic loquitur: 6 "Victorino, qui Gallias post Iulium Postumum rexit, neminem aestimo praeferendum, non in virtute Traianum, non Antoninum in clementia, non in gravitate Nervam, non in gubernando aerario Vespasianum, non in censura totius vitae ac severitate militari Pertinacem vel Severum. 7 Sed omnia haec libido et cupiditas mulierariae voluptatis sic perdidit, ut nemo audeat virtutes eius in litteras mittere, quem constat omnium iudicio meruisse puniri." 8 Ergo cum id iudicii de Victorino scriptores habuerint, satis mihi videor eius dixisse de moribus.

VICTORINUS IUNIOR

VII. 1 De hoc nihil amplius in litteras est relatum quam quod nepos Victoriae Victorini filius fuit et a matre vel ab avia sub eadem hora, qua Victorinus interemptus, Caesar est nuncupatus ac statim a militibus ira occisus. 2 Extant denique sepulchra circa Agrippinam brevi marmore inpressa humilia, in quibus ulus est inscriptus: "Hic duo Victorini tyranni siti sunt."

MARIUS

VIII. 1 Victorino et Lolliano, Postumo interemptis Marius ex fabro, ut dicitur, ferrario triduo tantum imperavit. 2 De hoc quid amplius requiratur, ignoro, nisi quod eum insignorum brevissimum fecit imperium. Nam ut ille consul, qui sex meridianis horris consulatum seffectum tenuit, a Marco Tullio tali aspersus est ioco: "Consulem habuimus tam severum tamque censorium, ut in eius magistratu nemo pranderit, nemo cenaverit, nemo dormiverit", de hoc

etiam dici posse videatur, qui una die factus est imperator, alia die visis est imperare, tertia interemptus est. 3 Et vir quidem strenuus ac militaribus usque ad imperium gradibus evectus, quem plerique Marmurium, nonnulli Veterium, opificem utpote ferrarium, nuncuparunt. 4 Sed de hoc nimis multa, de quo illud addidisse satis est nullius manus vel ad feriendum vel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis nervos videretur habuisse non venas. 5 Nam et carra venienta digito salutari reppulisse dicitur et fortissimo quosque uno digito sic adflixisse, ut quasi ligni vel ferri obtunsioris ictu percussi dolerent. Multa duorum digitorum allisione contrivit. 6 Occisus est a quodam militer, qui, cum eius quondam in fabrili officina fuisset, contemptus est ab eodem, vel cum dux esset vel cum imperium cepisset. Addidisse vero dicitur interemptor: 7 "Hic est gladius quem ipse fecisti." Huius contio prima talis fuisse dicitur: 8 "Scio, conmilitones, posse mihi obici artem pristinam, cuius mihi omnes testes estis. 9 Sed dicat quisque quod vult. Utinam ferrum semper exerceam, non vino, non floribus, non mulierculis, non popinis, ut facit Gallienus, indignus patre suo et sui generis nobilitate, depeream. 10 Ars mihi obiciatur ferraria, dum me et exterae gentes ferrum tractasse suis cladibus recognoscant. 11 Enitar denique, ut omnis Alamannia omnisque Germania cum ceteris, quae adiacent, gentibus Romanum populum ferratam putent gentem, ut specialiter in nobis ferrum timeant. 12 Vos tamen cogitetis velim fecisse vos principem, qui numquam quicquam scierit tractare nisi ferrum. 13 Quod idcirco dico, quia scio mihi a luxuriosissima illa peste nihil opponi posse nisi hoc, quod gladiorum atque armorum artifex fuerim."

INGENUUS

IX. 1 Tusco et Basso conss. cum Gallienus vino et popinis vacaret cumque se lenonibus, mimis et meretricibus dederet ac bona naturae luxuroiae continuatione deperderet, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat, a Moesiacis legionibus imperator est dictus, ceteris Pannoniarum volentibus, neque in quoquam melius consultum rei p. a militibus videbatur quam quod instantibus Sarmatis creatus est imperator, qui fessis rebus mederi sua virtute potuisset. 2 Causa autem ipsi arripiendi tunc imperii fuit, ne suspectus esset imperatoribus, quod erat fortissimus ac rei p. necessarius et militibus, quod imperantes vehementer movet, acceptissimus. 3 Sed Gallienus, ut erat nequam perditus, ita etiam, ubi necessitas coegisset, velox, fortis, vehemens, crudelis, denique Ingenuum conflictu habito vicit eoque occiso in omnes Moesiacos tam milites <quam> cives asperrime saevit. Nec quemquam suae crudelitatis exortem reliquit, usque adeo asper et truculentus, ut plerasque civitates vacuas a virili sexu relinqueret. 4 Fertur sane idem Ingenuus civitate capta in aquam se mersisse atque ita vitam finisse, ne in tyranni crudelis potestatem veniret. 5 Extat sane epistola Gallieni, quam ad Celerem Verianum scripsit, qua eius nimietas crudelitatis ostenditur. Quam ego idcirco interposui, ut omnes intellegerent hominem luxuriosum crudelissimum esse, si necessitas postulet: 6 "Gallienus Veriano. Non mihi satisfacies, si tantum armatos occideris, quos

et fors in bellis interimere potuisset. 7 Perimendus est omnis sexus virilis, si et senes atque inpuberes sine reprehensione nostra occidi possent. 8 Occidendus est quicum<que> male voluit, occidendus est quicumque male dixit contra me, contra Valeriani filium, contra tot principum patrem fratrem. 9 Ingenuus factus est imperator. Lacera, occide, concide, animum meum intellege, mea mente irascere, qui haec manu mea scripsi."

REGILIANUS

X. 1 Fati publici fuit, ut Gallieni tempore quicumque potuit ad imperium prosiliret. Regilianus denique in Illyrico ducatum gerens imperator est factus auctoribus iomperii Moesis, qui cum Ingenuo fuerant ante superati, in quorum parentes graviter Gallienus saevierat. 2 Hic tamen multa fortiter contra Sarmatas gessit, sed auctoribus Roxolanis consentientibusque militibus et timore provincialium, ne iterum Gallienus graviora faceret, interemptus est. 3 Mirabile fortasse videatur, si, quae origo imperii eius fuerit, declaretur. Capitali enim ioco regna promeruit. 4 Nam cum milites cum eo quidam c[a]enarent, extitit vicarius tribuni qui diceret: "Regiliani nomen unde credimus dictum?". Alius continuo: "Credimus quod a regno". 5 Tum is qui aderat scolasticus, coepit quasi grammaticaliter declinare et dicere: "Rex regis regi Regilianus". 6 Milites, ut est hominum genus pronum ad ea, quae cogitant: "Ergo potest rex esse?" Item alius: "Deus tibi regis nomen inposuit." 7 Quid multa? His dictis cum alia die mane processisset, a principiis imperator est salutatus. Ita quod aliis vel audacia vel iudicium, huic detulit iocularis astutia. 8 Fuit, quod negari non potest, vir in <re> militari semper probatus et Gallieno iam ante suspectus, quod dignus videretur imperio, gemtis Daciae, Decibali ipsius, ut fertur, adfinis. 9 Extat epistola divi Claudii tunc privati,qua Regiliano, Illyrici duci, gratias agit ob redditum Illyricum, cum omnia Gallieni segnitia deperirent. Quam ego repertam in authenticis inserendam putavit, fuit enim publica. 10 "Claudius Regiliano multam salutem. Felicem rem p., quae te talem virum habere in castris belloicis meruit, felicem Gallienum, etiamsi ei vera nemo nec de bonis nec de malis nuntiat. 11 Pertulerunt ad me Bonitus et Celsus, stipatores principis nostri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot uno die proelia et qua celeritate confeceris. Dignus eras triumpho, si antiqua tempora exstarent. 12 Sed quid multa? Memor cuiusdam hominis cautius velim vincas. Arcus Sarmaticos et duo saga ad me velim mittas, sed fiblatoria, cum ipse misi de nostris." 13 Hac epistola ostenditur, quid de Regiliano senserit Claudius, cuius gravissimum iudicium suis temporibus fuisse non dubium est. 14 Nec a Gallieno quidem vir iste promotus est, sed a patre eius Valeriano, ut et Claudius et Macrianus et Ingenuus et Postumus et Aureolus, qui omnes in imperio interempti sunt, cum mererentur imperium. 15 Mirabile autem hoc fuit in Valeriano principe, quod omnes, quoscumque duces fecit, postea militum testimonio ad imperium pervenerunt, ut appareat senem imperatorem in diligendis rei p. ducibus talem fuisse, qualem Romana delicitas, si continuari fataliter potuisset sub bono

principe, requirebat. 16 Et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel eius filius in imperio diutius non fuisset, utlibet se in suo statu res p. nostra tenuisset. 17 Sed nimis sibi Fortuna indulgendum putavit, quae et cum Valeriano bonos principes tulit et Gallienum diutius quam oportebat rei p. reservavit.

AUREOLUS

XI. 1 Hic quoque [in] Illyricianos exercitus regns in contemptu Gallieni, ut omnes eo tempore, coactus a militibus sumpsit imperium. 2 Et cum Macrianus cum filio suo Macrino contra Gallienum veniret cum plurimis, exercitus eius cepit, aliquos corruptos fidei suae addixit. 3 Et cum factus esset hinc validus imperator cumque Gallienus expugnare virum fortem frustra temptasset, pacem cum eo {fecit} contra Post[h]umum pugnaturus. Quorum pleraque et dicta sunt et dicenda. 4 Hunc eundem Aureolum Claudius interfecto iam Gallieno conflictu habito apud eum pontem interemit, qui nunc pons Aureoli nincupatur, atque illic ut tyrannum sepulchro humiliore donavit. Extat etiam nunc epigramma Graecum in hanc formam:

Dono sepulchrorum victor post multa tyranni
proelia iam felix Claudius Aureolum
munere prosequitur mortali et iure superstes,
vivere quem vellet, si pateretur amor
militis egregii, vitam qui iure negavit
omnibus indignis et magis Aureolo.
Ille tamen clemens, qui corporis ultima servans
et pontem Aureoli dedicat et tumulum.

6 Hos ego versus a quodam grammatico translatos ita posui, ut fidem servarem, non quo <non> melius potuerint transferri, sed ut fidelitas historica servaretur, quam ego prae ceteris custodiendam putavi, qui quod ad eloquentiam pertinet nihil curo. 7 Rem enim vobis proposui deferre, non verba, maxime tanta rerum copia ut in triginta tyrannorum simul vitis.

MACRIANUS

XII. 1 Capto Valeriano, diu clarissimo principe civitatis, fortissimo deinde imperatore, ad postremum omnium infelicissimo, vel quod senex apud Persas consenuit vel quod indignos se posteros dereliquit, cum Gallienum contemnendum Ballista praefectus Valeriani et Macrianus primus ducum intellegerent, quaerentibus etiam militibus principem unum in locum concesserunt quaerentes, quid faciendum esset. 2 Tuncque constitit Gallieno longe posito, Aureolo usurpante imperium debere aliquem principem fieri, et quidem optimum, ne quispiam tyrannus existeret. 3 Verba igitur Ballistae - quantum Maeonius Astyanax, qui consilio interfuit, adserit - haec fuerunt: 4

"Mea et aetas et professio et voluntas longe ab imperio absunt, et ego, quod negare non possum, bonum principem quaero. 5 Sed quis tandem est, qui Valeriani locum possit implere, nisi talis qualis tu es, fortis, constans, integer, probatus in re p. et, quod maxime ad imperium pertinet, dives? 6 Arripe igitur locum meritis tuis debitum. Me praefecto, quamdiu voles, uteris. Tu cum re p. tantum bene agas, ut te Romanus orbis factum principem gaudeat." 7 Ad haec Macrianus: "Fateor, Ballista, imperium prundenti non frustra est. Volo enim rei p. subvenire atque illam pestem a legum gubernaculis dimovare, sed non hoc in me aetatis est: senex sum, ad exemplum equitare non possum, lavandum mihi est frequentius, edendum delicatius, divitiae me iam dudum ad usu militiae retraxerunt. 8 Iuvenes aliqui sunt quaerendi, nec unus sed duo vel tres fortissimi, qui ex diversis partibus orbis humani rem p. restituant, quam Valerianus fa[c]to, Gallienus vitae suae genere perdiderunt." 9 Post haec intellexit eum Ballista sic agere, ut de filiis suis videretur cogitare, atque adeo sic adgressus est: 10 "Prudentiae tuae rem p. tradimus. Da igitur liberos tuos Macrianum et Quietum, fortissimos iuvenes, olim tribunos a Valeriano factos, quia Gallieno imperante, quod boni sunt, salvi esse non possunt." 11 Tunc ille ubi intellectum se esse comperit: "Do", inquit, "Manus de meo stipendium militi duplex daturus. Tu tantum praefecti mihi studium et annonam in necessariis locis praebe. Iam ego faxim, ut Gallienus, sordissimus feminarum omnium, duces sui parentis intellegat." 12 Factus est igitur cum Macriano et Quieto duobus filiis cunctis militibus volentibus imperator ac statim contra Gallienum venire coepit utcumque rebus in oriente derelictis. 13 Sed cum quadraginta quinque milia militum secum duceret, in Illyrico vel in Thraciarum extimis congressus cum Aureolo victus et cum filio interemptus est. 14 Triginta denique milia militum in Areoli potestatem concessere. Domitianus autem eundem vicit, dux Aureoli fortissimus et vehementissimus, qui se originem diceret a Domitiano trahere atque a Domitilla. 15 De Macriano autem nefas mihi videtur iudicium Valeriani praeterire, quod ille in oratione sua, quam ad senatum e Persidis finibus miserat, posuit. Inter cetera ex oratione divi Valeriani: 16 "Ego, p. c., bellum Persicum gerens Macriano totam rem p. credidi <et> quidem a parte militari. Ille vobis fidelis, ille mihi devotus, illum et amat et timet miles, ille utcumque res exegerit, cum exercitibus agit. 17 Nec, p. c., nova vel inopina nobis sunt: pueri eius virtus in Italia, adulescentis in Gallia, iuvenis in Thracia, in Africa iam provecti, senescentis denique in Illyrico et Dalmatia conprobata est, cum in diversis proeliis ad exemplum fortiter faceret. 18 Huc accedit quod habet iuvenes filios Romano dignus collegio, nostra dignus amicitia" et reliqua.

MACRIANUS IUNIOR

XIII. 1 Multa de hoc in patris imperio praelibata sunt, qui numquam imperator factus esset, nisi prudentiae patris eius creditum videretur. 2 De hoc plane multa miranda dicuntur, quae ad fortitudinem pertineant iuvenalis aetatis. Sed <quid> ad fata aut quantum in bellis unius valet fortitudo? 3 Hic enim

vehemens cum prudentissimo patre, cuius merito imperare coeperat, a Domitiano victus triginta, <ut> dixi superius, milibus militum spoliatus est, matre nobilis, patre tantum forte et ad bellum parato atque ab ultima militia in summum perveniente ducatus splendore sublimi.

QUIETUS

XIV. 1 Hic, ut diximus, Macrini filius fuit. Cum patre et fratre Ballistae iudicio imperator est factus. Sed ubi comperit Odenatus, qui olim iam orientem tenebat, ab Aureolo Macrianum, patrem Quieti, cum eius fratre Macriano victos, milites in eius potestatem concessisse, quasi Gallieni partes vindicaret, adulescentem cum Ballista praefecto dudum interemit. 2 Idem quoque adulescens dignissimus Romano imperio fuit, ut vere Macriani filius, Macriani etiam frater, qui duo adflictis rebus potuerunt rem p. gerere, videretur. 3 Non mihi praetereundum videtur de Macrianorum familia, quae hodieque floret, id dicere, quod speciale semper habuerunt. 4 Alexandrum Magnum Macedonem viri in anulis et argento, mulieres et in reticulis et dextrocheriis et in anulis et in omni ornamentorum genere exculptum semper habuerunt, eo usque ut tunicae et limbi et paenulae matronales in familia eius hodieque sint, quae Alexandri effigiem de liciis variantibus monstrent. 5 Vidimus proxime Cornelium Macrum ex eadem familia virum, cum caenam in templo Herculis daret, pateram electrinam, quae in medio vultum Alexandri haberet et in circuitu[m] omnem historiam contineret signis brevibus et minutulis, pontifici propinare, quam quidem circumferri ad omnes tanti illius viri cupidissimos iussit. 6 Quod idcirco posui, quia dicuntur iuvari in omni actu suo, qui Alexandrum expressum vel auro gestitant vel argento.

ODENATUS

XV. 1 Nisi Odenatus, princeps Palmyrenorum, capto Valeriano, fessis Romanae rei p. viribus sumpsisset imperium, in oriente perditae res essent. 2 Quare adsumpto nomine primum regali cum uxore Zenobia et filio maiore, cui erat nomen Herodes, minoribus Herenniano et [a] Timolao collecto exercitu contra Persas profectus est. 3 Nisibin primum et orientis pleraque cum omni Mesopotamia in postestatem recepit, deinde ipsum regem victum fugere coegit. 4 Postremo Ctesifonta usque Saporem et eius liberos persedutus captis consubinis, capta etiam magna praeda d orientem vertit, sperans, quod Macrianum, qui imperare contra Gallienum coeperat, posset opprimere, sed illo iam profecto contra Aureolum et contra Gallienum, eo interempto filium <eius> Quietum interfecit, Ballista, ut plerique adserunt, regnum, usurpante, ne et ipse posset occidi. 5 Composito igitur magna ex parte orientis statu a consobrino suo Maeonio, qui et ipse imperium sumpserat, interemptus est cum filio suo Herode, qui et ipse post reditum de Perside cum patre imperator est appellatus. 6 Iratos fuisse rei p. deos credo, qui interfecto Valeriano noluerint Odenatum reservare. 7 Ille plane cum uxore Zenobia non solum orientem,

quem iam in pristinum reformaverat statum, sed et omnes omnino totius orbis partes reformasset, vir acer in bellis et, quantum plerique scriptores loquuntur, venatu memorabili semperinclitus, qui a prima aetate capiendis leonibus et pardis, ursis ceterisque silvestribus animalibus sudorem officii virilis inpendit quique semper in silvis ac montibus vixit, perferens calorem, pluvias et omnia mala, quae in se continent venatoriae voluptates. 8 Quibus duratus solem ac pulverem in bellis Persicis tulit, non aliter etiam coniuge adsueta, quae multorum sententia fortior marito fuisse perhibetur, mulier omnium nobilissima orientalium feminarum et, ut Cornelius Capitolinus adserit, speciosissima.

HERODES

XVI. 1 Non Zenobia matre sed priore uxore genitus Herodes cum patre accepit imperium, homo omnium delicatissimus et prorsus orientalis et Graec[i]ae luxuriae, cui erant sigillata tentoria et aurati papiliones et omnia Persica. 2 Denique ingenio eius usus Odenatus quicquid concubinarum regalium, quicquid divitiarum gemmarumque cepit, eidem tradidit paternae indulgentiae adfectione permotus. 3 Et erat circa illum Zenobia novercali animo,qua re commendabiliorem patri eum fecerat. Neque plura sunt quae de Herode dicantur.

MAEONIUS

XVII. 1 Hic consobrinus Odenati fuit nec ulla re alia ductus nisi damnabili invidia imperatoremoptimum interemit, cum ei nihil aliud obiceret praeter filii Herodis <luxuriem>. 2 Dicitur autem primum cum Zenobia consensisse, quae ferre non opterat, ut privignus eius Herodes priore loco quam filii eius, Herennianus et Timolaus, principes dicerentur. 3 Sed hic quoque spurcissimus fuit. Quare imperator appellatus per errorem brevi a militibus pro suae luxuriae meritis interemptus est.

BALLISTA

XVIII. 1 De hoc, utrumimperavit,scriptores inter se ambigunt. Multi enim dicunt Quieto per Odenatum occiso Ballistae veniam datam et tamen eum imperasse, quod nec [a] Gallieno nec Aureolo nec Odenato se crederet. Alii adserunt privatum eum in agro suo, quem apud Dafnidem sibi comparat, interemptum. 3 Multi et sumpsisse illum purpuram, ut more Romano imperaret, exercitum duxisse et de se plura promisisse dixerunt, occisum autem per eos, quos Aureolus miserat ad conprehendendum Quietum, Macriani filium, quem praedam suam esse dicebat. 4 Fuit vir insignis, eruditus ad gerendam rem p., in consiliis vehemens, in expeditionibus clarus, in provisione annonaria singularis, Valeriano sic acceptus, ut eum quibusdam litteris hoc testimonio prosecutus sit: 5 "Valerianus Ragonio Claro praefecto

Illyrici et Galliarum. Si quid in te bonae frugis est, quam esse scio, parens Clare, dispositiones tu Ballistae persequere. 6 His rem p. informa. Videsne ut ille provinciales non gravet, ut illic equos contineat, ubi sunt pabula, illic annonas militum mandet, ubi sunt frumenta, ubi sunt frumenta, non provincialem, non possessorem cogat illic frumenta, ubi non habet, dare, illic equum, ubi non potest, pascere? 7 Nec est ulla alia provisio melior quam ut in locis suis erogentur quae nascuntur, ne aut vehiculis aut sumptibus rem p. gravent. 8 Galatia frumentis abundat, referta est Thracia, plenum est Illyricum: illic pedites conlocentur, quamquam in Thracia etiam equites sine noxa provincialium hiemare possint. Multum enim ex campis feni colligitur. 9 Iam vinum, laridum, iam ceterae species in his dandae sunt locis, in quibus adfatim redundant. 10 Quae omnia sunt Ballistae consilia, qui ex quadam provincia unam tantum speciem praeberi iussit, quod ea redundaret, atque ab ea milites submoveri. Id quod publicitus est decretum." 11 Est et alia eius epistola, qua gratias Ballistae agit, in qua docet sibi praecepta gubernandae rei p. ab eodem data, gaudens, quod eius consilio nullum adscripticium - id est vacantem - haberet et tribunum, nullum stipatorem, qui non vere aliquid ageret, nullum militem, qui non vere pugnaret. 12 Hic igitur vir in tentorio suo cubans a quodam gregario milite in Odenati et Gallieni gratiam dicitur interemptus. 13 De quo ipse vera non satis comperi, idcirco quod scriptores temporum de huius praefectura multa, de imperio pauca dixerunt.

VALENS

XIX. 1 Hic vir militaris, simul etiam civilium virtutumgloria pollens proconsulatum Achaiae dato a Gallieno tunc honore gubernabat. 2 Quem Macrianus vehementer reformidans, simul quod in omni genere vitae satis clarum norat, simul quod inimicum sibi esse invidia virtutum sciebat, misso Pisone, nobilissimae tunc et consularis familiae viro, interfici praecepit. 3 Valens diligentissime cavens et providens neque aliter sibi posse subveniri aestimans sumpsit imperium et brevi a militibus interemptus est.

VALENS SUPERIOR

XX. 1 Et bene venit in mentem, ut, cum de hoc Valente loquimur, etiam de illo Valente, qui superiorum principum temporibus interemptus est, aliquid diceremus. 2 Nam huius Valentis, qui sub Gallieno imperavit, avunculus magnus fuisse perhibetur; alii tantum avunculum dicunt. 3 Sed par in ambobus fuit fortuna. Nam et ille, <cum> paucis diebus Illyrico imperasset, occisus est.

PISO

XXI. 1 Hic a Macriano ad interficiendum Valentem missus, ubi eum providum futurorum imperare cognovit, Thessaliam concessit atque illic paucis sibi consentientibus sumpsit imperium Thessalicusque appellatus [vi]

interemptus est, vir summae sanctitatis et temporibus suis Frugi dictus et qui ex illa Pisonum familia ducere originem diceretur, cui se Cicero nobilitandi causa sociaverat. 2 Hic omnibus principibus acceptissimus fuit. Ipse denique Valens, qui ad eum percussores misisse perhibetur, dixisse dicitur non sibi apud deos inferos constare rationem, quod quamvis hostem suum Pisonem tamen iussisset occidi, virum cuius similem Romana res p. non haberet. 3 Senatus consultum de Pisone factum ad noscendam eius maiestatem libenter inserui: die septimo kal. Iuliarum cum esset nuntiatum Pisonem a Valente interemptum, ipsum Valentem a suis occisum, Arellius Fuscus, consularis primae sententiae, qui in locum Valeriani successerat, ait: "Consul, consule." 4 Cumque consultus esset "Divinos" inquit "Honores Pisoni decerno, p. c., Gallienum et Valerianum et Saloninum imperatores nostros id probaturos esse confido. Neque enim melior vir quisquam fuit neque constantior." 5 Post quem ceteri consulti statuam inter triumphales et currus quadriiugos Pisoni decreverunt. 6 Sed statua eius videtur, quadrigae autem, quae decretae fuerant, quasi transferendae ad alium <locum> positae sunt nec adhuc redditae. 7 Nam in his locis fuerunt, in quibus thermae Diocletianae sunt exaedificatae, tam aeterni nominis quam sacrati.

AEMILIANUS

XXII. 1 Est hoc familiare populi Aegyptiorum, ut velut furiosi ac dementes de levissimis quibus usque ad summa rei p. pericula perducantur: 2 saepe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum, carnem et olera sequestrata, calciamenta servilia et cetera talia usque ad summum rei p. periculum <in> seditiones, ita ut armarentur contra eos exercitus, pervenerunt. 3 Familiari ergo sibi furore, cum quadam die cuiusdam servus curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militari ob hoc caesus esset, quod crepidas suas meliore esse quam militis diceret, collecta multitudo ad domum Aemiliani ducis venit atque eum omni seditionum instrumento et furore persecuta est: ictus est lapidus, petitus est ferro, nec defuit ullum seditionis telum. 4 Qua re coactus Aemilianus sumpsit imperium, cum sciret sibi undecumque pereundum. 5 Consenserunt ei Aegyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium. 6 Nec eius ad regendam rem p. vigor defuit, nam Thebaidem totamque Aegyptum peragravit et, quaternus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate summovit. 7 Alexander denique vel Alexandrinus - nam incertum id quoque habetur - virtutum merito vocatus est. 8 Et cum contra Indos pararet expeditionem, misso Theodoto duce Gallieno iubente dedit poenas, set quidem strangulatus in carcere captivorum veterum more perhibetur. 9 Tacendum esse non credo, quod, cum de Aegypto loquor, vetus suggessit historia, simul etiam Gallieni factum. 10 Qui cum [e] Theodoto vellet imperium proconsulare decernere, a sacerdotibus est prohibitus, qui dixerunt fasces consulares ingredi Alexandriam non licere; 11 cuius rei etiam Ciceronem, cum contra Gabinium loquitur, meminisse satis novimus. Denique nunc extat memoria rei frequentatae. 12 Quare scire oportet Herennium

Celsum, vestrum parentem, consulatum cupit, hoc quod desiderat non licere. 13 Fertur enim apud Memfim in aurea columna Aegyptiis esse litteris scriptum tunc demum Aegyptum liberam fore, cum in eam venissent Romani faces et praetexta Romanorum. 14 Quod apud Proculum grammaticum, doctissimum sui temporis virum, cum de peregrinis regionibus loquitur, invenitur.

SATURNINUS

XXIII. 1 Optimus ducum Gallieni temporis, sed Valeriano dilectus Saturninus fuit. 2 Hic quoque, cum dissolutionem Gallieni, pernoctantis in publico, ferre non posset et milites non exemplo imperatoris sui, sed suo regeret, ab exercitibus sumpsit imperium, vir prudentiae singularis, gravitatis insignis, vitae amabilis, victoriarum barbaris etiam ubique notarum. 3 Hic ea die, qua est amictus a militibus peplo imperatorio, contione adhibita dixisse fertur: "Commilitiones, bonum ducem perdidistis et malum principem fecistis." 4 Denique cum multa strenue in imperio fecisset, quod esset severior et gravior militibus, ab isdem ipsis, a quibus factus fuerat, interemptus est. 5 Huius insigne est quod convivio discumbere milites, ne inferiora nudarentur, cum sagis iussit, hieme gravibus, aestate perlucidis.

TETRICUS SENIOR

XXIV. 1 Interfecto Victorino et eius filio mater eius Victoria sive Vitruvia Tetricum senatorem p. R. praesidatum in Gallia regentem ad imperium hortata, quod eius erat, ut plerique loquuntur, adfinis, Augustum appellari fecit filiumque eius Caesarem nuncupavit. 2 Et cum multa Tetricus feliciterque gessi<sse>t et diuque imperasset, ab Aureliano victus, cum militum suorum inpudentiam et procacitatem ferre non posset, volens se gravissimo principi et severissimo dedit. 3 Versus denique illius fertur, quem statim ad Aurelianum scripserat: "Eripe me his, invicte, malis". 4 Quare cum Aurelianus nihil simplex neque mite aut tranquillium facile cogitarete, senatorem p. R. eundemque consularem, qui iure praesidali omnes Gallias rexerat, per triumphum duxit, eodem tempore quo et Zenobiam Odenati uxorem cum filiis minoribus Odenati, Herenniano et Timolao. 5 Pudore tamen victus vir nimium severus eum, quem triumphaverat, conrectorem totius Italiae fecit, id est Campaniae, Samni, Lucaniae Brittiorum, Apuliae Calabriae, Etruriae atque Umbriae, Piceni et Flaminiae omnisque annonariae regionis, ac Tetricum non solum vivere, sed etiam in summa dignitate manere passus est, cum illum saepe collegam, nonnumquam commilitionem, aliquando etiam imperatorem appellaret.

TETRICUS IUNIOR

XXV. 1 Hic puerulus a Victoria Caesar est appellatus, cum illa mater castrorum ab exercitu nuncupata esset. 2 Qui et ipse cum patre per triumphum ductus postea omnibus senatoriis honoribus functus est inlibato patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit, ut Arellius Fuscus dicit, semper insignis. 3 Narrabat avus meus hunc sibi familairem fuisse neque quemquam [quam] illi ab Aureliano aut postea ab aliis principibus esse praelatum. 4 Tetricorum domus hodieque extat in monte Caelio inter duos lucos contra Isium Metellinum pulcherrrima, in qua Aurelianus pictus est utrique praetextam tribuens et senatoriam dignitatem, accipiens ab his sceptrum, coronam, cycladem - pictura est de museo; - quam cum dedicassent, Aurelianum ipsum dicuntur duo Tetrici adhibuisse convivio.

TREBELLIANUS

XXVI. 1 Pudet iam persequi, quanti sub Gallieno fuerint tyranni vitio pestis illius, si quidem erat in eo ea luxuria, ut rebelles plurimos mereretur, et ea crudelitas, ut iure timeretur. Quare et in Trebellianum <bellatum>, factum in Isauria principem ipsis Isauris sibi ducem quaerentibus. Quem cum alii archipiratam vocassent, ipse se imperatorem appellavit. Monetam etiam cudi iussit. 3 Palatium in arce Isauria constituit. Qui quidem cum se intima et tuta Isaurorum loca munitus difficultatibus locorum et montibus contulisset, aliquandiu apud Cilicas imperavit. 4 Sed per Gallieni ducem Camsisoleum, natione Aegyptium, fratrem Theodoti qui Aemilianum ceperat, ad campum deductus victus est et occisus. 5 Neque tamen postea Isauri timore, ne in eos Gallienus saeviret, ad aequalitem perduci quavis principum humanitate potuerunt. 6 Denique post Trebellianum pro barbaris habentur; etenim in medio Romani nominis solo regio eorum novo genere custodiarum quasi limes includitur, locis defensa, non hominibus; 7 nam sunt non satura decori, non virtute graves, non instructi armis, non consiliis prudentes, sed hoc solo securi, quod in editis positi adiri nequeunt. Quos quidem divus Claudius paene ad hoc perduxerat, ut a suis semotos locis in Cilicia conlocaret, daturus uni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, ne quid ex ea postea rebellionis oreretur.

HERENNIANUS

XXVII. 1 Odenatus moriens duos parvulos reliquit, Herrenianum et fratrem eius Timolaum, quorum nomine Zenobia usurpato sibi imperio diutius quam feminam decuit rem p. obtinuit, parvulos Romani imperatoris habitu praeferens purpuratos eosdemque adhibens contionibus, quas illa viriliter frequentavit, Didonem et Samiramidem et Cleopatram sui generis principem inter cetera praedicans. Sed <de> horum exitu incertum est; 2 multi enim dicunt eos ab Aureliano interemptos, multi morte suo esse consumptos, si quidem Zenobiae posteri etiam nunc Romae inter nobiles manent.

TIMOLAUS

XXVIII. 1 De hoc ea putamus digna notione, quae de fratre sunt dicta. 2 Unum tamen est quod eum a fratre separat, quod tanti fuit ardoris ad studia Romana, ut brevi consecutus, quae insinuaverat grammaticus, esse dicatur, potuisse quin etiam summum Latinorum rhetorem facere.

CELSUS

XXIX. 1 Occupatis partibus Gallicanis, orientalibus, quin etiam Ponti, Thraciarum et Illyrici, dum Gallienus popinatur et balneis ac leonibus deputat vitam, Afri quoque auctore Vibio Passieno, proconsule Africae, et Fabio Pomponiano, duce limitis Libycis, Celsum imperatorem appellaverunt peplo deae Caelestis ornatum. 2 Hic privatus ex tribunis in Africa positus in agris suis vivebat, sed ea iustitia et corporis magnitudine, ut dignus videretur imperio. 3 Quare cratus per quandam mulierem, Gallienam nomine, consobrinam Gallieni, septimo imperii die interemptus est atque adeo etiam inter obscuros principes vix relatus est. 4 Corpus eius a canibus consumptum est Siccensibus, qui Gallieno fidem servaverant, perurgentibus, et novo iniuriae genere imago in crucem sublata persultante vulgo, quasi patibulo ipse Celsus videretur adfixus.

ZENOBIA

XXX. 1 Omnis iam consumptus est pudor, si quidem fatigata re p. eo usque perventum est, ut Gallieno nequissime agente optime etiam mulieres imperarent, et quidem peregrinae. 2 <peregrina> enim, nomine Zenobia, de qua multa iam dicta sunt, quae se de Cleopatrarum Ptolemaeorumque gente iactaret, post Odenatum maritum imperiali sagulo perfuso per umeros, habitu Didonis ornata, diademate etiam accepto, nomine filiorum Herenniani et Timolai diutius, quam femineus sexus patiebatur, imperavit. 3 Si quidem Gallieno adhuc regente rem p. regale mulier superba munus obtinuit et Claudio bellis Gothicis occupato vix denique ab Aureliano victa et triumphata concessit in iura Romana. 4 Extat epistola Aureliani, quae captivae mulieri testimonium fert. Nam cum a quibusdam reprehenderetur, quod mulierem veluti ducem aliquem vir fortissimus triumphasset, missis ad senatum populumque Romanum litteris hac se adtestatione defendit: 5 "Audio, p. c., mihi obici, quod non virile munus impleverim Zenobiam triumphando. Ne illi, qui me reprehendunt, satis laudarent, si scirent, quae illa sit mulier, quam prudens in consiliis, quam constans in dispositionibus, quam erga milites gravis, quam larga, cum necessitas postulet, quam tristis, cum severitas poscat. 6 Possum dicere illius esse, quiod Odenatus Persas vicit ac fugato Sapore Ctesifonta usque pervenit. 7 Possum adserere tanto apud orientales et Aegyptiorum populos timori mulierem fuisse ut se non Arabes, non Saraceni, non Armenii commoverent. 8 Nec ego illi vitam conservassem, nisi eam

scissem multum Romanae rei publicae profuisse, cum sibi vel liberis suis orientis servaret imperium. 9 Sibi ergo habeant propriarum venena linguarum hi, quibus nihil placet. 10 Nam si vicisse ac triumphasse feminam non est decorum, quid de Gallieno loquuntur, in cuius contemptu haec bene rexit imperium? 11 Quid de divo Claudio, sancto ac venerabili duce, qui eam, quod ipse Gothicis esset expeditionibus occupatus, passus esse dicitur imperare? Idque consulte ac prudenter, ut illa servante orientalis finis imperii ipse securius, quae instituerat, perpetraret." 12 Haec oratio indicat, quid iudicii Aurelianus habuerit de Zenobia. Cuius ea castitas fuisse dicitur, ut ne virum suum quidem scierit nisi temptandis conceptionibus. Nam cum semel concubuisset, exspectatis menstruis continebat se, si praegnans esset, sin minus, iterum potestatem quaerendis liberis dabat. 13 Vixit regali pompa. More magis Persico adorata est. 14 Regum more Persarum convicata est. Imperatorum more Romanorum ad contiones galeata processit cum limbo purpureo gemmis dependentibus per ultimam fimbriam, media etiam coclide veluti fibula muliebri adstricta, brachio saepe nudo. 15 Fuit vultu subaquilo, fusci coloris, oculis supra modum vigentibus nigris, spiritus divini, venustatis incredibilis. Tantus candor in dentibus, ut margaritas eam plerique putarent habere, nmon dentes. 16 Vox clara et virilis. Severitas, ubi necessitas postulabat, tyrannorum, bonorum principum clementia, ubi pietas requirebat. Larga prudenter, conservatrix thensaurorum ultra femineum modum, 17 usa vehiculo carpentario, raro pilento, aequo saepius. Fertur autem vel tria vel quattuor milia frequenter cum peditibus ambulasse. 18 Venata est Hispanorum cupiditate. Bibit saepe cum ducibus, cum esset alias sobria; bibit et cum Persis atque Armeniis, ut eos vinceret. 19 Usa est vasis aureis gemmatis ad convivia, usa Cleopatranis. In ministerio eunuchos gravioris aetatis habuit, puellas nimis raras. 20 Filios Latine loqui iusserat, ita ut Graece vel difficile vel raro loquerentur. 21 Ipsa Latini sermoni[bu]s non usque quaque gnara, sed ut loqueretur pudore cohibita; loquebatur et Aegyptiace ad perfectum modum. 22 Historiae Alexandrinae atque orientalis ita perita, ut eam epitomasse dicatur; Latinam autem Graece legerat. 23 Cum illam Aurelianus cepisset atque in conspectum suum adductam sic appellasset: "Quid est, Zenobia? Ausa es insultare Romanis imperatoribus?" Illa dixisse fertur: "Imperatorem te esse cognosco, qui vincis, Gallienum et Aureolum et ceteros principes non putavi. Victoriam mei similem credens in consortium regni venire, si facultas locorum pateretur, optavi." 24 Ducta est igitur per triumphum ea species, ut nihil pompabilius p. R. videretur iam primum ornata gemmis ingentibus, ita ut ornamentorum onere laboraret. 25 Fertur enim mulier fortissima saepissime restitisse, cum diceret se gemmarum onera ferre non posse. 26 Vincti erant praetera pedes auro, manus etiam catenis aureis, nec collo aureum vinculum deerat, quod scurra Persicus praeferebat. 27 Huic ab Aureliano concessa est, ferturque vixisse cum liberis matronae iam more Romanae data sibi possessione in Tiburti, quae hodieque Zenobia dicitur, non longe ab Hadriani palatioatque ab eo loco, cui nomen est Concae.

VICTORIA

XXXI. 1 Non tam digna res erat, ut etiam Vitruvia sive Victoria in litteras mitteretur, nisi Gallieni mores hoc facerent, ut memoria dignae etiam mulieres censerentur. 2 Victoria enim, ubi filium ac nepotem a militibus vidit occisos, Postumum, deinde Lollianum, Marium etiam, quem principem milites nuncupaverant, interemptos, Tetricum, de quo superius dictum est, ad imperium hortata est, ut virile semper facinus auderet. Insignita est praeterea hoc titulo, ut castrorum se diceret matrem. 3 Cusi sunt eius nummi aerei, aurei et argentei, quorum hodieque forma extat apud Treviros. 4 Quae quidem non diutius vixit. Nam Tetrico imperante, ut plerique loquuntur, occisa, ut alii adserunt, fatali necessitate consumpta. 5 Haec sunt quae de triginta tyrannis dicenda videbantur. Quos ego in unum volumen idcirco contuli, ne, de singulis singula quaeque narrarem, nasceretur indigna fastidia et ea, quae ferre lector non posset. 6 Nunc ad Claudium principem redeo. De quo speciale mihi volumen quamvis breve merito vitae illius videtur edendum addito fratre singuli viro, ita ut de familia tam snacta et tam nobili saltim pauca referantur. 7 Studiose in medio feminas posui ad ludibrium Gallieni, quo nihil prodigiosius passa est Romana res p., duos etiam nunc tyrannos quasi extra numerum, quod alieni essent temporis, additurus, unum qui fuit Maximini temporibus, alterum qui Claudii, ut tyrannorum triginta viri hoc volumine tenerentur. 8 Quaeso, qui expletum iam librum acceperas, boni consultas atque hos volumini tuo volens addas, quos ergo, quem ad modum Valentem superiorem huic volumini, sic post Claudium et Aureliam his qui inter Tacitum et Diocletianum fuerunt, addere destinaveram. 9 Sed errorem meum memor historiae diligentia tuae eruditionis avertit. 10 Habeo igitur gratiam, quod titulum meum prudentiae tuae benignitas inplevit. Nemo in templo Pacis dicturus est me feminas inter tyrannos [cum risu et ioco], tyrannas videlicet vel tyrannides, ut ipsi de me solent <cum risu et ioco> iactitare, posuisse. 11 Habent integrum numerum ex arcanis historiae in meas litteras datum. 12 Titus enim et Censorinus <inseruntur>, quorum unus, ut dixi, sub Maximino, alter sub Claudio fuit, qui ambo ab isdem militibus, a quibus purpura velati fuerant, interempti sunt.

TITUS

XXXII. 1 Docet Dexippus nec Herodianus tacet omnesque, qui talia legenda posteris tradiderunt, Titum, tribunum Maurorum, qui a Maximino inter privatos relictus fuerat, timore violentae mortis, ut illi dicunt, invitum vero et a militibis coactum, ut plerique adserunt, imperasse atque hunc intra paucos dies post vindicatam defectionem, quam consularis vir Magnus Maximino paraverat, a suis militibus interemptum; imperasse autem dicitur mensibus sex. 2 Fuit hic vir de primis erga rem p. domi forisque laudabilis, sed in imperio parum felix. 3 Alii dicunt ab Armeniis sagittariis, quos Maximinus ut Alexandrinos et oderat et offenderat, principem factum. 4 Nec mireris tantam

esse varietatem de homine, cuius vix nomen agnoscitur. 5 Huius uxor Calpurnia fuit, sancta et venerabilis femina de genere Caesoninorum, id est Pisonum, quam maiores nostri univiriam sacerdotem inter sacratissimas feminas adorarunt, cuius statuam in templo Veneris adhuc vidimus acrolitham sed auratam. 6 Haec uniones Cleopatranos habuisse perhibetur, haec lancem centum librarum argenti, cuius plerique poetae meminerunt, in qua maiorum eius expressa ostenderetur historia. 7 Longius mihi videor processisse quam res postulabat. Sed quid faciam? Scientia naturae facilitate verbosa est. 8 Quare ad Censorinum revertar, hominem nobilem sed qui non tam bono quam malo rei p. septem diebus dicitur imperasse.

CENSORINUS

XXXIII. 1 Vir plane militaris et antiquae in curia dignitatis, bis consul, bis praefectus praetorii, ter praefectus urbi, quarto pro consule, tertio consularis, legatus praetorius secundo, quarto aedilicius, tertio quaestorius, extra ordinem quoque legatione Persica functus, etiam Sarmatica. 2 Post omnes tamen honores cum in agro suo degeret senex atque uno pede claudicans vulnere, quod bello Persico Valeriani temporibus acceperat, factus est imperator et scurrarum ioco Claudius appellatus est. 3 Cumque se gravissime gereret neque a militibus ob disciplinam censoriam ferri posset, ab his ipsis, a quibus fuactus fuerat, interemptus est. 4 Extat eius selpulchrum <circa Bononiam>:, in quo grandibus litteris [circa Bononiam] incisi sunt omnes eius honores; ultimo tamen versu adscriptum est: 5 "felix omnia, infelicissimus imperator". Extat eius familia Censorinorum nomine frequantata, cuius pars Thracias odio rerum Romanarum, pars Bithyniam petit; 6 extat etiam domus pulcherrima adiuncta gentibus Flaviis, quae quondam Titi principis fuisse perhibetur. 7 Habes integrum triginta numerum tyrannorum, qui cum malevolis quidem sed bono animo causabaris. 8 Da nunc cuivis libellum non tam diserte quam fideliter scriptum. Neque ego eloquentiam mihi videor pollicitus esse, sed rem, qui hos libellos, quos de vita principum edidi, non scribo sed dicto, et dicto cum ea festinatione, quam, si quid vel ipse promisero vel tu petieris, sic perurgueo, ut respirandi non habeam facultatem.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

DIVUS CLAUDIUS TREBELLI POLLIONIS

I. Ventum est ad principem Claudium, qui nobis intuitu Constanti Caesaris cum cura in litteras digerendus est. De quo ego idcirco recusare non potui, quod alios, tumultuarios videlicet imperatores ac regulos, scripseram eo libro, quem te tringinta tyrannis edidi, qui Cleopatranam etiam stirpem Victorianamque nunc detinet; 2 si quidem eo res processit, ut mulierum etiuam vitas scribi Gallieni comparatio effecerit. 3 Neque enim fas erat eum tacere principem, qui tantam generis sui prolem <reliquit>, qui bellum

Gothicum s[t]ua virtute confecit, qui manum publicis cladibus victor inposui, qui Gallienum, prodigiosum imperatorem, etiamsi non auctor consilii fuit, tamen ipse imperaturus bono generis humani a gubernaculis publicis depulit qui si diutius in hac esset commoratus re p., Scipiones nobis et Camillos omnesque illos veteres suis viribus, suis consiliis, sua providentia reddidisset.

II. 1 Breve illius, negare non possum, in imperio fuit tempus, sed breve fuisset, etiamsi quantum hominum vita suppetit, tantum vir talis imperare potuisset. 2 Quid enim in illo non mirabile? Quid non conspicuum? Quid non triumphalibus vetustissimis praeferendum? 3 In quo Traiani virtus, Antonini pietas, Augusti moderatio et magnorum principum bona sic fuerunt, ut non ille ab aliis exemplum caperet sed, etiamsi illi non fuissent, hic ceteris reliquisset exemplum. 4 Doctissimi mathematicorum centum viginti annos homini ad vivendum datos iudicant neque amplius cuiquam iactitant esse concessos, etiam illud addentes Mosen solum, dei, ut Iudaeorum libri locuntur, familiarem, centum viginti quinque annos vixisse; qui cum quereretur quod iuvenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine neminem plus esse victurum. 5 Quare etiamsi centum et viginti quinque annos Claudius vixisset, ne necessariam quidem mortem eius expectandam fuisse, ut Tullius de Scipione sic loquitur [pro Milone], stupenda et mirabilis docet vita. 6 Quid enim magnum vir ille domi forisque non habuit? Amavit parentes. Quid mirum? Amavit et fratres : iam potest dignum esse miraculo. Amavit propinquos : res nostris temporibus comparanda miraculo; invidit nulli, mal;os persecutus est. Fures iudices palam aperteque damnavit, stultis quasi reglegenter indulsit. 7 Leges optimas dedit. 8 Talis in re p. fuit, ut eius stirpem ad imperium summi principes eligeret, emendatior senatus optaret.

III. 1 In gratiam me quispiam putet Constantii Caesaris loqui, sed testis est et tua conscientia et vita mea me nihil umquam cogitasse, fecisse gratiosum. 2 Claudium principem loquor, cuius vita, probitas et omnia, quae in re p. gessit, tantam posteris famam dedere, ut senatus populusque Romanus novis eum honoribus post mortem adfecerit : 3 illi clypeus aureus vel, ut grammatici locuntur, clypeum aureum senatus totius iudicio in Romana curia conlocatum est, ut etiam nunc videtur expressa thorace vultus eius. 4 Illi, quod nulli antea, populus Romanus sumptu suo in Capitolio ante Iovis Optimi Maximi templum statuam auream decem pedem conlocavit. 5 Illi totius orbis iudicio in rostris posita est columna palmata statua superfixa librarum argenti mille quingentarum. 6 Ille, velut futurorum memor, gentes Flavias, quae Vespasiani quoque et Titi, noo autem dicere Domitiani fuerant, propagavit. Ille bellum Gothicum brevi tempore inplvit. 7 Adulator igitur senatus, adulator populus R., adulatrices exterae gentes, adultatrices provinciae, si quidem omnes ordines, omnis aetas, omnis civitas statuis, vexillis, coronis, fanis, arcubus bonum principem [aris ac templis] honoraverit.

IV. 1 Interest et eorum, qui bonos imitantur principes, et totius orbis humani cognoscere, quae de illo viro senatus consulta sint condita, ut omnes iudicium publicae mentis adnoscant : 2 nam cum esset nuntiatum VIIII. kal. Aprilis ipso in sacrario Matris sanguinis die Clauddium imperatorem factum neque cogi sanatus sacrorum celebrandorum causa posset, sumptis togis itum est ad Apollinis templum ac lectis litteris Claudii principis haec in Claudium dicta sunt : 3 "Auguste Claudi, dii te praestent." Dictum sexagies. "Claudi Auguste, <te> principem aut qualis tu est, semper optavimus." Dictum quadragies. "Claudi Auguste, te res p. requirebat." Dictum quadragies. "Claudi Auguste, tu frater, tu pater, tu amicus, tu bonus senator, tu vere princeps." Dictum octogies. 4 "Claudi Auguste, tu nos ab Aureolo vindica." Dictum quinquies. "Claudi Auguste, tu nos a Palmyrenis vindica." Dictum quinquies. "Claudi Auguste, tu nos a Zenobia et a Vitruvia libera." Dictum septies. "Claudi Auguste, Tetricus nihil fecit." Dictum septies.

V. 1 Qui primum, ut factus est imperator, Aureolum, qui gravior rei p. fuerat, quod Gallieno multum placebat, conflictu habito a rei p. gubernaculis depulit tyrannumque missis ad populum edictis, datis etiam ad senatum orationibus iudicavit. 2 His accepit quod regantem Aureolum et foedus petentem imperator gravis et serius non audivit, responso tali repudiatum : "Haec a Gallieno petenda fuerant; qui consentiret moribus, poterat et timere". 3 Denique iudicio suorum militum apud Mediolanium Aureolum dignum exitum vita ac moribus suis habuit, et hunc tamen quidam historici laudare conati sunt, et ridicule quidem. 4 Nam Gallus Antipater, ancilla honorum et historicorum dehonestamentum, principium de Aureolo habuit : "Venimus ad imperatorem nominis sui." 5 Magna videlicet virtus ab auro nomen accipere. At ego scio saepius inter gladiatores bonis propugnatoribus hoc nomen adpositum. Habuit proxime tuus libellus munerarius hoc nomen in indice ludiorum.

VI. 1 Sed redeamus ad Claudium. Nam, ut superius diximus [triginta], illi Gothi, qui evaserant eo tempore, quo illos Marcianus est persecutus, quosque Claudius emiti non siverat, ne [qu]id fieret, quod effectum est, omnes gentes suorum ad Romanas incitaverant praedas. 2 Denique Scytharum diversi populi, Peuci, Grutungi Austrogoti, Tervingi, Visi, Gipedes, Celtae etiam et Eruli, praedae cupiditate in Romanum solum inrup[uen]erunt atque illic pleraque vastarunt, dum aliis occupatus est Claudius dumque se ad id bellum, quod confecit, imperatorie instruit, ut videantur fata Romana boni principis occupatione lentata, 3 sed credo, ut Claudii gloria adcresceret eiusque fieret gloriosior toto penitus orbe victoria. 4 Armatorum denique gentium trecenta viginti milia tunc fuere. 5 Dicat nunc, qui nos adulationis accusat, Claudium minus esse amabilem. Armatorum trecenda viginti milia : quis tandem Xerxes hoc habuit? Quae fabella istum numerum adfinxit? Quis poeta conposuit? Trecenda viginti milia armatorum fuerunt. 6 Adde servos, adde familias, adde

carraginem et epotata flumina consumptasque silvas, laborasse denique terram ipsam, quae tantum barbarici tumoris excepit.

VII. 1 Extat ipsius epistola missa ad senatum legenda ad populum, qua indicat de numero barbarorum, quae talis est : 2 "Senatui populoque Romano Claudius princeps." (Hanc autem ipse dictasse perhibetur, ego verba magistri memoriae non requiro.) 3"p. c., mirantes audite quod verum est. Trecenta viginti milia barbarorum in Romanorum solum armati venerunt : haec si vicero, vos vicem reddite meritis; si non vicero, scitote me post Gallienum velle pugnare. 4 Fatigata est tota res p. pugnamus post Valerianum, post Ingenuum, post Regilianum, post Lollianum, post Postumum, post Celsum, post mille alios, qui contemptu <G>al<l>i<en>i principis a re p. defecerunt. 5 Non scuta, non spathae, non pila iam supersunt. Gallias et Hispanias, vires rei p., Tetricus tenet, et omnes sagittarios, quod pudet dicere, Zenobia possidet. Quicquid fecerimus, satis grande est." 6 Hos igitur Claudius ingenita illa virtute superavit, hos brevi tempore adtrivit, de his vix aliquos ad patrium solum redire permisit. Rogo, quantum petium est clypeus in curia tantae victoriae? Quantum una aurea statua? 7 Dicit Ennius de Scipione : "Quantam statuam faciet populus R., quantam columnam, quae res tuas gestas loquatur?" 8 Possumus dicere Flavium Claudium, unicum in terris principem, non columnis, non statuis, sed famae viribus adiuvari.

VIII. 1 Habuerunt praeterea duo milia navium, duplicem scilicet numerum quam illum, quo tota pariter Graecia omnisque Thessalia urbes Asiae quondam expugnare conata est. Sed illud poeticus stilus fingit, hoc vera continet historia. 2 Claudio igitur scriptores adulamur, qui duo milia navium barbararum et trecenta viginti milia armatorum delevit, oppressit, adtrivit, qui carraginem tantam, quantam numerus hic armatorum sibimet aptare potuit et parare, nunc incendi fecit, nunc cum omnibus familiis Romano servitio deputavit, 3 ut docetur eiusdem epistola, quam ad Iunium Brocchum scripsit Illyricum tuentem : 4 "Claudius Broccho. delevimus trecenta viginti milia Gothorum, duo milia navigium mersimus. 5 Tecta sunt flumina scutis, spatis et lanceolis omnia litora operiuntur. Campi ossibus latent tecti, nullum iter purum est, ingens carrago deserta est. 6 Tantum mulierum cepimus, ut binas et ternas mulieres victor si<bi> miles possit adiungere.

IX. 1 Et utinam Gallienum non esset passa res p.! Utinam sescentos tyrannos non pertulisset! Savis militibus quos varia proelia sustulerunt, salvis legionibus, quas Gallienus male victor occidit, quantum esset additum rei p.! 2 Si quidem nunc membra naufragii publici colligit nostra diligentia ad Romanae rei p. <corpus>. 3 Pugnatum est enim apud Moesos et multa proelia fuerunt apud Marcianopolim. 4 Multi naufragio perierunt, plerique capti reges, captae diversarum gentium nobiles feminae, inpletae barbaris servis Scythicisque cultoribus Romanae provinciae. Factus limitis barbari colonus e Gotho. 5 Nec ulla fuit regio, quae Gothum servum triumphali quodm servitio

non haberet. 6 Quid boum barbarorum nostri videre maiores? Quid ovium? Quid equarum, quas fama nobilitat, Celticarum? Hoc totum ad Claudii gloriam pertinet. Claudius et securitate rem p. et opulentiae nimietate donavit. Pugnatum praeterea est apud Byzantios, ipsis, qui superfuerant, Byzantinis fortiter facientibus. 8 Pugnatum apud Thessalonicenses, quos Claudio absente obsederant barbari. 9 Pugnatum in diversis regionibus et ubique auspiciis Claudianis victi sunt Gothi, prorsus ut iam tunc Constantio Caesari nepoti futuro videretur Claudius securam parare rem p.

X. 1 Et bene venit in mentem : exprimenda est sors, quae Claudio data esse perhibetur Commagenis, ut intellegant omnes genus Claudii ad felicitatem rei p. divinitus constitutum. 2 Nam cum consuleret factus imperator, quamdiu imperaturus esset, sors talis emersit :

3 Tu, qui nunc patrias gubernas oras
et mundum regis, arbiter deorum,
tu <vinces> veteres tuis novellis;
regnabunt etenim <tui> minores
et reges facient suos minores.

4 Item cum in Appennino de se consuleret, responsum huius modi accepit :

Tertia dum Latio regnantem viderit aestas.

5 Item cum de posteris suis :

His ego nec metas rerum nec tempora ponam.

6 Item cum de fratre Quintillo, quem consortem habere volebat imperii, responsum est :

Ostendent terris hunc tantum fata.

7 Quae idcirco posui ut sit omnibus clarum Constantium divini generis virum, sanctissimum Caesarem et Augustae ipsum familiae esse et Augustos multos de se daturum, salvis Diocletiano et Maximiano Augustis et eius fratre Galerio.

XI. 1 Sed dum haec a divo Claudio aguntur, Palmyreni ducibus Saba et Timagene contra Aegyptios bellum summunt atque ab his Aegyptia pervicaria et indefessa pugnandi continuatione vincuntur. 2 Dux tamen Aegyptiorum Probatus Timagenis insidiis interemptus est. Aegyptii vero omnes se Romano imperatori dederunt in absentis Claudii verba iurantes. 3 Atticiano et Orfito conss. Auspicia Claudiana favor divinus adiuvit. Nam cum se Haemimontum multitudo barbararum gentium, quae superfuerant, contulisset, illic ita fame ac pestilentia laboravit, ut iam Claudius dedignaretur et vincere. 4 Denique

finitum est asperrimum bellum, terroresque Romani nominis sunt depulsi. 5 Vera dici fides cogit, simul ut sciant hi, qui adulatores nos aestimari cupiunt, id, quod historia dici postulat, <nos> non tacere : 6 eo tempore, quo parta est plena victoria, plerique milites Claudii secundis rebus elati, quae sapientium quoque animos fatigant, ita in praedam versi sunt, ut non cogitarent a paucissimis se posse fu[ti]gari, dum occupati animo atque corporibus avertendis praedis inserviunt. 7 Denique in ipsa victoria prope duo milia a paucis barbaris et his, qui fugerant, interempta sunt. 8 Sed ubi hoc comperit Claudius, omnes, qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit atque in vincla Romam etiam mittit ludo publico deputandos. Ita id, quod vel fortuna vel milites egerat, virtute boni principis antiquatum est. Nec sola de hoste victoria, sed etiam vindicta praesumpta est. 9 In quo bello, quod (a Claudio) gestum est, equitum Dalmatarum in gens extitit virtus, quod originem ex ea provincia Claudius videbatur ostendere quamvis alii Dardanum et ab Ilo Traianorum <auctore> atque ab ipso Dardano sanguinem dicerent trahere.

XII. 1 Fuerunt per ea tempora et apud Cretam Scythae et Cyprum vastare temptarunt, sed ubique morbo atque <fame> exercitu laborante superati sunt. 2 Finito sane bello Gothico gravissimus morbus increbruit, tunc cum etiam Claudius adfectus morbo mortalis reliquit et familiare virtutibus suis petit caelum. 3 Quo ad deos atque ad sidera demigrante Quintillus frater eiusdem, vir sanctus et sui fratris, ut vere dixerim, frater, delatum sibi omnium iudicio suscepit imperium, non hereditarium sed merito virtutum, qui factus esset imperator, etiamsi frater Claudii principis non fuisset. 4 Sub hoc barbari, qui superfuerant, Anchialon vastare conati sunt, Nicopolim etiam optinere. Sed illi provincialium virtute obtriti sunt. 5 Quintillus autem ob brevitatem temporis nihil dignum imperio gerere potuit, nam septima decima die, quod se gravem et serium contra milites ostenderat ac verum principem pollicebatur, eo genere, quo Galba, quo Pertinax interemptus est. 6 Et Dexippus quidem Claudium non dicit occisum, sed tantum mortuum, nec tamen addit morbo, ut dubium sentire videatur.

XIII. 1 Quoniam res bellicas diximus, de Claudii genere et familia saltim pauca dicenda sunt, ne ea, quae scienda sunt, praeterisse videamur : 2 Claudius, Quintillus et Crispus fratres fuerunt. Crispi f[am]ilia Claudia; ex ea et Eutropio, nobilissimo gentis Dardanae viro, Constantius Caesar est genitus. 3 Fuerunt etiam sorores, quarum una, Constantina nomine nupta tribuno Assyriorum, in primis annis defecit. 4 De avis nobis parum cognitum. Varia enim plerique prodiderunt. 5 Ipse Claudius insignis morum gravitate, insignis vita singulari et unica castimonia, vini parcus, ad cibum promptus, statura procerus, oculis ardentibus, lato et pleno vultu, digitis usque adeo fortibus, ut saepe equis et multis ictu pugni dentes excusserit. 6 Fecerat hoc etiam adulescens in militia, cum ludicro Martiali in campo luctamen inter fortissimos quosque monstraret. 7 Nam iratus ei, qui non bateum sed genitalia

sibi contorserat, omnes dentes uno pugno excussit. Quae res indulgentiam meruit pudoris vindictae; 8 si quidem tunc Decius imperator, quo praesente fuerat perpetrarum, et virtutem et verecundiam Claudii publice praedicavit donatumque armillis et torquibus a militum congressu facessere praecepit, ne quid atrocius, quam luctamen exigit, faceret. 9 Ipsi Claudio liberi nulli fuerunt, Quintillus duos reliquit, Crispus, ut diximus, filiam.

XIV. 1 Nunc ad iudicia principum veniamus, quae <de> illo a diversis edita sunt, et eatenus quidem ut appareret quandocumque Claudium imperatorem futurum. 2 Epistola Valeriani ad Zosimionem, procuratorem Syriae : "Claudium, Illyricianae gentis virum, tribunum Martiae quintae legioni fortissimae ac devotissimae dedimus, virum devotissimis quibusque ac fortissimis veterum praeferendum. 3 Huic salarium de nostro privato aerario dabis annuos frumenti modois tria milia, hordei sex milia, laridi libras duo milia, vini veteris sextarios tria milia quingentos, olei boni sextarios centum quinquaginta, olei secundi sextarios sescentos, salis modios viginti, cerae pondo centum quinquaginta, feni, paleae, aceti, holeris, herbarum quantum satis est, pellium tentoriarum decurias tringinta, mulos annuos sex, equos annuos tres, camelas annuas decem, mulas annuas novem, argenti in opere annua pondo quinquaginta. Filippeos nostri vultus annuos centum quinquaginta et in sternis quadraginta septem et trientes centum sexaginta. 4 [Item in cauco scyfo pondo undecim]. Item in cauco et scyfo et zuma pondo undecim. 5 Tunicas russas militares annuas duas, sagoclamydes annuas duas, fibulas argenteas inauratas duas, fibulam auream cum acu Cyprea unam. Balteum argenteum inauratum unum, anulum bigemmem unum uncialem, brachialem unam unciarum septem, torquem libralem unum, cassidem inauratam unam, scuta chrysografata duo, loricam unam, quam refundat. 6 Lanceas Herculianas duas, aclydes duas, falces duas, falces fenarias quattuor. 7 Cocum, quem refundat, unum, mulionem, quem refundat, unum. 8 Mulieres speciosas ex captivis duas. Albam subsericam unam cum purpura Girbitana, subarmalem unum cum purpura Maura. 9 Notarium, quem refundat, unum, structorem, quem refundat, unum. 10 Accubitalium Cypriorum paria duo, interulas puras duas, fascias viriles duas, togam, quam refundat, unam, latum clavum, quem refundat, unum. 11 Venatores, qui obsequantur, duo, carpentarium unum, curam praetorii unum, aquarium unum, piscatorem unum, ducliarium unum. 12 Ligni cotidiari pondo mille, si est copia, sin minus, quantum fuerit et ubi fuerit; coctilium cotidiana vatilla quattuor. 13 Balneatorem unum et ad balneas ligna, sin minus, lavetur in publico. 14 Iam cetera, quae propter minutias suas scribi nequeunt, pro moderatione praestabis, sed ita ut nihil adaeret, et si alicubi aliquid defuerit, noin praestetur nec in nummo exigatur. 15 Haec autem omnia idcirco specialiter non quasi tribuno sed quasi duci detuli, quia vir talis est, ut ei plura etiam deferenda sint."

XV. 1 Item ex epistola eiusdem alia inter cetera ad Ablavium Murenam praef. Praetori : "Desine autem conqueri, quod adhuc Claudius est tribunus nec exercitus ducis loco accipit, unde etiam senatum et populum conqueri iactabas. 2 Dux factus est et dux totius Illyrici. Habet in potestatem Thracios, Moesos, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus. 3 Vir ille summus nostro quoque iudicio speret consulatum e[s]t, si eius animo commodum est, quando voluerit, [accipiat] praetorianam accipiat praefecturam. 4 Sane scias tantum ei a nobis decretum salarii, quantum habet Aegypti praefectura, tantum vestium, quantum proconsulatui Africano detulimus, tantum argenti, quantum accipit curator Illyrici metallarius, tantum ministeriorum, quantum nos ipsi nobnis per singulas quasque decernimus civitates, ut intellegant omnes, quae sit nostra de viro tali sententia".

XVI. 1 Item epistola Decii de eodem Claudio. "Decius Messalae praesidi Archaiae salutem." Inter cetera : "Tribunum vero nostrum Claudium, optimum iuvenem, fortissimum militem, constantissimum civem, castris, senatui et rei p. necessarium, in Thermopylas ire praecipimus mandata eidem cura Peloponnensium, scientes neminem melius omnia, quae iniungimus, esse curaturum. 2 Huic ex regione Dardanica dabis milites ducentos, ex catafractariis centum, ex equitibnus sexginta, ex sagittariis Creticis sexaginta, ex tyronibus bene armatos mille. 3 Nam bene illi novi creduntur exercitus; neque enim illo quisquam devotior, fortior, gravior invenitur."

XVII. 1 Item epistola Gallieni, cum nuntiatum esset per frumentarios Claudium irasci, quod ille mollius viverete : 2 "Nihil me gravius accepit, quam quod notaria tua intimasti Claudium, parentem amicumque nostrum, insinuatis sibi falsis plerisque graviter irasci. 3 Quaeso igitur, mi Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum facias a Grato et Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dascianis, qui iam saeviunt, ne graviter rem ferant. 4 Ipse ad eum dona misi, quae ut libenter acipiat, tu facies. Curandum praeterea est, ne me hoc scire intellegat ac sibi suscensere iudicet et pro necessitate ultimum consilium capiat. 5 Misi autem ad eum pateras gemmatas trilibres duas, scyphos aureos gemmatos trilibres duos, discum corymbiatum argenteum librarum viginti, lancem argenteam pampinatam librarum triginta, paternam argenteam hederaciam librarum viginti et trium, boletar alieuticum argenteum librarum viginti, urceos duos auro inclusos, argenteos librarum sex et in vasis minoribus argenti libras viginti quinque, calices Aegyptios operisque diversi decem, 6 clamydes veri luminis limbatas duas, veste diversas sedecim, albam subsericam, paragaudem triuncem unam, zancas de nostris Parthicas paria tria, singiliones Dalmatenses decem, clamydem Dardanicam mantuelem unam, paenulam Illyricianam unam, bardocucullum unum, cucutia villosa duo, 7 oraria Sarabdena quattuor, aureos Valerianos centum quinquaginta, trientes Saloninianos trecentos."

XVIII. 1 Habuit et senatus iudicia, priusquam ad imperium perveniret, ingentia. Nam cum esset nuntiatum illum cum Marciano fortiter contra gentes in Illyrico dimicasse, adclamavit senatus : 2 "Claudi, dux fortissime, haveas! Virtutibus tuis, devotioni tuae! Claudio statuam omnes dicamus. Claudium consulem omnes cupimus. 3 Qui amat rem p., sic agit, qui amat principes, sic agit, antiqui milites sic egerunt. Felicem te, Claudi, iudicio principum, felicem te virtutibus tuis, consulem te, praefectum te. Vivas Valeri et ameris a principe." 4 Longum est tam multa, quam meruit vir ille, perscribere; unum tamen tacere non debeo, quod illum et senatus et populus et ante imperium et in imperio et post imperium sic dilexit, ut satis constet neque Traianum neque Antoninos neque quemquam alium principem sic amatum.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

DIVUS AURELIANUS FLAVI VOPISCI SYRACUSII

I. 1 Hilaribus, quibus omnia festa et fieri debere scimus et dici, impletis sollemnibus vehiculo suo me et iudiciali carpento praef. urbis, vir inlustris ac praefata reverentia nominandus, Iunius Tiberianus accepit. 2 Ibi cum animus a causis atque a negotiis publicis solutus ac liber vacaret, sermonem multum a Palatio usque ad hortos Varianos instituit et in eo praecipue de vita principum. 3 Cumque ad templum Solis venissemus ab Aureliano principe consecratum, quod ipse non nihilum ex eius origine sanguinem duceret, quaesivit a me, quis vitam eius in litteras rettulisset. 4 Cui cum ego respondissem neminem a me Latinorum, Graecorum aliquos lectitatos, dolorem gemitus sui vir sanctus per haec verba profundit: 5 "ergo Thersiten, Sinonem ceteraque illa prodigia vetustatis et nos bene scimus et posteri frequentabunt: divum Aurelianum, clarissimum principem, severissimum imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? Deus avertat hanc amentiam. 6 Et tamen, si bene novi, ephemeridas illius viri scriptas habemus. Etiam bella charactere historico digesta, quae velim accipias et per ordinem scribas, additis quae ad vitam pertinent. 7 Quae omnia ex libris linteis, in quibus ipse cotidiana sua scribi praeceperat, pro tua sedulitate condisces. Curabo autem, ut tibi ex Ulpia bibliotheca et libri lintei proferantur. 8 Tu velim Aurelianum ita ut est, quatenus potes, in litteras mittas." 9 Parui, mi Piniane, praeceptis, accepi libros Graecos et omnia mihi necessaria in manum sumpsi, ex quibus ea, quae digna erant memoratu, in unum libellum contuli. 10 Tu velim meo muneri boni consulas et, si hoc contentus non fueris, lectites Graecos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, ministrabit.

II. 1 Et quoniam sermo nobis de Trebellio Pollione, qui a duobus Philippis usque ad divum Claudium et eius fratrem Quintillium imperatores tam claros quam obscuros memoriae prodidit, in eodem vehiculo fuit adserente Tiberiano, quod Pollio multa incuriose, multa breviter prodidisset, me contra dicente neminem scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse

mentium, prodente quin etiam, in quo Livius, in quo Trogus manifestis testibus convincerentur, pedibus in sententiam transitum faciens ac manum porrigens iocando[m] praeterea: 2 "scribe", inquit, "ut libet. Securus, quod velis, dices, habiturus mendaciorum comites, quos historicae eloquentiae miramur auctores."

III. 1 Ac ne multa et frivola pro<o>emiis odiosus intexam, divus Aurelianus ortus, ut plures loquuntur, Sirmii familia obscuriore, ut nonnulli, Dacia ripensi. 2 Ego autem legisse me memini auctorem,qui eum Moesia genitum praedicaret. Et evenit quidem, ut de eorum virorum genitali solo nesciatur, qui humiliore loco et ipsi plerumque solum genitale confingunt, ut dent posteritati de locorum splendore fulgorem. 3 Nec tamen magnorum principum in rebus summa sciendi est, ubi quisque sit genitus, sed qualis in re p. fuerit. 4 An Platonem magis commendat, quod Atheniensis fuerit quam quod unicum sapientiae munus inluxerit? 5 Aut eo minores invenientur Aristoteles Stragirites Eleatesque Zenon aut Anacharsis Scytha, quod in niminis nati sint viculis, cum illos ad caelum omnis philosophiae virtus extulerit?

IV. 1 Atque ut ad ordinem redeam, Aurelianus modicis ortus parentibus, a prima aetate ingenio vivacissimus, viribus clarus, nullum umquam diem praetermisit, quamvis festum, quamvis vacantem, quo non se pilo et sagittis ceterisque armorum exerceret officiis. 2 Matrem quidem eius Callicrates Tyrius, Graecorum longe doctissimus scriptor, sacerdotem templi Solis (i)nvi<cti> in vico eo, in quo habitabant parentes, fuisse dicit. 3 Habuisse quin etiam non nihilum divinationis, adeo ut aliquando marito suo iurgans ingesserit, cum eius et stultitiam increparet et vilitatem: "en imperatoris patrem." Ex quo constat illam mulierem scisse fatalia. 4 Idem dicit auspicia imperii Aureliano haec fuisse: primum pueri eius pelvem serpentem plerumque cinxisse neque umquam occidi potuisse, postremo ipsam matrem, quae hoc viderat, serpentem quasi familiarem occidere noluisse. 5 His accedit quod ex palliolo purpureo, quod Soli sui temporis imperator optulerat, sacerdos mulier crepundia filio fecisse perhibetur. 6 Addit etiam illud, quod vinctum fasceola Aurelianum aquila innoxie de cunis levaverit et in aram posuerit, quae iuxta sacellum forte sine ignibus erat. 7 Idem auctor est vitulum matri eius natum mirae magnitudinis, candidum sed purpurantibus maculis, ita ut haberet in latere uno "ave" et in alio coronam.

V. 1 Multa superflua in eodem legisse <me> memini; quippe qui adseveret etiam rosas in eiusdem mulieris chorte nato Aureliano ex[s]isse purpureas, odoris rosei, floris aurei. 2 Fuerunt et postea multa omina iam militanti futuri, ut res monstravit, imperii. 3 Nam ingrediente eo Antiochiam in vehiculo, quod prae vulnere tunc equo sedere non posset, ita pallium purpureum,quod in honore eius pansum fuerat, decidit, ut umeros eius tegeret. 4 Et cum in equum transire vellet, quia invidiosum tunc erat vehiculis in civitate uti, equus est ei imperatoris adplicitus, cui per festinationem insedit. Sed ubi comperit, semet

ad suum transtulit. 5 Data est ei praeterea, cum legatus ad Persas isset, patera, qualis solet imperatori dari a rege Persarum,in qua insculptus erat Sol eo habitu, quo colebatur ab eo templo, in quo mater eius fuerat sacerdos. 6 Donatus eidem etiam elefantus praecipuus, quem ille imperatori optulit, solusque omnium privatus Aurelianus elefanti dominus fuit.

VI. 1 Sed ut haec et talia omittamus, fuit decorus ad gratiam, viriliter speciosus, statura procerior, nervis validissimis, vini et cibi paulo cupidior, libidinis rarae, severitatis inmensae, disciplinae singularis, gladii exserendi cupidus. 2 Nam cum essent in exercitu duo Aureliani tribuni, hic et alius, qui cum Valeriano captus est, huic signum exercitus adposuerat "manu ad ferrum", ut si forte quaereretur, quis Aurelianus aliquid vel fecisset vel gessisset, suggereretur "Aurelianus manu ad ferrum" atque cognosceretur. 3 Privatim huius multa extant egregia facinora. Nam erumpentes Sarmates in Illyrico cum trecentis praesidiariis solus adtrivit. 4 Refert Theoclius, Caesareanorum temporum scriptor, Aurelianum manu sua bello Sarmatico una die quadraginta et octo interfecisse, plurimis autem et diversis diebus ultra nongentos quinquaginta, adeo ut etiam ballistia pueri et saltatiunculas <in> Aurelianum tales {componerent}, quibus diebus festis militariter saltitarent:

5 Mille mille mille decollavimus.
Unus homo! mille decollavimus.
Mille bibat qui mille occidit.
Tantum vini nemo habet, quantum fudit sanguinis.

6 Haec video esse perfrivola, sed quia supra scriptus auctor ita eadem ut sunt Latina suis scriptis inseruit, tacenda esse non credidi.

VII. 1 Idem apud Mogontiacum tribunus legionis sextae Gallicanae Francos inruentes, cum vagarentur per totam Galliam, sic adflixit, ut trecentos ex his captos septingentis interemptis sub corona vendiderit. 2 Unde iterum de eo facta est cantilena:

Mille Sarmates, mille Francos semel et semel occidimus,
mille Persas quaerimus.

3 Hic autem [ut supra] militibus ita timori fuit, ut sub eo, posteaquam semel cum ingenti severitate castrensia peccata correxit, nemo peccaverit. 4 Solus denique omnium militem, qui adulterium cum hospitis uxore commiserat, ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, ad pedes militis deligaret easdemque subito dimitteret, ut scissus ille utrimque penderet, quae res ingentem timorem omnibus fecit. 5 Huius epistola militaris est ad vicarium suum data huius modi: "si vis tribunus esse, immo si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat. Uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, salem, lignum nemo exigat,

annona sua contentus sit. De praeda hostis, non de lacrimis provincialium habeant. 6 Arma tersa sint, ferramenta samiata, calciamenta fortia. Vestis nova vestem veterem excludat. Stipendium in balteo, non in popina habeat. 7 Torquem, brachialem, anulum adponat. Equum et sagmarium suum defricet, capitum animalis non vendat, mulum centuriatum communiter curent. 8 Alter alteri quasi &l;tdom>in<o>, nemo quasi servus obsequatur, a medicis gratis curentur, haruspicibus nihil dent, in hospitiis caste se agant, qui litem fecerit, vapulet."

VIII. 1 Inveni nuper in Ulpia bibliotheca inter linteos libros epistolam divi Valeriani de Aureliani principe scriptam. Ad verbum, ut decebat, inserui. 2 "Valerianus Augustus Antonino Gallo consuli. Culpa me familiaribus litteris, quod Postumo filium meum Gallienum magis quam Aureliano commiserim, cum utique severiori et puer credendus fuerit et exercitus. Ne tu id iustius iudicabis, si bene scieris, quantae sit Aurelianus severitatis: 3 nimius est, multus est, gravis est et ad nostra iam non facit tempora. 4 Testor autem omnes deos me etiam timuisse, ne quid etiam erga filium meum severius [si quid] ille fecisset, cum—ut est natura pronus ad ludicra—levius cogitaret." 5 Haec epistula indicat, quantae fuerit severitatis, ut illum Valerianus etiam timuisse se dicat.

IX. 1 Eiusdem Valeriani alia est epistola, quae laudes illius continet. Quam ego ex scriniis praefecturae urbanae protuli. Nam illi Romam venienti slaria sui ordinis sunt decreta. Exemplum epistulae: 2 "Valerianus Augustus Ceionio Albino praefecto urbi. Vellemus quidem singulis quibusque devotissimis rei p. viris multo maiora defferre compendia, quam eorum dignitas postulat, maxime ubi honorem vita commendat—debet enim quid praeter dignitatem pretium esse meritorum -, sed facit rigor publicus, ut accipere de provinciarum inlationibus ultra ordinis sui gradum nemo plus possit. 3 Aurelianum, fortissimum virum, ad inspicienda et ordinanda castra omnia destinavimus, cui tantum a nobis atque ab omni re p, communi totius exercitus confessione debetur, ut digna illo vix aliqua vel nimis magna sint munera. 4 Quid enim in illo non clarum? Quid non Corvinis et Scipionibus conferendum? Ille liberator Illyrici, ille Galliarum restitutor, ille dux magni toti[u]s exempli. Et tamen nihil praeterea possum addere tanto viro ad muneris gratiam—<non> patitur sobrie et bene geranda res p. 6 Quare sinceritas tua, mi parens carissime, supra dicto viro ad[f]iciet, quamdiu Romae fuerit, panes militares mundo sedecim, panes militares castrenses quadraginta, vini mensalis sextarios quadraginta, porcellum dimidium, gallinaceos duos, porcinae ponda triginta, bubulae pondo quadraginta, olei sextarium unum et item [olei sextarium unum] liquaminios sextarium unum, salis sextarium unum, herbarum, holerum quantum sat est. 7 Sane quoniam ei aliquid praecipue decernendum est, quamdiu Romae fuerit, pabula extra ordinem decernes, ipsi autem ad sumptus aureos Antoninianos diurnos binos, argenteos Philippeos minutulos

quinquagenos, aeris denarios centum. Reliqua per praefectos aerarii praebebuntur."

X. 1 Frivola haec fortassis cuipiam et nimis levia esse videantur, sed curiositas nil recusat. 2 Habuit ergo multos ducatus, plurimos tribunatus, vicarias ducum et tribunorum diversis temporibus prope quadraginta, usque adeo etiam Ulpii Criniti, qui se de Traiani genere referebat, et fortissimi re vera viri et traiani simillimi, qui pictus est cum eodem Aureliano in templo Solis, quem valerianus Caesaris loco habere instituerat, vicem sumeret, exercitum duceret, limitem restitueret, praedam militibus daret, Thrachias bubus, equis, mancipiis captis locupletaret, manubias in Palatio conlocaret, quingentos servos, duo milia vaccarum, equas mille, ovium decem milia, caprearum quindecim in privatam villam Valeriani congereret, 3 tunc cum Ulpius Crinitus publice apud Byzantium sedenti Valeriano in thermis egit gratias dicens magnum de se iudicium habitum, quod eidem vicarium Aurelianum dedisset. Quare eum statuit adrogare.

XI. 1 Interest epistolas nosse de Aureliano scriptas et ipsam adrogationem. Epistula Valeriani ad Aurelianum: "Si esset alius, Aureliane iucundissime, qui Ulpii Criniti vicem posset implere, tecum de eius virtute ac sedulitate cinferrem; nunc te cum <non meliorem> requirere potuissem, suscipe bellum a parte Nicopolis, ne nobis aegritudo Criniti obsit. 2 Fac, quidquid potes. Multa non dico: in tua erit potestate militiae magisterium. 3 Habes sagittarios Ityraeos trecentos, Armenios sescentos, Arabas centum quinquaginta, Saracenos ducentos, Mesopotamenos auxiliares quadringentos; 4 habes legionem tertiam Felicem et equites catafractarios octingentos. Tecum erit Hariomundus, Haldagates, Hildomundus, Carioviscus. 5 Commeatus a praefectis necessarius in opmnibus castris est constitutus. 6 Tuum est pro virtutibus tuis atque sollertia illic hiemalia et aestiva disponere, ubi tibi nihil deerit, quaerere praeterea, ubi carrago sit hostium, et vere scire, quanti qualesque sint, ut non in vanum aut annona consum[m]atur aut tela iaciantur, in quibus res bellica constituta est. 7 Ego de te tantum deo favente spero, quantum de Traiano, si viveret, posset sperare res p.; neque enim minor est, in cuius locum vicemque te legi. 8 Consulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum sequentem a die undecimo kal. Iuniarum in locum Gallieni et Valeriani sperare te convenit sumptu publico. 9 Levanda est enim paupertas eorum hominum, qui diu in re p. viventes pauperes sunt, et nullorum magis." 10 His quoque litteris indicatur, quantus fuerit Aurelianus; et re vera, neque enim quisquam aliquando ad summam rerum pervenit, qui non a prima aetate gradibus virtutis ascenderit.

XII. 1 Litterae de consulatu: "Valeriano, cui consulatum detulimus ob paupertatem, qua ille magnus est, ceteris maior, dabis ad editionem circensium aureos Antoninianos trecentos, argenteos Philippeos minutulos tria milia, in aere sestertium quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas

Aegyptias viginti, mantelia Cypria paria duo, tapetia Afra decem, stragula Maura decem, porcos centum, oves centum. 2 Convivium autem publicum edi iubebis senatoribus equitibus Romanis, hostias maiores duas, minores quattuor." 3 Et quoniam etiam de adrogatione aliqua me dixeram positurum, quae ad tantum principem pertinerent, 4 quaeso, ne odiosior verbosiorve in ea re videar, quam fidei causa inserendam credidi ex libris Acholi, qui magister admissionum Valeriani principis fuit, libro actorum eius nono:

XIII. 1 Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantium, praesente exercitu, praesente etiam officio Palatino, adsidentibus Nummio Tusco consule ordinario, Baebio Macro praefecto praet., Quinto Ancario praeside orientis, adsidentibus etiam a parte laeva Avulnio Saturnino Scythici limitis duce et Murrentio Mauricio ad Aegyptum destinato et Iulio Tryphone orientalis limitis duce et Maecio Brundisino praefecto annonae orientis et Ulpi[ci]o Crinito duce Illyriciani limitis et Thracici et Fulvio Boio duce Raetici limitis Valerianus Augustus dixit: 2"gratias tibi agit, Aureliane, res p., quod eam a Gothorum potestate liberasti. Abundamus per te praeda, abundamus gloria et his omnibus, quibus Romana felicitas crescit. 3 Cape igitur tibi pro rebus gestis tuis coronas murales quattuor, coronas vallares quinque, coronas navales duas, coronas civicas duas, hastas puras decem, vexilla bicolora quattuor, tunicas russas ducales quattuor, pallia proconsularia duo, togam praetextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eburatam. 4 Nam te consulem hodie designo, scripturus ad senatum, ut tibi deputet scipionem, deputet etiam fasces; haec enim imperator non solet dare, sed a senatu, quando fit consul, accipere."

XIV. 1 Post haec Valeriani dicta Aurelianus surrexit atque ad manus accessit agens gratias militaribus verbis, quae propria et ipsa adponenda decrevi. Aurelianus dixit: 2 "et ego, domine Valeriane, imperator Auguste, ideo cuncta feci, ideo vulnera patienter excepi, ideo et equos et coniuratos meos lassavi, ut mihi gratias ageret res p. et conscientia mea. 3 At tu plus fecisti. Ago ego gratias bonitati tuae et accipio consulatum, quem das. Dii faciant et deus Sol lt;in>victus, ut et senatus de me sic iudicet." 4 Agentibus igitur gratias omnibus circumstantibus Ulpius Crinitus surrexit atque hac oratione usus est: 5 "apud maiores nostros, Valeriane Auguste, quod et familiae meae amicum ac proprium fuit, ab optimis quibusque in filiorum locum fortissimi viri semper electi sunt, ut vel senescentes familias vel fetus matrimoniis iam caducos substitutae fecunditas prolis ornaret. 6 Hoc igitur, quod Cocceius Nerva in Traiano adoptando, quos Ulpius Traianus in Hadriano, quod Hadrianus in Antonino et ceteri deinceps proposita suggestione fecerunt, in adrogando Aureliano, quam mihi vicarium iudicii tui auctoritate fecisti, censui esse referendum. 7 Iube igitur, ut lege agatur, sitque Aurelianus heres sacrorum nominis et bonorum totiusque iuris Ulpio Crinito iam consulari viro, ipse actutum te iudice consularis."

XV. 1 Longum est cuncta pertexere. Nam et actae sunt Crinito a Valeriano gratiae, et adoptio, ut solebat, impleta. 2 Memini me in quodam libro Graeco legisse, quod tacendum esse non credidi, mandatum esse Crinito a Valeriano, ut Aurelianus adoptaretur, idcirco praecipue quod pauper esset; sed hoc in medio relinquendum puto. 3 Et quoniam superius epistolam posui, qua sumptus Aureliano ad consulatum delatus est, quare posuerim rem quasi frivolam, eloquendum putavi: 4 vidimus proxime consulatum Furii Placidi tanto ambitu in circo editum, ut non praemia dari aurigis sed patrimonia viderentur, cum darentur tunicae subsericae, lineae paragaudae, darentur etiam equi, ingemescentibus frugi hominibus. 5 Factum est enim, ut iam divitiarum sit, non hominum consulatus, quia utique, si virtutibus defertur, editorem spoliare non debet. 6 Perierunt casta illa tempora et magis ambitione populari peritura sunt. Sed nos, ut solemus, hanc quoque rem in medio relinquimus.

XVI. 1 His igitur tot ac talibus praeiudiciis muneribusque fultus Claudianis temporibus tantus enituit, ut post eum Quintillo quoque eius fratre interempto solus teneret imperium Aureolo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacem. 2 Hoc loco tanta est diversitas historicorum, et quidem Graecorum, ut alii dicant invito Claudio ab volente, alii ab imperatore iam Aureliano eundem occisum, alii vero adhuc a privato. 3 Sed haec quoque media relinquemus, ab ipsis petenda, per quos in litteras missa sunt. 4 Illud tamen constat omne contra Meotidas bellum divum Claudium nulli magis quam Aureliano credidisse.

XVII. 1 Extat epistula, quam ego, ut soleo, fidei causa, immo ut alios annalium scriptores fecisse video, inserendam putavi: 2 "Flavius Claudius [Valeriano] Aureliano suo salutem. Expetit a te munus solitum nostra res p.: adgredere. Quid moraris? Tuo magisterio milites uti volo, tuo ductu tribunos. Gothi oppugnandi sunt, Gothi a Thraciis amovendi. Eorum enim plerique Haemimontum Europamque vexant, qui te pugnante fugerunt. 3 Omnes exercitus Thracicos, omnes Illyricianos totumque limitem in tua potestate constituo: solitam en nobis [a]ede virtutem. Tecum erit etiam frater Quintillus, cum occurrerit. 4 Ego aliis occupatus summam belli illius virtutibus tuis credo. Misi sane equos decem, loricas duas et cetera, quibus munire ad bellum euntem necessitas cogit." 5 Secundis igitur proeliis usus auspiciis Claudianis rem p. in integrum reddidit atque ipse statim, ut supra diximus, consensu omnium legionum factus est imperator.

XVIII. 1 Equites sane omnes ante imperium sub Claudio Aurelianus gubernavit, cum offensam magistri eorum incurrissent, quod temere Claudio non iubente pugnassent. 2 Idem Aurelianus contra Suebos et Sarmatas isdem temporibus vehementissime dimicavit ac florentissimam victoriam rettulit. 3 Accepta est sane clades sub Aureliano a Marcomannis per errorem. Nam dum is a fronte non curat occurrere subito erumpentibus, dumque illos a dorso persequi parat, omnia circa Mediolanum graviter evastata sunt. Postea tamen

ipsi quoque Marcomanni superati sunt. 4 In illo autem timore, quo Marcomanni cuncta vastabant, ingentes Romae seditiones motae sunt paventibus cunctis, ne eadem, quae sub Gallieno fuerant, provenirent. 5 Quare etiam libri Sibyllini noti beneficiis publicis inspecti sunt inventumque, ut in certis locis sacrificia fierent, quae barbari transire non possent. 6 Facta denique sunt ea, quae praecepta fuerant in diverso caerimoniarum genere, atque ita barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus carptim vagantes occidit. 7 Libet ipsius senatus consulti formam exponere, quo libros inspici clarissimi ordinis iussit auctoritas:

XIX. 1 Die tertio iduum Ianuariarum Fulvius Sabinus praetor urbanus dixit: "Referimus ad vos, p. c., pontificum suggestionem et Aureliani principis litteras, quibus iubetur, ut inspiciantur fatales libri, quibus spes belli terminandi sacrato deorum imperio continetur. 2 Scitis enim ipsi, quotiescumque gravior aliquis extitit motus, eos semper inspectos neque prius mala publica esse finita, quam ex his sacrificiorum processit auctoritas." 3 Tunc surrexit primae sententiae Ulpius Silanus atque ita loquutus est: "sero nimis, p. c., de rei p. salute consulimur, sero ad fatalia iussa respicimus more languentium, qui ad summos medicos nisi in summa desperatione non mittunt, proinde quasi peritioribus viris maior facienda sit cura, cum omnibus morbis occurri sit melius. 4 Meministis enim, p. c., me in hoc ordine saepe dixisse, iam tum cum primum nuntiatum est Marcomannos erupisse, consulenda Sibyllae decreta, utendum Apollinis beneficiis inserviendum deorum immortalium praeceptis, recusasse vero quosdam, et cum ingenti calumnia recusasse, cum adulando dicerent tantam principis Aureliani esse virtutem, ut opus non sit deos colat, non de dis inmortalibus speret. 5 Quid plura? Audivimus litteras, quibus rogavit opem [dei] deorum, quae numquam cuiquam turpis est. [ut] Vir fortissimus adiuvetur. 6 Agite igitur, pontifices, qua puri, qua mundi, qua sancti, qua vestitu animisque sacris commodi, templum ascendite, subsellia laureata construite, velatis manibus libros evolvite, fata rei p. quae sunt aeterna perquirite. Patrimis matrimisque pueris carmen indicite. Nos sumptum sacris, nos apparatum sacrificiis, nos aras tumultuarias indicemus."

XX. 1 Post haec interrogati plerique senatores sententias dixerunt, quas longum est innectere. 2 Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententias euntibus, plerisque verbo consentientibus conditum est senatus consultum. 3 Itum deinde ad templum, inspecti libri, proditi versus, lustrata urbs, cantata carmina, amburbnium celebratum, ambarvalia promissa, atque ita sollemnitas, quae iubebatur, expleta est. 4 Epistula Aureliani de libris Sibyllinis. Nam ipsam quoque indidi ad fidem rerum. 5 "Miror vos, patres sancti, tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis. 6 Agite igitur et castimonia pontificum caeremoniisque sollemnibus iuvate principem necessitate publica laborantem. 7 Inspiciantur libri; si quae facienda fuerint,

celebrentur: quemlibet sumptum, cuiuslibet gentis captos, quaelibet animalia regia non abnuo, sed libens offero, neque enim indecorum est diis iuvantibus vincere. Sic apud maiores nostros multa finita sunt bella, sic coepta. 8 Si quid est sumptuum, datis ad praefectum aerarii litteris decerni iussi. Est praeterea vestrae auctoritatis arca publica, quam magis refertam repperio esse quam cupio"

XXI. 1 Cum autem Aurelianus vellet omnibus simul facta exercitus sui constipatione concurrere, tanta apud Placentiam clades accepta est, ut Romanum paene solveretur imperium. 2 Et causa quidem huius periculi perfidia et calliditas barbarici fuit motus. 3 Nam cum congredi aperto Marte non possent, in silvas se densissimas contulerunt atque ita nostros vespera incumbente tubarunt. 4 Denique nisi divina ope post inspectionem librorum sacrificiorumque curas monstris quibusdam speciebusque divinis inpliciti essent barbari, Romana victoria non fuisset. 5 Finito proelio Marcomannico Aurelianus, ut erat natura ferocior, plenus irarum Romam petit vindictae cupidus, quam seditionum asperitas suggerebat. Incivilius denique usus imperio, vir alias optimus, seditionum auctoribus intermptis cruentius ea, quae mollius fuerant curanda, compescuit. 6 Interfecti sunt enim nonnulli etiam nobiles senatores, cum his leve quiddam et quod contemni a mitiore principe potuisset vel unus vel levis vel vilis testis obiceret. 7 Quid multa ? Magnum illud et quod iam fuerat et quod non frustra speratum est infamiae tristioris ictu contaminavit imperium. 8 Timeri coepiunt princeps optimus, non amari, cum alii dicerent perodiendum talem principem, non optandum, alii bonum quidem medicum, sed mala ratione curantem. 9 His actis cum videret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno evenerat, proveniret, adhibito consilio senatus muros urbis Romae dilatavit. Nec tamen pomerio addidit eo tempore, sed postea. 10 Pomerio autem neminem principum licet addere nisi eum, qui agri barbarici aliqua parte Romanam rem p. locupletaverit. 11 Addidit autem Augustus, addidit Traianus, addidit Nero, sub quo Pontus Polemoniacus et Alpes Cottiae Romano nomini sunt tributae.

XXII. 1 Transactis igitur, quae saeptiones atque urbis statum et civilia pertinebant, contra Palmyrenos, id est contra Zenobiam, quae filiorum nomine orientale tenebat imperium, iter flexit. 2 Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. Nam in Thraciis et in Illyrico occurrentes barbaros vicit, Gothorum quin etiam ducem Cannaban sive Cannabauden cum quinque milibus hominum trans Danuvium interemit. 3 Atque inde per Byzantium in Bithyniam transitum fecit eamque nullo certamine optinuit. 4 Multa eius magna et praeclara tam facta quam dicta sunt, sed omnia libro innectere nec possumus fastidii evitatione nec volumus, sed ad intellegendos mores atque virtutem pauca libenda sunt. 5 Nam cum Tyanam venisset eamque obclusam repperisset, iratus dixisse fertur: "canem in hoc oppido non relinquam." 6 Tunc et militibus acrius incumbentibus spe praedae, et Heraclammone

quodam timore, ne inter ceteros occideretur, patriam suam prodente civitas capta est.

XXIII. 1 Sed Aurelianus duo statim praecipua, quod unum severitatem ostenderet, alterum lenitatem, ex imperatoria mente monstravit. 2 Nam et Heraclammonem proditorem patriae suae sapiens victor occidit et, cum milites iuxta illud dictum, quo canem se relicturum apud T[h]yanos negarat, eversionem urbis exposcerent, respondit his: "canem", inquit, "negavi in hac urbe me relicturum: canes omnes occidite." 3 Grande principis dictum, grandius militum fac[a]tam, nam iocatum principis, quo praeda negabatur, civitas servabatur, totus exercitus ita quasi ditaretur, accepit. 4 Epistula de Heraclammone: "Aurelianus Augustus Mallio Chiloni. Occidi passus sum cuius quasi beneficio Tyanam recepi. Ego vero proditorem amare non potui et libenter tuli, quod eum milites occiderunt, neque enim mihi fidem servare potuisset, qui patriae non pepercit. 5 Solum denique ex omnibus, qui oppugnabantur, campus accepit. Divitem hominem negare non possum, sed cuius bona eius liberis reddidi, ne quis me causa pecuniae locupletem hominem occidi passum esse criminaretur."

XXIV. 1 Capta autem civitas est miro modo. Nam cum Heraclammon locum ostendisset aggeris naturali specie tumentem, qua posset Aurelianus cultus ascendere, ille conscendit atque elata purpurea clamide intus civibus, foris militibus se ostendit, et ita civitas capta est, quasi totus in muris Aureliani fuisset exercitus. 2 Taceri non debet res, quae ad famam venerabilis viri pertinet. 3 Fertur enim Aurelianum de Tyanae civitatis eversione vere dixisse, vere cogitasse; verum Apollonium Tyanaeum, celeberrimae famae auctoritatisque sapientem, veterem philosophum, amicum vere deorum, ipsum etiam pro numine frequentandum, recipienti se in tentorium ea forma, qua videtur, subito adstitisse atque haec Latine, ut homo pannonius intellegeret, verba dixisse: 4 "Aureliane, si vis vincere, nihil est quod de civium meorum nece cogites. Aureliane, si vis imperare, a cruore innocentium abstine. Aureliane, clementer te age, si vis vivere." 5 Norat vultum philosophi venerabilis Aurelianus atque in multis eius imaginem viderat templis. 6 Denique statim adtonitus et imaginem et statuas et templum eidem promisit atque in meliorem redit mentem. 7 Haec et a gravibus viris conperi et in Ulpiae bibliothecae libris relegi et pro maiestate Apollonii magis credidi. 8 Quid enim illo viro sanctius, venerabilius, antiquius diviniusque inter homines fuit? Ille mortuis reddidit vitam, ille multa ultra homines et fecit et dixit. Quae qui velit nosse, Graecos legat libros, qui de eius vita conscripti sunt. 9 Ipse autem, si vita suppetit atque ipsius viri favor vi[s]guerit, breviter saltem tanti viri facta in litteras mittam, non quo illius viri gesta munere mei sermonis indigeant, sed ut ea, quae miranda sunt, omnium voce praedicentur.

XXV. 1 Recepta Tyana Antiochiam proposita omnibus inpunitate brevi apud Dafnem certamine optinuit atque inde praeceptis, quantum probatur,

venerabilis viri Apollonii parens humanior atque clementior fuit. 2 Pugnatum est post haec de summa rerum contra Zenobiam et Zabam eius socium apud Emessam magno certamine. 3 Cumque Aureliani equites fatigati iam paene discederent ac terga darent, subito vi numinis, quod postea est proditum, hortante quadam divina forma per pedites etiam equites restituti sunt. Fugata est Zenobia cum Zaba et plenissime parta victoria. 4 Recepto igitur orientis statu Emesam victor Aurelianus ingressus est ac statim ad templum Heliogabali tetendit, quasi communi officio vota soluturus. 5 Verum illic eam formam numinis repperit, quam in bello sibi faventem vidit. 6 Quare et illic templa fundavit donariis ingentibus positis et Romae Soli templum posuit maiore honorificentia consecratum, ut suo dicemus loco.

XXVI. 1 Post haec Palmyram iter flexit, ut ea oppugnata laborum terminus fieret. Sed in itinere a latronibus Syris male accepto frequenter exercitu multa perpessus est et in obsidione usque ad ictum sagittae periclitatus est. 6 Epistula ipsius extat ad Mucaporem missa, in qua de huius belli difficultate ultra pudorem imperialem fatetur: 3 "Romani me modo dicunt bellum contra feminam gerere, quasi sola mecum Zenobia et suis viribus pugnet, atque <non> hostium <tantum> quantum si vir a me oppugnandus esset, <adest, sed sub fem>ina (a) conscientia et timore longe deteriore. 4 Dici non potest, quantum hic sagittarum est, qui belli apparatus, quantum telorum, quantum lapidum, nulla pars muri est, quae non binis et ternis ballistis occupata sit; ignes etiam tormentis iaciuntur. 5 Quid plura? Timet quasi femina, pugnat quasi <vir> poenam timen[te]s. Sed credo adiuturos Romanam rem p. [vir] deos, qui numquam nostris conatibus defuerunt." 6 Denique fatigatus ac pro malis fessus litteras ad Zenobiam misit deditionem illius petens, vitam promittens, quarum exemplum indidi: 7 "Aurelianus imperator Romani orbis et receptor orientis Zenobiae ceterisque, quos societas tenet bellica. 8 Sponte facere debuistis id, quod meis litteris nunc iubetur. Deditionem enim praecipio inpunitate vitae proposita, ita ut illic, Zenobia, cum tuis agas vitam, ubi te ex senatus amplissimi sententia conlocavero. 9 Gemmas, aurum, argentum,sericum, equos, camelos in Romanum aerarium conferatis. Palmyrenis ius suum servabitur."

XXVII. 1 Hac epistula accepta Zenobia superbius insolentiusque rescripsit quam eius quoque fortuna poscebat, credo ad terrorem. Nam eius quoque epistulae exemplum indidi: 2 "Zenobia regina orientis Aureliano Augusto. Nemo adhuc praeter te hoc, quod poscis, litteris petit. Virtute faciendum est quidquid in rebus bellicis est gerendum. 3 Deditionem meam petis, quasi nescias Cleopatram reginam perire maluisse quam in qualibet vivere dignitate. 4 Nobis Persarum auxillia non desunt, quae iam speramus, pro nobis sunt Saraceni, pro nobis Armenii. 5 Latrones Syri exercitum tuum, Aureliane, vicerunt. Quid? Si igitur illa venerit manus, quae undique speratur, pones profecto supercilium, quo nunc mihi deditionem, quasi omnifariam victor, imperas." 6 Hanc epistulam Nicomachus se transtulisse in Graecum ex lingua

Syrorum dicit ab ipsa Zenobia dictatam. Nam illa superior Aureliani Graeca missa est.

XXVIII. 1 His acceptis litteris Aurelianus non erubuit, sed iratus est statimque collecto exercitu ac ducibus suis undique Palmyram obsedit neque quicquam vir fortis reliquit, quod aut inperfectum videretur aut incuratum. 2 Nam et auxilia, quae a Persis missa fuerant, intercepit et alas Saracenas Armaniasque corrupit atque ad se modo ferociter modo subtiliter transtulit, denique multa vi mulierem potentissimam vicit. 3 Victa igitur Zenobia cum fugeret cameliis, quos dromedas vocitant, atque in Aureliani potestatem deducta. 4 Victor itaque Aurelianus totiusque iam orientis possessor, cum in vinculis Zenobiam teneret, cum Persis, Armeniis, Saracenis superbior atque insolentior egit ea, quae ratio temporis postulabat. 5 Tunc illatae vestes, quas in templo Solis videmus, consertae gemmis, tunc Persici dracones et t[h]iarae, tunc genus purpurae, quod postea nec ulla gens detulit nec Romanus orbis vidit.

XXIX. 1 De qua pauca saltem libet dicere. Meministis enim fuisse in templo Iovis Optimi Maximi Capitolini pallium breve purpureum lanestre, ad quod cum matronae atque ipse Aurelianus iungerent purpuras suas, cineris specie decolorari videbantur ceterae divini comparatione fulgoris. 2 Hoc munus rex Persarum ab Indis interioribus sumptum Aureliano dedisse perhibetur, scribens: "Sume purpuram, qualis apud nos est." 3 Sed hoc falsum fuit. Nam postea diligentissime et Aurelianus et Probus et proxime Diocletianus missis diligentissimis confectoribus requisiverunt tale genus purpurae nec tamen invenire potuerunt. Dicitur enim sandyx Indica talem purpuram facere, si curetur.

XXX. 1 Sed [sed] ut ad incepta redeamus: ingens tamen strepitus militum fuit omnium Zenobiam ad poenam poscentium. 2 Sed Aurelianus indignum aestimans mulierem interimi, occisis plerisque, quibus auctoribus illa bellum moverat, paraverat, gesserat, triumpho mulieremreservavit, ut populi Romani oculis esset ostentui. 3 Grave inter eos, qui caesi sunt, de Longino filosofo fuisse perhibetur, quo illa magistro usa esse ad Graecas litteras dicitur. Quem quidem Aurelianus idcirco dicitur occidisse, quod superbior illa epistula ipsius diceretur dictata consilio, quamvis Syro esset sermone contexta. 4 Pacato igitur oriente in Europam Aurelianus redit victor atque illic Carporum copias adflixit et, cum illum Carpicum senatus absentem vocasset, mandasse ioco fertur: "superest, p. c., ut me etiam Carpiaclum vocetis." 5 Carpisclum enim genus calciamenti esse satis notum est. <Quod> cognomen [quod] deforme videbatur, cum et Gothicus et Sarmaticus et Armenicus et Parthicus et Adiabenicus iam ille diceretur.

XXXI. 1 Rarum est ut Syri fidem servent, immo difficile. Nam Palmyreni, qui iam victi atque contusi fuerant, Aureliano rebus Europensibus occupato non mediocriter rebellarunt. 2 Sandarionem enim, quem in praesidio illic

Aurelianus posuerat, cum sescentis sagittariis occiderunt Achilleo cuidam parenti Zenobiae parantes imperium. 3 Verum adeo Aurelianus, ut eras paratus, e Rhodopa revertit atque urbem, quia ita merebatur, evertit. 4 Crudelitas denique Aureliani vel, ut quidam dicunt, severitas aetenus extitit, ut epistula eius feratur confessionem inmanissimi furoris ostentans. Cuius hoc exemplum est: 5 "Aurelianus Augustus Cerronio gladios. Iam satis Palmyrenorum caesum atque concisum est. Mulieribus non epercimus, infantes occidimus, senes iugulavimus, rusticos interemimus. 6 Cui terras, cui urbem deinceps relinquemus? Parcendum est his, qui remanserunt. Credimus enim tam paucos tam multorum suppliciis esse correctos. 7 Templum sane Solis, quod apud Palmyram aquiliferi legionis tertiae cum vexilliferis et draconario et cornicinibus atque liticinibus diripuerunt, ad eam formam volo, quae fuit, reddi. 8 Habes trecentas auri libras <de> Zenobiae capsulis, habes argenti mille octingenta pondo de Palmyrenorum bonis, habes gemmas regias. 9 Ex his omnibus fac cohonestari templum: mihi et diis inmortalibus gratissimum feceris. Ego ad senatum scribam petens, ut mittat pontificem, qui dedicet templum." 10 Haec litterae, ut videmus, indicant satiatam esse inmanitatem principis duri.

XXXII. 1 Securior denique iterum in Europam redit atque illic omnes, qui vagabantur, hostes nota illa sua virtute contudit. 2 Interim res per Thracias Europamque omnem Aureliano ingentes agente Firmus quidam extitit, qui sibi Aegyptum sine insignibus imperii, quasi ut esset civitas libera, vindicavit, 3 ad quem continuo Aurelianus revertit, nec illic defuit felicitas solita. Nam Aegyptum statim recepit atque, ut erat ferox animi, cogitationem ultus, vehementer irascens, quod adhuc Tetricus Gallias optineret, occidentem petit atque ipso Tetrico exercitum suum prodente, quod eius scelera ferre non posset, debitas sibi legiones optinuit. 4 Princeps igitur totius orbis Aurelianus pacatis oriente, Gallis atque undique terris [victo eripe me his invicte malis] Romam iter flexit, <ut> de Zenobia et Tetrico, hoc est de oriente et de occidente, triumphum Romanis oculis exhiberet.

XXXIII. 1 Non absque re est cognoscere, qui fuerit Aureliani triumphus; fuit enim speciosissimus. 2 Currus regit tres fuerunt, in his unus Odenati, argento, auro, gemmis operosus atque distinctus, alter, quem rex Persarum Aureliano dono dedit, ipse quoque pari opere fabricatus, tertius, quem sibi Zenobia composuerat sperans se urbem Romam cum eo visuram; quod illam non fefellit, nam cum eo urbem ingressa est victa et triumphata. 3 Fuit alius currus quattuor cervis iunctus, qui fuisse dicitur regis Gothorum. Quo, ut multi memoriae tradiderunt, Capitolium Aurelianus invectus est, ut illic caederet cervos, quos cum eodem curru captos vovisse Iovi Optimo Maximo ferebatur. 4 Praecesserunt elephanti viginti,ferae mansuetae Libycae, Palestinae diversae ducentae, quas statim Aurelianus privatis donavit, ne fiscum annonis gravaret; tigrides quattuor, camelopardali, alces, cetera talia per ordinem ducta, gladiatorum paria octingenta—praeter captivos gentium barbararum—

Blemmyes, Exomitae, Arabes Eudaemomones, Indi, Bactrani, Hiberi, Saraceni, Persae cum suis quique muneribus, Gothi, Halani, Roxolani, Sarmatae, Franci, Suevi, Vandali, Germani, religatis manibus, captivi utpote. 5 Praecesserunt inter hos etiam Palmyreni, qui superfuerant, principes civitatis et Aegyptii ob rebellionem.

XXXIV. 1 Ductae sunt et decem mulieres, quas virili habitu pugnantes inter Gothos ceperat, cum multae essent interemptae, quas de Amazonum genere titulus indicabat: praelati sunt tituli gentium nomina continentes. 2 Inter haec fuit Tetricus clamide coccea, tunica galbina, bracis Gallicis ornatus, adiuncto sibi filio, quem imperatorem in Gallia nuncupaverat. 3 Incedebat etiam Zenobia, ornata gemmis, catenis aureis, quas alii sustentabant. Praeferebantur coronae omnium civitatum aureae titulis aminentibus proditae. 4 Iam populus ipse Romanus, iam vexilla collegiorum atque castrorum et catafractarii milites et opes regiae et omnis exercitus et senatus—etsi aliquantulo tristior, quod senatores triumphari videbant—multum pompae addiderant. 5 Denique vix nona hora in Capitolium pervenit, sero autem ad Palatium. 6 Sequentibus diebus datae sunt populo voluptates ludorum scaenicorum, ludorum circensium, venationum, gladiatorum, naumachiae.

XXXV. 1 Non praetereundum videtur, quod et populus memoria tenet et fides historica frequentavit, Aurelianum eo tempore, quo proficiscebatur ad orientem, bilibres coronas populo promisisse, si victor rediret, et, cum aureas populus speraret neque Aurelianus aut posset aut vellet, coronas eum fecisse de panibus, qui nunc siligineum suum cotidie toto aevo suo et unusquisque et acciperet et posteris suis dimitteret. 2 Nam idem Aurelianus et porcinam carnem p. R. distribuit, quae hodieque dividitur. 3 Leges plurimas sanxit et quidem salutares. Sacerdotia composuit, templum Solis fundavit et porticibus roboravit; decrevit etiam emolumenta sartis tectis et ministris. 4 His gestis ad Gallias profectus Vindelicos obsidione barbarica liberavit, deinde ad Illyricum redit paratoque magno potius quam ingenti exercitu Persis, quos eo quoque tempore, quo Zenobiam superavit, gloriosissime iam vicerat, bellum indixit. 5 Sed cum iter faceret, apud Caenofrurium mansionem, quae est inter Heracliam et Byzantium, malitia notarii sui et manu Mucaporis interemptus est.

XXXVI. 1 Et causa occidendi eius quae fuerit et quemadmodum sit occisus, ne res tanta lateat, brevi edisseram. 2 Aurelianus, quod negari non potest, severus, truculentus, sanguinarius fuit princeps. 3 Hic, cum usque eo severitatem tetendisset, ut et filiam sororis occideret non in magna neque in satis idonea causa, iam primum in odium suorum venit. 4 Incidit autem, ut se res fataliter agunt, ut Mnesteum quendam, quem pro notario secretorum habuerat, libertum, ut quidam dicunt, suum, infensiorem sibi minando redderet, quod nescio quid de [q]eo suspicatus esset. 5 Mnesteus, qui sciret Aurelianum neque frustra minari solere neque, si minaretur, ignoscere, brevem nominum conscripsit mixtis his, quibus Aurelianus vere irascebatur,

cum his, de quibus nihil asperum cogitabat, addito etiam suo nomine, quo magis fidem faceret ingestae sollicitudinis, ac brevem legit singulis, quorum nomina continebat, addens disposuisse Aurelianum eos omnes occidere, illos vero debere suae vitae, si viri sint, subvenire. 6 Hic cum exarsissent, timore, qui merebantur offensam, dolore innocentes, <quod> beneficiis atque officiis Aurelianus videbatur ingratus, in supra dicto loco iter facientem principem subito adorti interemerunt.

XXXVII. 1 Hic finis Aureliano fuit, principi necessario magis quam bono. Quo interfecto cum esset res prodita, et sepulchrum ingens et templum illi detulerunt hi, a quibus interemptus est. 2 Sane Mnesteus postea subreptus ad stipitem bestiis obiectus est, quod statuae marmoreae positae in eodem loco utrimque significant, ubi in columnis divo Aureliano statuae constitutae sunt. 3 Senatus mortem eius graviter tulit, gravius tamen p. R., qui vulgo dicebat Aurelianum paedagogum esse senatorum. 4 Imperavit annis <mensibus> sex minus paucis diebus ac rebus magnis gestis inter divos relatus est. 5 Quia pertinet ad Aurelianum, id quod in historia relatum est, tacere non debui. Nam multi ferunt Quintillum, fratrem Claudii, cum in praesidio Italico esset, audita morte Claudii sumpsisse imperium, 6 verum postea, ubi Aurelianum comperit imperare, a toto exercitu eum derelictum; cumque contra eum convenis die vicessimo imperii sui perisse. 7 Quidquid sane scelerum fuit, quidquid denique factionum, Aurelianus toto penitus orbe purgavit.

XXXVIII. 1 Hoc quoque ad rem pertinere arbitror Vabalti filii nomine Zenobiam, non Timolai et Herenniani, imperium tenuisse quod tenuit. 2 Fuit sub Aureliano etiam monetariorum bellum Felicissimo rationali auctore. Quod acerrime severissimeque conpescuit, septem tamen milibus suorum militum interemptis, ut epistola docet missa ad Ulpium Crinitum ter consulem, qui eum ante adoptaverat: 3 "Aurelianus Augustus Ulpio patri. Quasi fatale quiddam mihi sit, ut omnia bella, quaecumque gessero, omnes motus ingravescant, ita etiam seditio intramurana bellum mihi gravissimum peperit. Monetarii auctore Felicissimo, ultimo servorum, cui procurationem fisci mandaveram, rebelles spiritus extulerunt. 4 Hi conpressi sunt septem milibus Lembariorum et Riparensium et Castrianorum et Daciscorum interemptis. Unde apparet nullam mihi a dis inmortalibus datam sine difficultate victoriam."

XXXIX. 1 Tetricum triumphatum correctorem Lucaniae fecit, filio eius in senatu manente. 2 Templum Solis magnificentissimum constituit. Muros urbis Romae sic ampliavit, ut quinquaginta prope milia murorum eius ambitus teneant. 3 Idem quadru[m]platores ac delatores ingenti severitate persecutus est. Tabulas publicas ad privatorum securitatem exuri in foro Traiani semel iussit. 4 Amnestia etiam sub eo delictorum publicorum decreta est [te] exemplo Atheniensium, cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. 5 Fures provinciales repetundarum ac peculatus reos ultra militarem modum est

persecutus, ut eos ingentibus supliciis cruciatibusque puniret. 6 In templo Solis multum auri gemmarumque constituit. 7 Cum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam Transdanuvinam Daciam a Traiano constitutam sublato exercitu et provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri, abductosque ex ea populos in Moesia conlocavit appellavitque suam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit. 8 Dicitur praeterea huius fuisse crudelitatis, ut plerisque senatoribus simulatam ingereret factionem coniurationis ac tyrannidis, <quo> facilius eos posset occidere. 9 Addunt nonnulli filium sororis, non filiam, ab eodem interfectum, plerique autem etiam filium sororis.

XL. 1 Quam difficile sit imperatorem in locum boni principis legere,et senatus sancti ordinis gravitas probat et exercitus prudentis auctoritas: 2 occiso namque severissimo principe de imperatore deligendo exercitus rettulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem occiderant. 3 Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens non libenter iam milites accipere imperatores eos, quos senatus elegerit. 4 Denique id tertio factum est, ita ut per sex menses imperatorem Romanus orbis non habuerit, omnesque iudices hi permanerent, quos aut senatus aut Aurelianus elegerat, nisi quod pro consule Asiae Faltonius Probus in locum Arelli Fusci delegit<ur>.

XLI. 1 Non iniucundum est ipsas inserere litteras, quas ad senatum exercitus misit: "Felices ac fortes exercitus senatui P. Q. R. Aurelianus imperator noster per fraudem unius hominis et per errorem bonorum ac malorum interemptus est. 2 Hunc inter deos referte, sancti et <venerabiles> domini p. c., et de vobis aliquem, sed dignum vestro iudicio principem mittite. Nos enim de his, qui vel errarunt [qui] vel male fecerunt, imperare nobis neminem patimur." 3 Rescriptum ex senatus consulto. Cum die III. nonarum Februariarum senatus amplissimus in curiam Pompilianam convenisset, Aurelius Gordianus consul dixit: "Referimus ad vos, p. c., litteras exercitus felicissimi." 4 Quibus recitatis Aurelius Tacitus, primae sententiae senator, ita loquutus est:—hic autem est qui post Aurelianum sententia omnium imperator est appellatus.—5 "recte atque ordine consuluissent dii immortales, p.c., si boni principes ferro inviolabiles extitissent, ut longiorem ducerent vitam neque contra eos aliqua esset potestas his, qui neces infandas tristissima mente concipiunt. 6 Viveret enim princips Aurelianus, quo <neque fortior> neque utilior fuit quisquam. 7 Respirare certe post infelicitatem Valeriani, post Gallieni mala imperante Claudio coeperat nostra res p.; at aedem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe vincente. 8 Ille nobis Gallias dedit, ille Italiam liberavit, ille Vindelicis iugum barbaricae servitutis amovit. Illo vincente Illyricum restitutum est, redditae Romanis legibus Thraciae. 9 Ille, pro pudor[e], orientem femineo pressum iugo in nostra iura restituit, ille Persas, insultantes adhuc Valeriani nece, fudit, fugavit, oppressit. 10 Illum Saraceni, Blemmyes, Exsomitae, Bactrani, Seres, Hiberi, Albani, Armenii, populi etiam Indorum veluti

praesentem paene venerati sunt deum. 11 Illius donis, quae a barbaris gentibus meruit, refertum est Capitolium. Quindecim milia librarum auri ex eius liberalitate unum tenet templum, omnia in urbe fana eius micant donis. 12 Quare, p.c., vel deos ipsos iure convenio, qui talem principem interire passi sunt, nisi forte secum eum esse maluerunt. 13 Decerno igitur divinos honores, idque vos omnes aestimo esse facturos. Nam de imperatore diligendo ad eundem exercitum censeo esse referendum. 14 Etenim in tali genere sententiae nisi fiat quod dicitur, et electi periculum erit et eligentis invidia." 15 Probata sententia est Taciti. Attamen cum iterum atque iterum mitteretur, ex senatus consulto, quod in Taciti vita dicemus, Tacitus factus est imperator.

XLII. 1 Aurelianus filiam solam reliquit, cuius posteri etiam nunc Romae sunt. 2 Aurelianus namque pro consule Ciliciae, senator optimus, sui vere iuris vitaeque venerabilis, qui nunc in Sicilia vitam agit, eius est nepos. 3 Quid hoc esse dicam, tam paucos bonos extitisse principes, cum iam tot Caesares fuerint ? Nam ab Augusto in Diocletianum Maximianumque principes quae series purpuratorum sit, index publicus tenet. 4 Sed in his optimi ipse Augustus, Fl(avius) Vespasianum, Fl(avius) Titus, Cocceius Nerva, divus Traianus, divus Hadrianus, Pius et Marcus Antonini, Severus Afer, Alexander Mammaeae, divus Claudius et divus Aurelianus. Valerianum, enim, cum optimus fuerit, ab omnibus infelicitas separavit. 5 Vides, quaeso, quam pauci sint principes boni, ut bene dicxtum sit a quodam mimico scurra Claudii huius temporibus in uno anulo bonos principes posse perscribi atque depingi. 6 At contra quae series malorum ? Ut enim omittamus Vitellios, Caligulas et Nerones, quis ferat Maximinos et Filippos atque illam inconditae multitudinis faecem ? Tametsi D[a]ecios excerpere debeam, quorum et vita et mors veteribus comparanda est.

XLIII. 1 Et quaeritur quidem, quae res malos principes faciat: iam primum, mi amice, licentia, deinde rerum copia , amici praeterea inprobi, satellites detestandi, eunuchi avarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles et, quod negari non potest, rerum publicarum ignorantia. 2 Sed ego a patre meo audivi Diocletianum principem iam privatum dixisse nihil esse difficilius quam bene imperare. 3 Colligunt se quattuor vel quinque atque unum consilium ad decipiendum imperatorem capiunt, dicunt, quid probandum sit. 4 Imperator, qui domi clausus est, vera non novit. Cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur, facit iudices, quos fieri non oportet, amovet a re p., Quos debeat optinere. Quid multa ? Ut Diocletianus ipse dicebat, bonus, cautus, optimus venditur imnperator. 5 Haec Diocletiani verba sunt, quaae idcirco inserui, ut prudentia tua sciret nihil esse difficilius bono principe.

XLIV. 1 Et Aurelianum quidem multi neque inter bonos neque inter malos principes ponuntm idcirco quod ei clementia, imperatorum dos prima, defuerit. 2 Verconnius Herennianus praefectus praetorii Diocletiani teste Asclepiodoto saepe dicebat Diocletianum frequenter dixisse, cum Maximiani

asperitatem reprehenderet, Aurelianum magis ducem esse debuisse quam principem. Nam eius nimia ferocitas eidem displicebat. 3 Mirabile fortasse videtur quod conpertum Diocletiano Asclepiodotus Celsino consiliario suo dixisse perhibetur, sed de hoc posteri iudicabunt. 4 Docebat enim quodam tempore Aurelianum Gallicanas consuluisse Dryadas sciscitantem, utrum apud eius posteroa imperium permaneret, cum illas respondisse dixit nullius clarius in re p. nomen quam Claudii posterorum futurum. 5 Et est quidem iam Constantius imperator, eiusdem vir sanguinis, cuius puto posteros ad eam gloriam,quae a Dryadibus pronuntiata sit, pervenire. Quod idcirco ego in Aureliani vita constitui, quia haec ipsi Aureliano consulenti responsa sunt.

XLV. 1 Vectigal ex Aegypto urbi Romae Aurelianus vitri, chartae, lini, stuppae atque anabolicas species aeternas constituit. 2 Thermas in Transtiberina regione Aurelianus facere paravit hiemales, quod aquae frigidio[e}ris copia illic deesset. Forum nominis sui in Ostiensi ad mare fundare coepit. In quo postea praetorium publicum constitutum est. 3 Amicos suos honeste ditavit et modice, ut miserias paupertatis effugerent et divitiarum invidiam patrimonii moderatione vitarent. 4 Vestem holosericam neque ipse in vestiario suo hubuit neque alteri utendam dedit. 5 Et cum ab eo uxor sua peteret, ut tunicopallio blatteo serico uteretur, ille respondit: "absit ut auro fila pensentur." Libra enim auri tunc libra serici fuit.

XLVI. 1 Habuit in animo, ut aurum neque in cameras neque in tunicas neque in pelles neque in argentum mitteretur, dicens plus auri esse in rerum natura quam argenti, sed aurum per varios brattearum, filiorum et liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere. 2 Idem dederat facultatem, ut aureis, qui vellent, et vasis uterentur et poculis. 3 Dedit praeterea potestatem, ut argentatas privati carruchas haberent, cum antea aerata et eburata vehicula fuissent. 4 Idem concessit, ut blatteas matronae tunicas haberent, ceteras vestes, cum antea coloreas habuissent et ut multum oxypaederotinas. 5 Ut fibulas aureas gregarii milites haberent, idem primus concessit, cum antea argenteas habuissent. 6 Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, cum ante non nisi rectis purpureis accepissent, et quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis et usque ad pentelores, quales hodie lineae sunt.

XLVII. 1 Panibus urbis Romae unciam de Aegyptio vectigali auxit, ut quadam epistula data ad praefectum annonae urbis etiam ipse gloriatur: 2 "Aurelianus Augustus Fl(avio) Arabiano praefecto annonae. Inter cetera, quibus dis faventibus Romanam rem p. iuvimus, nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento unciae omne[m] annonarum urbicarum genus iuvi. 3 Quod ut esset perpetuum, navicularios Niliacos apud Aegyptum novos et Romae amnicos posui, Tiberina extruxi ripas, vadum alvei tumentis effodi, diis et Perennitati vota constitui, almam Cererem consecravi. 4 Nunc tuum est officium, Arabiane iucundissime, elaborare, ne meae dispositiones in irritum veniant. Neque enim p. R. saturo quicquam potest esse laetius."

XLVIII. 1 Statuerat et vinum gratuitum p. R. dare, ut, quem ad modum oleum et panis et porcina gratuita praebentur, sic etiam vinum daretur, quod perpetuum hac dispositione conceperat. 2 Etruriae per Aureliam usque ad Alpes maritimas ingentes agri sunt hique fertiles ac silvosi. Statuerat igitur dominis, locorum incultorum qui tamen vellent, gratis dare atque illic familias captivas constituere, vitibus montes conserere atque ex eo opere vinum dare, ut nihil redituum fiscus acciperet, sed totum p. R. concederet. Facta erat ratio dogae, cuparum, navium et operum. 3 Sed multi dicunt Aurelianum, ne id faceret, praeventum, alii a praef. Praetorii suo prohibitum, qui dixisse fertur: "si et vinum p. R. damus, superest, ut et pullos et anseres demus". 4 Argumento est id vere Aurelianum cogitasse, immo etiam facere disposuisse vel ex aliqua parte fecisse, quod in porticibus templi Solis fiscalia vina ponuntur, non gratuita populo eroganda sed pretio. 5 Sciendum tamen congiara illum ter dedisse, donasse etiam p. R. tunicas albas manicatas ex diversis provinciis et lineas Afras atque Aegyptias puras, ipsumque primum primum donasse oraria p. R. quibus uteretur populus ad favorem.

XLIX. 1 Displicebat ei, cum esset Romae, habitare in Palatio, ac magis placebat in hortis Sallusti vel in Domitiae vivere. 2 Miliarensem denique porticum in hortis Sallusti ornavit, in qua cotidie et equos et se fatigabat, quamvis esset non bonae valetudinis. 3 Servos et ministros peccantes coram se caedi iubebat, ut plerique dicunt, causa tenendae severitatis, ut alii, studio crudelitatis. 4 Ancillam suam, quae adulterium cum conservo suo fecerat, capite punivit. 5 Multos servos ex familia propria, qui peccaverant, legibus audiendos iudiciis publicis dedit. 6 Senatum sive senaculum matronis reddi voluerat, ita ut primae illic quae sacerdotia senatu auctore meruissent. 7 Calceos mullos et cereos et albos et hederacios viris omnibus tulit, mulieribus reliquit. Cursores eo habitu, quo ipse habebat, senatoribus concessit. 8 Concubinas ingenuas haberi vetuit. Eunuchorum modum pro senatoriis professionibus statuit, idcirco quod ad ingentia pretia pervenissent. 9 Vas argenti eius numquam triginta libras transiit. Convivium de assaturis maxime fuit. Vino russo maxime delectatus est.

L. 1 Medicum ad se, cum aegrotaret, numquam vocavit, sed ipse se in[a]edia praecipue curabat. 2 Uxori et filiae annuum sigillaricium quasi privatus instituit. 3 Servis suis vestes easdem imperator quas et privatus dedit praeter duos senes, quibus quasi libertis plurimum detulit, Antistium et Gillonem, <qui> post eum ex senatus sententia manu missi sunt. 4 Erat quiidem rarus in voluptatibus, sed miro modo mimis delectabatur, vehementissime autem delectatus est fagone, qui usque eo multum comedit, ut uno die ante mensam eius aprum integrum, centum panes, berbicem et porcellum comederet, biberet autem infundibulo adposito plus orca. 5 Habuit tempus praeter sedditiones quasdam domesticas fortunatissimum. Populus eum Romanum amavit, senatus et timuit.

FLAVI VOPISCI SYRACUSII TACITUS

I. 1 Quod post excessum Romuli novello adhuc Romanae urbis imperio factum pontifices, penes quos scribendae historiae potestas fuit, in litteras rettulerunt, ut interregnum, dum post bonum principem bonus alius quaeritur, iniretur, hoc post Aurelianum habito inter senatum exercitumque Romanum non invido non tristi sed grato reli<gi>osoque certamine sex totis mensibus factum est. 2 multis tamen modis haec ab illo negotio causa separata est. iam primum enim, cum interregnum initum est post Romulum, interreges tamen facti sunt totusque ille annus per quinos et quaternos dies sive ternos centum senatoribus deputatus est, ita ut, qui valerent, interreges essent singuli dumtaxat. 3 qua re factum est, ut et plus anno[s] interregnum iniretur, ne aliquis sub aequabili dignitate Romani expers remaneret imperii. 4 huc accedit quod etiam sub consulibus tribunisque militaribus praediti<s> imperio consulari, si quando interregnum initum est, interreges fuerunt, nec umquam ita vacua fuit hoc nomine Romana res p., ut nullus interrex biduo saltim triduove crearetur. 5 video mihi posse obici curules magistratus apud maiores nostros quadriennium in re p. non fuisse, sed erant tribuni plebis cum tribunicia potestate, quae pars maxima regalis imperii est. 6 tamen non est proditum interreges eo tempore non fuisse, quin etiam verioribus historicis referentibus declaratum est consules ab interregibus post creatos, qui haberent reliquorum comitia magistratuum.

II. 1 Ergo, quod rarum et difficile fuit, senatus populusque {Romanus} perpessus est, ut imperatorem per sex menses, dum bonus quaeritur, res p. non haberet. 2 quae illa concordia militum? quanta populo quies? quam gravis senatus auctoritas fu[er]it? nullus usquam tyrannus emersit, sub iudicio senatus et militum popuIique Romani totus orbis est temperatus; non illi principem quemquam, ut recte facerent, non tribuniciam. potestatem formidabant, sed--quod est in vita optimum--se timebant. 3 Dicenda est tamen causa tam felicium morarum et speciatim in monumentis publicis inserenda, <servanda> eadem posteris humani generis stupenda moderatio, ut discant, qui regna cupiunt, non raptu<m> ire imperia sed mereri: 4 interfecto fraude Aureliano, ut superiore libro scriptum est, calliditate servi nequissimi, errore militarium, (ut apud quos qu<a>elibet commenta plurimum valent, dum modo irati audiunt, plerumque temulenti, certe consiliorum prope semper expertis,) reversis ad bonam mentem omnibus eisdemque ab exercitu[s] graviter confutatis, coeptum est quaeri, ecquis fieri deberet ex omnibus princeps. 5 tunc odio pr<a>esentium exercitus, qui creare imperatorem raptim solebat, ad senatum litteras misit, de quibus priore libro iam dictum est, petens, ut ex ordine suo principem legerent. 6 verum senatus, sciens lectos a se principes militibus non placere, rem ad milites rettulit, dumque id saepius fit, sextus peractus est mensis.

III. 1 Interest tamen, ut sciatur, quemadmodum Tacitus imperator sit creatus: 2 Die VII. kal. Oct(o)b. cum in curiam Pompilianam ordo amplissimus consedisset, Velius Cornificius Gordianus consul dixit: 3 'referemus ad vos, p. c., quod saepe rettulimus: imperator est deligendus, <cum> exercitus sine principe recte diutius stare non possit, simul quia cogit necessitas. 4 nam limitem Transrenanum Germani rupisse dicuntur, occupasse urbes validas, nobiles, divites et potentes. 5 iam si nihil de Persicis motibus nuntiatur, cogitate tam leves esse mentes Syrorum, ut regnare vel feminas cupiant potius quam nostram perpeti sanctimoniam. 6 quid Africam? quid Illyricum? quid Aegyptum earumque omnium partium exercitus? quo usque sine principe credimus posse consistere? 7 quare agite, p. c., et principem dicite. aut accipiet enim exercitus, quem elegeritis, aut, si refutaverit, alterum faciet.'

IV. 1 post haec cum Tacitus, qui erat primae sententiae consularis, sententiam incertum quam vellet dicere[t], omnis senatus adclamavit: 2 'Tacite Auguste, di[us] te serve<n>t. te diligimus, te principem facimus, tibi curam rei p. orbisque mandamus. 3 suscipe imperium ex senatus auctoritate, tui loci, tuae vitae, tuae mentis est, quod mereris. princeps senatus recte Augustus creatur, prim<a>e sententiae vir recte imperator creatur. 4 ecquis melius quam gravis imperat? ecquis melius quam litteratus imperat? quod bonum faustum salutareque sit, diu privatus fuisti: scis, quem ad modum debeas imperare, qui alios principes pertulisti; scis, quem ad modum debeas imperare, qui de aliis principibus iudicasti.' 5 at ille: 'miror, p. c., vos in locum Aureliani, fortissimi imperatoris, senem velle principem, facere. 6 en membra, quae iaculari valeant, quae <h>astile torquere, quae clipeis intonare, quae ad exemplum docendi militis frequenter equitare. vix munia senatus implemus, vix sententias, ad quas nos locus artat, edicimus. 7 videte diligentius, quam aetatem de cubiculo atque umbra in pruinas aestusque mittatis. ac probaturos senem imperatorem milites creditis? 8 videte, ne et rei p. non eum, quem velitis, principem detis, et mihi hoc solum obesse incipiat, quod me unanimiter delegistis.'

V. 1 post haec adclamationes senatus haec fuerunt: 'et Traianus ad imperium senex venit.' dixerunt decies. 'et Hadrianus ad imperium senex venit.' dixerunt decies. 'et Antoninus ad imperium senex venit.' dixerunt decies. 'et tu legisti: incanaque menta regis Romani.' dixerunt decies. 'ecquis melius quam senex imperat?' dixerunt decies. 'imperatorem te, non militem facimus.' dixerunt vicies. 2 'tu iube, milites pugnent.' dixerunt tricies. 'habes prudentiam et bonum fratrem.' dixerunt decies. 'Severus dixit caput imperare, non pedes.' dixerunt tricies. 'animum tuum, non corpus eligimus.' dixerunt vicies. 'Tacite Auguste, di te servent!' deinde 'omnes, {omnes, omnes}'. 3 interrogatus praeterea, qui post Tacitum sedebat senator consularis, Maecius Faltonius Nic[h]omac<h>us in haec verba disseruit:

VI. 1 'Semper quidem, p. c., recte atque prudenter rei p. magnificus hic ordo consuluit, neque a quoquam orbis terrae populo solidior umquam expectata sapientia est, attamen nulla umquam neque gravior neque prudentior in hoc sacrario dicta sententia est. 2 seniorem principem fecimus et virum, qui omnibus quasi pater consulat. nihil ab hoc inmaturum, nihil prae<pro>perum, nihil asperum formidandum est. omnia seria, cuncta gravia et quasi ipsa res p. iubeat, auguranda sunt. 3 scit enim, qualem sibi principem semper optaverit, nec potes<t> aliud nobis exhibere quam ipse desideravit et voluit. 4 enimvero si recolere velitis vetusta illa prodigia, Nerones dico et Heliogabalos et Commodos seu potius semper Incommodos, certe non hominum magis vitia illa quam aetatum fuerunt. 5 dii avertant principes pueros et patres patriae dici inpuberes et quibus ad suscribendum magistri litterari manus teneant, quos ad consulatus dandos dulcia et circuli et quaecumque voluptas puerilis invitet. 6 quae (malum) ratio est habere imperatorem, qui famam curare non noverit, qui, quid sit res p., nesciat, nutritorem timeat, respiciat ad nutricem, virgarum magistralium ictibus terrorique subiaceat, faciat eos consules, duces, iudices, quorum vitam, merita, aetates, familias, gesta non norit. 7 sed quo[d] diutius, p. c., protrahor? magis gratulemur, quod habemus principem senem, quam illa iteremus, quae plus quam lacrimanda tolerantibus extiterunt. 8 gratias igitur diis inmortalibus ago atque habeo, et quidem pro universa re p., teque, Tacite Auguste, convenio petens, obsecrans ac libere pro communi patria legibus<que> deposcens, ne parvulos tuos, si te citius fata praevenerint, facias Romani heredes imperii, ne sic rem p. patresque conscriptos populumque Romanum ut villulam tuam, ut colonos tuos, ut servos tuos relinquas. 9 quare circumspice, imitare Nervas, Traianos, Hadrianos. ingens est gloria morientis principis rem p. magis amare quam filios.'

VII. 1 Hac oratione et Tacitus ipse vehementer est motus et totus senatorius ordo concussus, statimque adclamatum est: 'omnes, omnes.' 2 Inde itum ad campum Martium. ibi comitiale tribunal ascendit. ubi praef. urbis <A>elius Cesettianus sic loquutus est: 3 'vos sanctissimi milites et sacratissimi vos Quirites, habetis principem, quem de sententia omnium exercitu<u>m senatus elegit: Tacitum dico, augustissimum virum, ut qui hactenus sententiis suis rem p., nunc <a>diu<v>et iussis atque consultis.' 4 adclamatum est a populo: 'felicissime Tacite Auguste, dii te servent', et reliqua quae solent dici. 5 Hoc loco tacendum non est plerosque <in> litteras rettulisse Tacitum absentem et in Campania positum principem nuncupatum: verum est nec dissimulare possum. 6 nam cum rumor emersisset illum imperatorem esse faciendum, discessit atque in Baiano duobus mensibus fuit. 7 sed inde deductus huic senatus consulto interfuit, quasi vere privatus et qui vere recusaret imperium.

VIII. 1 ac ne quis me temere Graecorum alicui Latinorumve aestimet credidisse, habet in bibliotheca Ulpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc senatus consultum perscriptum est, cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. 2 nam diu haec senatus consulta, quae ad principes pertineba<n>t,

in libris elephantinis scribebantur. 3 Inde ad exercitus profectus. ibi quoque, cum primum tribunal ascendit, Moesius Gallicanus praefectus praetori in haec verba disseruit: 4 'dedit, sanctissimi commilitones, senatus principem, quem petistis; paruit praeceptis et voluntati castrensium ordo ille nobilissimus. plura mihi apud vos praesente iam imperatore non licet loqui. ipsum igitur, qui tueri nos debet, loquentem dignanter audite.' 5 post hoc Tacitus Augustus dixit: 'et Traianus ad imperium senex venit, sed ille ab uno delectus est, at me, sanctissimi commilitones, primum vos, qui scitis principes adprobare, deinde amplissimus senatus dignum hoc nomine iudicavit: curabo, enitar, efficiam, ne vobis desint, si non fortia facta, at sal[u]tem vobis atque imperatore digna consilia.'

IX. 1 Post hoc stipendium et donativum ex more promisit et primam orationem ad senatum talem dedit: 'ita mihi liceat, p. c., sic imperium regere, ut a vo[li]bis me constet electum, ut ego cuncta ex vestra facere sententia et potestate decrevi. ve<st>rum est igitur ea iubere atque sancire, quae digna vobis, digna modesto exercitu, digna populo Romano esse videantur.' 2 in eadem oratione Aureliano statuam auream ponendam in Capitolio decrevit, item statuam argenteam in curia[m], item in templo Solis, item in foro divi Traiani. sed aurea non est posita, dedicatae autem sunt solae argenteae. 3 in eadem oratione cavit, ut, si quis argento publice privatimque aes miscuisset, si quis auro argentum, si quis aeri plumbum, capital esset cum bonorum proscriptione. 4 in eadem oratione cavit, ut servi in dominorum capita non interrogarentur, ne in causa maiestatis quidem. 5 addidit, ut Aurelianum omnes pictum haberent. divorum templum fieri iussit, in quo essent statuae principum bonorum, ita ut isdem natalibus suis et Parilibus et kalendis Ianuariis et Votis libamina ponerentur. 6 in eadem oratione fratri suo Floriano consulatum petit et non impetravit, idcirco quod iam senatus omnia nundi<ni>a suffectorum consulum clauserat. Dicitur autem multum laetatus senatus libertate, quod ei negatus est consulatus, quem fratri petierat. fertur denique dixisse: 'scit senatus quem principem fecerit.'

X. 1 Patrimonium suum publicavit, quod habuit in reditibus, sestertium bis milies octingenties. pecuniam, quam domi collegerat, in stipendium militum vertit. togis et tunicis isdem est usus quibus privatus. 2 meritoria intra urbem stare vetuit, quod quidem diu tenere non potuit. thermas omnes ante lucernam claudi iussit, ne quid per noctem seditionis oriretur. 3 Cornelium Tacitum, scriptorem historiae Augustae, quod parentem suum eundem diceret, in omnibus bibliothecis conlocari iussit. ne[c] lectorum incuria deperiret, librum per annos singulos decies scribi publicitus in evicos archi<i>s iussit et in bybliothecis poni. 4 <h>olosericam vestem viris omnibus interdixit. domum suam destrui praecepit atque in eo loco thermas publicas fieri privato sumptu iussit. 5 columnas centum Numidicas pedum vicenum ternum Ostiensibus donavit de proprio. possessiones, quas in Mauritania habuit, sartis tectis Capitolii deputavit. 6 argentum mensale[m], quod privatus habuerat,

ministeriis conviviorum, quae in templis fierent, dedicavit. 7 servos urbanos onmes manu misit utri<u>sque sexus, intra centum tamen ne Canini[m]am transire videretur.

XI. 1 lpse fuit vitae parcissimae, ita ut sextarium vini tota die numquam potaverit, saepe intr<a h>eminam. 2 convivium vero unius galli[ca]nacei, ita ut <s>inciput adderet et ova. prae [h]om[i]nibus holeribus adfatim ministratis lactucis inpatienter indulsit, somnum enim se mercari illa sumptus effusione dicebat. amariores cibos adpetivit. 3 balneis raro usus est atque adeo validior fuit in senectute. vitreorum diversitate atque operositate vehementer est delectatus. panem nisi siccum numquam comedit eundemque sale atque aliis rebus conditum. 4 fabricarum peritissimus fuit, marmorum cupidus, nitoris senatorii, venationum studiosus. 5 mensam denique suam numquam nisi agrestibus opimavit. fasianam avem nisi suo et suorum natali et diebus festissimis non posuit. hostias suas semper domum revocavit isdemque suos vesci iussit. 6 uxorem gemmis uti non est passus. auro clavatis vestibus idem interdixit. nam et ipse auctor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum a vestibus et cameris et pellibus summoveret. 7 multa huius feruntur, sed longum est ea in litteras mittere. quodsi quis omnia de hoc viro cupit scire, legat Suetonium Optatianum, qui eius vitam adfatim scripsit. 8 legit sane senex minutulas litteras ad stuporem nec umquam nocte<m> intermisit, qua non aliquid vel scriberet ille vel legeret praeter posterum kalendarum diem.

XII. 1 Nec tacendum est et frequenter intimandum tantam senatus laetitiam fuisse, quod eligendi principis cura ad ordinem amplissimum revertisset, ut et supplicationes decernerentur, et hecatombe[n] promitteretur, singuli[s] denique senatores ad suos scriberent, nec ad suos tantum sed etiam ad externos, mitterentur praeterea litterae ad provincias: scirent omnes socii omnesque nationes in antiquum statum re[d]disse rem p. ac senatum principes legere, immo ipsum senatum principem factum, leges a senatu petendas, reges barbaros senatui supplicaturos, pace<m> ac bella senatu auctore tractanda. 2 ne quid denique deesset cognitioni, plerasque huius modi epistulas in fine libri posui, et cum cupiditate et sine fastidio, ut aestimo, perlegendas.

XIII. 1 Et prima quidem illi cura imperatoris facti haec fuit, ut omnes, qui Aurelianum occiderant, interimere[n]t, bonos malosve, cum iam ille vindicatus esset. 2 et quoniam a Maeotide multi barbari eruperant, hos eosdem consilio atque virtute[o] conp[e]ressit. 3 ipsi autem Mae<o>tidae ita se gregabant, quasi accitu Aureliani ad bellum Persicum convenissent auxilium daturi nostris, si necessitas postularet. 4 M. Tullius dicit magnificentius esse dicere, quemadmodum <gesserit quam quemadmodum> ceperit consulatum: at in isto viro magnificum fuit quod tanta gloria cepit imperium; gessit autem propter brevitatem temporum nihil magnum. 5 interemptus est enim insidiis militaribus, ut alii dicunt, sexto mense, ut alii, morbo interiit. tamen constat factionibus eum oppressum mente atque animo defecisse. 6 hic idem mensem

Septembrem Tacitum appellari iussit, idcirco quod eo mense et natus et factus est imperator.

Huic frater Florianus <in> imperio successit, de quo pauca ponenda sunt.

XIV. (Flor. 1) 1 Hic frater Taciti[s] germanu<s> fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate sed suo motu, quasi hereditarium esse<t> imperium, cum sciret adiuratum esse in senatu Tacitum, ut, cum mori c<o>episset, non liberos suos sed optimum aliquem principem faceret. 2 denique vix duobus mensibus imperium tenuit et occisus est Tarsi a militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus legerat; 3 tantus autem Probus fuit in[te] re militari, ut illum senatus optaret, miles eligeret, ipse p. R. adclamationibus peteret. 4 fuit etiam Florianus morum fratris imitator, nec tamen usque<qua>que. nam effusionem in eo frater frugi reprehendit, e<t> haec ipsa imperandi cupiditas aliis eum moribus ostendit fuisse quam fratrem. 5 Duo igitur principes una extiterunt domo, quorum alter sex mensibus, alter vix duobus imperaverunt, quasi quidam interreges inter Aurelianum et Probum. [post interregnum principes nuncupati.]

XV. (2) 1 Horum statuae fuerunt Interamnae duae pedum tricenum e marmore, quod illic eorum cenotafia constituta sunt in solo proprio; sed deiectae fulmine ita contritae sunt, ut membratim iaceant dissipatae. 2 quo tempore responsum est ab haruspicibus quandocumque ex eorum familia imperatorem Romanum futurum seu per feminam seu per virum, qui det iudices Parthis ac Persis, qui Francos et [h]Alamannos sub Romanis legibus habeat, qui per omnem Africam barbarum non relinquat, qui Taprobanis praesidem inponat, qui ad Iuvernam insulam proconsulem mittat, qui Sarmatis omnibus iudicet, qui terram omnem, qua Oceano ambitur, captis omnibus gentibus suam faciat, postea tamen senatui reddat imperium et antiquis legibus vivat, ipse victurus annis centum viginti et sine herede moriturus. 3 futurum autem eum dixerunt a die fulminis praecipitati[s] statuisque confractis post annos mille. 4 non magna haec urbanitas haruspicum fuit, qui principem talem post mille annos futurum esse dixerunt, quia, si post centum annos praedicerent, forte possent eorum depr[a]ehendi mendacia ...... pollicentes, cum vix remanere talis possit historia. 5 ego tamen haec idcirco inserenda volumini credidi, ne quis me legens legisse non crederet.

XVI. (3) 1 Tacitus congiarium p. R. intra sex menses vix dedit. 2 imago eius posita est in Quintiliorum in una tabula quinquiplex, in qua semel togatus, semel clamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel venatorio habitu. 3 de qua quidam epigrammatarius ita allusit, ut diceret: 'non agnosco senem armatum, non clamydatum' inter cetera, 'sed agnosco togatum.' 4 et Floriani liberi et Taciti multi extiterunt, quorum sunt posteri, credo, millesimum annum expectantes. in quos multa epigrammata {scripta sunt}, qui<bus> iocati sunt aruspices imperium pollicentes. 5 Haec sunt, quae de vita Taciti

atque Floriani digna memoratu comper[r]isse <me> memini. 6 nunc nobis adgrediendus est Probus, vir domi, foris {que} conspicuus, vir Aureliano, Traiano, Hadriano, Antoninis, Alexandro, Claudioque praeferendus, nisi quia in illis varia, in hoc omnia praecipua iunc<tim> fuere, qui post Tacitum omnium iudicio bonorum imperator est factus orbemque terrarum pacatissimum gubernavit, dele[c]tis barbaris gentibus, deletis etiam plurimis tyrannorum, qui eius temporibus extiterunt, de quo dictum est <dignum esse>, ut Probus diceretur, etiamsi Probus nomine non fuisset. quem quidem multi ferunt etiam Sibyllinis libris promissum, qui si diutius fuisset, orbis terrae barbaros non haberet. 7 haec ego in aliorum vita de Probo credidi praelib[er]anda, ne dies, <h>ora, momentum aliquid sibi vindicaret in me necessitate fatali ac Probo indicto deperirem. 8 nunc quoniam interim meo studio {satisfeci, claudam istud volumen} satis factum arbitrans studio et cupiditati meae.

XVII. (4) 1 Omina imperii Tacito haec fuerunt: fanaticus quidam in templo Silvani tensis membris exclamavit: 'tacita purpura, tacita purpura', idque septimo. quod quidem postea om<i>ni deputatum est. 2 vinum, quo libaturus <Ta>citus fuerat in templo Herculis Fundani, subito purpureum factum est. 3 vitis, qu<a>e uvas Aminnias albas fereba[n]t, eo anno, quo ille imperium meruit, <pur>purascere ...... plurima purpurea facta sunt. 4 mortis omina haec fuerunt: patris sepulchrum {subito} disruptis ianuis se aperuit. matris umbra se[m] per diem et Tacito et Floriano velut viventis optulit, nam diversis patribus nati ferebantur. in larario dii omnes seu terrae motu seu casu aliquo conciderunt. 5 imago Apollinis, quae ab his colebatur, ex summo fastigio in lectulo posita sine hominis cuiuspiam manu deprehensa est. sed quousque ultra progredimur? sunt a quibus ista dicantur. nos ad Probum et ad Probi gesta insignia reseruemus.

XVIII. (5) 1 Et quoniam me promisi aliquas epistulas esse positurum, quae creato Tacito principe gaudia senatus ostenderent, his additis finem scribendi faciam. 2 epistulae publicae: 'senatus amplissimus curi<a>e Carthaginensi salutem dicit. quod bonum, faustum, felix salutareque sit rei p. orbique Romano, dandi ius imperii, appellandi principis, nuncupandi Augusti ad nos revertit. 3 ad nos igitur referte, quae magna sunt. omnis provocatio prae<fecti> urbis erit, quae tamen a proconsulibus et ab ordinariis iudicibus emerserit. 4 in quo quidem etiam vestram in antiquum statum redisse credimus dignitatem, si quidem primus hic ordo est, qui recipiendo vim suam ius suum ceteris servat.' 5 alia epistula: 'se[r]natus amplissimus curiae Trevirorum. ut estis liberi et semper fuistis, laetari vos credimus. creandi[s] principis iudicium ad senatum redit, simul etiam praefectur<a>e urbanae appellatio universa decreta est.' 6 eodem modo scriptum est Antioc<h>ensibus, Aquileiensibus, Mediolanensibus, Alexandrinis, Thessalonicensibus, Corinthiis et Atheniensibus.

XIX. (6) 1 Privatae autem epistulae haec fuerunt: 'Autronio Iusto patri Autronius Tiberianus salutem. nunc te, pater sancte, interesse decuit senatu<i> amplissimo, nunc sententiam dicere, cum tantum auctoritas amplissimi ordinis creverit, ut rever<s>a<e> in antiquum statum rei p. nos principes demus, nos faciamus imperatores, nos denique nuncupemus Augustos. 2 fac igitur ut convalescas, curiae interfuturus antiqu<a>e. nos recepimus ius proconsulare, redierunt ad praefectum urbi appellationes omnium potestatum et omnium dignitatum.' 3 item alia: 'Claudius Sapilianus Cereio M<a>eciano patruo salutem. opti<nui>mus, pater sancte, quod semper optavimus: in antiquum statum senatus revertit. nos principes facimus, nostri ordinis sunt potestates. 4 gratias exercitui Romano et vere Romano: reddidit nobis, quam semper habuimus potestatem. 5 abice Ba[t]ianos Puteolanosque secessus, da te urbi, da { te } curiae. floret Roma, floret tota res p.; imperatores damus, principes facimus; possumus et prohibere, qui coepimus facere. dictum sapienti sat est.' 6 Longum est omnes epistulas c[u]onectere, quas repperi, quas legi. tantum illud dico senatores omnes ea esse laetitia elatos, ut in domibus suis omnes albas hostias c<a>ederent, imagines frequenter aperi<r>ent, albati sederent, convivia sumptuosiora praeb[en]erent, antiquitatem sibi redditam crederent.

FLAVI VOPISCI SYRACUSII PROBUS

I. 1 Certum est, quod Sallustius Crispus quo<d>que Marcus Cato et Gellius historici sententiae modo in litteras rettulerunt, omnes omnium virtutes tantas esse, qua<n>tas videri eas voluerint eorum ingenia, qui unius cuius<que> facta descripserint. 2 inde est quod Alexander Magnus Mac[h]edo, cum ad Achillis sepulchrum venisset, graviter ingemescens 'felicem te', inquit, 'iuvenis, qui talem praeconem tuarum virtutum repperisti', Homerum intellegi volens, qui Achillem tantum in virtutum studio fecit, quantum ipse valebat ingenio. 3 Quorsum haec pertineant, mi Celsine, fortassis requiris. Probum principem, cuius imperio oriens, occidens, meridie<s>, septentrio omnesque orbis partes in totam securitatem redactae sunt, scriptorum inopia iam paene nescimus. 4 occidit, pro pudor, tanti viri et talis historia, qualem non habent bella Punica, non terror GalIicus, non motus Pontici, non Hispaniensis astutia. 5 sed non patiar ego ille, a quo dudum solus Aurelianus est expetitus, cuius vitam quantum potui persecutus, Tacito Florianoque iam scriptis non me ad Probi facta conscendere, si vita suppetet, omnes, qui supersunt usque ad Maximianum Diocletianumque, dicturus. 6 neque ego nunc facultatem eloquentiamque polliceor sed res gestas, quas perire non patior.

II. 1 Usus autem sum, ne in aliquo fallam carissimam mihi familiaritatem tuam, praecipue libris ex bibliotheca Ulpia, aetate mea thermis Diocletianis, et item ex domo Tiberiana, usus etiam [ex] regestis scribarum porticus porphyreticae, actis etiam senatus ac populi. 2 et quoniam me ad colligenda

talis viri gesta ephemeris Turduli Gallicani plurimum invit, viri honestissimi ac sincerissimi, beneficium amici senis tacere non debui. 3 Cn. Pompeium, tribus fulgentem triumphis belli piratici, belli Sertoriani, belli Mithridatici multarumque rerum gestarum maiestate sublimem, quis tandem nosset, nisi eum Marcus Tullius et Titus Livius in litteras rettulissent? 4 Publ<i>um Scipionem Afric<an>um, immo Scipiones omnes, seu Lucios seu Nasicas, nonne tenebrae possiderent ac tegerent, nisi commendatores eorum historici nobiles atque ignobiles extitissent? 5 longum est omnia persequi, quae ad exemplum huiusce modi etiam nobis tacentibus usurpanda sunt. 6 illud tantum contestatum volo me et rem scripsisse, quam, si quis voluerit, honestius eloquio celsiore demonstret, et mihi quidem id animi fuit, 6 <ut> non Sallustios, Livios, Tacito<s>, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros in vita principum et temporibus disserendis, sed Marium Maximum, Suetonium Tranquillum, Fabium Marcellinum, Gargilium Martialem, Iulium Capitolinum, Aelium Lampridium ceterosque, qui haec et talia non tam diserte quam vere memoriae tradiderunt. 8 sum enim unus ex curiosis, quod infi[ni]t<i>as ire non possum, ince<n>dentibus vobis, qui, cum multa sciatis, scire multo[s] plura cupitis. 9 et ne diutius ea, quae ad meum consilium pertinent, loquar, magnum et praeclarum principem et qualem historia nostra non novit, arripiam.

III. 1 Probus oriundus e Pannonia, civitate Sirmiensi, nobiliore matre quam patre, patrimonio moderato, adfinitate non magna, tam privatus quam imperator nobilissimus virtutibus claruit. 2 Probo, ut quidam in litteras rettulerunt, pater nomine Maximus fuit, qui, cum ordines honestissime duxisset, tribunatum adeptus apud Aegyptum vita functus est uxore ac filio et filia derelictis. 3 multi dicunt Probum Claudi propinquum fuisse, optimi et sanctissimi principis, quod, quia per unum tantum Graecorum relatum est, nos in medio relinquemus. 4 unum tamen dico, quod in ephemeride legisse me memini, a Claudia sorore Probum sepultum. 5 adulescens Probus corporis viribus tam clarus est factus, ut Valeriani iudicio tribunatum prope inberbis acciperet. 6 extat epistula Valeriani ad GaIlienum, qua Probum laudat adhuc adulescentem et imitationi omnium proponit. 7 ex quo apparet neminem umquam pervenisse ad virtutum summam iam maturum, nisi qui puer seminario virtutum generosiore concretus aliquid inclitum designasset.

IV. 1 epistula Valeriani: 'Valerianus pater Gallieno filio, Augustus Augusto. et meum secutus iudicium, quod semper de Probo adulescente primo habui, et omnium bonorum, qui eundem sui nominis virum dicunt, tribunatum in eum contuli datis sex cohor<ti>bus Saracenis, creditis etiam auxiliaribus Gallis cum ea Persarum manu, quam nobis Artabassis Syr[i]us mancipavit. 2 te quaeso, fili carissime, ut eum iuvenem, quem imitari pueris omnibus volo, in tanto habeas honore, quantum virtutes eius et merita pro debito mentis splendore desiderant.' 3 alia epistula de eodem ad praef. praet. cum salario: 'Valerianus Augustus Mulvio Gallicano praef. praet. mireris fortassis, quod

ego inberbem tribunum fecerim con<tra> s<en>tentiam divi Hadriani, sed non multum miraberis, si Probum cogitas: 4 e<s>t adulescens vere probus; numquam enim aliud mihi, cum eum cogito, nisi eius nomen occurrit, quod nisi nomen haberet, potuit habere cognomen. 5 huic igitur dari iubebis, quoniam mediocris fortunae est, ut eius dignitas incrementis iuvetur, tunicas russulas duas, pallia Gallica duo fibulata, inte[g]rulas paragaudias duas, patinam argenteam librarum decem specellatam, aureos Antoninianos centum, argenteos Aurelianos mille, aereos Philippeos decem milia; 6 item in salario diurno bubulae pondo..., porcina<e> pondo sex, caprinae pondo decem, gallinaceum per biduum, olei per biduum sextarium unum, vini veteris diurnos sextarios decem cum Iarido, pabul<i>, ac<et>i, s[o]alis, olerum, lignorum quantum sat est. 7 hospitia praeterea eidem ut tribunis legionum praeberi iubebis.'

V. 1 Et haec quidem epistulis declarantur. nunc quantum ex ephemeride coIligi potuit: cum bello Sarmatico iam tribunus tramisso Danubio multa fortiter fecisset, publice in contione donatus est hastis puris quattuor, coronis vallaribus duabus, corona civica una, vexillis puris quattuor, armillis aureis duabus, torque aureo uno, patera sacrificali quinquelibri una. 2 quo quidem tempore Valerium Flaccinum, adulescentem nobilem, parentem Valeriani, e Quadorum liberavit manu. 3 unde illi Valerianus coronam civicam detulit. verba Valeriani pro contione habita: 'suscipe, Probe, praemia pro re p., suscipe coronam civicam pro parente.' 4 quo quidem tempore legionem tertiam eidem addidit, sub testimonio huius modi. 5 epistula de legione tertia: 'res gestae tuae, Probe carissime, faciunt, ut et serius tradere maiores tibi exercitus videar et cito tamen tradam. 6 recipe in fidem tuam legionem tertiam Felicem, quam ego adhuc nulli nisi provecto iam credidi; mihi autem eo tempore credita est, quo et me canosum, qui credebat cum gratulatione, vidit. 7 sed ego in te non expecto aetatem, cum et virtutibus fulge<a>s et moribus polleas. 8 vestes tibi triplices dari iussi, salarium duplex feci, vexillarium deputavi.'

VI. 1 Longum est, si per res gestas tanti percurram viri, quae ille sub Valeriano, quae sub Gallieno, quae sub Aureliano et Claudio privatus fecerit, quoties murum conscenderit, valIum diripuerit, hostem comminus interem<er>it, dona principum emeruerit, rem p. in antiquum statum sua virtute reddiderit. 2 docet Gallieni epistula ad tribunos data, qui fuerit Probus: 'Gallienus Augustus tribunis exercit<u>m Illyricianorum. etiamsi patrem meum fatalis belli Persici necessitas tenuit, habeo tamen parentem Aurelium Probum, quo laborante possim esse securus. qui si adfuisset, numquam ille ne nominandus quidem tyrannus sibi usurpasset imperium. 3 quare omnes vos consiliis eius cupio parere, qui et patris iudicio probatus est et senatus.' 4 Non magnum fortassis iudicium Gallieni esse videatur, principis mollioris, sed, quod negari non potest, ne dissolutus quidem quispiam se nisi in eius fidem tradit, cuius sibi virtutes aestimat profuturas. 5 sed esto, Gallieni epistula sequestretur, quid Aureliani iudicium? qui Probo decimanos, fortissimos

exercitus sui et cum quibus ipse ingentia gesserat, tradidit sub huius modi testimonio: 6 'Aurelianus Augustus Probo salutem dicit. ut scias, quanti te faciam, decimanos meos sume, quos Claudius mihi credid<it>. isti enim sunt, qui quadam felicitatis praerogativa praesules nisi futuros principes habere non norunt.' 7 Ex quo intellectum est Aurelianum in animo hoc habuisse, ut, si quid sibi scienti prudentique eveniret, Probum principem faceret.

VII. 1 iam Claudii, iam Taciti iudicia de Probo longum est innectere, quamvis feratur in senatu Tacitus dixisse, cum eidem offer<r>etur imperium, debere Probum principem fieri. sed ego senatus consultum ipsum non inveni. 2 Ipse autem Tacitus imperator primam talem ad Probum epistulam dedit: 3 'Tacitus Augustus Probo. me quidem senatus principem fecit de prudentis exercitus voluntate[m]. attamen sciendum tibi est <t>uis nunc umeris magis incubuisse rem p., qui et quantus si<s>, omnes novimus, scit senatus. adesto igitur nostris necessitatibus, tuae familiae adsere, ut soles, rem p(ublicam). 4 nos tibi decreto totius orientis ducatu[s] salarium quinquiplex fecimus, ornamenta militaria geminavimus, consulatum in annum proximum nobiscum decrevimus; te enim manet pro virtutibus tuis Capitolina palmata.' 5 Ferunt quidam Probo id pro imperii omine fuisse, quod Tacitus scripsit: 'te manet Capitolina palmata.' sed in hanc sententiam omnibus semper consulibus scribebatur.

VIII. 1 Amor militum erga Probum ingens semper fuit, neque enim umquam ille passus est peccare militem. ille quin etiam Aurelianum saepe a gravi crudelitate deduxit. 2 ille singulos manipu<los> adiit, vestes et calciamenta perspexit, si quid praedae fuit, ita divisit, ut sibi nihil praeter tela et arma servaret. 3 quin etiam cum de praedato, siv<e> ex Alanis sive ex a<li>qua alia gente incertum est, reppertus esset equus non decorus neque ingens, qui, quantum captivi loquebantur, centum ad diem milia currere diceretur, ita ut per dies octo vel decem continuaret, et omnes crederent Probum tale[m] animal sibimet servaturum, iam primum dixit: 'fugitivo militi potius, quam forti hic equu<s> convenit.' 4 deinde in urnam milites iussit <nomen suum> mittere, ut aliqui eum sorte ductus accipere<t>. 5 et cum essent in exercitu quidam nomine Probi alii quattuor milites, casu evenit, ut qui primum <emergeret, ei> Probo nomen existeret, cum ipsius Pro<bi> ducis nomen missum non esset. 6 sed cum quattuor illi milites inter se contenderent ac sortem sibi quisque defendere<t>, iussit iterum agitari urnam, sed et iterum Probi nomen emersit; cumque tertio et quarto fecisset, quarto Probi nomen effusum est. 7 tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicavit, ipsis etiam militibus, quorum nomina exiera<n>t, id volentibus.

IX. 1 Pugnavit et contra Marmaridas in Africa fortissime eosdemque vicit atque ex Libya Carthaginem transiit ea<n>demque a rebellionibus vindicavit. 2 pugnavit et singulari certamine contra quendam Aradionem in Africa eundemque prostravit et, quia fortissimum ac pertinacissimum virum viderat,

sepulchro ingent<i> honoravit, quod adhuc extat tumulo usque ad ducentos pedes terra elatum per milites, quos otiosos esse numquam est passus. 3 exta<n>t apud Aegyptum eius opera, quae per milites st<r>uxit, in plurimis civitatibus. in Nilo autem tam multa fecit, ut vectigal frumentarium solus adiuverit. 4 pontes, templa, porticus, basilicas labore militum struxit, ora fluminum multa patefecit, paludes plerasque siccavit atque in his segetes agrosque constituit. 5 pugnavit etiam contra Palmyrenos Odenati et Cleopatr<a>e partibus Aegyptum defendentes, primo feliciter, postea temere, ut paene caperetur, sed postea refectis viribus Aegyptum et orientis maximam partem in Aureliani potestatem redegit.

X. 1 Cum igitur his tot tantis virtutibus eniteret, Tacito absumpto fataliter ac Floriano imperium arripiente omnis orientalis exercitus eundem imperatorem fecerunt. 2 non in [a]e[gy]pta[m] neque inelegans fabula est scire, quem ad modum imperium Probus sumpserit: 3 cum ad exercitus nuntius venisset, tum primum animus militibus fuit praevenire Italicos exercitus, ne iterum senatus principem daret. 4 sed cum inter milites sermo esset, quis fieri deberet, et manipulatim in campo tribuni eos adloquerentur dicentes requirendum esse principem aliquem fortem, sanctum, verecundum, clementem, probum idque per multos circulos, ut fieri adsolet, diceretur, quasi divino nutu undique ab omnibus adclamatum est: 'Probe Auguste, {dii te} servent!' 5 deinde concursus et c<a>espiticium tribunal, appellatusque imperator, ornatus etiam paIlio purpureo, quod de statua templi oblatum est, atque inde ad Palatium reductus, invitus et retractans et saepe dicens: 'non vobis expedit milites, non mecum bene agetis. ego enim vobis blandiri non possum.' 6 Prima eius epistula data ad Capitonem praef. praet. talis fuit: 'imperium numquam optavi et invitus accepi. deponere mihi rem invidiosissimam non licet. 7 agenda est persona, quam mihi miles inposui<t>. te quaeso, Capito, ita mecum salva re[s] p. perfruaris, annona<m> et commeatus et, quicquid necessarium est ubique, militi[s] pares. ego, quantum in me est, si recte omnia gubernaveris, praefectum alterum non habebo.' 8 Cognito itaque, quod imperaret Probus, milites Florianum, qui quasi hereditarium {arripuerat imperium}, interemerunt, scientes neminem dignius posse imperare, quam Probum. 9 ita ei sine ulla molestia totius orbis imperium et militum et senatus iudicio delatum est.

XI. 1 Et quoniam mentionem senatus fecimus, sciendum est, quid ipse ad senatum scripserit, quid item ad eum amplissimus ordo rescripserit: 2 oratio Probi prima ad senatum: 'recte atque ordine, p. c., proximo superiore anno factum est, ut vestra <cl>ementia or<bi> terrarum pri<n>cipe<m> daret, et quidem de vobis, qui et estis mundi principes et semper fuistis et in vestris posteris eritis. 3 atque utinam id etiam Florianus expectare voluisset nec velut hereditarium sibi vendicasset imperium, vel illum vel alium quempiam maiestas vestra fecisset. 4 nunc quoniam ille imperium arripuit, nobis a militibus delatum est nomen Augustum, vindicatum quin etiam in illum a

prudentioribus militibus, quod fuerat usurpatum. quaeso, ut de meis meritis <iudicetis>, facturus quicquid iusserit vestra clementia.' 5 item senatus consultum die III. nona<s> Feb. in aede Concordiae. inter cetera: Aelius Scorpianus consul dixit: 'audistis, p. c., litteras Aurelii Valerii Probi: de his quid videtur?' tum adclamatum est: 6 'Probe Auguste, dii te servent. olim dignus et fortis et iustus bonus ductor, bonus imperator; exemplum militiae, exemplum imperii. dii te servent. adsertor rei p[i]. 7 felix imperes, magister militiae felix imperes, te cum tuis dii custodiant. et senatus antea te delegit. aetate Tacito posterior, ceteris prior. 8 quod imperium suscepisti[s], gratias agimus. tuere nos, tuere rem p.; bene tibi committimus, quos ante servasti. 9 tu Francicus, tu Gothicus, tu Sarmaticus, tu Parthicus, tu omnia. et prius fuisti semper dignus imperio, dignus triumphis. felix agas, feliciter imperes.'

XII. 1 post haec Manlius Statianus, qui primae sententiae tunc erat, ita locutus est: 'dis inmortalibus gratias et prae <ce>teris, patres conscripti, Iovi Optimo, qui nobis principem talem, qualem semper optabamus, dederunt. 2 si recte cogitemus, non nobis Aurelianus, non Alexander, non Antonini, non Traianus aut Claudius requirendi sunt. omnia in uno principe constituta sunt, rei militaris scientia, animus clemens, vita venerabilis, exemplar agend<a>e rei p. atque omnium praerogativa virtutum. 3 enimvero quae mundi pars est, quam ille non vincendo didicerit? testes sunt Marmaridae, in Afric<a>e solo victi, testes Franci, <in> invi<i>s strati paludibus, testes Germani et Alamanni, longe a Rheni summoti litoribus. 4 iam vero quid Sarmatas loquor, quid Gothos, quid Parthos ac Persas atque omnem Ponticum tractum? ubique vige[a]nt Probe virtutis insignia. 5 longum est dicere, quot reges magnarum gentium fugarit, quot duces manu sua occiderit, quantum armorum sit, quae ipse cepit privatus. 6 superiores principes quas illi gratias egerint, testes sunt litter<a>e publicis insert<a>e monumentis. dii boni, quoties ille donis militaribus est donatus! quas militum laudes emeruit! adulescens tribunatus, non longe post adulescentiam regendas legiones accepit. 7 Iuppiter Optime Maxime, Iuno regina tuque virtutum praesul Minerva, tu orbis Concordia et tu Romana Victoria, date hoc senatui populoque Romano, date militibus, date sociis atque exteris nationi<bu>s: 8 imperet quemammodum militavit! decerno igitur, p. c., votis omnium concinentibus nomen imperatorium, nomen Caesareanum, nomen Augustum, addo proconsulare imperium, patris patriae reverentiam, pontificatum maximum, ius tertiae relationis, tribuniciam potestatem.' post haec adclamatum est: 'omnes, omnes.'

XIII. 1 Accepto igitur hoc s. c. secunda[m] oratione permisit patribus, ut ex magnorum iudic[i]um appellationibus ipsi cognoscerent, proconsules crearent, legatos <ex> consulibus darent, ius praetorium praesidibus darent, leges, quas Probus ederet, senatus consultis propriis consecrarent. 2 Statim deinde, si quidam ex interfectoribus Aureliani superfuerant, vario genere vindicavit, mollius tamen moderatiusque quam prius exercitus et postea Tacitus vindicaverant. 3 deinde animadvertit etiam in eos, qui Tacito insidias fecerant.

Floriani sociis pepercit, quod non tyrannum aliquem videbantur secuti, sed sui principis fratrem. 4 recepit deinde omnes Europenses exercitus, qui Florianum et imperatorem fecerant et occiderant. 5 His gestis cum ingenti exercitu Gallias petit, quae omnes occiso Postumo turbatae fuerant, interfecto Aureliano a Germanis possessae. 6 tanta autem illic proelia et tam feliciter gessit, ut a barbaris sexaginta per Gallias nobilissimas reciperet civitates, praedam deinde omnem, qua illi praeter divitias <e>t<i>am[en] efferebantur ad gloriam. 7 et cum iam in nostra ripa, immo per omnes Gallias securi vagarentur, caesis prope quadringentis milibus, qui Romanum occupaverant solum, reliquos ultra Nigrum fluvium et Albam removit. 8 tantum his praedae barbaricae tulit, quantum ipsi Romanis abstulerant. contra urbes Romanas castra in solo barbarico posuit atque illic milites collocavit.

XIV. 1 Agros et horrea et domos et annonam Transrhenanis omnibus fecit, his videlicet quos in excubiis conlocavit. 2 nec cessatum est umquam pugnari, cum cotidie ad eum barbarorum capita deferrentur, iam ad singulos aureos singula, quamdiu reguli novem ex diversis gentibus venirent atque ad pedes Probi iacerent. 3 quibus ille primum obsides imperavit, qui statim dati sunt, deinde frumentum, postremo etiam vaccas atque oves. 4 dicitur iussisse his acrius, ut gladiis non uterentur, Romanam expectaturi defensionem, si essent ab aliquibus vindicandi. 5 sed visum est id non posse fieri, nisi si limes Romanus extenderetur et fieret Germania tota provincia. 6 maxime tamen ipsis regibus consentientibus in eos vindicatum est, qui praedam fideliter non reddiderunt. 7 accepit praeterea sedecim milia tyronum, quos omnes per diversas provincias sparsit, ita ut numeris vel limitaneis militibus quinquagenos et sexagenos intersereret dicens sentiendum esse non videndum, cum auxiliaribus barbaris Romanus iuvatur.

XV. 1 Compositis igitur rebus in Gallia tales ad senatum litteras dedit: 'ago diis inmortalibus gratias, p. c., quia vestra in me iudicia conprobarunt. 2 subacta est omnis qua tenditur late Germania, novem reges gentium diversarum ad meos pedes, immo ad vestros, supplices stratique iacuerunt. omnes iam barbari vobis arant, vobis iam serviunt et contra interiores gentes militant. 3 supplicationes igitur vestro more decernite. nam et quadri<n>genta milia hostium caesa sunt, et sedecim milia armatorum nobis oblata, et septu<a>ginta urbes nobilissimae captivitate hostium vindicat<a>e et omnes penitus Galliae liberatae. 4 coronas, quas mihi optulerunt omnes Galliae civitates aureas, vestrae, p. c., clementiae dedicavi. [as]eas Iovi Optimo Maximo ceterisque diis deabusque inmortalibus vestris manibus consecrate. 5 praeda omnis recepta est, capta etiam alia, et quidem maior, quam fuera[n]t ante direpta. 6 arantur Gallicana rura barbaris bubus et iuga Germanica captiva praebent nostris colla cultoribus, pascuntur ad nostrorum alimoniam gentium pecora diversarum, equinum pecus nostro iam fecundatur equitatui, frumento barbarico plena sunt horrea. quid plura? illis sola relinquimus sola, nos eorum omnia possidemus. 7 volueramus, p. c., Germaniae novum

praesidem facere, sed hoc ad pleniora vota distulimus. quod quidem credimus conferre, cum divina providentia nostro<s> uberius secundarit exercitus.'

XVI. 1 Post haec Illyricum petit. priusquam veniret, R<a>etias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris reli<n>queret. 2 in Illyrico Sarmatas ceterasque gentes ita con<tu>dit, ut prope sine bello cuncta reciperet, quae illi diripuerant. 3 tetendit deinde iter per Thracias atque omnes Geticos populos fama rerum territos et antiqui nominis potentia pressos aut in deditionem aut in amicitiam recepit. 4 his gestis orientem petit atque {in} itinere potentissimo quodam latrone Palfuerio capto et interfecto omnem Isauriam liberavit populis atque urbibus Romanis legibus restitutis. 5 barbarorum, qui apud Isauros sunt, vel per terrorem vel urbanitatem loca ingressus est. quae cum peragrasset, hoc dixit: 'facilius est ab istis locis latrones arceri quam tolli.' 6 veteranis omnia illa, quae anguste adeuntur, loca privata donavit addens, ut eorum filii ab anno octavo decimo, mares dumtaxat, ad militiam mitterentur, ne latrocinare <um>quam discerent.

XVII. 1 Pacatis denique omnibus Pamphyliae partibus ceterarumque provinciarum, quae sunt Isauriae vicina<e>, ad orientem iter flexit. 2 BIemmyas etiam subegit, quorum captivos Romam transmisit, qui mirabilem sui visum stupente p. R. praebuerunt. 3 Copte<n> praeterea et Ptolomaide<m> urbis ereptas barbarico servitio Romano reddidit iuri. 4 ex quo tantum profecit, ut Part<h>i legatos ad eum mitterent confitentes timorem pacemque poscentes, quos ille superbius acceptos magis timente<s> domum remisit. 5 fertur etiam epistula illius repudiatis donis, quae rex miserat, ad Narseum talis fuisse: 'miror te de omnibus, quae nostra futura sunt, tam pauca misisse. habeto interim omnia illa, quibus gaudes. quae si nos habere cupiamus, scimus, quem ad modum possidere debeamus.' 6 his acceptis litteris Narseus maxime territus, et eo praecipue quod Copten et Ptolomaidem conperit a Blemmyis, qui eas tenuerant, vindic<a>tas caesosque ad internicionem eos, qui gentibus fuerant ante terrori.

XVIII. 1 Facta igitur pace cum Persis ad Thracias redit et centum milia <B>asternarum in solo Romano constituit, qui omnes fidem servarunt. 2 sed cum et ex aliis gentibus plerosque pariter transtulisset, id est ex Gipedis, Grauthungis et V[l]andulis, illi omnes fidem fregerunt et occupato bellis tyrannicis Probo per totum paene orbem pedibus et navigando vagati sunt nec parum molestiae Romanae gloriae intulerunt. 3 quos quidem ille diversis vicibus variisque victoriis oppressit, paucis domum cum gloria redeuntibus, quod Probi evasissent manus. haec Probus cum barbaris gessit. 4 Sed habuit etiam non leves tyrannicos motus. nam et Saturninum, qui orientis imperium arripuerat, variis proeliorum generibus et nota virtute[m] superavit. quo victo tanta in oriente quies fuit, ut, quem ad modum vulgo loquebantur, mures rebelles nullus audiret. 5 deinde cum Proculus et Bonosus apud Agrippinam in Gallia imperium arripuissent omnesque sibi iam Brittannias, Hispanias et

bracatae Galliae provincias vindicarent, barbaris semet iuvantibus vicit. 6 ac ne requiras plura vel de Saturni<n>o vel de Proculo vel de Bonoso, suo eosdem inseram libro, pauca de [h]isdem, <ut> decet, immo ut poscit necessitas, locuturus. 7 unum sane sciendum est, quod Germani omnes cum ad auxilium essent rogati a Proculo, Pro<bo> servire maluerunt quam cum Bonoso et Proculo <imperare>. 8 Gallis omnibus et Hispani[i]s ac Brittanni[i]s hinc permisit, ut vites haberent vinumque conficerent. ipse Alman montem in Illyrico circa Sirmium militari manu fossum lecta vite[t] conseruit[u].

XIX. 1 Dedit Romanis etiam voluptates, et quidem insignes, delatis etiam congiariis. 2 triumphavit de Germanis et Blemmyis, omnium gentium drungos usque ad quinquagenos homines ante triumphum duxit. venationem in circo amplissimam dedi<t>, ita ut populus cunta diriperet. 3 genus autem spectaculi fuit tale: arbores valid<a>e per milites radicitus vuls<a>e conexis late longeque trabibus adfix<a>e sunt, terra deinde superiecta totusque circus ad silvae consitus speciem gratia novi[s] viroris effronduit. 4 missi deinde per omnes aditus strutiones mille, mille cervi, mille apri; iam damae, ibices, oves fer<a>e et cetera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt vel inveniri. inmissi deinde populares, rapuit quisque quod voluit. 5 [a]edidit alia die in amphit<h>eatro una missione centum iubatos leones, qui rugitibus suis tonitrus excitabant. 6 qui omnes <e> posticis interempti sunt non magnum praebentes spectaculum, quo occidebantur; neque enim erat bestiarum impetus ille, qui esse [ha]e caveis egredientibus solet; occisi sunt praeterea multi, qui dirigere nolebant, sagittis. 7 [s]editi deinde centum leopardi Libyci, centum deinde Syri; editae centum l<e>a<e>nae et ursi simul trecenti; quarum omnium ferarum magnum magis constat spectaculum fuisse quam gratum. 8 [a]edita praeterea gladiatorum paria trecenta [a] Blemmyis plerisque pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis et Sarmatis, nonnullis etiam latronibus Isauris.

XX. 1 Quibus peractis bellum Persicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus suis per insidias interemptus est. 2 causae occidendi eius haec fuerunt: primum quod numquam militem otiosum esse perpessus est, si quidem multa opera militari manu perfecit, dicens annonam gratuitam militem comedere non debere. 3 his addidit dictum ei[u]s grave, si umquam eveniat, salutare rei p., brevi milites necessarios non futuros. 4 quid ille conceperat animo qui hoc dicebat? nonne omnes barbaras gentes subie<ce>rat penitusque totum mundum fecerat iam Romanum? 5 'brevi, inquit, milites necessarios non habebimus.' quid est aliud dicere: Romanus iam miles erit nullus; ubique regnabit, omnia possidebi<t> mox secura res p., orbis terrarum non arma fabricabitur, non annonam praebebit, boves habebuntur <ar>atro, equus nascetur ad pacem, nulla erunt bella, nulla captivitas, ubique pax, ubique Romanae leges, ubique iudices nostri.

XXI. 1 Longius amore imperatoris optimi progredior quam pedestris sermo desiderat. quare addam illud, quod praecipue tanto viro fatalem properavit necessitatem. 2 nam cum Sirmium venisset ac solum patrium effecundari cuperet <et> dilatari, ad siccandam quandam paludem multa simul milia militum posiut ingentem parans fossam, qua[m] deiectis in Savum naribus loca Sirmiensibus profutura siccaret. 3 hoc permoti milites confugientem eum in turrem ferratam, [tam] quam ipse speculae causa e[t]latissimam exaedificaverat, interemerunt anno imperii sui quinto. 4 postea tamen ingens ei sepulchrum elatis aggeribus omnes pariter milites fecerunt cum titulo huius modi inciso marmori: 'hic Probus imperator et vere probus situs est, victor omnium gentium barbararum, victor etiam tyrannorum.'

XXII. 1 Conferenti mihi cum aliis imperatoribus principem Probum omnibus prope Romanis ducibus, qua[si] fortes clementes, qua prudentes, qua mirabiles extiterunt, intellego hunc virum aut parem fuisse aut, si non repugnat invidia furiosa, meliorem. 2 quinquennio enim imperii sui per totum orbem terrarum tot bella gessit, et quidem per se, ut mirabile sit, quem ad modum omnibus occurrerit proeliis. 3 multa manu sua fecit, duces praeclarissimos instituit. nam ex eius disciplina Carus, Diocletianus, Constantius, Asclepiodotus, Annibalianus, Leonides, Cecropius, Pisonianus, Herennianus, Gaudiosus, Ursinianus et ceteri, quos patres nostri mirati sunt et de quibus nonnulli boni principes extiterunt. 4 conferat nunc, cui placet, viginti Traiani Hadrianique annos, conferat prope totidem Antoninorum. nam quid de Augusto loquar, cuius imperii anni<s> vix potest advivi? malos autem principes taceo. ipsa vox Probi clarissima indicat, quid se facere potuissse speraret, qui dixit brevi necessarios milites non futuros.

XXIII. 1 Ille vero conscius sui non barbaros timuit, non tyrannos. 2 quae deinde felicitas emicuisset, si sub illo principe milites non fuissent? annonam provincialis daret nullus, stipendia de largitionibus nulla erogarentur, aeternos thesauros haberet Romana res p., nihil expenderetur a principe, nihil a possessore redderetur: aureum profecto saeculum promittebat. 3 nulla futura erant castra, nusquam lituus audiendus, arma non erant fabricanda, populus iste militantium, qui nunc bellis civilibus rem p. vexat, araret, studiis incumberet, erudiretur artibus, navigaret. adde quod nullus occideretur in bello. 4 dii boni, quid tantum vos offendit Romana res p., cui talem principem sustulistis? 5 eant nunc, qui ad civilia bella milites parant, in germanorum necem arment dexteras fratrum, hortentur in patrum vulnera liberos et divinitatem Probo derogent, quam imperatores nostri prudenter et consecrandam vultibus et ornandam templis {et} celebrandam ludis circensibus iudicarunt.

XXIV. 1 Posteri Probi vel odio <vel> invidiae [vel] timore Romanam re<m p.> fugerunt et in Italia circa Veronam ac B<e>nacum et Larium atque in his regionibus larem locaverunt. 2 sane quod praeterire non potui, cum imago

Probi in Veronensi sita fulmine i[e]cta esset, ita ut eius praetexta colores mutaret, aruspices responderunt huius familiae posteros tantae in senatu claritudinis fore, ut omnes summis honoribus fungerentur. 3 sed adhuc neminem vidimus, posteri autem aeternitatem videntur habere, non modum. 4 Senatus mortem Probi gravissime accepit, aeque populus. et cum esset nuntiatum Carum imperare, virum bonum quidem sed longe a moribus Probi, Carini causa filii eius, qui semper pessime vixerat, tam senatus quam populus inhorruit; 5 metuebant enim unusquisque tristiorem principem, sed magis improbum metueba<n>t heredem. 6 Hae<c> sunt, quae de Pro<bi> {vita} cognovimus vel quae digna memoratu[i] aestimavimus. 7 nunc in alio libro, et quidem brevi, de Firmo et Saturnino et Bonoso et Proculo dicemus. 8 non enim dignum fuit, ut quadrig<a>e tyrannorum bono principi miscerentur. post deinde si vita suppetit, Carum incipiemus propagare cum lib<e>ris.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

FLAVI VOPISCI SYRACUSII
FIRMUS SATURNINUS
PROCULUS ET BONOS<US>
<i.e. QUADRIGAE TYRANNORUM>

I. 1 Minusculos tyrannos scio plerosque tacuisse aut breviter praeterisse. nam et Suetonius Tranquillus, emendatissimus et candidissimus scriptor, Antoni[n]um, Vindicem tacuit, contentus eo quod eos cursim perstrinxerat, et Marius Maximus, qui Avidium Marci temporibus, Albinum et Nigrum Severi non suis propriis libris sed alienis innexuit. 2 et de Suetonio non miramur, cui familiare fuit amare brevitatem. quid Marius Maximus, homo omnium verbosissimus, qui et mythist[h]oricis se voluminibus inplicavit, num ad istam descriptionem curamque descendit? 3 atque contra, Treb<ell>i<u>s Pollio ea fuit diligentia, ea cura in edendis bonis malisque principibus, ut etiam triginta tyrannos uno breviter libro concluderet, qui Valeriani et Gallieni nec multo superiorum aut inferiorum principum fuere temporibus. 4. quare etiam <laudes, quod nobis> quoque etiamsi <festinemus>, non tamen minima fuerit cura, ut dictis Aureliano, Tacito et Floriano, Probo etiam, magno ac singulari principe, cum dicendi essent Carus, Carinus et Numerianus, de Saturnino, Bonoso et Proculo et Firmo, qui sub Aureliano fuerant, non taceremus.

II. 1 Scis enim, mi Basse, quanta nobis contentio proxime fuerit cum a[r]matore historiarum Marco F[r]onteio, cum ille diceret Firmum, qui Aureliani temporibus Aegyptum occupaverat, latrunculum fuisse, non principem, contra ego mecumque Rufius Celsus et Ceionius Iulianus et Fabius Sossianus contenderent dicentes illum et purpura usum et percussa moneta Augustum esse vocitatum, cum etiam nummos eius Severus Arc<h>ontius protulit, de Gr<a>ecis autem Aegyptiisque libris convicit illum autokratora in [a]edictis suis esse vocatum. 2 et illi quidem adversum nos contendenti haec

sola ratio fuit, quod dicebat Aurelianum in edicto suo non scripsisse, quod tyrannum occidisset, sed quod latrunculum quendam a re p. removisset; proinde quasi digne tanti, princeps nominis debuerit tyrannum appellare hominem tenebrarium aut non semper latrones vocitaverint magni principes eos, quos invadentes purpuras necaverunt. 3 ipse ego in Aureliani vita, priusquam de Firmo cuncta cognoscerem, Firmum non inter purpuratos habui, sed quasi quendam latronem; quod idcirco dixi, ne qui<s>, me oblitum aestimaret mei. 4 sed ne volumini, quod brevissimum promisi, multa conectam, veniamus ad Firmum.

III. 1 Firmo patria Seleucia fuit, tametsi plerique Graecorum alteram tradunt, ignari eo tempore ipso tres fuisse Firmos, quorum unus praefectus Aegypti, alter dux limi[li]tis Africani idemque pro consule, tertius iste Zenobiae amicus ac socius, qui Alexandriam Aegyptiorum incitatus furore pervasit et quem Aurelianus solita virtutum suarum felicitate contrivit. 2 de huius divitiis multa dicuntur. nam et vitreis quadraturis bitumine aliisque medicamentis insertis domum in<s>tr[od]uxisse perhibetur et tantum habuisse de c<h>artis, ut publice saepe diceret exercitum se alere posse papyro et glutine. 3 idem et cum Blemmyis societatem maximam tenuit et cum Saracenis. naves quoque ad Indos negotia<to>rias saepe misit. 4 ipse quoque [ipse perhibetur] dicitur habuisse duos dentes elephanti pedum denum, e quibus Aurelianus sellam constituerat facere ad<d>itis aliis duobus, in qua Iuppiter aureus, et gemmatus sederet cum specie praetext<a>e ponendus in templo Solis, Appenninis sortibus ad[d]itis, quem appellari voluerat lovem Consulem vel Consulentem. 5 sed eosdem dentes postea Carinus mulieri cuidam dono dedit, quae lectum ex his fecisse narratur. <quam>, quia et nunc scitur et sciri apud posteros nihil proderit, taceo. 6 ita donum Indicum, Iovi Optimo Maximo consecratum, per deterrimum principem et ministerium libidinis factum videtur <et> pretium.

IV. 1 Fuit tamen Firmus statura ingenti, oculis foris eminentibus, capillo crispo, fronte vulnerata, vultu nigriore, reliqua parte corporis candidus sed pilosus atque hispidus, ita ut eum plerique Cyclopem vocarent. carne multa vescebatur, struthionem ad diem comedisse fertur. 2 vini non multum bibit, aqu<a>e plurimum, mente firmissimus, nervis robustissimus, ita ut Tritanum vinceret, cuius Varro meminit. 3 nam et incudem superpositam pectori constanter aliis [s]tu<n>dentibus pertulit, cum ipse reclinis ac resupinus et curvatus in manus penderet potius quam iaceret. fuit tamen ei contentio cum Aureliani ducibus ad bibendum, si quando e[i]um temptare voluisse<n>t. 4 nam quidam Burburus nomine de numero vexillariorum, notissimus potator, cum ad bibendum eundem provocasset, s[a]itu<l>as duas plenas mero duxit et toto postea convivio sobrius fuit; et cum ei Burburus diceret: 'quare non faeces bibisti?', respondit ille: 'stulte, terra non bibitur.' levia persequimur, cum maiora dicenda sint.

V. 1 Hic ergo contra Aurelianum sumpsit imperium ad defendendas partes, quae supererant, Zenobiae. sed Aureliano de Thraciis redeunte superatus est. multi dicunt laqueo eum vitam finisse: aliud <e>dictis suis ostendit <Aurelianus>. namque cum eum vicisset, tale edictum Romae proponi iussit: 3 'amantissimo sui populo Romano Aurelianus Augustus salutem dicit. pacato undique gentium toto, qua late patet, orbe terrarum Firmum etiam latronem Aegyptium, barbaricis motibus aestuantem et feminei propudii reliquias colligentem, ne plurimum loquar, fugavimus, obsedimus, cruciavimus et occidimus. 4 nihil est, Romulei Quirites, quod timere possitis. canon Aegypti, qui suspensus per latronem inprobum fuerat, integer veniet. 5 sit vobis cum senatu concordia, cum equestri ordine amicitia, cum praetorianis adfectio. ego efficiam, ne sit aliqua sollicitudo Romana. 6 vacate ludis, vacate circensibus. nos publicae necessitates teneant, vos occupent voluptates. quare sanctissimi Quirites,' et reliqua.

VI. 1 Haec nos de Firmo cognovisse scire debuisti, sed digna memoratu. 2 nam ea, quae de illo Aurelius Festivus, libertus Aureliani, singillatim rettulit, si vis cognoscere, eundem oportet legas, maxime cum dicat Firmum eundem inter crocodillos, unctum crocodillorum adipibus, natasse et elephantum rexisse et hippopotamo sedisse et sedentem ingentibus strutionibus vectum esse et quasi volitasse. 3 sed haec scire quid prodest? cum et Livius et Sallustius taceant res leves de his, quorum vita<s> arripuerunt. 4 non enim scimus, quales mulos Clodius habuerit aut mulas Titus Annius Milo, aut utrum Tusco equo sederit Catil[I]ina an Sardo, vel quali <in> clamide Pompeius usus fuerit purpura. 5 quare finem de Firmo faciemus venientes ad Saturninum, qui contra Probum imperium sibimet in orientis partibus vindicavit.

VII. 1 Saturninus oriundo fuit Gallus, ex gente hominum inquietissima et avida semper vel faciendi principis vel imperii. 2 huic inter ceteros duces, quod vere summus vir esset, certe videretur, Aurelianus limitis orientalis ducatum dedit, sapienter praecipiens, ne umquam Aegyptum videret. 3 cogitabat enim, quantum videmus, vir prudentissimus Gallorum naturam et verebatur, ne, si praeturbidam civitatem vidisset, quo eum natura ducebat, e<o> societate quoque hominum duceretur. 4 sunt enim Aegyptii, ut satis nosti, <in>venti ventosi, furibundi, iactantes, iniuriosi atque adeo vani, liberi, novarum rerum usque ad cantilenas publicas cupientes, versificatores, epigrammatarii, mathematici, haruspices, medici. 5 nam <in> eis C<h>ristiani, Samaritae et quibus praesentia semper tempora cum enormi libertate displiceant. 6 ac ne quis mihi Aegyptiorum irascatur et meum esse credat, quod in litteras rettuli, Hadriani epistolam, <p>romam ex libris Flegontis liberti eius proditam, ex qua penitus Aegyptiorum vita detegatur.

VIII. 1 'Hadrianus Augustus Serviano consuli salutem. Aegyptum, quam mihi laudabas, Serviane carissime, totam didici levem, pendulam et ad omnia

famae momenta volitantem. 2 illic qui Serapem colunt, C<h>ristiani sunt et devoti sunt Serapi, qui se C<h>risti episcopos dicunt, nemo illic archisynagogus Iud<a>eorum, nemo Samarites, nemo C<h>ristianorum presbyter non mathematicus, non haruspex, non aliptes. 4 ipse ille patriarcha cum Aegyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. 5 genus hominum seditiosissimum, vanissimum, iniuriosissimun, civitas opulenta, dives, fecunda, in qua nemo vivat otiosus. 6 alii vitrum, conflant, aliis c<h>arth[h]a conficitur, omnes certe linifiones <aut> cuiuscumque artis et <professionis> videntur; et habent podagrosi, quod agant, habent <prae>cisi, quod agant, habent caeci, quod faciant, ne chiragrici quidem apud eos otiosi vivunt. unus illis deus nummus est. 7 hunc Christiani, hunc Iud<a>ei, hunc omnes venerantur et gentes. et utinam melius esset morata civitas, digna profecto, quae pro sui f<ec>unditate, quae pro sui magnitudine totius Aegypti tenea[n]t principatum. 8 huic ego cuncta concessi, vetera privilegia reddidi, nova sic addidi, ut praesenti gratias agerent. denique ut primum inde discessi, et in filium meum Verum multa dixerint, et de Antin[in]o<o> quae dixerint, comperisse te credo. 9 nihil illis opto, nisi ut suis pullis alantur, quos quem ad modum fecundant, pudet dicere. 10 calices tibi allassontes <di>versi coloris transmisi, quos mihi sacerdos templi obtulit, tibi et sorori meae specialiter dedicatos, quos tu velim festis diebus conviviis adhibeas. caveas tamen, ne his Africanus noster indulgenter utatur.'

IX. 1 Haec ergo cogitans de Aegyptiis Aurelianus iusserat, ne Saturninus Aegyptum videret, et mente quidem divina. nam ut primum Aegyptii magnam potestatem ad se venisse viderunt, statim clamarunt: 'Saturnine Auguste, dii te servent!' 2 et ille quidem, quod negari non potest, vir sapiens de Alexandrina civitate mox fugit atque ad Pal<a>estinam rediit. 3 ibi tamen cum cogitare coepisset tutum sibi non esse, si privatus viveret, deposita purpura ex simulacro Veneris cy[n]clade uxoria militibus circumstantibus amictus et adoratus est. 4 avum meum saepe dicentem audivi se interfuisse, cum ille adoraretur. 5 'flebat', inquit, 'et dicebat: "necessarium, si non adroganter dicam, res p. virum perdidit. ego certe instauravi Gallias, ego a Mauris possessam Africam reddidi, ego Hispanias pacavi. sed quid prodest? omnia haec adfectato semel honore perierunt."

X. 1 Et cum eum animarent vel ad vitam vel ad imperium, qui amicuerunt purpuram, in haec verba disseruit: 'nescitis, amici, quid mali sit imperare. 2 gladii s<a>eta pendente[bu]s cervicibus inminent, hastae undique, undique spicula. ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur. non cibus pro voluptate, non i[n]ter pro auctoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. 3 adde, quod omnis aetas in imperio reprehenditur: senex est quispiam: inhabilis videtur; at iuvenis: <ard>et furore. iam quid amabilem omnibus Probum dico? cui <cum> me <ae>mulum esse cupitis, cui libens c[a]edo et cuius esse dux cupio, in necessitatem mortis me trahitis. habeo solacium mortis: solus perire non potero.' 4 Marcus Salvidienus hanc ipsius orationem

vere fuisse dicit, et fuit re vera non parum litteratus. nam et in Africa r<h>e[c]tori[o] operam dederat, Romae frequentavera[n]t pergula<s> magistrales.

XI. 1 Et ne longius progrediar, dicendum est, quod praecipue ad hunc pertinet, errare quosdam et putare hunc esse Saturninum, qui Gallieni temporibus imperium occupavit, cum [h]is longe alius sit et [a] Probo paene nolent<e> sit occisus. 2 fertur autem Probus et clementes ad eum litteras saepe misisse et veniam esse pollicitum, sed milites, qui cum eo fuerant, non credidisse. 3 obsessum denique in castro quodam ab his, quos Probus miserat, invito Probo esse iugulatum.

4 Longum est frivola quaeque conectere, odiosum dicere, quali statura fuerit, quo corpore, quo decore, quid biberit, quid comederit, ab aliis ista dicantur, quae prope ad exemplum nihil prosunt. nos ad ea, quae sunt dicenda, redeamus.

XII. 1 Proculo patria Albinga[t]uni fuere, positi in Alpibus maritimis. domi nobilis sed maioribus latrocinantibus atque adeo pecore ac servis et his rebus, quas abduxerat, satis dives. 2 fertur denique eo tempore, quo sumpsit imperium, duo milia servorum suorum armasse. 3 huic uxor virago, quae illum in hanc praecipitavit dementiam, nomine Samso, quod ei postea inditum est, nam antea Vituriga nominata est. 4 filius Herennianus, quem et ipsum, si quinquennium implesset, ita enim loquebatur, ditasset imperio. 5 homo, quod negari non potest .... e idemque fortissimus, ipse quoque latrociniis adsuetus, qui tamen armatam semper egerit vitam. nam et multis Iegionibus tribunus praefuit et fortia edidit facta. 6 et quoniam minima quaeque iocunda sunt atque habent aliquid gratiae cum leguntur, tacendum non est, quod et ipse gloriatur in quadam sua [a]epistola, quam ipsam melius est ponere quam de ea plurimum dicere: 7 'Proculus Maeciano adfini salutem dicit. centum ex <S>armatia virgines cepi. ex his una nocte decem in<i>vi; omnes tamen, quod in me erat, mulieres intra dies quindecim reddidi.' — 8 gloriatur, ut vides, rem ineptam et satis libidinosam atque inter fortes se haberi credit, si criminum densitate co<nc>al<l>escat.

XIII. 1 Hic tamen cum etiam post honores militares [cum] se inprobe, libidinose, tamen fortiter gereret, hortantibus Lugdunensibus, qui et ab Aureliano graviter contusi videbantur et Probum vehementissime pertimescebant, in imperium vocitatus est, ludo p<a>ene ac ioco, ut Onesimus dicit, quod quidem apud nullum alium repperisse me scio. 2 nam cum in quodam convivio ad latrunculos luderetur atque ipse decies imperator exisset, quidam non ignobilis scurra 'ave' inquit, 'August[a]e' adIataque Iana purpurea umeros eius vinxit eumque adoravit; timor inde consciorum atque inde iam exercitus temptatio et imperii. 3 non nihilum tamen Gallis profuit. nam Alamannos, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriae splendore

contrivit, numquam aliter quam latrocinandi pugnans modo. 4 hunc tamen Probus fugatum usque ad ultimas terras et cupientem, in Francorum auxilium venire, a quibus originem se trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus Francis, quibus familiare est ridendo fidem frangere, vicit et interemit. 5 posteri eius etiam nunc apud Albingaunos agunt, qui ioco solent dicere sibi non placere esse vel principes vel latrones. 6 Haec digna memoratu de Proculo didicisse me memini. veniamus ad Bonosum, de quo multo minora condidi.

XIV. 1 Bonosus domo Hispaniensi fuit, origine Brittannus, Galla tamen matre, ut ipse dicebat, r<h>et[h]oris filius ut ab aliis comperi, p<a>edagogi litterarii. parvulus patrem amisit atque a matre fortissima educatus litterarum, nihil didicit. 2 militavit primum inter ordinarios, deinde inter [a]equites; duxit ordines, tribunatus egit, dux limitis R<a>etici fuit, bibit, quantum hominum nemo. 3 de hoc Aurelianus saepe dicebat: 'non ut vivat, natus est, sed ut bibat.' quem quidem diu i<n> honore habuit causa militiae. 4 nam si quando legati barbarorum undecumque gentium venissent, ipsi propinabantur, ut eos inebriaret atque ab his per vinum cuncta cognosceret. ipse quantumlibet bibisset, semper securus et sobrius et, ut <O>nes[c]imus dicit scriptor vitae Probi, adhuc in vino prudentior. 5 habuit praeterea rem mirabilem, ut quantum bibisset, tantum mingeret[ur], neque umquam eius aut pectus aut venter aut vesica, gravaretur.

XV. 1 Hic idem, cum quodam tempore in Reno Romanas lusorias Germani incendissent, timore ne poenas daret, sumpsit imperium idque diutius tenuit quam merebatur. 2 nam longo gravique certamine a Probo superatus laqueo vitam finivit, cum quidem iocus exstitit amphoram pendere, non hominem. 3 Filios duos reliquit, quibus ambobus Probus pepercit, uxore[m] quoque eius in honore habita et usque ad mortem salario praestito. 4 fuisse enim dicitur, ut et avus meus dicebat, femina singularis exempli et familiae nobilis, gentis tamen Gothicae; quam illi Aurelianus uxorem idcirco dederat, ut per eum a Gothis cuncta cognosceret. erat enim illa virgo regalis. 5 exstant litterae ad legatum Thraciarum scriptae de his nuptiis et donis, quae Aurelianus Bonoso duci nuptiarum causa {dari} iussit, quas ego inserui: 6 'Aurelianus Augustus Gallonio Avito salutem. superioribus litteris scripseram, ut optimates Gothicas aput Perinthum conlocares, decretis salariis, non ut singula<e> acciperent, sed ut septem simul unum convi<vi>um haberent. cum enim divisae accipiunt, et illae parum sumunt, et res p. plurimum perdit. 7 nunc tamen, quoniam placuit Bonoso Hunilam dari, dabis ei iuxta brevem infra scriptum omnia, quae praecipimus; sumptu etiam publico nuptias c[a]elebrabis.' 8 Brevis munerum fuit: 'tunicas palliolatas ianthinas subsericas, tunicam auro clavatam subsericam librilem unam, interulas dilores duas et reliqua, quae matron<a>e conveniunt. ipsi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, aeris sestertium decies.' 9 Haec me legisse teneo de Bonoso. et potui quidem horum vitam praeterire, quos nemo quaerebat, attamen, ne quid fidei deesset, etiam de his, quae didiceram, intimanda curavi. 10 supersunt mihi

Carus, Carinus et Numerianus, nam Diocletianus et qui secuntur stilo maiore dicendi sunt.

Historia Augusta The Latin Library The Classics Page

FLAVI VOPISCI SYRACUSII
CARUS ET CARI<NUS> ET NUMERIANUS

I. 1 Fato rem p. regi eamqu[a]e nunc ad summum evehi, nunc ad minima retrahi Probi mors satis prodidit. 2 nam cum ducta per tempora variis vel erecta[m] motibus vel adflicta[m], nunc tempestate aliqua nunc felicitate variata omnia prope passa esset, quae patitur in homine uno mortalitas, videbatur post diversitatem malorum iam secura continuata felicitate mansura post Aurelianum vehementem principem Probo ex sententia <senatus ac populi> leges et gubernacula [senatus ac populo] temperante. 3 sed ruina ingens vel naufragii modo vel incendii accensis fataliter militibus sublato {e} medio tali principe in eam desperationem votum publicum redegit, ut timerent omnes Domitianos, Vitellios et Nerones. 4 plus enim timetur de incertis moribus principis quam speratur, maxime in ea re p., qu<a>e recentibus confossa, vulneribus Valeriani captivitatem, Gallieni luxuriam, triginta etiam prope tyrannorum <conluvionem> caesa civilium membra sibimet vindicantium perpessa m<a>eruerit.

II. 1 Nam si velimus ab ortu urbis repetere, quas varietates sit passa Romana, res p., inveniemus nullam magis vel bonis floruisse vel malis laborasse. 2 et, ut a Romulo incipiam, vero patre ac parente rei p., quae illius felicitas fuit, qui fundavit, constituit roboravitque rem p. atque unus omnium conditorum perfectam urbem reliquit? 3 quid deinde Numam loquar, qui frementem bellis et gravidam triumphis civitatem. rel<i>gione munivit? 4 viguit ig<it>ur usque ad Tarquinii Superbi tempora nostra res p., sed passa, tempestatem de moribus regiis non sine gravi exitio semet ulta est. 5 adolevit deinde usque ad tempora Gallicani belli, sed quasi quodam mersa naufragio capta praeter arcem urbe plus prope mali sensit quam timeba<n>t boni. 6 reddidit se deinde in integrum, sed eo usque gravata est Punicis bellis ac terrore Pyrr<h>i, ut mortalitatis mala praecordiorum timore sentiret.

III. 1 Crevit deinde victa Carthagine trans maria missis imperiis, sed socialibus adfecta discordiis extenuato felic<it>atis sensu usque ad Augustum bellis civilibus, adfecta consenuit. per Augustum deinde reparata, si reparata dici potest libertate deposita. 2 tamen utcumque, etiamsi domi tristis fuit, apud exteras gentes effloruit; passa deinceps tot Nerones, per Vespasianum extulit caput. 3 nec omni Titi felicitate laetata, Domitiani vulnerata inmanitate per Nervam atque Traianum usque ad Marcum solito melior, Commodi v[a]ecordia et crudelitate lacerata est. 4 nihil post haec praeter Severi diligentiam usque {ad} Alexandrum Mam<a>eae sensit bonum. 5 longum est,

quae secuntur, universa conectere: uti enim principe Valeriano non potuit et Gallienum per annos quindecim passa est. 6 invidit Claudio longi<n>quitatem imperii amans vari[a]etatum prope et semper inimica, fortuna iustitiae. 7 sic enim Aurelianus occisus est, sic Tacitus absumptus, sic Probus caesus, ut appareat nihil tam gratum esse fortunae, quam ut ea, quae sunt in publicis actibus, eventuum vari[a]etate mutentur. 8 sed quorsum talibus qu[a]erellis et temporum casibus detinemur? veniamus ad Carum, medium, ut ita dixerim, virum et inter bonos magis quam inter malos principes conlocandum et longe meliorem, si Carinum non reli[n]quisset heredem.

IV. 1 Cari patria sic ambigue a plerisque proditur, ut prae summa varietate dicere nequeam, [ae]quae illa vera si[n]t. 2 Onesimus enim, qui diligentissime vitam Probi scripsit, Romae illum et natum et eruditum, sed Illyricianis parentibus fuisse contendit. 3 sed Fabius Ceryllianus, qui tempora Cari, Carini et Numeriani solertissime persecutus est, neque Romae sed in Illyrico genitum, neque Pannoniis sed Poenis parentibus adserit natum. 4 in ephemeride quadam legisse <me> memini Carum Mediolanensem fuisse, sed a<l>bo curia<e> Aquil<e>iensis civitatis insertum. 5 ipse se, quod negari non potest, ut epistula eius indicat, quam pro consul[a]e ad legatum suum scripsit, cum eum ad bona hortaretur officia, Romanum vult videri. 6 [a]epistula Cari: 'Marc[li]us Aurelius <Carus> pro consul[a]e Ciliciae Iunio legato suo. maiores nostri, Romani illi principes, in legatis creandis hac usi sunt consuetudine, ut morum suorum specimen per eos ostenderent, quibus rem publicam delegabant. 7 ego vero, si ita non esset, aliter non fecissem: <non> feci aliter, si te iuvante non fallar; fac igitur, ut maioribus nostris, id est Romanis non discrepemus viris.' 8 Vides tota [a]epistula maiores suos Romanos illum velle intellegi.

V. 1 Indicat et oratio eius ad senatum data istam generis praerogativam. nam cum primum imperator esset creatus, sic ad senatorium ordinem scripsit. 2 inter cetera: 'gaudendum est itaque, p. c., quod unus ex vestro ordine, vestri etiam generis imperator est factus. quare adnitemur, ne meliores peregrini quam vestri esse videantur.' 3 hoc quoque loco satis clarum est illum voluisse intellegi se esse Romanum, id est Roma oriundum. 4 Hic igitur per civiles <et> militares gradus, ut tituli statuarum eius indicant, praef. praet. a Probo factus tantum sibi aput milites amoris locavit, ut interfecto Probo tanto prinicipe solus dignissimus videretur imperio.

VI. 1 Non me praeteriit suspicatos esse plerosque et eos infasto<s> ret<t>ulisse Cari factione interemptum Probum, sed <ne>que[d] meritum Probi erga Carum neque Cari mores id credi patiuntur, simul quia Probi mortem et acerrime et constantissime vindicavit. 2 quid autem de eo Probus senseri[n]t, indicant litter<a>e de eius honoribus ad senatum dat<a>e: 'Probus Augustus amantissimo senatui suo salutem dicit.' inter cetera: 'felix autem esset nostra res p., si, qualis Carus est aut plerique vestrum, plures haberem in

actibus conlocatos. 3 quare equestrem statua<m> viro morum veterum, si vobis placeat, decernendam censeo, addito eo ut publico suumptu [vel] eidem exaedificetur domus marmoribus a me delatis. decet enim nos talis integritatem remunerari viri' et reliqua.

VII. 1 Ac ne minima quaeque conectam et ea, quae apud alios poterunt inveniri, ubi primum accepit imperium, consensu omnium militum bellum Persic[c]um, quod Probus parabat, adgressus est liberis Caesaribus nuncupatis, et ita quidem ut Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectissimis destinaret, secum vero Numerianum, adule<s>centem cum lectissimum tum etiam disertissimum, duceret. 2 et dicitur quidem s<a>epe dixisse se miserum, quod Carinum ad Gallias principem mitteret, neque illa aetas esset Numeriani, ut illi Gallicanum, quod maxime constantem principem quaerit, crederetur imperium. sed haec alias. 3 nam exstant <et>iam litter<a>e Cari, quibus aput praefectum suum de Carini moribus qu[a]eratur, ut appareat verum esse, quod Onesimus dicit, habuisse in animo Carum, ut Carino Caesareanum abrogaret imperium. 4 sed haec, ut diximus, alias in ipsius Carini vita dicenda sunt. nunc ad ordinem revertemur.

VIII. 1 Ingenti apparatu et toti[u]s viribus Probi profligato magna ex parte bello Sarmatico, quod gerebat, contra Persas profectus nullo sibi occurrente Mesopotamia<m> Carus cepit et <C>testifontem usque pervenit occupatisque Persis domestica seditione imperatoris Persi<ci> nomen emeruit. 2 verum cum avidus gloriae, pra<e>fecto suo maxime [i]urgente, qui et ipsi et filii<s> eius quaerebat exitium cupiens imperare, longius progressus esset, ut alii dicunt morbo, ut plures fulmine interemptus est. 3 negari non potest eo tempore, quo perit, tantum fuisse subito tonitruum, ut multi terrore ipso exanimati esse dicantur. cum igitur <a>egrotaret atque in tentorio iaceret, ingenti exorta tempestate inmani coruscatione, inmaniore, ut diximus, tonitru exanimatus est. 4 Iulius Ca<l>purnius, qui ad memoriam dictabat, talem ad praefectum urbis super morte Cari [a]epistulam dedit. 5 inter cetera: 'cum', inquit,'Carus, princeps noster vere carus, aegrotaret et <in tentorio iaceret>, tanti turbinis subito exorta tempestas est, ut caligarent omnia neque alterutrum nosceret; coruscationum deinde ac tonitruum in modum [fulgurum] igniti sideris continuata vibratio omnibus nobis veritatis scientiam sustulit. 6 subito enim conclamatum est imperatorem mortuum, et post illud praecipu[a]e tonitru<u>m, quo<d> cuncta terruerat. 7 his accessit quod cubiculari dolentes principis mortem incenderunt tentorium. unde su<b>it<o> fama emersit fulmine interemptum eum, quem, quantum scire possumus, aegritudine constat absumptum.'

IX. 1 Hanc ego epistulam idcirco indidi, quod plerique dicunt vim fati quandam esse, ut Romanus princeps Ctesifontem transire non possit, ideoque Carum fulmine absumptum, quod eos fines transgredi cuperet, qui fataliter constituti sunt. 2 sed sibi habeat artes suas timiditas, calcanda virtutibus. 3

licet plane ac licebit (per sacratissimum Caesarem Maximianum constitit) Persas vincere atque ultra eos progredi, et futurum reor, si a nostris non deseratur promissus numinum favor. 4 Bonum principem Carum fuisse cum multa indicant tum illud etiam, quod, statim est adeptus imperium, Sarmatas adeo morte Probi feroces, ut invasuros se non solum Illyricum sed Thracias quoque Italiamque minarentur, ita s[i]ci<e>nter bella par<t>iendo contudit, ut paucissimis diebus Pannonias securitate donaverit occisis Sarmatarum sedecim mili[ti]bus, captis diversi sex[s]us viginti milibus.

X. 1 Haec de Caro satis esse credo. veniamus ad Numerianum. huius et iun<c>tior patri et admirabilior per socerum suum facta videtur historia. et quamvis Carinus maior aetate fuerit, prior etiam Caesar quam <Numerianus> sit nuncupatus, tamen necesse est, ut prius de Numeriano loquamur, qui patris secutus est mortem, post de Carino, quem vir rei p. necessarius Augustus Diocletianus habitis conflictibus interemit.

XI. 1 Numerianus, Cari filius moratus egregi[a]e et vere dignus imperio, eloquentia etiam praepollens, adeo ut puer public[a]e declamaverit feranturque illius scripta nobilia, declamationi tamen magis quam Tulliano adcommodiora stilo. 2 versu autem talis fuisse praedicatur, ut omnes poetas sui temporis vicerit. nam et cum Olympio Nemesiano contendit, qui halieutika kunegetika et nautika scripsit qui[n]que omnibus coloribus inlustratus emicuit, et Aurelium Apollinarem <i>amborum scriptorem, qui patris, eius gesta in litteras ret<t>ulit, [h]isdem, qu<a>e recitaverat, editis veluti radio solis obtexit. 3 huius oratio fertur ad senatum missa tantum habuisse eloquentiae, ut illi[s] statua non quasi C<a>esari sed quasi r<h>et[h]ori decerneretur, ponenda in bibliotheca[e] Ulpia, cui suscriptum est: 'Numeriano Caesari, oratori temporibus suis potentissimo.'

XII. 1 Hic patri comes fuit bello Persico. quo mortuo, cum oculos dolere coepisset, quod illud aegritudinis genus nimia utpote <vigilia> confecto familiarissimum fuit, ac lectica porta<re>tur, factione Apri soceri sui, qui invadere conabatur imperium, occisus est. 2 sed cum per plurimos dies de imperatoris salute quaereretur a milite, contionareturque Aper idcirco illum videri non posse, quod oculos invalidos, a[c] vento ac sole subtraheret, foetore tamen cadaveris res esset prodita omnes invaserunt Aprum, cuius factio latere non potuit, eumque ante signa et principia protraxere. tunc habita est ingens contio, factum etiam tribunal.

XIII. 1 et cum qu<a>ereretur, quis vindex Numeriani iustissimus fieret, quis daretur rei p. bonus princeps, Diocletianum omnes divino consensu, cui multa iam signa facta dicebantur imperii, Augustum appellaverunt, domesticos tunc regentem, virum insignem, callidum, amantem rei p., amantem suorum et ad omnia, quac tempus quaesiverat, temperatum, consiIii semper alti, nonnumquam tamen <ferreae> frontis, sed prudentia e<t> nimia pervicacia

motus inquieti pectoris conprimentis. 2 hic cum tribunal cons<c>endisset atque Augustus esset appellatus et quaereretur, quem ad modum Numerianus esset occisus, educto gladio Aprum praefectum praetori ostentans percussit, addens verbis suis: 'hic est auctor necis Numeriani.' sic Aper foeda vit<a> et deformibus consiliis agens dignum moribus suis exitum dedit. 3 avus meus ret<t>ulit interfuisse conti[ci]oni, cum Diocletiani manu esset Aper occisus; dixisse autem dicebat Diocletianum, <cum Aprum> percussisse<t>: 'gloriare, Aper,

Aeneae magni dextra cadis.'

4 quod ego miror de homine militari, quamvis pIurimos plane sciam militares vel Gr<a>ec[a]e vel Latin[a]e vel comicorum usurpare dicta vel talium poetarum. 5 ipsi denique comici plerumque sic milites inducunt, ut eos faciant vetera dicta usurpare. nam et 'lepus tute es: pulpamentum quaeris' Livii Andronici dictum est, multa alia, quae Plautus Cae<ci>liusque posuerunt.

XIV. 1 Curiosum [non] puto neque satis vulgare fabellam de Diocletiano Augusto ponere hoc convenientem loco, quae illi data est ad omen imperii. --avus meus mihi ret<t>ulit ab ipso Diocletiano compertum--. 2 'cum', inquit, 'Diocletianus apud Tungros in Gallia in quadam caupona moraretur in minoribus adhuc locis militans et cum Dryade quadam muliere [cu]rationem convictus sui cotidiani faceret atque illa diceret: 'Diocletiane, nimium avarus, nimium parcus es', ioco non serio Diocletianus respondisse fertur. 'tunc ero largus, cum fuero imperator.' 3 post quod verbum Dryas dixisse fertur: 'Diocletian[a]e, iocari noli, nam eris imperator, cum Aprum occideris.'

XV. 1 Semper in animo Diocletianus habuit imperii cupiditatem, idque Maximiano conscio atque avo meo, cui hoc dictum a Dryad[a]e ipse ret<t>ulerat. 2 denique, ut erat altus, risit et tacuit. apros tamen in venatibus, ubi fuit facultas, manu sua semper occidit. 3 denique cum Aurelianus imperium accepisset, cum Probus, cum Tacitus, cum ipse Carus, Diocletianus dixit: 'ego semper apros occido, sed alter utitur pulpamento.' 4 iam illud notum est atque vulgatum, quod, cum occidisset Aprum praefectum praet., dixisse fertur: 'tandem occidi Aprum fatalem.' 5 ipsum Diocletianum idem avus meus dixisse dicebat nullam aliam sibi causam occidendi manu sua fuisse, nisi ut impleret Dryadis dictum et suum firmaret imperium. 6 non enim tam crudelem se innotescere cuperet, primis maxime diebus imperii, nisi illum necessitas ad hanc atrocitatem occisionis adtraheret.

XVI. 1 Dictum est de Caro, dictum etiam de Numeriano, superest nobis Carinus, homo omnium contaminatissimus, adulter, frequens corruptor iuventutis (pudet dicere, quod in litteras Onesimus ret<t>ulit), ipse quoque male usus genio sexus sui. 2 hic cum Caesar decretis sibi Galliis atque Italia[e], Illyrico, Hispani<i>s ac Brittanni<i>s et Africa relictus a patre

Caesareanum teneret imperium, sed ea lege, ut omnia faceret, quae Augusti faciunt, inormibus se vitiis et ingenti foeditate 3 maculavit, amicos optimos quosque releg<av>it, pessimum quemque elegit aut tenuit, praef. urbi unum ex cancellariis suis fecit, quo foedius nec cogitari potuit aliquando nec dici. 4 praef. praetorii, quem habebat, occidit; 5 in eius locum Matronianum, veterem conciliatorem, fecit, unum ex his notariis, quem stup<ro>rum et libidinum conscium semper atque adiutorem habuerat. 6 invito patre consul processit. superbas ad senatum litteras dedit. 7 vulgo urbis Romae, quasi populo Romano, bona senatus promisit. uxores ducendo ac reiciendo novem duxit pulsis pleri<s>que praegnatibus. mimis, meretricibus, pantomimis, cantoribus atque lenonibus Palatium replevit. 8 fastidium suscribendi tantum habuit, ut inpurum quendam, cum quo semper meridi[a]e iocabatur, ad suscribendum poneret, quem obiurgabat plerumque, quod bene, suam imitaretur manum.

XVII. 1 Habuit gemmas in calceis; nisi gemmata fibula usus non est, balteo[m] etiam saepe gemmato[m]. regem denique illum Illyrici plerique vocitarunt. 2 praef(ectis) numquam, <numquam> consulibus obviam processit. hominibus inprobis plurimum detulit eosque ad convivium semper vocavit. 3 centum libras avium, centum piscium, mill[a]e divers<a>e carnis in convivio suo frequenter exhibuit. vini plurimum effudit. inter poma et melones natavit. rosis Mediola<nen>sibus et triclinia et cubicula stravit. 4 balneis ita frigidis usus est, ut solent esse cellae suppositoriae, frigidariis semper nivalibus. 5 cum hiemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fontana esse<t> pertepi<d>a, ut adsolet per hiemem naturaliter, eaque in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur: 'aquam mihi muliebrem praepara<s>tis.' atque hoc eius clarissimum dictum effertur. 6 audiebat pater eius, quae ille faceret, et clamabat: 'non est meus.' statuerat denique Constantium, qui postea Caesar est factus, tunc autem praesidatum Dalmatiae administrabat, in locum eius subrogare, quod nemo tunc vir melior videbatur, illum vero, ut Onesimus dicit, occidere. 7 longum est, si de eius luxuria plura velim dicere. quicumque ostiatim cupit noscere, legat etiam Fulvium Asprianum usque ad t<a>edium gestorum eius universa dicentem.

XVIII. 1 Hic ubi patrem fulmine absumptum, fratrem a socero interemptum, Diocletianum Augustum appellatum comperit, maiora vitia, et <s>celera edidit, quasi iam liber a frenis domesticae pi[a]etatis suorum mor<t>ibus absolutus. 2 nec ei tamen defuit ad vindicandum sibimet imperium vigor mentis. nam contra Diocletianum multis proeliis conflixit, sed ultima pugna apud Margum commissa victus occubuit. 3 Hic trium principum fuit finis, Cari, Numeriani et Carini. post quos Diocletianum et Maximianum principes <dii> dederunt, iungentes talibus viris Galerium atque Constantium, quorum alter natus est, qui acceptam ignominiam Valeriani captivitate[m] deleret alter, qui Gallias Romanis legibus redderet. 4 quattuor sane principes mundi fortes, sapientes, benigni et admodum liberales, unum in rem p. se<n>tientes, [s]per<r>everent<es> Romani senatus, moderati, populi amici,

<per>san<c>ti, graves, religiosi et quales principes semper oravimus. 5 quorum vitam singulis libris Claudius Eusthenius qui, Diocletiano ab [a]epistulis fuit, scripsit, quod idcirco dixi, ne quis a me re<m> tan[ta]tam requireret, maxime cum vel vivorum principum vita non sine repr[a]ehensione dicatur.

XIX. 1 Memorabile[m] maxime Cari et Carini et Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos populo R. novis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus. 2 nam et neurobaten, qui velut in ventis cot<h>urnatus ferretur, exhibuit et toec<h>obaten, qui per parietem urso eluso cucurrit, et ursos mimum agentes et item centum salpistas uno crepitu concinentes et centum cerataulas, choraulas centum, etiam pyt<h>aulas centum, pantomimos et gymnicos mille, pegma praeterea, cuius flammis scaena conflagravit, quam Diocletianus postea magnificentio rem reddidit. 3 mimos praeterea undique advocavit. exhibuit et ludum Sarmaticum, quo duIcius nihil est. exhibuit Cyclope[m]a. do[r]natum est Gr<a>ecis artificibus et gymnicis et histrionibus et musicis aurum et argentum, donata et vestis serica.

XX. 1 Sed haec omnia nescio quantum apud populum gratiae habeant, nullius sunt momenti apud principes bonos. 2 Diocletiani denique dictum fertur, cum ei quidam largitionalis suus [a]editionem Cari laudaret dicens multum placuisse principes illos causa ludorum theatralium ludorumque circensium: 'ergo', inquit, 'bene risus est in imperio suo Carus.' 3 denique cum omnibus gentibus advocatis Diocletianus daret, ludos, parcissime [a]usus {est} libertate, dicens castiores esse oportere ludos specta<n>te censore[m]. 4 Legat hunc locum Iunius Messala, quem ego libere culpare audeo. ille enim patrimonium suum scaenicis dedit, heredibus abnegavit, matris tunicam dedit mimae, lacernam patris mimo, et recte, si aviae pallio aurato atque purpureo pro syrmate tragoedus uteretur. 5 inscriptum est adhuc in choraulae pallio tyriant<h>ino, quo ille velut spolio nobilitatis exultat, Mes<s>al<a>e nomen uxoris. iam quid lineas petitas, Aegypto loquar? quid Tyro et Sidone tenuitate perlucidas, micantes purpura, plumandi difficultate pernobiles? 6 donati sunt <ab> Atrabati[ti]s birri petiti, donati birri Canusini, Afri[n]cani, opes, in scaena n<on> prius visae.

XXI. 1 Et haec quidem idcirco ego in litteras ret<t>uli, quod futuros editores pudore tangeret ne patrimonia sua proscriptis legitimis heredibus mimis et balatronibus deputarent. 2 Habe, mi amice, meum munus, quod ego, ut s<a>ep[a]e dixi, non eloquentiae causa sed curiositatis in lumen edidi, id praecipu[a]e agens, ut, si quis eloque<n>s vellet facta principum reserare, materiam non requireret, habiturus meos libellos ministros eloquii. 3 te quaeso, sis contentus nosque sic voluisse scribere melius quam potuisse contendas.